ALBERTO ANGELA

MEILĖ IR SEKSAS

SENOVĖS ROMOJE

TYTO ALBA

ALBERTO ANGELA

MEILĖ IR SEKSAS

SENOVĖS ROMOJE

Iš italų kalbos vertė

Aurelijus Katkevičius

VILNIUS 2014

UDK 94(37)
An83

Alberto ANGELA
AMORE E SESSO NELL'ANTICA ROMA
Mondadori Printing S.p.A, 2012

Iliustracijos *Lucos Tarlazzi*

ISBN 978-609-466-024-5

Turinys

Įžanga 11

Prologas. Jausmų imperija 19

I. „Bučiuoki mane tu šimtą sykių..." 23

II. Pirmas kartas 69

III. Pudentilos vestuvės 89

IV. Jis, ji ir kiti 135

V. „Mylimajam viskas leista" 145

VI. Termų garuose 153

VII. Grožio spektaklis 177

VIII. Gladiatorius ir matrona 191

IX. Didysis meilės žaidimas 219

X. Malonumų vietose 271

XI. Seksas ir galia 299

XII. „Graikiška yda" 309

Pabaiga 317

Padėka 326

Meilė ir seksas senovės Romoje

Venerai ir jos pasauliui,
Uždegusiam sapnus,
Įžiebusiam širdis
Ir apnuodijusiam jausmus
Nuo pat laikų pradžios

Omnia vincit Amor.
Meilė nugali viską.

VERGILIJUS

ĮŽANGA

Kaip mylėjo senovės romėnai? Ką sakydavo vyras ir moteris, žiūrėdami vienas kitam į akis? Ar į pasimatymą buvo nešamasi raudonų rožių? Ir... kaip romėnų įsimylėjėlių pora mylėjosi pataluose? Kiek kartų klausėme to savęs...

Žvelgdami į paveikslus ir freskas Pompėjuose ar muziejuose, pirmiau pamanome: „Bet juk jie buvo visai kaip mes!“ Vėliau žiūrėdami filmą ar televizijos serialą apie senovės Romą arba girdėdami gido žodžius, pakeičiame nuomonę: „Kokie jie buvo iškrypėliai!..“

O kokia teisybė?

Šios knygos tikslas – atskleisti tiesą apie senovės romėnų meilę. Ar tikrai jie mylėjo taip laisvai kaip mes ir kokie buvo skirtumai. Sužinoti apie merginimo taisykles, lovoje galiojančius tabu, fizinio grožio idealo pasirinkimą. Ir – „kaip tai buvo daroma“...

Pamatysime – prieš mūsų akis išnirs stebinantis pasaulis. Net ir aš, jau seniai rašantis knygas apie romėnų gyvenimą ir kuriantis televizijos programas šia tema, likau nustebintas.

Taigi, norėjau parašyti knygą, kurią man būtų patikę rasti knygyne ir kurios niekada nepavyko aptikti, knygą, kuri visapusiškai pasakotų apie meilę senovės Romoje. Šia tema iš tikrųjų parašyta mažai, palyginti su tuo, kiek, pavyzdžiui, yra knygų apie romėnų legionus, Pompėjus arba įvairius imperatorius.

Daugelis knygų apie meilę, kurias rasite, yra nuostabios. Šita knyga nežada būti geresnė. Bet turi vieną savybę, ją darančią kitokią: ji yra „tiriamoji“, tai yra negvildena vienos temos ar specifinių detalių, bet apžvelgia daug dalykų.

Mums smalsu sužinoti atsakymus į kiekvienam kylančius klausimus apie romėnų laikų meilę ir seksą: nuo bučinių rūšių iki kontraceptikų, nuo ponių apatinių iki vyrų ir moterų strategijos vilioti kitos lyties atstovą ir jį išlaikyti, nuo neištikimybės iki talismanų, nuo akrobatinių pozų lovoje iki afrodiziakų, pagerinančių „pasirodymą“, nuo sienose paliktų įrašų iki santuokos ir skyrybų taisyklių...

Ar įmanoma aprėpti tokias skirtingas temas vienoje kelionėje? Įmanoma. Įsivaizduokite, kad grįžote laiku atgal ir atsidūrėte Romos aikštėje. Priešais jūsų akis žmonės, čia vaikštinėjantys eilinę 115-ųjų metų po Kristaus dieną. Na, o dabar įsivaizduokite, kad šį vaizdą sustabdote, lyg sustabdytumėte filmą. Gerai įsižiūrėkite į šiuos žmones: aristokratas su savo žmona, įsimylėję mergina ir vaikinas, gladiatorius, besižvalgantis į kilmingą panelę, vaikinas, atsirėmęs į koloną, eunuchas, tėvas su sūnumi, turtingas aristokratas su mylimu vaikinu, aukšto lygio prostitutė, aktorė.

Ar jie gali papasakoti mums, ką reiškė mylėti senovės Romoje? Tuzino žmonių grupė, va taip atsitiktinai užkluptų aikštėje? Taip. Pakaks tik stebėti juos vieną dieną, ir jie mums leis atrasti senovės Romos meilės ir sekso pasaulį. Taip pat jie atskleis, kaip romėnai patiria meilę ir seksą.

Kiekvienas iš jų, žinia, bus tik potėpis didžiulėje freskoje, kuri yra meilė. Iš tikrųjų meilė yra pagrindinis veikėjas, o ne tie žmonės, paskui kuriuos einame.

Bet kaip galima šiandien atskleisti tokios tolimos epochos meilės paslaptis? Kur rasime duomenų ir informacijos? Juk joks bučinys ir joks meilės prisipažinimas nepaliko pėdsako archeologinių kasinėjimų vietose... O vis dėlto mus pasiekė daugelis nepaliestų įrašų, statulų, erotinių scenų ant žibintų, freskų – pavyzdžiui, Pompėjuose.

Kelionė, į kurią leisitės, yra ilgo darbo prie straipsnių, atradimų, tyrimų, studijų ir monografijų apie senovės Romos laikų meilę vaisius. Ir ne tiktai: taip pat tai patirtis, sukaupta pirmiausia iš kruopščių paieškų bibliotekose, institutuose, universitetuose, pokalbių su įvairių sričių ekspertais rezultatas, be to, daugelio filmavimo bei laidų kūrimo metų archeologinių kasinėjimų vietose ir muziejuose visoje Europoje aplink Viduržemio jūrą patirtis.

Daug prisidėjo ir patys romėnai, „atsakę“ į mūsų klausimus ir „paaiškinę“ to meto papročius savo kūriniuose – Ovidijus, Marcialis, Juvenalis, Katulas ir kiti.

Šis veikalas toks išsamus ir dėl kolegos žurnalisto Emilio Quinto, nenuilstančio tyrinėtojo bibliotekose ir universitetuose, indėlio – įdomu, kad jo vardas toks pat kaip garsaus pretorionų vado, prieš daugiau kaip 1 800 metų nutraukusio pamišėlišką imperatoriaus Komodo (jis buvo blogasis filme „Gladiatorius“...) valdymą.

Daug kartų įžengsite į romėnų pasaulį per „išgalvotus“ pasakojimus: kad giliau panirtumėt į senovės romėnų mentalitetą, bandžiau naudoti plunksną kaip filmavimo kamerą – norėjau, kad skaitytojai ir skaitytojos pasijustų iš tikrųjų esantys tarp senovės Romos žmonių gatvėse, pokyliuose, alkovose.

Gladiatoriai, kuriuos matysite kovojančius Koliziejuje, yra tie patys kaip pirmojoje knygoje („Viena diena senovės Romoje“), bet juos matysite kitu rakursu – kad paaiškintume meilės sceną. Mano idėja buvo tokia: ta pati scena gali vesti link dviejų vienalaikių, bet visiškai skirtingų pasakojimų, gali būti dviejų priešingų – mirties ir meilės – pasaulių sąlyčio taškas. Taigi, pirmoje knygoje sekėte kovotojų pėdomis, o čia eisite paskui turtingą moterį, paliekančią perpildytas tribūnas ir besileidžiančią į tamsius požemius pasimatyti su kovoje nugalėjusiu gladiatoriumi.

Šios knygos stilius yra nevienalytis. Jis trijų žanrų: tai archeologijos knyga (turiniu), populiarinimo knyga (pobūdžiu) ir romanas – nes „panirsime“ į tuometį pasaulį.

Po pirmosios knygos, „Viena diena senovės Romoje“, ir antrosios, „Romos imperija. Kelionė paskui monetą“, šioji yra trečia serijos dalis, iš įvairių pusių tyrinėjanti romėnų „Jausmų imperiją“ (knygos pavadinimas galėjo būti ir toks)...

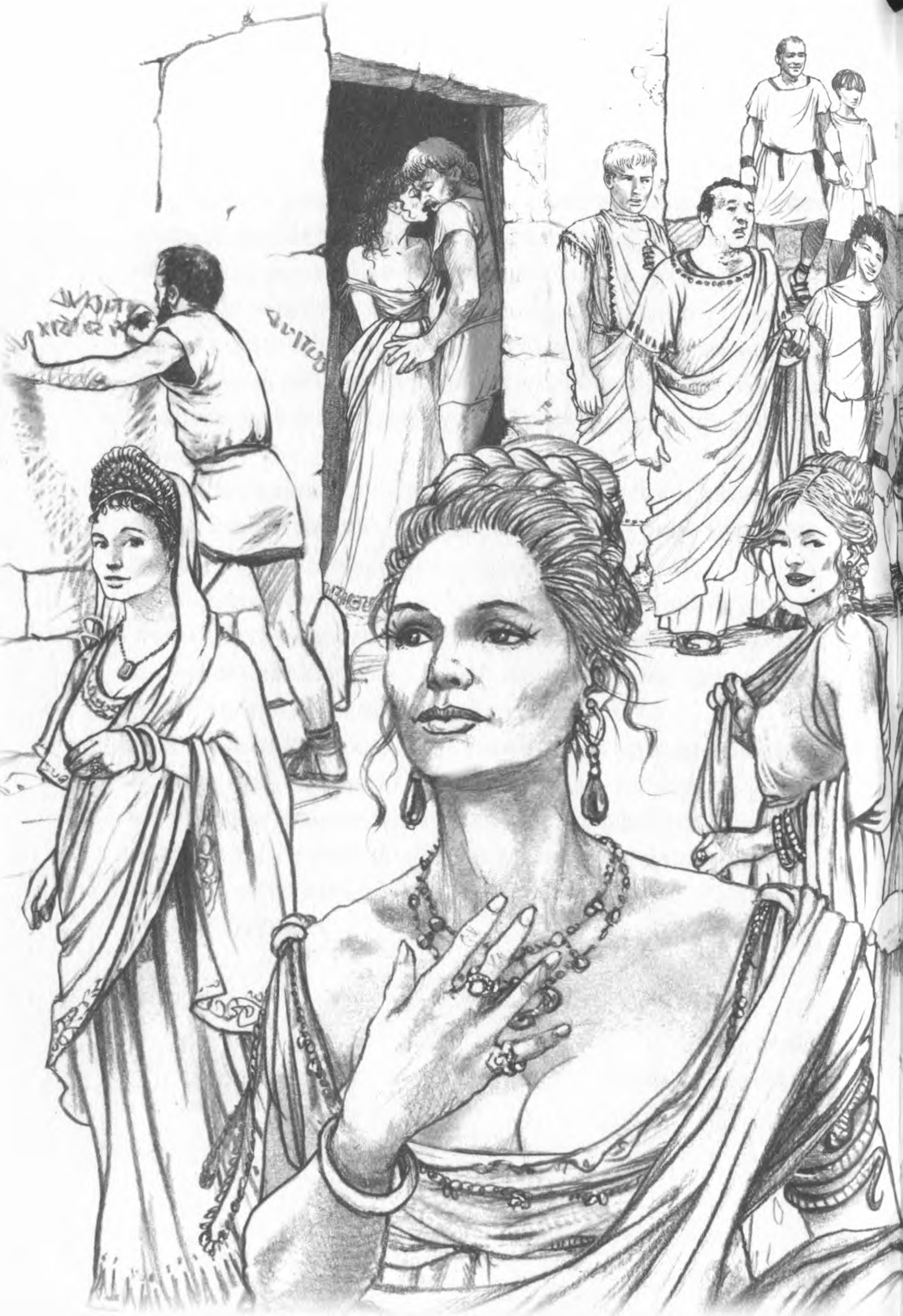
Šis kūrinys pagaliau buvo parašytas su ypatingu dėmesiu skaitytojoms, taip pat ir kalbant apie stilių, kadangi jos geriau nei kas kitas išmano meilės taisykles, jas labai gerai jaučia ir šiandien, kaip ir prieš du tūkstančius metų, būtent jos suka nepaprastą meilės karuselę.

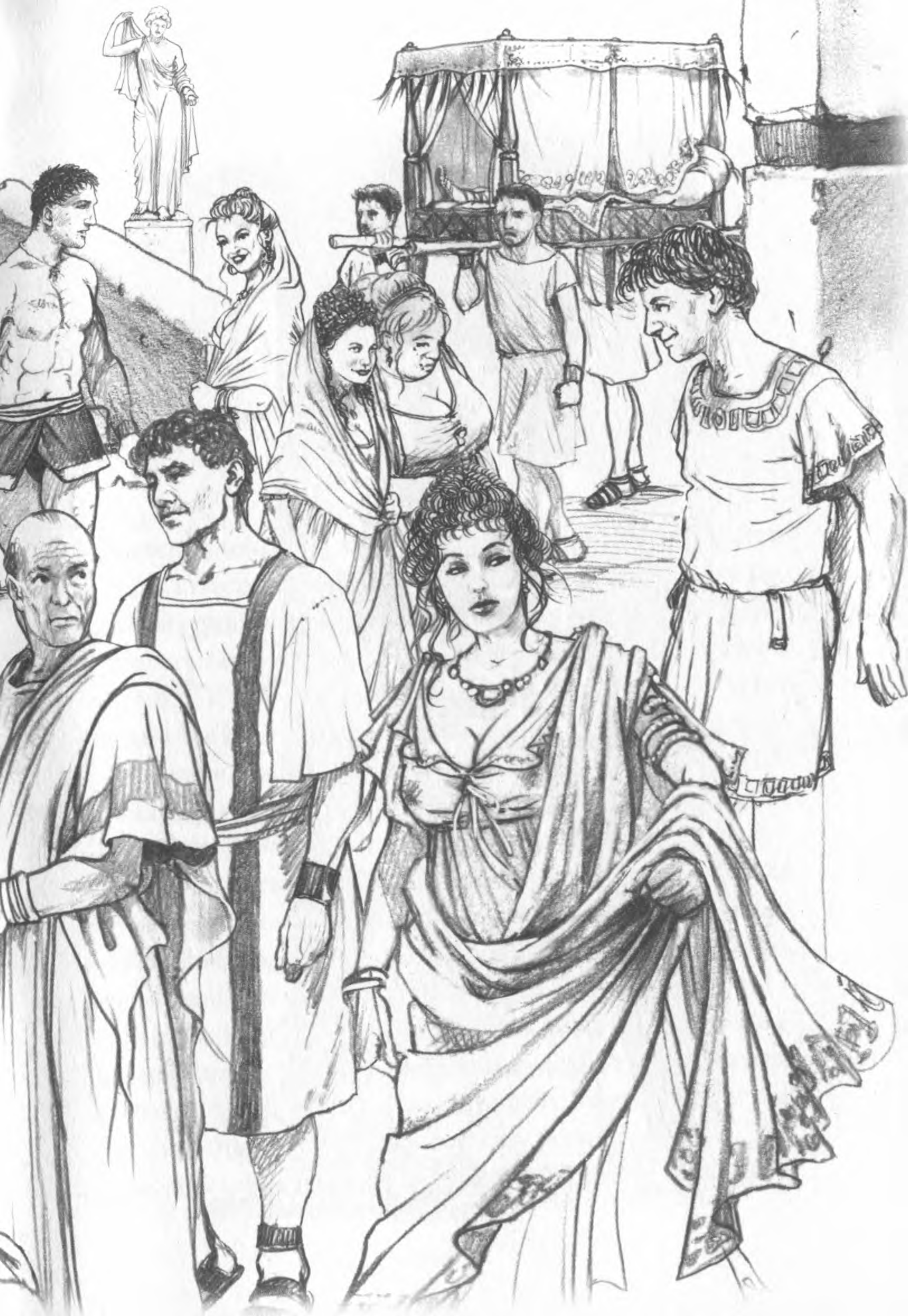
Gero skaitymo,

vale

Alberto Angela

Roma, 2012 spalio 20

Prologas

JAUSMŲ IMPERIJA

Iš prietemos mus stebi jos juodos akys – gilios ir rimtos, o rami šypsena kviečia artyn. Einame link jos. Kambario tamsoje palaipsniui ryškėja kiti veido bruožai. Jos akys žvelgia į mus, grožis apgaubia visas mūsų mintis. Pritrenkia jos lūpų putlumas, švelni oda, aukšti ir ryškūs skruostikauliai, vešlūs tamsūs plaukai ir jos veidas, visas lyg iš švelnios šviesos.

Jau esame labai arti, jau mūsų kvėpavimas glamonėja jos veidą. Staiga jos žvilgsnis suvirpa ir, regis, prigęsta... ir vėl žvelgia į mus taip pat įdėmiai – kas atsitiko? Šį virpulį sukėlė vėjo gūsis – jis prigesino liepsnelės prie jos veido šviesą. Dabar vėjas žaidžia su liepsnele, ir jos akių spindėjimas kinta. Bet ji nereaguoja... O ir kaip galėtų reaguoti? Ji – ne žmogus... Tai Veneros veidas freskoje. Tamsoje atrodė kaip gyvas.

Lempos švytėjimas sukūrė šią šviesos salą tamsoje – Venera sienos centre, ji viena šiame kambaryje, panirusiame vasaros nakties tyloje ir kvapuose. Žengiame kelis žingsnius, dabar esame koridoriuje, apšviestame blyškios mėnulio šviesos. Gilumoje yra kambarys. Vėjo atodūsiai gobia plonytę uždangą lyg

lėto šokio sukiniuose. Ji tokia plona, kad galime įžiūrėti, kas yra už jos – du apsikabinę įsimylėjėliai. Juos raižo mėnulio šviesa, žaidžia su jų kūnais, parodo, bet... neatskleidžia. Lygiai kaip būna naktį žiūrint į jūrą – tiktai lūžtančių bangų baltų viršūnių šokis liudija vandens judėjimą. O aistros jūrą, judančią už šios užuolaidos, sukuria lėtos glamonės, ilgos šypsenos, plaukuose nuskęstančios rankos, mėnulio spindulių nušvelninta oda bėgančios lūpos. Ir bučiniai, bendros dejonės ir gilūs atodūsiai, vis stiprėjantys – atrodo, jie lyg nematomi vijokliai kopia freskomis padengtomis sienomis.

Dabar metas jai imti viršų. Jos švelnūs pirštai glamonėja plačius vyro pečius... jo rankų raumenis... tuomet jos akys žvelgia į tas stambias venas, regis, iškaltas jo rankose. To jau per daug, nebesipriešina: sugriebia tas rankas kaip sugriebiamos žirgo vadelės prieš leidžiantis šuoliais, užlipa ant jo ir pradeda ilgą nakties jojimą. Mėnuo, atrodo, supranta ir apgaubia melsva šviesa tą geidulingą kūną, virpantį lyg liepsna. Tarsi dailininkas tamsoje keliais brėžiais piešia moterį: štai šokčiojanti krūtis, štai šlaunų brėžis, kuriame nelyg plėšrūs nagai skęsta vyro rankos, ir pagaliau veidas, toks pat kaip freskos Veneros, o jame prasiveria kviečiančios lūpos, žingsnis po žingsnio šaukiančios į žvaigždes, maitinančios vidinę liepsną, kylančią iš vis garsesnių dejonių ir atodūsių. Kol pagaliau akys užsimerkia, ir veidus iškreipia ilgas, smarkus ir kupinas malonumo meilės gūsis, suvirpinantis visą kūną.

Taigi, ar romėnai mylėjosi kaip mes? Šį klausimą sau užduoda visi, žvelgdami į Pompėjų freskas ar statulas muziejuose. Taip, prieš du tūkstančius metų poza, kai moteris yra „ant“ vyro – ta, kurią užėmė ši moteris, – turėjo tikslų pavadinimą: *mulier equitans,* tai yra „raita moteris“, – ir ne šiaip sau apie ją kalbame mūsų

pasakojimo pradžioje. Jeigu norite sužinoti, kokią padėtį užėmė ir kaip buvo vertinama moteris senovės visuomenėje, daugelis tyrėjų jums pasakys, jog dažnai pakanka pamatyti mylėjimosi pozas, pavaizduotas ant vazų ar freskose: graikė, pavyzdžiui, yra visuomet pasyvioje pozoje, pasiduodanti vyrui, ji yra jo valdomas objektas, o romėnų moters padėtis dažnai kalba apie tai, kad ji su juo lygi ir (retai) net vyrauja. Ir visuomet dalyvauja meilės žaidimuose.

Toks vyro ir moters santykis, neturėjęs precedentų praeityje ir aptinkamas tik mūsų laikais ir mūsų vakarietiškoje visuomenėje, yra viena iš romėnų pasaulio staigmenų. Žinoma, nepamirštant, kad esame senovės visuomenėje, kurioje dominuoja vyras. Turime suvokti, kokie daugeliu atvejų „šiuolaikiški" buvo poros santykiai.

Taigi – ar romėnai mylėjosi kaip mes? Atsakymą rasime šioje mūsų kelionėje po senovės Romą. Įsivaizduokime, kad žingsniuodami jos skersgatviais atkeliavome į nedidelę aikštę. Čia rasime vieną iš veikėjų, mūsų sutiktų „Įžangoje", tiksliau – vaikiną, prigludusį prie kolonos. Čia prasideda mūsų meilės kelionė. Tai įprasta diena Imperijos sostinėje – 115 metų po Kristaus, antradienis.

I

„BUČIUOKI MANE TU ŠIMTĄ SYKIŲ...“

Bučiuotis... romėniškai

Nedidelės aikštės viduryje auga du medžiai, atrodo, jie ieško šviesos tiesdami savo žalias šakas mėlyno dangaus, regimo virš aukštų pastatų, antklodės link. Bet šakos pasiekia tik pusę *insulae*, vėjo lenkiamos jos paliko pusapskritimio žymes ant tinko: medžiai kaip kaliniai šulinyje. Bet mūsų dėmesį patraukia vienas siluetas... Tai vaikinas. Nervingai vaikščioja pirmyn atgal, bet nepalieka šešėlio salos. Tuomet sustoja.

Žiūri į moterų porą, išeinančią pro vartus. Tai mergina ir jos stora vergė, tikriausiai buvusi auklė, žvelgiant į amžiaus skirtumą. Kaip kartais nutinka, lydi mergaitę ir jai subrendus. Jaunuolis išplečia akis, kai saulės spinduliai paliečia merginą: jos garbanoti varno juodumo plaukai žėri spinduliuose. Karūna juos paverčia žydra skraistė (*palla*), iš dalies dengianti galvą ir lengvai krintanti ant pečių. Jos juodos, gilios akys įsmeigtos į žemę, tarsi bijotų sutikti praeivių akis. Tuomet pamažu kelia galvą ir – kaip lankas paleidžiantis strėlę – jos ilgas, gilus žvilgsnis smogia vaikinui...

Pasaulis sustoja: atrodo, šioje aikštėje yra tik jų akys. Šias kelias sekundes jų vyzdžiai išsiplečia, alsavimas trūkčioja, širdis plaka smarkiau, jų kūnai pasirengia... Paskui staiga viskas pradingsta, auklė paragina eiti, ir dvi moterys žingsniuoja toliau... Vaikinas išnyra iš šešėlio ir seka jas, atsilikęs už kelių praeivių. Praeina amatininkų ir barzdaskučių dirbtuves, bet jų nemato... Jo žalios akys prikaustytos prie nebrandžių, bet jau moteriškų merginos judesių. Po kelių minučių moterys įeina į parduotuvę. Vaikinas prieina prie durų, užgrioztų pilnais džiovintų datulių bei figų krepšiais, ir žengia vidun.

Bet iš tamsos išnyra auklė ir lyg savo irštvą ginanti meška užtveria jam kelią. Netrumpą laiką jie žvelgia vienas į kitą. Paskui moteris žingteli šonan ir leidžia vaikinui praeiti, šis mitriai smunka už užuolaidos parduotuvės gilumoje. Viskas buvo sutarta. Jaunuolis yra iš labai turtingos šeimos ir padoriai sumokėjo auklei už bendrininkavimą. Gerai žino – jei kiltų kokių problemų su žemesnės kilmės merginos šeima, pinigai išspręstų viską, pridengtų net ir išprievartavimą, – tai rodo daugelis romėnų pasaulio teisės sistemos studijų, tarp jų ir profesoriaus Jenso Uwės Krausės iš Liudvigo Maksimiliano universiteto Bavarijos Miunchene. Bet tarp jųdviejų tikra meilė, tokia, kokia paženklina visą gyvenimą. Auklė, kuri dabar šnekučiuodamasi su savo giminaičiu, parduotuvės savininku, stebi parduotuvės duris, surengė jų susitikimą.

Kas vyksta už užuolaidos?

Jaunuoliai apsikabinę. Suglaudę veidus, jie šnabžda meilės žodžius. Mes pagalvojame – tai įprasta: kiek kartų mūsų dienomis eidami į darbą, apsipirkti ar grįždami namo matėme tokias įsimylėjėlių poreles... Taip, bet esame romėnų laikais – kaip elgiamasi čia? Kokius žodžius įsimylėjėliai tarė anais laikais?

Sklaidydami senovės autorių – pavyzdžiui, Katulo ar Marcialio – raštus galime juos iš naujo išgirsti...

„Tad bučiuoki mane tu šimtą sykių...“* – sako jis, glausdamasis prie merginos veido.

„Kiek?“ – šnabžda ji šypsodamasi putliomis lūpomis ir prisimerkdama...

O jis atsako: „Kiek? Meile, lyg prašytum suskaičiuoti vandenyno bangas, kriaukles pakrantėse, nuo žiedo prie žiedo skraidančias bites, balsus, šią akimirką tariančius „myliu“, ar rankas, glamonėjančias mylimųjų kūnus. Žinok, mano saldžioji Venera, tasai prašo mažai bučinių, kurs žino, kaip juos suskaičiuoti... O aš su tavim noriu prarasti jų skaičių pradingdamas tavo akyse.“

Lūpos susiliečia, akys užsimerkia, prasideda ilgas bučinys.

Taigi... Ar romėnai bučiuodavosi kaip mes? Atsakymas – taip. Lygiai taip kaip mes. Bet buvo ir skirtumų, ne visi bučiniai buvo vienodi – jie buvo trejopi (apie tai sužinosime netrukus). Be to, viešumoje derėjo elgtis pagal tikslias taisykles.

Ar romėnų jaunuolių poros bučiuodavosi viešai?

Kitaip nei šiais laikais, senovės Romos gatvėse niekuomet nepamatytumėte besibučiuojančios poros. Padorumas to neleido. Į viešą bučiavimąsi buvo žiūrima nepalankiai, nes tai prieštaravo *pudicitia***, kurio privalėjo turėti romėnė. Niekuomet nepamatytumėte ištekėjusios moters bučiuojant savo sutuoktinį visų

---

* Vertė Henrikas Zabulis.

** kuklumui (*lot.; čia ir toliau – vertėjo pastabos*).

akivaizdoje (jos vyras viešai ir nepaliesdavo). Nepamatytumėte tai darant merginos iš aristokratiškos šeimos.

O kadangi aukštuomenės elgesys buvo pavyzdys naujai praturtėjusiems, tai yra žemesnių klasių šeimoms, nusitaikiusioms kilti visuomenės laiptais, labai tikėtina, jog taip nesielgė ir jaunuoliai, priklausantys šiam romėnų visuomenės sluoksniui.

Na, gerai, turtingieji viešai nesibučiavo, o kiti? „Aistringas“ dviejų susižadėjusių jaunuolių bučinys gatvėje, pavyzdžiui, buvo laikomas skandalingu, prieštaraujančiu moralei, panašiai kaip Italijoje dvidešimto amžiaus penktajame ir šeštajame dešimtmečiuose. Ir tikrai – kiek bučinių matėte Romos gatvėse pokario metais? Žinomos tų laikų nespalvotos nuotraukos, kuriose „šiuolaikiškai“ apsirengusi amerikietė žengia Italijos gatve, o ją vertina, tiria geidžiančios vyrų akys... Žodžiu, iš esmės senoji romėnų moralė buvo gyva dar visai neseniai... Štai kodėl du jaunuoliai, kuriuos sekame, bučiavosi pasislėpę parduotuvės gelmėje. Taip pat santūriai turėjo elgtis ir vergai. Aišku, kitas dalykas – prostitutės, gatvėje dalijančios bučinius klientams, kad nusitemptų į savo „alkovas“.

Apskritai senovės Romoje nėra visų tų aistringų gestų, kuriuos šiandien matome mūsų aikštėse, prie barų staliukų, ant tvorelių priešais mokyklas, – bučinių, glamonių ar karštų apsikabinimų. Pagal tuometę poros santykių moralę šie aistringi gestai buvo derami tik intymioje aplinkoje už namų sienų. Jeigu pagalvotume, yra labai nedaug romėnų laikų vaizdų (erotinių ar ne), kuriuose rodoma ketinanti bučiuotis pora (galbūt gražiausia yra mozaika Pjaca Armerinoje, kur pavaizduoti du besibučiuojantys meilužiai, ji pavaizduota iš nugaros, o tai leidžia matyti puikų apatinės kūno dalies linkį). Žodžiu, niekas nebūtų galėjęs pagauti tokio kadro kaip garsiojoje Robert'o Doisneau nuotraukoje,

kur vaizduojami du Paryžiaus gatvėje priešais bistro aistringai besibučiuojantys meilužiai, ir niekas į juos nekreipia dėmesio.

Kokių rūšių bučinius žinojo romėnai?

Lygiai kaip mes, romėnai žinojo įvairių rūšių bučinius, atsižvelgiant į aplinkybes. Pasak profesorės Evos Cantarellos, buvo, pavyzdžiui, karių pasisveikinimo bučinys, išleistuvių bučinys, laidotuvių, paguodos, sveikinimų ir taip toliau.

O be to, žinoma, būta ir meilės bučinių. Bet čia yra staigmenų. Jei pas mus esti iš esmės vienas vyro ir moters meilės bučinys, romėnai turėjo tris skirtingus vardus jų priežastims, pobūdžiui bei tikslui apibūdinti.

OSCULUM: tai bučinys sučiauptomis lūpomis, jis nėra aistringas. Pavadinimas kilęs iš *os* – „burna“, tai mažybinė forma, galbūt nurodant, kad taip bučiuojantis lūpos suspaustos. Tai pats seniausias terminas. Jis vartojamas pavadinti nekaltiems bučiniams, taip bučiuojamasi greta esant kitų žmonių ar per įvairias ceremonijas. Tai vienintelis bučinys, kuris leidžiamas moteriai viešumoje ir yra „privalomas“ namuose – kiekvieną dieną žmona privalo šitaip pabučiuoti sutuoktinį (ar net giminaičius), laikydamasi *ius osculi* (geležinės taisyklės, apie kurią netrukus sužinosime).

SAVIUM: tai tikriausias aistringas erotiškas įsimylėjėlių bučinys naudojant liežuvį. Pavadinimas kilęs iš žodžio *suavis* (saldus, malonus). Tai buvo „prancūziškas bučinys“. Apie tai rašo Apulėjus „Metamorfozėse“ (arba „Aukso asile“), kai pasakoja apie garsų Eroto ir Psichės mitą (Eroto motina Venera, pavydėdama Psichei, kuri išsigandusi pabėgo iš rūmų, pažada atsilyginti tam, kuris pirmas ją suras): „... už šį pranešimą jis iš pačios

Veneros gaus septynis saldžius bučinius ir dar vieną it medų – su švelniu liežuvio prisilietimu“* (... *ab ipsa Venere septem savia suavia et unum blandientis adpulsu linguae longe mellitum*).

Buvo ir mažybiniai pavadinimai (pavyzdžiui, *saviolum*), tai matyti Katulo eilėse, kai jis pasakoja apie mylimą vaikiną: „Taip žaisdamas pavogiau iš tavęs, saldusis Juvencijau, dar bučinuką (*saviolum*), saldų kaip ambrozija.“

Ir pagaliau BASIUM, iš kurio kilęs itališkas žodis *bacio* (pabučiavimas). Šis terminas atsirado vėliau (keli dešimtmečiai prieš Kristaus gimimą), buvo vartojamas greta *savium* ir šį palaipsniui pakeitė. Taigi iš pradžių reiškė erotišką prancūzišką bučinį, bet vėliau, vėlyvuoju imperijos laikotarpiu, ėmė reikšti karštą bučinį, skirtą savo žmonai ir vaikams.

Įdomu tai, kad iš trijų terminų po romėnų epochos išliko būtent *basium*, taip pat veiksmažodis *basiare* (bučiuotis), kurį romėnai vartojo apibrėžti visoms bučinių (erotinių ir ne) rūšims, neskiriant jų, – visai kaip mes. Įdomybė: ant Pompėjų sienų žodis *basium* buvo iškraipomas, paprastai jį galima matyti parašytą su „v“, tai yra *vasium*; be abejonės, taip žmonės jį tarė kalbėdami. Tai išliko iki šiol, prabėgus dviem tūkstančiams metų. Neapolyje prašant savo mylimosios ar mylimojo sakoma: *Damme 'nu vase* (duokš man bučinį – italų Neapolio tarme)...

Bučiuoti sutuoktinį į lūpas? Tai privaloma pagal įstatymą

Romėnai turėjo keistą paprotį. Sutuoktinis įstatymiškai turėjo „bučinio teisę“ (*ius osculi*). Žodžiu, žmona pagal įstatymą pri-

* Vertė Cezaris Jakaitis.

valėjo kasdien pabučiuoti sutuoktinį į lūpas. Ir ne tiktai jį, bet ir visus giminaičius (savo ir sutuoktinio) iki pat antros eilės pusbrolių, kai juos sutikdavo pirmą kartą.

Iš kur atsirado toks mus trikdantis paprotys? Jo kilmė pradingsta laikų naktyje, pačioje Romos aušroje, galbūt net Romulo epochoje, jis buvo gyvas dar ilgai ir imperijos laikais... Pagrindinis tikslas buvo paprastas: patikrinti, ar moteris nėra išgėrusi!

Kodėl taip buvo daroma? Buvo laikomasi labai seno įstatymo, pagal kurį moterims buvo absoliučiai uždrausta gerti vyną ir kuris suteikė teisę sutuoktiniui nužudyti žmoną jai slapčia išgėrus neskiesto vyno. Žinome, kad jau iki imperijos šis draudimas įstatymiškai negaliojo, tačiau buvo taikomas praktikoje. Įprasta bausmė buvo sutuoktinio išsižadėjimas, bet taip pat žinome, kad neretai vyras nužudydavo žmoną uždarydamas ją namų kambaryje (tame pačiame, kur būtų nubaustas nusikaltimo vietoje sučiuptas meilužis) ir leisdamas jai mirti iš bado. Istorikas Valerijus Maksimas, gyvenęs pirmame amžiuje prieš Kristų ir pirmame po Kristaus, mums pasakoja, kad raitelis Egnacijus Mecenijus lazda mirtinai uždaužė savo žmoną.

Kodėl toks pyktis? Kadangi vyno gėrimas prilyginamas neištikimybei. Žodžiu, bučinys buvo... ištikimybės alkotesteris. Tai paprasta. Išgėrimas – įžanga į neištikimybę, nes moteris gerdama praranda kontrolę ir lengvai gali išduoti arba, apibendrinant, elgtis nepageidautinai: „Moteris, trokštanti vyno, uždaro duris dorybei ir atidaro ydoms", buvo sakoma.

Natūralu, jog buvo norima, kaip ir šiuolaikiniame sporte, atlikti „kontrolinį testą" – ir jį atlikdavo sutuoktinio giminaičiai. Uosdami jie dar kartą patikrindavo ir galėdavo įvertinti sutuoktinio įtarimus. Arba išgelbėti *gens* garbę, jeigu kartais vyras būtų nepastebėjęs.

Bet *ius osculi* turėjo tamsiąją pusę: buvo galima užkrėsti pūsleline (*labialis*). Nuolatiniai kasdieniai bučiniai padėdavo plisti ligai. Taigi, kad įveiktų pačią tikriausią pūslelinės „epidemiją", imperatorius Tiberijus nusprendė uždrausti *ius osculi*, ypač viešų ceremonijų metu.

Kitokie romėniški bučiniai

Kol du jaunuoliai toliau bučiuodamiesi keičiasi skysčiais už užuolaidos parduotuvės gelmėje, sugrįžtame tuo pačiu keliu iki parduotuvės durų, atsiremiame į staktą ir stebime gyvenimą gatvėje (auklė yra šalia mūsų, ji labai susirūpinusi taip pat stebi gatvę).

Kokių kitų bučinių būta senovės Romos kasdienybėje? Juos vieną po kito pamatysime žvelgdami į praeivius. Štai susitinka jaunuolių grupė. Vaizdas yra toks pat, kokį regime mūsų gatvėse: jaunuoliai susikimba rankomis ir bučiuoja vienas kitą į skruostą – tai draugiškas pasisveikinimo ženklas. Aistringas bučinys yra nepadorus, o štai „normalus" draugų pasibučiavimas – įprasta. Žodžiu, kaip ir dabartiniais laikais, senovės Romoje buvo įprotis apsikeisti bučiniais. Beje, tai, kad bučiuotis gatvėje susitikusiems žmonėms buvo priprasta, liudija ir šmaikšti Marcialio, lotynų poeto, gyvenusio I ir II a. po Kristaus, epigrama: „Vienus bučiuoji, kitiems tik dešinę, Postumai, duodi. / Galima man pasirinkt? Ranką renkuosi, dievaž!"*

Bučiniai buvo įprasti ne tik gatvėje, bet ir senate – kaip susitaikymo gestas. „Panegirikos Trajanui" ištraukoje, parašytoje būtent tais laikais, apie kuriuos pasakojame, Plinijus Jaunesnysis

---

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

aprašo imperatorių, pakilusį iš savo vietos ir nuėjusį pasveikinti kandidatų eiti konsulų pareigas. Trajanas pasveikino juos, rašo Plinijus, „pabučiuodamas lyg būtų paprastas pilietis". Apskritai apsikeitimas bučiniais buvo nežodinis būdas pripažinti sveikinamą asmenį lygios sau padėties. Tais atvejais, kai socialinė padėtis iš esmės skyrėsi – pavyzdžiui, aristokrato ir vergo, – tokio apsikeitimo negalėjo būti, ir tikrai niekada – viešumoje. Taigi epizodą su Trajanu, apie kurį pasakoja Plinijus, galima perskaityti taip: imperatorius pasveikino naujus konsulus kaip lygius sau, visai kaip paprastas pilietis, neversdamas galvoti apie visuomeninį pranašumą, kurį jam suteikia imperatoriaus pareigos.

O jeigu kas nenorėjo bučiuotis? Neatsakyti į šitą pasisveikinimo bučinį buvo laikoma pagarbos trūkumu ir priešiškumo gestu. Kaip liudijimą galime pacituoti Senekos kūrinį „Apie pyktį" (II, 24), čia filosofas kviečia pasmerkti tą, kuris neatsako į sveikinimo bučinį (... *ille osculo meo non adhaesit*), bet tuo pat metu siūlo pernelyg nepykti dėl tokio pagarbos trūkumo.

Bučiuojame rankas...

Turtingas romėnas lėtai ir iškilmingai žingsniuoja gatve: jo kresną kūną gaubia skaisčiai balta toga, elegantiškomis klostėmis krintanti iki sandalų. Vergas, einantis priešais jį, stumia kiekvieną per arti prieinantį, o jam už nugaros eina būrys žmonių – jie atrodo lyg išalkę šunys, sekantys paskui padėklą su kvapiu kepsniu. Maža procesija žengia gatve taip lėtai ir iškilmingai, kaip nuotaka link altoriaus. Mes stebime tikrą jėgos ir galios demonstraciją, būdingą romėnų visuomenei. Aristokratas dėl savo turimos milžiniškos nuosavybės (parduotuvių ir visų

insulae, tai yra tų didžiulių daugiabučių, sudarančių Romos statinių audinį) kvartale yra laikomas galingu žmogumi. Daugelis amatininkų ir parduotuvių lankytojų jį greitai atpažįsta ir pagarbiai sveikina. Dažnai ne vienas pabando „pramušti" apsauginę uždangą gatvę pravalančio vergo ir pabučiuoti *dominus* ranką, jis kaskart ją ištiesia nutaisęs abejingą, beveik nuobodžiaujantį veidą ir rodydamas auksinius žiedus. Tiesa, čia mes nekalbame apie normalius laisvus piliečius, kurie laikytų šį veiksmą kaip prieštaraujantį romėnų mentalitetui ir tikrą pažeminimą, – kalbame apie vergus ir atleistinius.

Taigi ir romėnų laikais galingiesiems buvo bučiuojamos rankos? Atsakymas – taip. Nuo tų laikų šis gestas paplito Europos visuomenėje. Bet tais laikais, kuriais lankomės, jis dar nėra toks įprastas. Daugelis mokslininkų teigia, kad jis romėnų importuotas iš Rytų valdant Neronui ir Domicianui, vėliau paplitęs ir vėlyvosios imperijos laikais. Tuomet rankos bučiavimas turėjo gan aiškią prasmę – tai reiškė pagarbą ir nuolankumą. Todėl taip elgėsi daugiau vergai ir atleistiniai, bet ne laisvi piliečiai. Ir visai įmanoma, kad kiekvieną rytą, kai įtakingas *dominus* atverdavo savo namus prašytojų bei ieškančiųjų malonių būriui – vadinamoji *salutatio matutina*, – kai kurie nuolankiausių prašytojų susitikimai prasidėdavo būtent nuo rankos bučiavimo. Bet ne rankos, – žiedo su antspaudu, mūvimo ant piršto.

Kad tai buvo žeminantis gestas, liudija ištrauka iš jau cituotos „Panegirikos Trajanui", kur Plinijus Jaunesnysis, vardydamas imperatoriaus dorybes, pamini faktą, kad Trajanas neturėjo įpročio į minios meilikavimus atsakyti „tiesdamas ranką". Tai dar vienas šio imperatoriaus unikalumo liudijimas, retai prisimenamas, bet galbūt „šiuolaikiškiausias". Imperatoriaus, kurio laikais imperija suklestėjo.

Pagaliau žinome, kad vaikai bučiuoja ranką savo tėvui. Tai daroma daugelyje šiuolaikinių šalių – jaunas vyras (taigi, nebe vaikas) išreikšdamas pagarbą tėvui susitikimą pradeda bučiuodamas jam ranką. Aš pats prieš daugelį metų mačiau vienoje Šiaurės Afrikos šalyje, kaip mano draugas, medicinos bakalauras, sugrįžęs iš ilgos kelionės, bučiavo ranką tėvui, sėdinčiam ant pagalvių pagrindiniame namų kambaryje. Nors jie kurį laiką nesimatė ir juos siejo tikri jausmai, tėvas nepakilo apkabinti sūnaus, – tiesiog jam ištiesė rankos žieduotus pirštus, kad pabučiuotų būtent žiedus. Tai buvo draugiškas ir malonus žmogus, bet taisyklės, kaip elgtis su sūnumi, buvo būtent tokios; toks emocinis atstūmimas (kuris, kaip prisimename, pas mus buvo norma vos prieš porą kartų) buvo įprastas ir romėnų pasaulyje.

Bučiuoti ranką, išskyrus dvasininkų, mūsų visuomenėje tapo retenybė ir dabar yra tik išsilavinimo ir aukšto visuomeninio statuso ženklas. Bet kai kurie pamiršta, kad šis gestas, taip gerai suvokiamas prieš du tūkstančius metų, šiandien laikomas vulgaroku: kai vyras bučiuoja moters ranką, jo lūpos neturėtų liesti rankos, daugiausia – tik brūkštelėti per ją.

Ar būdavo aistros dėmių?

Atsakymas – taip, ir, nors nebuvo specifinio termino pavadinti šiam reiškiniui, iš antikinių tekstų žinome, kad tokios dėmės buvo labai įprasta.

Štai fragmentas iš Ovidijaus, garsaus I a. prieš Kristų elegiško poeto, kūrinio („Meilės elegijos“ – *Amores*, I, VIII, 95–98): „Žiūrėk, būk tikra, kad tavo vyras myli tave vienintelę: ilgai meilė nesitęs, jei stokos ginčų. Jis turėtų matyti visoje lovoje pėdsakus vyro,

ir dėmes ant kaklo, paliktas geidulingo įkandimo" (*Ne securus amet nullo rivale caveto; / non bene, si tollat proelia, durat amor. / Ille viri videat toto vestigia lecto / factaque lascivis livida colla notis*).

Šis Ovidijaus patarimas moterims šiandien dažnam vyrui sukeltų pavydo bangą – tokią, kad jis beveik be abejo griežtai nutrauktų santykius! Bet tai leidžia suprasti, kokios subtilios strategijos griebdavosi romėnės meilės žaidimuose. Tai pilna staigmenų tema, prie jos dar sugrįšime.

Ir mus pasiekęs gestas: bučinys per atstumą

Tarp daugybės gestų, mus pasiekusių iš senovės Romos, yra paprotys siųsti bučinį per atstumą. Labai įprastas Italijoje, Ispanijoje ir apskritai pietų Europoje bei Lotynų Amerikoje gestas yra toks: penki suspausti rankos pirštai pakeliami prie lūpų, imituojamas bučinys, tuomet iš karto ranka atveriama. Romėnai darė tą patį ir tai vadino *iacere oscula* arba *iacere basia,* pažodžiui – „mesti bučinį".

Iš kur atsirado toks paprotys? Vis dėlto romėnai jo neišrado, iš esmės tai yra vienas seniausių civilizacijos gestų – romėnai jį perėmė iš graikų, panašų gestą žinojo ir šumerai, asirai bei babiloniečiai.

Įdomus faktas – bučinys per atstumą yra kilęs iš religinės aplinkos. Senovėje, taip pat ir romėnams, dažnai buvo uždrausta fiziškai bučiuoti dievybių atvaizdus – dėl šios priežasties religinių ceremonijų metu dievybės statulai ar jos simboliniam atvaizdui buvo siunčiamas „bučinys per atstumą".

Bet tai buvo kiek kitoks gestas nei dabartinis – ne visa ranka, tiktai nykščiu ir rodomuoju. Viskuo kitu gestas buvo toks

pat kaip šiuolaikinis. Anot mokslininkų, „bučinys per atstumą“ ir Graikijoje, ir Romoje turėjo būti viena iš įprastinių dievybių garbinimo formų.

Plinijus Vyresnysis, garsus gamtininkas ir laivavedys, miręs 79 m. po Kristaus Vezuvijaus prie Pompėjų išsiveržimo metu, savo „Gamtos istorijoje“ prideda dar vieną detalę: bučinį dievybei buvo galima skirti tik dešine ranka. Dar galime įsivaizduoti scenas su šiais gestais skaitydami senovinius tekstus, pavyzdžiui, Minucijaus Felikso, afrikietiškos kilmės advokato ir rašytojo, gyvenusio Romoje II–III a. po Kristaus. Jis savo veikale „Oktavijus“ aprašo gestą pagonio Cecilijaus priešais Serapido statulą: „Cecilijus, stebėdamas Serapido atvaizdą, pakėlė ranką prie burnos, toks yra prietaringų žmonių paprotys, ir pabučiavo ją.“

Nenustebkite dėl sąvokos „prietaringų“. Tokiais krikščionys laikė pagonis. Iš tikrųjų Minucijus Feliksas buvo krikščionis, o kūrinys „Oktavijus“ yra labai šališkas: jis remiasi trijų personažų – Oktavijaus, Minucijaus (jie abu atsivertę į krikščionybę) ir pagonio Cecilijaus – pašnekesiu, vykstančiu Ostijoje ir pasibaigiančiu Cecilijaus, įtikinto Oktavijaus teiginių, atsivertimu į krikščionybę.

Bet bučinys per atstumą, buvęs pagoniškas, labai greitai tapo krikščionišku – tikrai vėliau šį gestą rodė ir krikščionys, siuntę „oro bučinius“ nukryžiuotojo Kristaus paveikslui.

Kaip lengva įsivaizduoti, laikui bėgant šis gestas iš šventyklų perėjo į kasdienį gyvenimą kaip meilės, pagarbos, dėkingumo ir tobulumo ženklas – lygiai kaip šiandien. Ir... įžengė taip pat į sceną. Jei šiandien matote dainininkus ar futbolininkus – pasirodymo pabaigoje ar po įvarčio – siunčiančius oro bučinį publikai, žinokite, kad taip po spektaklių darė ir romėnai jau nuo I a. po Kristaus pabaigos. Marcialis vienoje iš savo epigramų („Epigra-

mos", I, 3): „Vos tik išgirsi „puiku!" ir pradėsi bučinius rinkti, / Kario apsiaustas kaipmat ligi žvaigždžių pamėtės!"*

Bet ne visi taip darė, kadangi, nors ir labai dažnas, viešas oro bučinys buvo laikomas „prasčiokišku" judesiu, nederamu aristokratui. Istorikas Tacitas, gyvenęs I ir II a. po Kristaus, netgi labai kritikavo imperatorių Otoną, kuris viešai siuntė oro bučinius savo žengimo į sostą 69 m. ceremonijoje: jo akimis, tai buvo tarno gestas, netinkantis imperatoriui...

Ar vakarieniauti buvo einama su savo mergina?

Tęsiame kelionę senovės Romoje ieškodami meilės. Dabar vėl esame gatvėje tarp žmonių. Paliekame du jaunuolius glaustytis parduotuvės gilumoje. Tai viena iš šimtų jų sugalvotų gudrybių. Kaip jau sakėme, romėnų moralė nepritaria meilei gatvėje, taigi mes nematome visų mūsiškiam pasauliui įprastų kasdienių scenų: nepastebime besilaikančių už rankų jaunuolių porelių, nematome jų apsikabinusių, sėdinčių ant suolelių. Ir netgi nėra įpročio vestis savo merginą vakarieniauti...

Romėnai nekviesdavo merginų romantiškos vakarienės, net ir per pirmą susitikimą po pažinties. Tai ne tiktai etikos klausimas: nebuvo ir šiam tikslui tinkamų restoranų. Romėnas nesugebėtų jums parodyti kokios nors romantiškos užeigos, kur degtų žvakės... senovėje jos buvo nežinomos. Būta tik kažin ar rekomenduotinų užeigų ir smuklių, kur padavėjomis dirbo jus viliojančios prostitutės. Nėra ko ir kalbėti apie klientus, kurie

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

dažnai buvo girtuokliai, vagys, užkietėję lošėjai, vežėčių vadeliotojai, ieškantys sekso malonumų ar muštynių... Šiose vietose buvo tokia pati atmosfera ir tokia pati „fauna“, kaip matome vesternuose. Ar vestumėtės savo merginą į panašią vietą pirmos intymios vakarienės? Aišku, ne, – dar ir dėl to, kad iš esmės tai buvo užeigos, netinkamos „garbingai“ merginai.

Ar įsimylėję laikėsi už rankų, lietė vienas kitą?

Žodžiu, įsimylėjėlių poros gyvenimas senovės Romoje buvo gerokai sudėtingesnis nei šiandien. Nebuvo galima bučiuotis viešai, nueiti pavakarieniauti kartu... Ar bent buvo galima laikytis už rankų einant gatve, bent kiek glamonėti kits kitą? Jokiu būdu ne. Lygiai kaip ir bučiniai, bet kokios rūšies kontaktas viešumoje buvo laikomas skandalingu ir prieštaraujančiu moralei, *pudicitia*. Pagalvokite – net ir vedusiųjų poros (juoba priklausančios aukštesniems visuomenės sluoksniams) negalėjo viešai laikytis už rankų. Tai buvo įmanoma tik išskirtiniais atvejais, pavyzdžiui, tuokiantis.

To nebuvo daroma netgi komedijose – tai liudija, kokie griežtai formalūs buvo vyro ir moters santykiai, – tokius dalykus jau pamiršome savo vakarietiškoje visuomenėje (bet visa tai buvo dar mūsų senelių laikais). Vienas iš labai retų atvejų lotyniškojoje literatūroje, kai moteris ima už rankos vyrą, yra „Amfitrione“, Plauto komedijoje, čia Alkmenė ima savo sutuoktinį už rankos ir jį pabučiuoja – ir tai daro privačiai, ne gatvės viduryje...

Žinoma, tokios buvo bendrosios romėnų gyvenimo taisyklės, ir negalime žinoti, ar per daugelį civilizacijos amžių visi taip jų ir laikėsi, ypač iš žemųjų visuomenės sluoksnių, kur papročiai

buvo lankstesni palyginti su kilniųjų šeimų griežtumu. Galbūt tose gatvėse, kuriose gyveno paprasta liaudis, pavyzdžiui, Suburoje, trumpas kūnų kontaktas (glamonė, apsikabinimas, daugiausia bučinys) galėjo būti toleruojamas, bet reikia prisiminti, kad kiekvieno romėno elgesys turėjo padarinių ne tik jam pačiam, bet ir visos šeimos garbei. Taigi logiška galvoti, kad visi stengėsi elgtis pagal moralės taisykles.

Įstatymas prieš priekabiavimą

Iš tikrųjų romėnų moterims, ypač aukštesniųjų luomų, matronoms ir *virgines* (jaunoms netekėjusioms moterims), draudimai buvo labai griežti. Iš istoriko Valerijaus Maksimo žinome, kad joks vyras viešumoje negalėjo liesti savo ranka matronos, kadangi šitaip supurvintų ir užterštų moters *pudicitia*, iš esmės pažeistų jos seksualinę garbę. Šis draudimas turėjo netikėtų ir gluminamų padarinių. Magistratams, pavyzdžiui, buvo surištos rankos: jei matronos negalima liesti, kaip reikia elgtis jos suėmimo atveju? Kaip išaiškino istorikė Danielle Gourevitch, matrona vis vien „neišlipdavo sausa“, kadangi buvo perduodama šeimai ir turėjo patirti tėvo ar sutuoktinio pyktį, kad paniekino šeimos vardą. Arba – ar galite įsivaizduoti muitinės pareigūnų sunkumus, kai pasienyje (o sienos buvo kiekvienoje imperijos provincijoje ir Italijoje per visą Alpių lanką) pasirodydavo matrona, kurią jie įtardavo slepiant po drabužiais perlus ar vertingas prekes, kurių nenorėjo deklaruoti... Krėsti ją ar priversti išlipti iš vežimo romėniškam mentalitetui būtų tikra šventvagystė.

Buvo saugoma ne tik fizinė matronos neliečiamybė, bet ir moralinė. Apie 200 m. prieš Kristų buvo paskelbtas įstatymas (*Lex*

de adtemptata pudicitia), visapusiškai ginantis romėnės garbę. Nors mūsų nepasiekė jo ištisas tekstas, mokslininkai sugebėjo iš daugelio kitų šaltinių atkurti jo turinį. Įstatymas saugojo trijų kategorijų moterų – ištekėjusių (*nuptae*), našlių (*viduae*) ir mergelių (*virgines*), taip pat ir nesubrendusių vaikų – seksualinę garbę.

Pagal šį įstatymą buvo baudžiami ne tik palietusieji moterį (tyčia ar nepagarbiai), bet ir tie, kurie į ją kreipėsi (*appellare*) įžeidžiais žodžiais ar ką nepadoraus siūlė. Apie tai teisininkas Ulpianas (II–III a. po Kristaus) kalbėjo aiškiai: kaip *appellare* (pažodžiui „kreiptis į ką nors žodžiais") reikėjo suprasti ne tik keiksmus ar vulgarius žodžius, bet taip pat ir „normalius", vartojamus ką nors užkalbinant gatvėje, kurių tikslas galiausiai buvo pastūmėti matroną nedorai elgtis. Kitaip tariant, buvo baudžiamas ir vyras, sukėlęs moteriai problemų psichologiniu spaudimu ar sekiojęs ją gatvėje. Tuo atžvilgiu *Lex de adtemptata pudicitia*, galiojęs visą imperijos laikotarpį, primena mūsų įstatymus dėl priekabiavimo.

Žodžiu, šitas įstatymas baudė pirmiausia mėginusius kibti prie moters ir įkyriai bandžiusius ją įtikinti pasimylėti: tai buvo laikoma nusikaltimu... Romėnų laikais „papūgos" turėjo būti atsargūs: bandyti „pakabinti" moterį, žinoma, buvo teisėta, bet jei klaidingai buvo pasirenkama moteris (aukštos padėties matrona) arba ne tas būdas, arba jei merginama įkyriai arba vulgariai, buvo galima susilaukti baudžiamojo persekiojimo... Taip pat nusikalstama buvo pastumti vergą apsauginį nuo jos ir taip įgyti didesnę merginimo galimybę.

Bausmės buvo piniginės ir kito atsižvelgiant į moters visuomeninę padėtį. Kuo aukštesnę padėtį užėmė jos šeima, tuo didesnę sumą, kaip kompensaciją, turėjo sumokėti kaltasis.

Lex de adtemptata pudicitia buvo taikomas visoje imperijoje ir saugojo laisvų romėnių piliečių nesuteptą garbę. Jis nebuvo

taikomas prostitutėms arba jau nuteistoms už neištikimybę, be to, vergėms. Negalime žinoti, kiek iš tikrųjų buvo taikomas. Gali būti, kad bylas dėl šio nusikaltimo keldavo daugiausia pasiturinčių šeimų moterys. Teismo procesai kainuodavo brangiai.

Taip pat tvirtai nežinome, kaip įstatymas buvo taikomas provincijose, kur dažnai buvo savi atskiri įstatymai greta romėniškųjų. Bet tikrai jis saugojo romėnes matronas, gyvenančias provincijoje, pavyzdžiui, išvykusias paskui savo vyrus, paskirtus užimti karines ar kitokias pareigas.

Galbūt ir dėl to kilmingos moterys niekuomet neišeidavo į gatvę vienos, visuomet buvo lydimos *comes*, tai yra vergo ar patikimo namiškio... Patikimo – bet pirmiausia juo turėjo pasitikėti sutuoktinis (!), kuris tokiu būdu kontroliavo, kad ji nenukryptų kur į šalį. Todėl padori moteris, išeinanti be *comes*, buvo vertinama labai blogai ir rizikavo sutepti savo šeimos garbę: juk ji tikrai galėjo būti palaikyta verge arba, dar blogiau, prostitute. Tokia pati etiketė jai būtų priklijuota, jei leistųsi bučiuojama, liečiama arba karštai reikštų jausmus.

Ar savo moteriai buvo dovanojamos gėlės?

Tvarka, gatvėje nesibučiuojama, nesilaikoma už rankų, neinama kartu vakarieniauti. Bet gal bent dovanojamos dovanos mylimajai? Dar vienas nusivylimas: atsakymas yra ne, romėnai neturėjo papročio nešti raudonų rožių ar kitų gėlių puokštės savo sužadėtinei. Tiesiog nebuvo tokios tradicijos.

Iš tikrųjų moterys ir apskritai romėnai labai mėgo gėles, jų spalvas ir kvapus, bet jiems jos buvo labiau susijusios su religijos ir ceremonijų sritimi arba naudojamos papuošti namus. Galėjo

taip nutikti, kad kas nors atnešdavo gėlių ir taip nustebindavo savo mylimąją, bet tai buvo išimtis, tai nebuvo daroma taip dažnai ir ta prasme, kaip tai suprantame mes.

Kad būtų aiškiau, įsivaizduokite žvakę. Kokia šiandien jos paskirtis? Matote ją uždegtą bažnyčioje (religinė vieta), ant gimtadienio torto (ceremonija) arba žvakidėje – papuošti kambarį ar sukurti atmosferą (interjero puošmena). Niekas nesapnuotų nešti savo sužadėtinei žvakidę su dvidešimt viena uždegta žvake, kaip kad daroma su raudonom rožėm. Tiesiog tai nėra mūsų tradicija. Taip pat senovės romėnai galvojo apie gėles... Su kai kuriom išimtim, kaip dabar pamatysime.

Eikime toliau savo keliu. Palikome du besiglamonėjančius įsimylėjusius parduotuvės gilumoje. Jų ateitį nulems likimas. Dabar sekame paskui dvi romėnes matronas, jos plepa, kiekviena lydima savo *comes*, kurie kaip asmens sargybiniai jas saugo, praskiria kelią ir žiūri, kad niekas per daug neprisiartintų. Įdomybė: kai girdime žodį matrona, mes instinktyviai galvojame apie šiurkščias, storas, įmetėjusias ir apsikarsčiusias auksu ponias. Iš tikrųjų romėnų laikais žodis matrona atitiko „kilmingą moterį", taigi dažnai jos buvo jaunos, gražios ir lieknos... Kaip šiodvi, paskui kurias dabar sekame. Moterys pasuka už kampo, ir staiga pasirodo įspūdingas neštuvų (*lectica*) siluetas, jie lėtai slenka gatvės viduriu. Tokiems kaip mes, nepripratusiems prie tokio reginio, vienintelis palyginimas, ateinantis į galvą moderniais laikais – tai laidotuvių eisena arba religinė procesija, kur šventa statula po baldakimu nešama ant pečių. Aštuoni vergai, vienodai apsirengę, ją neša ant pečių laikydami ilgas kartis. Jų kojos juda sinchroniškai, todėl neštuvai atrodo lyg didžiulis vabzdys, šaligatviu judantis šimtakojis. Po kelių sekundžių praeina pro mus. Mūsų akys įsmeigtos į vergų veidus: jie įsitempę, ant kaktų

išsišovusios venos, prakaito lašai rieda smilkiniais ir skruostais... Turbūt žingsniuoja jau gerą tarpą, o svarbiausia – neštuvai tikriausiai labai sunkūs! Iš tikrųjų jie labai masyvūs, galima būtų juos palyginti su senoviniu „Rolls Royce“ – jis padarytas ne tam, kad būtų lengva, bet kad stulbintų savo prašmatnumu, tai tikras statuso simbolis: neštuvus dengia daugybė paauksuotos bronzos papuošimų, o ką ir kalbėti apie visur kyšančias medines ir dramblio kaulo statulėles. Pagaliau reikia įvertinti ir įnamio svorį – vergams tenka stengtis... Bet mes nežinome, kas jis: sunkios tankiai suaustos užuolaidėlės (tai tas pats kaip mūsų prabangių automobilių tamsinti stiklai) neleidžia matyti, kas guli viduje.

Šiuos neštuvus matėme daugelio filmų scenose, bet yra detalė, apie kurią nekalbama ir kurią patiriame „gyvai“: neštuvai paskui save palieka keistą kvapą – kvapaus medžio (jo visada esama ir prašmatniuose turtingųjų namų interjeruose, ir jų neštuvuose), keleivio kvepalų, rytietiškų esencijų, kuriom nupurkštos pagalvės ir čiužiniai (senovinio „stebuklingo medžio“, kabančio po atgalinio vaizdo veidrodėliu daugelyje mūsų automobilių), mišinį. Pagaliau mums į šnerves smogia... gaižus vergų prakaito dvokas. Patiriamą jausmą galima aiškiai perskaityti dviejų matronų veiduose, kai jas apgobia šios eisenos aromatas: malonumas, kuris baigiasi pasišlykštėjimo smūgiu... Mūsų laimei, praslinkus neštuvams, pasiliekame apgaubti kito šios gatvės kvapo. Jį skleidžia daugybė gėlių vazonų, išrikiuotų išilgai *insulae*, didžiulių daugiabučių, kurie yra dažniausias statinys senovės Romoje, balkonų ir langų. Nors gyvenimas šiuose *insulae* labai sunkus, čia atsiranda vietos gyvenimo malonumams – tai matyti iš tokių mažų detalių. Šiame kvartale ši gatvė yra žinoma ir mėgstama būtent dėl jos gėlių, spalvų ir kvapų – šiandien sakytume, kad ji yra kaip „iš atviruko“.

Nereikia stebėtis. Gėlės iš tikrųjų yra labai įprasta romėnų kasdienio gyvenimo dalis. Pagalvokite: visi turtingųjų namai turi privačius sodus (*horti*), kur auginamos gėlės, o didelėse vilose yra net tam tikros erdvės (*ambulationes*, takeliai, palikti pirmiausia pasivaikščiojimams po valgio), iš esmės skirtos auginti įvairių rūšių gėlėms, kartais puoduose, kartais tiesiai dirvoje.

Kokios gėlės buvo romėnų labiausiai mėgstamos? Pirmiausia rožės, našlaitės (įvairių rūšių), lelijos, irisai, krokai, aguonos, narcizai, kardeliai, gvazdikai, burnočiai, sausmedžiai ir taip toliau.

Jei ne gyviesiems, tai... mirusiesiems

Įdomu tai, kad, nors nėra papročio nešti daug gėlių gyviesiems, vis dėlto įprasta nešti jas... mirusiesiems! Paskutinę mirusiesiems skirtos šventės (*Parentalia*), minimos tarp vasario 13 ir 21, dieną (*Feralia*) romėnai neša dovanas ant savo brangiųjų kapų. Labai įprastos yra gėlių (paprastai raudonos ir violetinės spalvos) girliandos. Kartais jos padarytos iš tikriausių rusvų žiedlapių tyrės kamuolėlių – taip jos išsilaiko ilgiau. Ypač jos praverčia laidojant ne sezono metu, kai gėlių nėra.

Gėlės buvo taip dažnai naudojamos puošti mirusiųjų kapams, kad būta švenčių ir mirusiųjų minėjimo metinių, susijusių vien su gėlėmis. Pavyzdžiui, *Violaria* kovo pabaigoje arba *Rosaria* (kartais *Rosalia*) – tarp gegužės ir birželio, giminės puotaudavo prie kapų, puošdavo juos našlaitėmis ar rožėmis – atsižvelgdami į metines.

Bet gėlės taip pat yra pagrindinės veikėjos ir kitoje iškilmingoje ceremonijoje, garbinančioje, atvirkščiai, gyvenimą: vestuvėse. Čia jos tampa laimės ir klestėjimo simboliu. Vienos iš

labiausiai šuo atveju geidžiamų gėlių yra rožės... Tūkstančiai rožių!!! Kaip Dionisijos sūnaus vedybose. Paklausykite šios istorijos.

Du tūkstančiai rožių vestuvėms

Oksirinche, Egipte, rastame papiruse, siekiančiame romėnų laikus, ir net būtent tą laikotarpį, kuriame esame šioje knygoje (II a. po Kristaus), skaitome apie du prekiautojus gėlėmis, Apolonijų ir Serapiją, norinčius atsiprašyti vienos moters, Dionisijos, kad nesugeba rasti visų rūšių gėlių, kurių ji užsakė savo sūnaus vestuvėms. Moteris nesiskaitė su išlaidomis ir iš jų pareikalavo... dviejų tūkstančių rožių ir dviejų tūkstančių narcizų! Bet du prekiautojai pajėgė sukrapštyti „tiktai" tūkstantį rožių, prie kurių, prireikus, galėjo pridėti iki keturių tūkstančių narcizų... Niekada nesužinosime, ką atsakė Dionisija, nei kaip toliau klostėsi reikalai. Bet viena žinoma tikrai: tuomet, kaip ir šiandien, švenčiant meilę rožės buvo labai paklausios.

Iš šio papiruso matome dar vieną detalę. Suprantama (yra ir kitų įrodymų), kad tuokiantis jaunikio šeima privalėjo pirkti gėles ir vyną, o jaunosios šeima turėjo organizuoti visa kita ir pasirūpinti, o tai ne mažiau svarbu, kvietimais.

Kaip rasti gėlių ne sezono metu

Matėme, kad lotynų meilužiui (proga tai pasakyti) nebuvo įprasta dovanoti rožių mylimajai. Bet jeigu ir būtų norėjęs tai padaryti, būtų susidūręs su neįveikiamomis kliūtimis: nebuvo

šiltnamių, nebuvo pramoninio auginimo kaip šiandien – kai rožės ar kitos gėlės gali būti pateikiamos net šaltuoju metų laiku.

Iš tikrųjų būta mažų šiltnamių, galbūt netgi romėnai juos išrado (bent jau pačius seniausius, apie kuriuos liudija istoriniai šaltiniai), kuriuose būtų galima auginti gėles ne sezono metu. Skaitydami Plinijų Vyresnįjį pastebime, kad imperatorius Tiberijus labai mėgo... agurkus! Kad galėtų juos valgyti visus metus, įsakė pastatyti „kilnojamus šiltnamius“. Tai buvo „dėžės ant ratų, padengtos stiklo plokštėmis“, jos buvo perkeliamos į šilumą ir visuomet – į saulės atokaitą, kad agurkai augtų ir žiemą.

Bet tai buvo išimtis. Tuomet nebuvo pramoninių šiltnamių. Ir niekas, išskyrus imperatorių, negalėjo gauti daržovių, vaisių ar gėlių ne sezono metu. Tačiau buvo būdas problemos išvengti – jų atsigabendavo iš tolimų šalių, kur oras buvo palankus.

Šiandien niekas iš mūsų nekreipia dėmesio, bet už gėlių, kurias matome gėlininkus parduodant gatvėje, yra didžiulė, visą planetą apimanti pramonė. Rožė, kurią vyras perka romantiškam pasimatymui, ar gėlės, kurias moteris gauna prieš vakarienę namuose ar nuo draugės, dažnai atkeliauja iš toliausių valstybių. Jos atvežamos per Alsmerį netoli Amsterdamo, kur kiekvieną rytą vyksta didžiausias pasaulio gėlių aukcionas. Čia visų šalių didmenininkai jas perka, kad šviežios atkeliautų į jūsų kvartalą. Romėnų laikais nebuvo „Boeing“ ar „Airbus“, galinčių per kelias valandas atgabenti šviežių gėlių per visus žemynus į jūsų miestą. Ir vis dėlto romėnai sukūrė labai panašią efektyvią sistemą. Ir ją veikti privertė turtingųjų noras stebinti.

Gražiausia dovana: žieminės rožės iš Egipto

Skirtingai nei liaudis, gaudavusi gėlių atsižvelgiant į metų laikus, romėnų elitas galėjo sau leisti, išskirtiniais atvejais, tikrus brangakmenius už didžiulę kainą: „žiemines rožes“ iš Egipto.

Šioje imperijos provincijoje šiltas klimatas leido rožėms pražysti anksčiau. Čia, nujaučiant pelną, jos buvo kraunamos į laivus ir tiesioginiais reisais plukdomos į Romą. Tokios rožės prilygo deimantams ir buvo dovanojamos ypatingomis progomis, kaip mums pasakoja graikų erotinis poetas Krinagoras iš Mitilenės, gyvenęs Romoje Augusto laikais kaip ambasadorius, taip pat rūmų poetas.

Imperatoriaus anūkei, Antonijai mažajai, jos gimtadienio dieną buvo padovanota puokštė rečiausių žiemos rožių, atvežtų iš Egipto, kartu su šiomis eilėmis (Krinagoras iš Mitilenės, „Palatino antologija“, „Epigramos paskyrimai“ – *Epigrammi votivi*, VI, 345): „Pavasarį kitados žydėjo rožės, bet dabar žiemos vidury mes praveriame purpurines taures, laimingi šypsodamiesi šio gimtadienio, tokio artimo tavo vestuvių guoliui, aušrai. Geriau sukti aplinkui gražiausios iš moterų šventyklą, nei laukti, kol ateis pavasario saulė.“

Dabar galime nustatyti šios dovanos datą. Žinome, kad Antonija mažoji, Augusto sesers ir gražiojo Marko Antonijaus duktė, gimė sausio 31. Taigi poetas sugebėjo gauti šių rožių žiemos viduryje, kai dėl audrų netgi navigacija būdavo nutraukiama. Ir vis dėlto, kaip šios Egipto rožės pasiekė Romą, yra mažytė paslaptis – dar ir dėl to, kad tai labai trapi, labai greitai gendanti prekė. Viduržemio jūros keliai buvo tušti nuo spalio iki kovo ar balandžio, tačiau kai kurie kapitonai už gerą atlygį vis dėlto išdrįsdavo plaukti, pasirinkdami galbūt pakrantės maršrutus –

ilgesnius, bet saugesnius – ir sukdami atviron jūron tik tuomet, kai tai buvo neišvengiama.

Imperijos laikais navigacija buvo oficialiai „atidaroma“ *Navigium Isidis* apeigomis, švente – aprašyta ir Apulėjaus „Aukso asilo“ pabaigoje, – skirta Izidei, ji vykdavo kovo 5 d. Atėjus rudeniui (spaliui) paprastai prekybiniai plaukiojimai liaudavosi. Bet vyko kuklesnė laivyba ties pakrantėmis, mažo kabotažo laivais, jie „estafete“ iš uosto į uostą sugebėdavo į Romą atgabenti daugelį prekių. Rizika buvo didesnė, užtrukdavo ilgiau.

Tai leidžia suvokti šių rožių vertę. Šias gėles gabeno žmonės, rizikavę savo gyvybe, kai kurie net žuvo. Todėl tai buvo itin vertinga dovana. Tą patį sako ir Marcialis savo epigramoje, jis pabrėžia, kad žieminės rožės patikdavo todėl, kad buvo retos ir labai brangios: „Traukia dalykai reti: pirmi obuoliai juk skaniausi, / rožės brangiausios, kad žiemą mes perkame jas. / Šitaip meilužė gobši puikybe sau pakelia kainą, / durys, atvertos visiems, nesuvilioja jaunų.“*

Anot kai kurių mokslininkų, skatinami pelningo verslo ir nuolatinės žieminių rožių paklausos, romėnai po Kristaus gimimo pradėjo jas auginti, pirmiausia Pesto apylinkėse – imperijos laikais jis tapo garsiu labai kvapių raudonų rožių auginimo centru. Anot istoriko Mario Mello, Pesto rožynuose (*rosaria*) sugebėta užveisti rožių veislę, žydėjusią du kartus per metus – pavasarį ir vėlyvą rudenį. Išmoningieji romėnai išrado būdų padidinti rožių derlių, kaip pasakoja tas pats Plinijus: „Kad anksčiau pražystų [...] pakanka iškasti aplinkui šaknis pėdos gilumo griovį ir įpilti šalto vandens, kai rožės žiedas pradeda formuotis...“

Tačiau rožių Peste buvo auginama nedaug, jos buvo labai

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

brangios, taigi išties tai buvo prabangi dovana. O jeigu su rožėmis dar buvo įteikiama poezijos, kaip rūmų poeto Krinagoro iš Mitilenės atveju, tuomet buvo pasiekiama daugiausiai! Iš tikrųjų tarp pasiturinčiųjų padovanoti literatūros kūrinį buvo laikoma labai įspūdingu gestu.

Eilės ir rožės moteriai... Šiandien romantiški ir sentimentalūs ar seksualiniai motyvai būtų akivaizdūs. Bet romėnų laikais tai nebuvo taip savaime suprantama. Šias dovanas moterys dažnai gauna dėl dviejų paprastų priežasčių: pirmiausia dėl to, kad romantiškai yra laikomos poezijos „mūzomis įkvėpėjomis", ir dažnai, kaip „erotinio" poeto Krinagoro iš Mitilenės atveju, adresatas yra jo gyvenimo ir poezijos rėmėjas.

Žodžiu, sveika nuovoka ir noras nustebinti senovės Romoje veikia žieminių rožių rinką labiau nei meilė... Bet sugrįžus geriems metų laikams rožė vėl įgauna, kaip ir šiandien, vaidmenį, susijusį su gyvenimu, laime ir meile. Tai sako Marcialis. Jam rožė yra pirmiausia meilės gėlė (nors ir skirta ne moteriai, o jo labai gerbiamam žmogui – šis buvo jo draugas ir rėmėjas) ir nešiotina kaip karūna plaukuose („Epigramos", VII, 89): „Rože laiminga, eiki ir maloniai / Plaukus Apolinaro vainikuoki. / Juos papuošk ir žilus, bet tai – negreitai, / Visad būt nepamiršk miela Venerai."*

Ką vienas kitam dovanodavo sužadėtiniai

Mūsų dėmesį patraukia ryžtingi, beveik kariški žingsniai, aidintys tarp gėlių vazų prie sienų. Atsisukame ir matome aukštą, ga-

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

lingą vyrą išsišovusiais skruostikauliais ir mažomis giliai įsodintomis akimis. Žengia drąsiai lyg būtų šios vietos šeimininkas: iš tokio jo elgesio ir drabužių spėjame, kad priklauso aukštesniems visuomenės sluoksniams, žmonėms, pripratusiems įsakinėti ir būti gerbiamiems. Jam praeinant du vergai pasitraukia šalin, nulenkia galvas. O kai mus pasiekia, užuodžiame jo kvepalus, labai stiprius, jie akimirką priverčia pamiršti skersgatvio kvapus. Šis veikėjas mus sudomina. Kas jis, iš kur eina? Pabandysime jį pasekti. Atsakymą sužinome gana greitai. Pasukame su juo už kampo ir atsiduriame vienoje elegantiškiausių kvartalo gatvių, čia pilna zujančių panašių į jį žmonių, turtingai apsirengusių ir išpuoselėtų. Aukso ir brangių audinių žėrėjimas kontrastuoja su blankesnėmis spalvomis (pilka, ruda, purvina balta) – tokių spalvų drabužius pamatysi vargingesnėse gatvėse. Čia žmonės, atrodo, nekreipia dėmesio į tuos, kurie nėra jų socialinio lygio. Tai gatvė, kur einama labiau pasirodyti negu pažiūrėti...

Mūsų ausyse nuolat skamba kūjelių kaukšėjimas. Vyras pasuka tiesiai link dirbtuvių, iš kurių ir sklinda šis nesiliaujantis įkyrus triukšmas, ir pradingsta viduje. Sekame jo kvepalų pėdsaku. Kokia čia parduotuvė? Sustojame priešais įėjimą ir žiūrime į iškabą: čia nupiešti du elegantiški auksiniai vėriniai su perlais, žiedai, kuriuose matyti žali ir mėlyni stačiakampiai, akivaizdžiai smaragdai ir safyrai. Tai auksakalio dirbtuvė! Kaip ją vadino romėnai – *taberna gemmaria.* Ji dažnai yra prašmatnioje gatvėje, lygiai kaip mūsų laikais garsiausios juvelyrikos parduotuvės. Suprantama, vyriškis užėjo nupirkti dovanos savo moteriai – nežinome, ar ji žmona, mylimoji, sugulovė, ar jo sužadėtinė... Bet vienas faktas yra tikras – romėnų vyrai, kaip ir mes, ieškodavo dovanų savo moterims. Bet ką jie dovanodavo?

Žinome, kad švenčiant sužadėtuves būsimieji sutuoktiniai

keisdavosi dovanomis (sugrįšime prie kalbos apie sužadėtuves vėliau šioje knygoje). Tai labai senas paprotys. Daugiausia dovanų gaudavo būsimoji sutuoktinė: pirmiausia drabužių, interjero dekoracijų, karolių, grožio skrynių ir tualeto reikmenų. Žinoma, kiekvienas dovanų ieško pagal savo kišenę (nors tuomet kišenių dar nebuvo, jos atsirado vėliau – prisiuvus prie kelnių, importuotų iš barbarų, odinius ar medžiaginius kapšelius, kuriuos paprastai nešiodavo prie juosmens, – tai praktiškas sprendimas, ir gerai apsaugo nuo vagių). Galime tik įsivaizduoti, kokias prašmatnias dovanas teikdavo pasiturinčiųjų klasių žmonės. Nors ne – vienu atveju tai žinome: ar įdomu, ką imperatoriaus sūnus padovanojo savo sužadėtinei? Maksimas jaunasis, Maksimino Trako sūnus (gyvenęs III a. po Kristaus), štai ką padovanojo savo Junijai Fadilai, kaip pasakojama „Augustų istorijoje“: „Saulės rato pavidalo antkaklė su devyniais baltais perlais, tinklelis su vienuolika smaragdų, apyrankė su keturių hiacintų sąsagomis, be to, drabužiai, papuošti brangakmeniais ir auksu, ir kiti brangūs dalykai.“

Kokie papuošalai patinka moterims

Neelitinės dovanos, kuriomis keisdavosi įsimylėjėliai, vis dėlto buvo simboliškos ir vertingos. Dažniausiai vyrų geidžiamos dovanos savo moterims nustebinti buvo kvepalai (pavyzdžiui, Kosmo, vieno garsiausių sostinės parfumerių, Marcialio draugo), apyrankės, karoliai, žiedai, dideli auskarai (juos labai mėgo romėnės), diademos ir taip toliau. Visa tai, žinoma, priklausė ne tiktai nuo to, kiek sau gali leisti vyras, bet ir nuo to, kiek į dovaną įdėta jausmų...

Kaip ir mūsų juvelyrikos parduotuvėse, pageidaujant pirkėjui

romėnų auksakaliai kaskart atidarydavo įvairias dėžutes, kuriose buvo auksiniai ir sidabriniai dirbiniai, su perlais ir skirtingai kainuojančiais brangakmeniais, rūpestingai susukti į švelnų audinį. Būtent tokią sceną dabar stebime. Jaunas vyras atsisėdo ant elegantiško kimšto (vilna ar žąsies plunksnomis) krėslo, paprastai pasiūlomo šios parduotuvės klientams. Jis atsirėmęs į medinį suolelį su puikia medžio mozaika, sėdi priešais savininką – žemą baltaplaukį vyriškį gyvomis akimis, išnyrančiomis iš tūkstančių veido raukšlių lyg du burlaiviai, bandantys nenuskęsti audringoje jūroje. Aplinkui mus – elegantiškos, puošnios spintos, kuriose sudėti brangakmeniai ir juvelyriniai dirbiniai, konstrukcijos su daugeliu perskyrų ir iškyšų, ant jų kabo karoliai ir apyrankės. Yra ir svarstyklėlės su dviem svirtimis auksui sverti. Auksakalys atidarė kelias skryneles ant prekystalio ir iš vienos sąmoningai lėtai ima didelę antkaklę iš aukso ir gintarų. Primena fokusininką, ir rodo antkaklę žiūrėdamas į vyrą – jo akys dabar nebeprimena dviejų nelaimėn patekusių burlaivių, jos panašios į piratų laivus, nusitaikiusius į auką. Deklamuoja sakinius apie gintaro tyrumą, sudėtingą apdorojimą, antkaklės faktūros unikalumą ir taip toliau. Iš tikrųjų tai frazės, kurias pusbalsiu kartoja kiekvienam klientui, kaip sakoma: „Žmogus patikės viskuo, ką pašnabždėsi jam į ausį...“

Stveria bronzinį cilindrą, kuriame įtaisytas kristalas – greičiausiai mineralas, – ir pakelia jį prie akies kaip linzę. Paskui jį duoda klientui, kad parodytų antkaklės kabliuko detalę, tikrą šedevrą. Neturime įrodymų, kad romėnai naudojo linzes, bet daugelis mokslininkų yra dėl to tikri, pavyzdžiui, profesorius Lucio Russo, dėstantis istoriją Romos Tor Vergatos universitete. Anot jo, didinamieji stiklai jau buvo žinomi nuo graikų laikų, o romėnai šią „technologiją“ paveldėjo ir sėkmingai naudojo auksakalystėje ir monetų kalyklose. Bet tai buvo nedaugelio

žmonių naudojamas (nors, žinoma, ir tuomet būta su amžiumi prasčiau matančių iš arti) prietaisas – didinimo stiklas liko techninis amatininkų dirbtuvių įrankis.

Kol klientas toliau apžiūrinėja antkaklę, mes apsidairysime, pasižiūrėsime, kaip atrodo auksakalio dirbtuvė. Kaip ir kiekviena *taberna gemmaria*, ši yra ne tiktai parduotuvė, bet ir laboratorija, čia kuriami papuošalai. Darbuojasi keli žmonės. Vienas kampe dirba su brangakmeniais (*gemmarius*). Toliau pastebime nuolat kaukšintį žmogų – tai *aurifex* (iš žodžių *aurum* – auksas, ir *facere* – daryti), auksakalys, tais laikais ne visada skirtas nuo juvelyro – ta prasme, kad papuošalus parduodavo tikriausiai tas pats žmogus, kuris juos darė. Sėdi ant žemės prie mažo žaizdro, pasidėjęs daugybę kūjelių. Tokią sceną galėtume šiandien matyti Indijoje ar kuriose nors Artimųjų Rytų šalyse. Jis ilgai kalė ir plonino auksinę plokštelę, dabar ją pradeda formuoti. Jis jaunas, liesas, smaila barzdele, jo akys įsmeigtos į tą plokštelę lyg būtų suvirinimo lempos. Kaip ir visi kiti čia, jis buvęs vergas, atleistinis, iš gintarinės odos spėjame, kad jis iš rytinės Viduržemio jūros dalies. Jam tenka tikslus darbas – romėnių papuošalai tikrai yra pastebimi, bet beveik visuomet daromi su labai plona aukso folija, paskui užpildomi vašku ar dar kuo, kad nesideformuotų. Papuošalas atsiranda visos grandinės kūrėjų dėka: vienas specializuojasi kalti (*bractearius*), šis darbuojasi prie apyrankių (*caelator*), kitas auksuoja (*inaurator*), dar kitas dirba su brangakmeniais (*gemmarius*), o šitas daro žiedus (*anularius*). Būta ir tokių, kurie specializavosi kurti ir parduoti papuošalus su perlais – jie vadinosi *margaritarii*, Romoje jie buvo susitelkę *Via Sacra*, vedančioje į Romos forumą, ten juos rasite įsikūrusius prie *Porticus Margaritaria*. Iš esmės tą patį matome ir šiandien Niujorke ar Antverpene, kur įsikūrę deimantų pardavėjai.

Kiek kainuoja papuošalas?

Sugrįžtame prie prekystalio. Klientas, nė kiek nesugundytas savininko „statuso žaidimų", dabar susitelkęs į gražią auksinę antkaklę. Joje lygiais atstumais vienas į kitą įverti žiedai, kuriuose įtaisyti brangakmeniai. Tai labai madingas dirbinys, itin mėgstamas romėnų moterų. Jo pasirinkimas teisingas – antkaklė tikrai krintantis į akis papuošalas, puikiai tinka dovanoti. Bet kiek turės sumokėti? Žinoma, priklauso nuo panaudotų brangakmenių rūšies, nuo jų apdirbimo ir – labiausiai – nuo aukso svorio. Kad galėtume įsivaizduoti, žvilgtelėkime į Diokleciano ediktą dėl kainų – *Edictum de pretiis rerum venalium,* jis paskelbtas 301 m. po Kristaus (kiek mažiau nei du šimtmečiai nuo mūsų kelionės po imperiją laikų). Iš jo sužinome, kad maždaug svaras – 327 gramai – aukso buvo verti 288 000 sestercijų. Jei tarsime, kad hipotetinis keitimo kursas yra du eurai už sestercijų ir kad Trajano laikais pragyvenimo lygis buvo aukštesnis nei valdant Dioklecianui, galime manyti, kad auksas kainavo šešiasdešimt kartų mažiau, taigi Trajano laikais svaras turėjo kainuoti apie 9 600 eurų, taigi mažiau kaip 30 eurų už gramą. Turint galvoje, kad dabartinė aukso kaina yra 43 eurai už gramą, galime daryti išvadą – auksas buvo pigesnis nei šiandien. Tai visai įmanoma, turint galvoje, kad užkariavus Dakiją ir perėmus jos aukso kasyklas į Romą plūdo tikra šio brangiojo metalo upė. Žinoma, tai gryna spekuliacija... Iš tikrųjų gretinti ir lyginti labai sunku.

Ir vis dėlto kai kurių papuošalų kainos galėjo siekti astronomines sumas. Plinijus Vyresnysis rašė buvęs dviejų Romos aristokratų sužadėtuvių šventėje ir matė itin turtingą Loliją Paoliną, būsimąją trečią imperatoriaus Kaligulos žmoną, dėvinčią ant

viso kūno aukso, smaragdų ir perlų papuošalus, kurių bendra vertė – 40 milijonų sestercijų, tai yra 80 milijonų eurų...

Apiplėšimas

Kol stebime auksakalio ir vyriškio derybas, mūsų dėmesį patraukia staigus riksmas, perskrodęs elegantiškos gatvės erdvę. Kaip ir visi, išbėgame į gatvę. Už kelių metrų ant bazalto plokštės besiplečiančioje kraujo baloje voliojasi vyriškio kūnas. Stipriu kuokos smūgiu jam perskelta kaukolė. Kiek toliau į sieną atsirėmusi sėdi matrona – jos akys plačiai atmerktos, žvilgsnis įsmeigtas į tuštumą, burna praverta ir riksmas įstrigęs gerklėje. Aplinkiniai bando jai padėti. Jai šokas, laiko ranką prie ausies, iš kurios srūva kraujas.

Kas atsitiko? Tai apiplėšimas. Skubama į pagalbą. Vyrui, matronos vergui asmens sargybiniui, niekuo nebepagelbėsi – jis nesugebėjo pasipriešinti dviem staiga užpuolusiems vyrams, po to pradingusiems gretimame tamsiame skersgatvyje. Užpuolimo vieta nėra įprastinė – įvertinus pabėgimo kelią. Jie nusižiūrėjo matronos antkaklę ir auskarus, ją sekė ir pasirinko tinkamą momentą – per akimirką pašalino vergą ir puolę ją nuplėšė antkaklę ir auskarus, sudraskydami ausies spenelius. Niekas nesugebėjo jų sustabdyti... Iš dviejų nuostabių papuošalų liko tiktai labai baltas perlas, nukritęs per antpuolį ir dabar iš lėto supamas srūvančio kraujo.

Romos gatvės gali būti pavojingos visiems, pirmiausia moterims, – jose pilna ne tik gundytojų, bet ir vagių. Nešioti vertingus papuošalus gatvėje – vadinasi, tapti galimų užpuolikų taikiniu, – panašiai kaip šiandien būna dėvint „Rolex“. Iš tikrųjų romėnų lai-

kais šis reiškinys buvo dar labiau suvešėjęs, kadangi tarp turtingųjų ir vargšų buvo milžiniškas ekonominis skirtumas. Ir daugelis plėšikų be skrupulų užpuola moterį, kuri nešioja papuošalus, vertus daugiau, negu jie galėtų uždirbti per visą gyvenimą.

Ant antkapinės stelos, pastatytos kolumbariume ant moters palaikų, sutuoktinis apverkia savo žmonos, nužudytos užpuolus vagims, pagrobusiems iš jos papuošalus, mirtį. Jis aprašo tuos papuošalus: „Kas beskaitytų šį įrašą, jeigu tai jaunuolis, mylintis savo moterį, tesusilaiko nepuošęs jai rankų auksu. Net jei tave apkabina savo grakščiosiomis rankomis ir prašo tavęs dovanų, jos vertų – duok jai drabužių, bet palik nuošaly papuošalus, šie patraukia vagis ir gundytojus. Tai buvo gyvatė [tekste – *draco*], kurią jie pamatė ant mano ponios rankos, dėl to ji mirė, ir taip man, jos vyrui, sužeidė širdį. Ši žaizda išliks visada."

Šis vyras patvirtina, kad vienas mėgstamiausių romėnių papuošalų, išgarsintas daugelyje filmų, yra gyvatės formos apyrankė. Kodėl? Išties imperijos laikais labai plinta mada nešioti gyvatės formos papuošalus (apyrankes ar žiedus) – dėka Izidės kulto, atsiradusio Romoje I a. prieš Kristų ir sutvirtėjusio Kaligulos laikais, I a. po Kristaus. Moterys dažnai priklausė šiam kultui. Jo paplitimą liudija deivei skirta šventykla Marso lauke. Šiai egiptietiškos kilmės dievybei, susijusiai su vaisingumu ir motinyste, gyvatė yra šventas gyvis; žinoma, kad Izidė ją įveikia, sugeba nukenksminti nuodingą įkandimą; todėl gyvatė ir jos formą ar pavidalą atkartojantys amuletai buvo laikomi apsauginiais; paprastai papuošaluose būna nudirta oda, susisukusi keliais žiedais, akys smaragdinės ar stiklinės.

Užpuolamos ne tiktai suaugusios moterys ir matronos, bet ir mergaitės. Kitame laidotuvių įraše, rastame Soline, netoli nuo Splito Kroatijoje, skaitome apie tėvus Julijų Restitutą ir Staciją

Pudentilą, apverkiančius vos 10 metų dukrelę Juliją, nužudytą plėšikų, pagrobusių jos papuošalus.

Dar viena moterų labai vertinama dovana: aukštosios mados drabužiai

Sugrįžtame į užpuolimo vietą. Viskas jau sutvarkyta, matrona nunešta šalin, kaip ir jos vergo kūnas. Kažkas jau nuplovė kraują keliais kibirais vandens. Iš balkonų pradingo žioplių veidai. Dabar gatve vėl pirmyn ir atgal žingsniuoja praeiviai. Kaip savanoje, išnykus plėšrūnams, žolėdžiai ramiai sugrįžo „atrajoti" savo kasdienybės, tarsi nieko nebuvo nutikę.

Žiūrėdami į matronas, žengiančias lėtu, kilniu ir apskaičiuotu žingsniu, lyg būtų robotai, pastebime, kad Romos aukštuomenės moterys visos rengiasi panašiai ir pagal tą pačią schemą, – kitaip nei šiandien, kai originalumas ir naujovės vairuoja madą ir gali ją pakeisti per kelis mėnesius. Taigi galime tarti, kad mada, kaip ją suprantame, romėnų laikais iš tikrųjų neegzistuoja – joks drabužis sukirpimu, spalva ar išvaizda nesiskiria nuo kito. Romėnų moteris būtų nustebinta mūsų laikų vartotojiškos isterijos, siūlančios naujus modelius ir kolekcijas kiekvienam metų laikui. Romėnų mada remiasi tradicija, o ne naujovėmis. Permainų būna tik tuomet, kai pasikeičia valdžia, kai nauja imperatorienė parodo naują šukuoseną ar panašiai. Taigi kalbame apie metus ir dešimtmečius, tikrai ne mėnesius. Visai taip pat, kaip buvo XIX a. pabaigoje ir kaip tebėra daugelyje pasaulio šalių. O priežastis labai paprasta – dėvimi drabužiai ženklina socialinį statusą, luomą, kuriam priklauso moteris.

Romėnė matrona negali pasikliauti įvairių drabužių pilno-

mis spintomis kaip šiuolaikinės moterys, – ji, žinoma, turi daug rūbų, bet įvairovės trūksta. Iš esmės gatvėje jos dėvimi modeliai visada tokie patys. Bet jie turi vieną savybę: yra labai brangūs ir elegantiški. Tai jos „Rolls-Royce", laikomas garaže ir išvaromas tuomet, kai reikia pasirodyti visuomenėje. Moterų mados tikslas yra ne turėti originalesnį ar madingesnį drabužį negu kitų moterų, bet tuo drabužiu pademonstruoti, jog priklausai elitui. Taigi, einanti gatve romėnė matrona vilki „klasikinius" modelius, su kurių kokybe ir medžiagomis negali varžytis dauguma kitų moterų. Žinoma, ji nešioja ir labai pastebimus papuošalus – jie padeda ją iš pirmo žvilgsnio atskirti nuo žemesnių luomų moterų, vergių, atleistinių...

Kaipgi rengiasi matrona? Jos drabužis – minkšta tunika (*stola*), siekianti iki pėdų ir krintanti elegantiškomis klostėmis ir raukiniais, audinys prie pečių suimtas sąsagomis. Aplink juosmenį ir po krūtine – diržėlis ar juosta, šiek tiek suspaudžianti *stola* ir išryškinanti moteriškas formas – krūtis ir šlaunis. Kartais tai atrodo taip tobula, jog stebimės, kad nė vienas mados namų kūrėjas dar nesugrąžino tokio paprasto ir efektyvaus modelio.

Ant *stola* visuomet yra *palla,* tai yra apsiaustas, dengiantis moters galvą ir pečius – nė viena matrona išeidama nepalieka jo namie...

Kai kurie, pavyzdžiui, profesorė Francesca Cenerini, dėstanti antikinę istoriją Bolonijos universitete, šį drabužį apibūdina ne tik kaip moters statuso simbolį, bet ir kaip „šarvą", barjerą prie moters kūno, apsaugantį nuo kitų žvilgsnio. Iš tikrųjų moters kūno matyti labai mažai arba visai nematyti. Taip pat turėjo atrodyti atleistinė, kad nebūtų supainiota, pavyzdžiui, su verge, prostitute ar žemakilme moterimi, kurios galėjo dėvėti labiau provokuojančius ir trumpus drabužius. Kaip šių laikų gražuolė

aktorė, einanti gatve į teatrą, kur vėliau matysime ją vaidinant. Ji apsivilkusi tik baltutėlę pusiau perregimą tuniką, leidžiančią matyti jos krūtų, siūbuojančių sulig kiekvienu žingsniu, lyg būtų laivai, atsidavę audros malonei, spenelius.

Kiek kainuoja moterų drabužiai?

Prieš du tūkstančius metų gyvenusios moterys nesiskiria nuo šiandieninių – labai mėgsta rengtis elegantiškais drabužiais. Ir, nors būta geležinių taisyklių dėl aprangos rūšies, galima buvo atsiduoti užgaidoms kalbant apie audinius ir spalvas. Būdavo *stolae* ir *pallae* iš brangių audinių, iš labai plonos vilnos ir net iš šilko, atgabento iš tolimosios Kinijos. Kaip tik tokias dovanas labai mėgo gauti romėnė.

Imperijos sostinės geriausios, prašmatniausios parduotuvės yra tam tikrose Marso lauko vietose, pavyzdžiui, netoli pastato, vadinamo *Saepta Iulia*, bet pamatyti į jas įeinant matroną buvo reta: turtinga romėnė iš tikrųjų išsikviečia siuvėją (*vestitor* arba *vestificus*) arba drabužių pardavėją (*vestiarius*) tiesiog į savo prabangius namus.

Bet kiek kainavo padovanoti drabužį savo mylimajai? Užtektinai, jei buvo tinkamos kokybės, ir labai daug, jei aukščiausios kokybės. Todėl imperijos laikais drabužių gamintojai vis labiau specializavosi ir pasiekdavo aukštą lygį, pasitelkdami brangias medžiagas, dažus, siuvinėjimą (net auksiniais siūlais), skraistes, šalikus, avalynę ar galvos apdangalus. Neatsitiktinai atsirado tikrų amatininkų, besispecializuojančių kiekvienoje srityje: *lintearii* (lino drabužių specialistai), *plumarii* (siuvinėtojai), *serarii* (šilko drabužių meistrai), *sagarii* (gobtuvų ir apsiaustų specia-

listai), *pelliones* (odininkai), *offectores* (mokantys ypatingais būdais išryškinti originalias medžiagų, kilusių iš Rytų, spalvas), *infectores* (atvirkščiai – gebantys pakeisti šių medžiagų originalias spalvas) ir taip toliau. Tai kiek kainavo šie austi matronų „Rolls-Royce"? Suvokti kainas padės ediktas, Diokleciano paskelbtas IV a. pradžioje. Bet turime būti atsargūs, kadangi šis ediktas buvo parašytas beveik dviem šimtais metų vėliau nei ta epocha, kurioje esame, po šuoliuojančios infliacijos (gal tūkstančiais), sestercijaus nuvertinimo ir panašių laikotarpių. Anot kai kurių autorių, per tą laiką kainos šoktelėjo 63–73 kartus. Pasak kitų – tiktai 20 kartų, bent jau Romoje. Mes pasirinkome ūgtelėjimą 30 kartų, remdamiesi įvairiais palyginimais ir vertinimais. Kitaip tariant, jei kokio gaminio, įrašyto Diokleciano edikte, kainą denarais padalinsite iš 30-ies, turėtumėte gauti jo kainą Trajano laikais (kur mes ir esame). Tuomet pasinaudokite keitimo kursu vienas denaras lygus 4 sestercijams ir gausite jo kainą eurais (pagal teorinį „kursą" 1 sestercijus = 2 eurai).

Imkime, pavyzdžiui, dalmatiką, tai yra viršutinį drabužį, kuris pradedant nuo III a. po Kristaus vis labiau išstūmė ilgą tuniką (*stola*), kuri šimtmečius buvo romėnės drabužių simbolis. Dalmatika, paprastai lininė, trumpas arba ilgas iki pėdų drabužis, labai platus, su plačiomis rankovėmis, galėjo kainuoti ir 3 000 eurų, o galbūt 500, jei linas vidutiniškos kokybės, ir net 130 eurų, jei linas prastas ir šiurkštus – tokia jau tik prastuomenei. O jeigu dalmatika buvo šilkinė su brangiausio tamsaus purpuro (išgauto iš tūkstančių moliuskų, sužvejotų jūroje) juostomis, ji galėjo kainuoti net daugiau kaip 13 000 eurų... tikras mados „Rolls-Royce", kaip sakėme (ir dar neįvertinus siuvinėjimo auksiniais siūlais arba kartais įaustų brangakmenių). Žinoma, šis skaičiavimas grynai teorinis, tačiau leidžia įsivaizduoti, kiek buvo verti kasdien dėvimi

matronos drabužiai, turint omenyje, kad už vieną denarą galima nusipirkti aukščiausios kokybės vyno, pavyzdžiui, „Falerno", grafiną, kiek mažiau nei litrą aliejaus arba visus 8 kilogramus duonos.

Šie drabužiai, žinoma, kainavo tiek, kiek kai kurie automobiliai šiais laikais. Tačiau reikia žinoti, kad, kaip dabar Indijoje ar Arabijoje, greta visiškų skurdžių, išsiverčiančių su sestercijumi ar dar mažiau per dieną, yra ir itin turtingų, su nesibaigiančiais ištekliais. Akivaizdu, kad tik turtingiausios moterys galėjo sau leisti tokius drabužius. Savaime suprantama, jei vyras norėjo nustebinti savo mylimąją, jis turėjo galvoti ne tiktai apie papuošalus, bet ir apie brangius drabužius, pirmiausia pasiūtus iš šilko ir prabangiai siuvinėtus. Jeigu nenorėjo per daug išlaidauti, galėjo nupirkti aksesuarą, pavyzdžiui, skarą ar diržą. Bet ir tokiu atveju kaina galėjo būti didžiulė. Iš to paties Diokleciano edikto dėl kainų žinome, kad:

– dailiai siuvinėtas šalikas iš Tarso, miesto dabartinės Turkijos pietuose, garsaus dėl audinių ir drabužių kokybės – tai buvo savotiška tuometės mados Italija, – buvo vertas 7 000 denarų, tai yra apie 1 800 eurų;

– aukščiausios kokybės lino diržas kainavo tūkstantį denarų (260 eurų);

– labai brangūs buvo apsiaustai, jie galėjo kainuoti ir 15 000 denarų (4 000 eurų) – tiek kainavo „apsiaustas su nervišku gobtuvu, liūto spalvos" (šis buvo vyro drabužis), arba 12 500 denarų (3 300 eurų) už apsiaustą su retiška sage, ir tik 2 000 (500 eurų) kainavo apsiaustas su frygišku gobtuvu.

O apatiniai baltiniai? Ar tai buvo dviejų įsimylėjėlių „sąmoksliška" dovana, kaip kad šiomis dienomis? Romėnės iš tikrųjų mėgo, kaip toliau matysime, siuvinėtus, puoštus gėlių ornamentais apatinius. Visai tikėtina, kad, kaip ir šiandien, dėvėdavo

šiuos rafinuotus baltinius tuomet, kai žinojo sutiksiančios savo mylimąjį. Ir vis dėlto joks romėnas niekada nebūtų padovanojęs intymaus komplekto mylimajai... Nes tokia dovana buvo laikoma nederama ir labai vulgaria.

Moteris ir vyras

Vėl esame gatvėje tarp žmonių. Šitoje veidų ir kvapų maišalynėje pastebime dvi mažas figūras, jos pradingsta tarp spalvotų tunikų ir vėl pasirodo kiek toliau, lyg žvirbliai medžio lapuose. Bėga, vejasi viena kitą ir juokiasi. Kai kurie praeiviai be skrupulų pasitraukia, kiti rėkia pavymui, dar kiti nekreipia į juos dėmesio. Ir turbūt jie teisūs – tai vaikai. Du iš daugelio, kuriuos galime sutikti gatvėse. Romėnų miestai pilni vaikų ir jaunuolių. Iš tikrųjų apsidairę aplink matome tik jaunus ir labai jaunus veidus. Subrendusių žmonių veidų gerokai mažiau, ir nėra ką kalbėti apie senus veidus – jų pasitaiko tik kartais. Romėnų visuomenė iš tiesų yra trečiojo pasaulio visuomenė, tokioje senolių mažai, o jaunuolių daug.

Jeigu jums teks keliauti po Artimuosius Rytus, Pietų Ameriką ar Indiją, pastebėsite, kiek vaikų yra gatvėse, dažnai purve, – visai kitas vaizdas, nei galite pamatyti pas mus. Bet tai normalu visuomenėje, kurioje vyras gyvena vidutiniškai 41 metus, o moteris – 29. Mes dar turėsime progų sugrįžti prie šitos realybės, kuri pastebimai veikia ir poros santykius. Mus dabar domina šiedu žaidžiantys ir nerūpestingai besivaikantys vaikai. Pabandome sekti paskui juos, bet minioje tai nėra lengva, ir mes sulaukiame stumtelėjimų ir įžeidimų. Galiausiai juos pastebime įeinant per pagrindines *insulae* duris – pastatas atrodo lyg būtų

viena iš tų didelių žuvų, praryjančių savo mažylius, kad juos apsaugotų. Prieiname ir atsiduriame priešais įėjimą: akinamai baltas tinkas dengia viską nuo stogo atbrailos iki įeigos. Nematome, kas viduje, ten tamsu. Iš juodos ertmės sukdamiesi lekia šviesos taškeliai ir greitai pradingsta tamsoje: tai musės ir uodai, ženklas, kad ši vieta nėra švari. Akimirką dvejojame. Bet dviejų vaikų balsams viduje neatsispiriame. Kas bus ten, už durų?

Pabandome įeiti. Staiga pajuntame gaivesnį orą, bet čia jaučiamas šlapimo kvapas. Pirmus žingsnius žengiame tamsoje, akys turi apsiprasti su prieblanda. Koridoriaus gilumoje šviesos plote matome mūrinius laiptus. Aplinkui purvina, ant sienų ir medinių turėklų – rankų atspaudai. Štai ir du vaikai. Sėdi ant laiptų. Jiems šešeri–aštuoneri metai, ne daugiau. Žaidžia graikinių riešutų lukštais ant lentos, išraižytos ant vieno iš laiptelių. Žaidimas labai primena „malūną", tokių lentų galima ir šiandien labai daug pamatyti ant įvairių marmuro nuolaužų ir laiptelių beveik visose archeologinių kasinėjimų vietose, pradedant Romos forumu, tik gidai juos ne visada parodo. Tiedu vaikai – berniukas ir mergaitė. Įdomu tai, kad vilki vienodus drabužius, jų amžiaus mada yra... *„unisex"*! Jokių sijonų mergaitėms ir kelnių berniukams: tais laikais visi dėvi tunikas – praktiškumu ir paskirtimi jos atitinka džinsus.

Taip, bet kaip juos atpažinti? Pagal plaukų kirpimą: berniukų plaukai trumpi, o mergaičių – ilgi, kartais kasos. Be to, pagal antkakles ir karolius, kuriuos dažnai nešioja merginos.

Dar abiem ant kaklo kabo *bulla*, medalionas – lygiai kaip mūsų laikų kareiviams, kurie nesiskiria su savo asmens ženklais. Iš tikrųjų tai amuleto, apsaugančio nuo ligų, nelaimių ir prakeiksmų, dėklas. Jis yra laikrodžio dydžio, sudarytas iš dviejų dalių kaip kriauklė. Jo viduje jau pats amuletas – paprastai tai maža metalo

plokštelė ar papiruso lapelis, kuriame įrašyti ar išrėžti magiški apsauginiai paveikslėliai ar užkeikimai. Bet žinome ir tai, kad jų nešiojimą lemia šeimų tradicijos; kartais ten yra gyvūnų plaukai ar dantys, pavyzdžiui, vilko ar žiurkės, džiovintos žolės, kriauklės ar akmenukai... Dėklas gali būti įvairaus metalo – net ir paties kilniausio, aukso, gali būti gražiai išpuoštas – tokius nešioja turtingiausių šeimų vaikai. Dar ir šiandien Afrikoje, Sacharoje ir piečiau Sacharos pamatysime vaikų su amuletais ant kaklo, jie vadinami *grigri* arba *gris-gris* – tai odos ar audinio maišeliai, kuriuose laikomi įvairūs amuletai, ir jų paskirtis praktiškai tokia pat. O štai Mongolijoje vaikai nuo blogųjų dvasių, galinčių susargdinti, saugomi šitaip: „amuletas“ yra gudrybė – berniukai aprengiami mergaitėmis, ir atvirkščiai, taigi atvykusios blogio dvasios susipainioja ir išsinešdina.

Bulla jums sako vieną dalyką – jūs matote du laisvus Romos piliečius; užsieniečių vaikai, vergai, taip pat atleistiniai negali jos nešioti.

Bulla, žaidimai, mažos tos pačios spalvos tunikos dabar, vaikystėje, kasdienybėje suvienodina vyrą ir moterį. Prabėgs nedaug laiko, viskas pasikeis ir šiedu vaikai eis visai skirtingais keliais. Turtingų šeimų jaunuoliai bręsdami apsivilks ypatingą togą – *toga praetexta* – apkraštuotą purpuru, tokią pačią vilksis ir jaunuolės, bet kasdienis dviejų lyčių atstovų gyvenimas bus visiškai skirtingas: merginos pasiliks namuose, vaikinai eis į Romos forumą, ir visur kitur eis paskui tėvą, kad išmoktų laisvo romėnų vyro gyvenimo. Vėliau, sulaukus 16–17 metų, vyks ypatingos apeigos. Ir vėl kartu su tėvu nueis į šventyklą atiduoti *bulla* ir *toga praetexta,* ten jam pirmą kartą bus nuskusta ir dievams paaukota barzda. Po šių apeigų romėnų jaunuolis oficialiai įžengs į suaugusiųjų pasaulį. Tai tikriausios iniciacijos apeigos. Bet tokių visiškai nėra moterų

pasaulyje. Merginai vienintelės iniciacijos į suaugusiųjų pasaulį apeigos yra santuoka. Kaip pamatysime, ji nevyksta sulaukus tam tikro nustatyto amžiaus ir gali būti siaubingai per ankstyva.

Mergaitė staiga meta iššūkį berniukui ir pasileidžia laiptais aukštyn. Jis pašoka ir nusiveja ją. Taip prasideda lenktynės aukštyn žemyn, jos vyks ir laiptais, ir gyvenime... visą likusį gyvenimą. Dabar jie nerūpestingai bėgioja ir žaidžia. Bet tai pirmas ir paskutinis kartas jų gyvenime. Po metų ji bus ištekinta už daug vyresnio vyro, o jis pradės mokytis, kad santykiuose su moterimi meilė yra antraeilis dalykas, – jis turės būti viršesnis ir už moteris, ir už kitus, žemesnės padėties vyrus. Ir morališkai, ir seksualiai...

Romėnų vyras? Agresyvus biseksualas...

Romėnų vyras buvo biseksualus. Epochos moralė stūmė lavinti ir sukti vyriškos lyties vaikus šia kryptimi. Kodėl? Mus tai gali stebinti, turint galvoje moralę, kuri buvo įskiepyta augant, ir išsilavinimą, kurį esame gavę. Bet prieš du tūkstančius metų viskas buvo kitaip. Reikia suvokti romėno mentalitetą, kad suprastume kodėl. Romėnas, *civis Romanus,* nuo pat vaikystės pirmiausia raginamas dominuoti, kur tik įmanoma. Ir kare, ir politikoje, ir visuomenėje, bet labiausiai šeimoje. Tarp keturių namų sienų iš tikrųjų vyras, *pater familias,* yra absoliutus šeimininkas, pusdievis, turintis galių lemti net savo žmonos, vaikų ir vergų gyvybę ar mirtį (labiausiai seniausiais laikais ir respublikos epochoje). Tai kitokia etika nei mūsų, būdinga vyrų vyraujamai visuomenei. Vyras romėnas išties yra „mačo“.

Bet kodėl romėnas turi būti biseksualus, užuot buvęs aiškiai

heteroseksualus, – juk pademonstruoti savo vyriškumą jam „pakaktų“ būnant viršesniam už moterį? Todėl, kad jo – lyderio – mąstymas apima ne tik moterį, – jis turi pajungti visus. Vyro romėno mentalitetas – būti nugalėtoju ir primesti savo valią visiems: priešiškoms tautoms – ginklais ir įstatymais, kitiems romėnams – turtais ar visuomenine padėtimi (paprastai tai žengia koja kojon), o žemesnės padėties žmones pavergia savo... seksualumu. Jo vyriškumas yra instrumentas parodyti savo viršenybę ir pažeminti „kitus“. O kiti yra visi – vyrai, moterys, vaikai.

Neatsitiktinai profesorė Eva Cantarella, tikra graikų ir romėnų seksualumo žinovė, apibrėžia romėnų vyrą kaip vyraujančio, arogantiško, galima net sakyti, plėšraus seksualumo vyrą. O štai profesorius Paulis Veyne'as, kitas garsus romėnų laikų ekspertas, kalba net apie „prievartavimo vyriškumą“.

Taigi romėnas vyras pasirodo netikėtoje ir stebinančioje šviesoje. Tai kaip tuomet vertinti Katulo eilėraščius? „Tad bučiuoki mane tu šimtą sykių, / visą tūkstantį...“ – juos jis skyrė savo Lesbijai, kurią buvo karštai įsimylėjęs. Tai buvo nuoširdūs eilėraščiai: romėnas gebėdavo būti romantiškas, bet santykiuose (paprastai arogantiškuose) su moterimis (ir jaunuoliais) taip būdavo tik retkarčiais. Neatsitiktinai, primena Eva Cantarella, niekuomet jokiais būdais romėnas vyras seksualinėje srityje negalėjo būti pajungiamas. Būtent todėl romėnai turėjo paprotį prievartauti nugalėtus priešus. Ir ne tiktai juos. Prievartavo ir namų vergus, ir buvusius vergus, tai yra atleistinius, kadangi jie ir būdami laisvi likdavo priklausomi nuo buvusio šeimininko.

Taigi galėtume tarti, kad romėno vyro lyties organas gali būti naudojamas trimis labai skirtingais būdais: pratęsti giminei, gauti malonumo (arba suteikti malonumą, ir čia romėnų vyriškis negalėjo turėti monopolio) ir įrodyti savo viršenybę.

Sugrįžtame prie pradinio klausimo – „Kodėl romėnai augino vyriškos lyties vaikus taip, kad jie taptų biseksualūs?“ – atsakymas yra toks: tikrai ne dėl malonumo, o dėl „politinių“ ir kultūrinių motyvų, vienu žodžiu – siekiant primesti valdžią. Tokiu požiūriu reikia vertinti taip pat ir „sabinių pagrobimo“ legendą – tai yra moterų vogimą seksui ir giminei pratęsti, jei norite – masinį prievartavimą, kurio būta vos Romai įsikūrus.

Žinoma, tai labai apibendrinta, – daugelis romėnų buvo švelnūs ir malonūs ir visiškai nemėgo turėti seksualinių santykių su kitais vyrais: jie buvo „heteroseksualai“ visom prasmėm. Reikia tik pamatyti tikrovėje, kaip jiems sekdavosi būti „plėšrūnais“, medžiojančiais kitus vyrus. Bet tai, apie ką kalbame, buvo apibrėžta romėnų visuomenės etikos. Praktiškai tokia buvo kiekvieno romėnų vyro kultūra ir mentalitetas.

Tokia nuostata, giliai įsišaknijusi pirmaisiais Romos istorijos metais, išlieka iki imperijos žlugimo. Bet nereikia nė dviejų tūkstančių metų, – ir šiandien daugelyje vietų pasaulyje vyro prievarta prieš vyrą yra dominavimo ženklas.

Paskutinis pasvarstymas: akivaizdu – privalėdamas dominuoti romėnas jokiu būdu negalėjo būti pasyvus lovoje. Ir tai mus skatina kalbėti apie to laiko seksualinius tabu.

Romėnų seksualiniai tabu

Romėnų seksualiniai tabu buvo iš esmės keturi.

Pirma, vyras, geidžiantis turėti nesantuokinių santykių, turėjo rinktis žemesnės padėties individus (idant nepageidaujamo nėštumo atveju ateityje būtų išvengta paveldo dalies pareikalavimo).

Antra, turėdamas lytinių santykių romėnas vyras privalėjo visuomet būti aktyvioji pusė ir niekuomet – pasyvioji.

Trečia, turėdamas lytinių oralinių santykių, atvirkščiai, turėjo būti pasyvus, tai yra gauti malonumo.

Ketvirta, niekuomet nebuvo galima turėti oralinių santykių su moterimi – tai yra jai suteikti malonumo. Nes tai būtų paklusimas moteriai – vadinasi, jis užimtų žemesnę poziciją, o malonumą patirtų ji.

Žinoma, galime klausti, kiek viso to buvo laikomasi po antklodėmis. Ypač ketvirtasis tabu gali atrodyti nelabai suvokiamas mūsų dienomis, bet jis bus aiškesnis, jei turėsime galvoje, kad romėnų visuomenė buvo itin vyriška. Romėnui burna, kuri talkina senate priimant įstatymus, buvo šventa ir negalėjo būti „purvinama" elgesiu, neatitinkančiu romėnų vyro aukštos padėties.

Šitie tabu gali pasirodyti tolimi nuo to, kas vyksta dabar, bet tą patį apie mus galvotų romėnas. Jis mūsų epochoje matytų pernelyg daug sąlygiškumo, per daug skirtumų ir per daug moralės miegamajame. Kadangi jam nebuvo mylėjimosi kategorijų – jokių „hetero", „homo" ar „bi"... Jam seksas yra seksas ir tiek, nesvarbu, kas su mumis lovoje. Seksas buvo laikomas dievų dovana, kuria reikėjo deramai mėgautis – ypač kai buvo norima turėti sveikų vaikų. O kalbant apie vaikus – romėnai akivaizdžiai pastebėjo vieną anatominę vyro savybę – jo dešinioji sėklidė visada yra aukščiau nei kairioji, pastaroji visada nusileidusi... Romėnų manymu, berniukas visuomet gimdavo iš dešiniosios sėklidės, o mergaitė – iš kairiosios, žemesniosios, – taip tarsi nuo pradėjimo buvo patvirtinama skirtinga vyro ir moters padėtis... Taigi vyrui, norinčiam turėti berniuką, buvo rekomenduojama lytinių santykių metu virvele parišti kairiąją sėklidę.

II

PIRMAS KARTAS

Pirmieji santykiai

Priešais mus – du vyrai, tylomis žygiuojantys šaligatviu. Tai suaugęs vyras ir vaikinas, kurį knygos pradžioje matėme vaikštant aikštėje su kitais žmonėmis, kuriuos pasirinkome stebėti, kad atrastume romėnų sekso pasaulį. Kur jie eis? Ir kodėl nekalba? Jaunuolis vilki sniego baltumo toga, apkraštuota purpurinės spalvos juosta, – tai *toga praetexta,* būdinga paaugliams. Jam apie trylika metų, veidas dar vaikiškas, bet dabar jis žengs pirmą žingsnį į suaugusiojo amžių. Jam nutiks kai kas, ką atsimins visą savo gyvenimą. Jis pirmą kartą mylėsis.

Jį lydi tėvas, tvirtas vyras mažomis akimis, į priekį sušukuotais plaukais, slepiančiais pradedančią plikti galvą. Niekas to nepastebi, bet jie keista pora – vaikinas, įsitempęs ir kiek įsibauginęs, žengia nevikriais žingsniais, jie labai nepanašūs į tvirtus tėvo žingsnius – tarsi kūjo smūgius į grindinį. Tai primena egzekuciją, kai nuteistasis netekęs vilčių jau žengia prie ešafoto lydimas savo budelio, – bent taip atrodo šis labai drovus jaunuolis. Nelengva

būti droviam šeimoje, kur „viešpatauja" romėnų vyro sąvoka. Įsivaizduokime, kiek introvertiškų ir jautrių vaikinų buvo sutraiškyti šio mentaliteto ir įpareigoti elgtis su tam tikra kultūrine arogancija. Vyriškoje kultūroje nėra erdvės drovumui ar jausmams.

Štai ir atėjome. Porelė pasuko į šoninę gatvelę nuo didelės Suburos gatvės vargingiausio Romos kvartalo širdyje. Tikslas – viešnamis. Tėvas parinko linksmybių namus, kur pats dažnai vaikšto, ir žino, kad čia yra ypatinga prostitutė – labai juslinga nubė didelėmis ir giliomis akimis, ji visuomet mokėjo suprasti ir patenkinti jo troškimus, mokės ir sūnui padėti žengti šiuos pirmuosius žingsnius. Būtent ji atitraukia viešnamio įėjimo užuolaidą ir žvilgčioja laukan.

Jauna moteris juos pamato jau iš toli ir greitai atpažįsta vyrą. Dabar tėvas uždėjęs ranką sūnui ant sprando – taip išreiškia savo solidarumą (o sūnus ranką suvokia kaip spaustuvus, neleidžiančius jam pabėgti), o moteris viską supranta. Ir nusišypso. Nes jeigu gerai atliks savo darbą, jai bus dosniai sumokėta.

Kai tik pora prieina, prostitutė patraukia užuolaidą ir įdėmiai žvelgia į vyrą, papūtusi savo putlias lūpas ir rodydama itin gilią iškirptę – joje nugrimzta abiejų vyrų žvilgsniai. Pasiekusi norimo įspūdžio, nusigręžia ir praleidžia juos. Tėvas greitai pasuka prie sutenerio (*leno*, tai yra „vergų pirklio", „sąvadautojo"), vadovaujančio viešnamiui ir besiderančio dėl kainų, ir jam paaiškina padėtį. Kol kalba, suteneris duoda ženklą merginai smakru, rodydamas į vaikiną, paskui mosteli galva nurodydamas į vieną iš kambarėlių koridoriuje.

Moteris žengia link vaikino. Sulig kiekvienu žingsniu siūbuoja klubais, o jos lengva permatoma tunika banguoja lyg lengvo vėjelio pučiama užuolaida. Tėvas žiūri į ją tyrinėdamas kiekvieną jos kūno linkį, jo akys staiga užsižiebia kylančiu geismu. Jaunoji mergina įsmeigia akis į vyro iš įtampos suspaustas lūpas, į jo pla-

čius pečius ir iškilius krūtinės raumenis, jai taip gerai pažįstamus. Iki jo – tik keli centimetrai. Vyras užuodžia jos kvepalų aromatą, jo odą pasiekia jos kvėpavimas. Instinktyviai siekia ją griebti. Bet šiandien – ne, ne jo eilė. Jauna tamsiaodė prostitutė nubė pasisuka, ilgu jausmingu žvilgsniu glamonėja vyrą, paima už rankos vaikiną ir nusiveda jį. Jie tolsta koridoriumi – ji iškilmingai sūpuodama klubais, o jis – sukaustytas lyg medinukas. Jo gerklė perdžiūvusi, trūksta oro, žingsniuoja koridoriumi su pašėlusiai besidaužančia širdimi ir vis stiprėjančiu šleikštulio jausmu.

Viešnamyje prietema, tiktai nuo lubų kabančios lempos kur ne kur meta šviesos dėmes. Juo giliau koridoriumi, tuo mažiau šviesos, o kvapai aštrėja – tai seno uždaro namo ir nenusakomi kūno kvapai. Praeina daugelį kambarėlių, kur už pinigus mėgaujamasi seksu. Nors dabar rytas, ir klientų labai nedaug, už kai kurių užuolaidų girdėti garsios moterų dejonės ir vyrų šnopavimas. Po šiuo stogu vaikinas patirs savo pirmuosius santykius...

Dabar jie priešais jų celės užuolaidą. Vaikinas lyg suakmenėjęs dvejoja. Grįžteli ir koridoriaus gilumoje pastebi sunkų tėvo žvilgsnį. Nubė ranka patraukia užuolaidą, kita švelniai stumteli vaikiną. Priešais juos yra tik senas dėmėtas čiužinys, patiestas ant mūrinio suolo. Kambaryje vaikinas lieka sustingęs. Priešais jį – besišypsanti mergina, ji paprastu judesiu nusimeta tuniką – jos nuogas kūnas nuostabus. Neatitraukdama žvilgsnio nuo jo akių, lėtai išsitiesia ant čiužinio ir pamažu praskečia kojas, atskleisdama savo moteriškumą.

Bet ir šitaip kviečiamas vaikinas nejuda. Jo rankos prakaituoja, jis panikuoja... Taigi moteris pakyla, prieina, žiūri į jį ir norėdama padrąsinti priglaudžia savo putlias lūpas prie jo lūpų – o šios lyg akmeninės. Pirštu pakelia jaunuolio, įsmeigusio akis į jos tvirtą, įspūdingą kūną, smakrą. Paima jo ranką ir ją uždeda sau ant krū-

tinės, bet, užuot pajutusi ryžtingą spustelėjimą, jaučia tik jo drebančius pirštus... Kaip liūtas, tyrinėjantis grobį, mergina žvelgia į jį, aistringai pabučiuoja ir lėtai nurengia. Kai toga nukrenta prie kojų, priklaupia priešais jį ir imasi susipažinti su vaikino kūnu, žadindama jo instinktus. Jai prireikia visos patirties, bet galiausiai nugali – pamažu geismas pabunda vaikino kūne, jis jaučiasi vis tvirčiau, nuramintas jaunos merginos švelnumo ir šypsenos, jo baimė pamažu tirpsta. Netruks ilgai, ir ji išmokys jį ją užvaldyti – žinia bus aiški nuo šio pirmo karto: tai jis turi siekti malonumo, nekreipdamas dėmesio į moters poreikius... Būtent tai liks visą gyvenimą jo sąmonės gelmėje – nuo šio pirmo karto ant purvinos lovos. Tai sunki patirtis, kartais net traumuojanti. Pirmiausia tai pradžia kelio, kuriame iš jo, romėno vyriškio, bus visuomet tikimasi plėšraus, egoistiško ir smurtingo elgesio, o šis grumsis su jo drovumu ir tokiu introvertišku charakteriu... Turės rasti būdus suderinti šias dvi skirtingas puses. Ir tai tikrai nebus lengva.

Ar buvo mylimasi iki vestuvių?

Šis epizodas atskleidžia esminį romėnų epochos faktą – į santuoką vaikinai neturėjo žengti nekalti, o štai merginos – privalėjo. Taigi buvo paprotys jauniems vyrams atlikti „praktiką“ su prostitute arba – dažniau – su namų verge. Ir ne tiktai – vyrui buvo visai normalu iki santuokos turėti meilės ir lytinių santykių su kitomis moterimis ir net nuolat išlaikyti sugyventinę (bet šią buvo kategoriškai privaloma palikti tuokiantis). Be to, pakanka perskaityti Pompėjų grafičius, ir pastebėsime, kaip prastai visuomenės buvo vertinama, jei vaikinas sulaukdavo vedybų amžiaus be seksualinės patirties.

Viename iš šių grafičių, antai, rašoma: „Vaikinukas [*adulescentulus*] nėra „kietas“ [*bellus*], jei nėra mylėjęs moters.“ O štai moteriai galiojo visai priešingos taisyklės. Neįmanoma pagalvoti, kad turtingų šeimų merginos galėtų mylėtis prieš tuoktuves. Prie altoriaus jos turėjo žengti nekaltos ir skaisčios. Priežastis nujaučiama. Taip buvo ne tik dėl psichologinės ar visuomeninės vertės, romėnų vyro priskiriamos moteriai, kuri negalėjo prilygti jokiam vyrui. Buvo ir praktiškesnių priežasčių – rizika, kad ji tuoksis nėščia, ir taip kils pavojus auginti ne savo vaiką. Be akivaizdžios nešlovės vyrui, buvo ir paveldėjimo problema bei ne pati menkiausia grėsmė – įlieti į šeimą užsieniečio kraujo (*commixtio sanguinis*), o tai neįmanoma romėnų mentalitetui, kadangi prieštarautų mirusiųjų kultui, kurio apeigas galima atlikti tik su bendrakraujais, ir pirmiausia – vyriškiais. Dėl tos pačios priežasties našlė negalėjo iš naujo tuoktis metus – tai visiškai pakankamas laikas įsitikinti, kad įsčiose nenešioja mirusio vyro vaiko. Be to, sužadėtinė, pasimylėjusi su išrinktuoju prieš santuoką, jeigu bus įrodyta, kad ji nėščia, galėjo būti nuteista dėl neištikimybės ir privalėjo grąžinti jau įteiktas oficialaus sužadėtinio dovanas, santuoka, žinoma, žlugdavo ir taip toliau.

Būtent tam, kad būtų išspręsta neištikimybės ir neteisėtų vaikų problema, ir šiandien kai kurios Afrikos tautos įsivedė įstrižą paveldėjimo ašį: paveldi ne poros sūnus, bet vyro sesers sūnus, taigi sūnėnas. Tokiu atveju dėl giminystės galima neabejoti.

Romėnų laikais niekas panašaus sprendimo nesugalvojo. Vis dėlto galėdavo nutikti ir taip, kad moteris tuokėsi nebūdama nekalta, o būsimam vyrui tai ne itin rūpėjo... Būdavo ir taip, kad sužadėtiniai, dėl kurių santuokos šeimos jau buvo susitarusios prieš daugelį metų, mylėdavosi prieš vestuves. Tai nesukeldavo skandalo, bet, jei nuotaka palikdavo nėščia, tuomet tekdavo skubiai tuoktis.

Įdomu tai, kad pagal romėnų mentalitetą kilmingos šeimos mergina privalėjo žengti į santuoką ne tiktai lytiškai skaisti, bet ir... nebučiuota! Turėjo būti niekuomet nebučiavusi vyro. Taigi būta ir „bučinių" nekaltybės, nors tai jau sunku patikrinti...

Žinoma, mes kalbame apie šeimas, priklausančias romėnų visuomenės elitui, dėl savo statuso turinčias laikytis griežtų taisyklių. O kaip kiti? Ikivedybinė nekaltybė nebuvo vien kilmingų šeimų prerogatyva. Taip darė ir priklausantieji žemesnėms klasėms, linkusioms mėgdžioti turtingų šeimų elgesį, – dėl noro padaryti įspūdį, arba dėl vilties, kad, reikalams klostantis gerai, vieną dieną sugebės tapti aukštuomenės nariais. Taigi ir jiems buvo labai svarbu, kad moteris tuoktųsi nekalta.

Tai galima suprasti iš daugelio archeologų atrastų įrašų, pavyzdžiui, ant kepėjo, taigi žmogaus, priklausančio tikrai ne turtingam visuomenės sluoksniui, šiandien sakytume – viduriniajai klasei, žmonos antkapio. Ji buvo vardu Klaudija Earinė, o jis – Markas Junijus Pudentas, gyveno Romoje maždaug mūsų tyrinėjamais laikais (I–II a. po Kristaus). Ant jos antkapio stelos skaitome, kad gyveno susituokusi su savo vyru trisdešimt penkerius metus „nuo akimirkos, kai prarado nekaltybę" (*cum quo vixit a virginitate annis XXXV*). Tai, kad šis faktas taip pabrėžiamas, leidžia suprasti, kokia svarbi šioms šeimoms buvo nekaltybė.

Visai kita kalba apie buvusias verges, atleistines. Galbūt šios moterys romėnų visuomenėje labiausiai džiaugėsi laisve. Labiausiai tuomet, kai jų buvęs šeimininkas mirdavo, – būdamas gyvas jis spręsdavo, kas gali susitikinėti su mergina. Iš tikrųjų atleistinė dažniau susitikinėdavo su kitais ir, jei būdavo išlaisvinta jauna, galėjo mėgautis didžiausiomis galimybėmis turėti lytinių santykių iki vestuvių.

Išskyrus šias išimtis, romėnų visuomenėje, kaip matome,

vyrauja labai didelis skirtumas tarp lyčių – buvo tikimasi, kad moteris laikysis griežtų taisyklių ir elgsis pavyzdingai, o vyras, priešingai, galėjo daryti ką panorėjęs. Tai daug kartų pamatysime šioje mūsų kelionėje.

Ar mergina galėjo išeiti iš namų?

Mums net nekyla toks klausimas. Kad ir iš kokios būtų šeimos, šiandien paauglė laisvai viena išeina iš namų (į mokyklą, pas draugę, apsipirkti, į šventę, diskoteką ar net atostogų). Ji turi tokią laisvę, kokios jos motina jaunystėje neturėjo. Nekalbame apie senelę ar prosenelę... O jei žvelgtume į XVIII a., atrastume, kad turtingos šeimos merginos tikrąja to žodžio prasme būdavo uždarytos namuose.

Ir romėnų laikais buvo taip pat. Jaunuolės iš aristokratų šeimų, taigi priklausančių *nobilitas*, neišeidavo iš namų, išskyrus labai retas progas (vedybos, spektakliai, šventės, vežimų lenktynės ar gladiatorių kovos, triumfai...), ir vis tiek kiekvienu atveju būdavo lydimos ir prižiūrimos vergų, giminių ar sargybinių. Taigi susitikti vaikiną, pradėti flirtuoti ar – dar daugiau – užmegzti meilės nuotykį už namų ribų galimybės beveik nebuvo. Net ir jų motinoms, matronoms, buvo sunku išeiti tiesiog apsipirkti, kad ir užbėgti į kvepalų ar drabužių parduotuvę, ar pas juvelyrą... Paprastai būdavo atvirkščiai: šie amatininkai atvykdavo į klientų namus parduoti savo prekių.

Tai kaip galėjo jauna aristokratė susipažinti su vaikinu? Iš tikrųjų ji turėjo šiokių tokių progų. Pavyzdžiui, gimtadienius ar šeimos susirinkimus, kai giminaičiai ar pažįstami ateidavo paviešėti. Tokie renginiai visuomet vykdavo dieną, jokiu būdu ne naktį

(o pokyliai šioms merginoms buvo griežtai uždrausti). Tokiomis progomis merginos galėjo susipažinti su jaunuoliais – nebūtinai mylėtis, bet ir pasikalbėti, pažaisti ar užmegzti draugystę.

O kitų visuomenės klasių merginos? Plebėjų paauglės padėtis lengvesnė. Daugelis šeimų, tiesa, taikydavo tokius pačius ribojimus kaip aristokratai, jau tai matėme, taigi merginos išties negalėjo vienos išeiti iš namų. Bet apskritai kuklios šeimos paauglė džiaugėsi daug didesne laisve palyginti su jos bendraamže iš aukšto rango šeimos. Ji galėjo, pavyzdžiui, palydėti motiną apsipirkti. Tai jai leisdavo užmegzti pažintis su įvairiais vaikinais, taigi ir galimais „sužadėtiniais“. Ypač turint galvoje, kad kas devynios dienos Romoje vykdavo *nundinae*, tai yra turgaus dienos. Kaip galima įsivaizduoti, tai buvo gera galimybė susitikti, kadangi iš kaimų į sostinę suplaukdavo visos šeimos parduoti daržovių, galvijų ir amato dirbinių. Galime įsivaizduoti slapčiomis metamus žvilgsnius, širdies plakimą laukiant kito karto, kai bus galima pasimatyti... Tai mažos kasdienio gyvenimo smulkmenos, kurių kasinėdami nerasime, bet jos turėjo užpildyti daugelio jaunuolių, merginų ir vaikinų, svajones, mintis ir dienas...

Ir vis dėlto Romos gatvėse buvo įmanoma sutikti visiškai vienišų merginų – vaikštinėjančių, apsiperkančių turguose ar parduotuvėse. Tai buvo atleistinės, tai yra buvusios vergės, dar neištekėjusios (taigi neturėjo paklusti vyro *potestas*), jos tikriausiai buvo vienintelės, primenančios, tegul ir labai iš toli, šiandienes merginas, ypač judėjimo ir sekso laisvės atžvilgiu. Kai kuriais atvejais galėjo iš tikrųjų visai laisvai tvarkyti savo kasdienį gyvenimą. Kitos merginos joms greičiausiai pavydėjo galimybės susitikti su vaikinais, įsimylėti ir mylėtis bei vėliau išsirinkti tinkamą vyrą.

Paauglių mamos buvo kaip pumos?

Romėnų paauglių gyvenimas buvo įvairus, bet vis dėlto beveik visuomet paženklintas griežtos moralės (dabartiniai paaugliai, romėnų akimis žvelgiant, būtų sukėlę skandalą beveik visa savo elgsena). O ką galima pasakyti apie jų motinas? Ir šiuo atveju buvo daug įvairių situacijų. Kaip jau turėjome progą pasakyti, visuomeninės taisyklės moterims ir pirmiausia matronoms buvo labai griežtos.

Kai matrona išeidavo iš namų, dažnai su ja eidavo palydovė, vergė, ją sekanti pėda pėdon – ji vadinosi... *pedisequa*. Keliaudama po Romą, matrona galėjo naudotis dviejų rūšių transportu: krėslu (*sella*) su dviem ilgomis kartimis, kurį nešiojo du vergai, kaip nešami greitosios pagalbos neštuvai, arba neštuvais (*lectica*), kuriems, kaip jau matėme, reikėjo daugiau vergų.

Matrona visuomet turėdavo pasiėmusi nosinaitę (*mappa*) – nusibraukti prakaitui ar dulkėms. Dar buvo du būtini aksesuarai: vėduoklė (*flabellum*), kartais padaryta iš povo plunksnų, pasivėduoti, bet kartu ir nuvaikyti muses, bei – vasarą – mažas skėtis (*umbraculum*)! Gali nustebinti, kad senovėje būta skėčių, bet jie buvo naudojami jau prieš romėnų epochą, pavyzdžiui, etruskų (kai kuriuose muziejuose rodomi jų dramblio kaulo rėmai – be abejonės, prašmatniausi palaidoti kapuose). Šie skėčiai buvo labai panašūs į tuos bambukinius, dabar naudojamus Tolimuosiuose Rytuose. Bet didelis skirtumas palyginti su šiais laikais yra toks, kad romėnams skėčiai nebuvo reikalingi saugotis nuo lietaus, – jais gynėsi nuo saulės... Taip, beje, buvo iki pat praėjusio šimtmečio.

Savo kelionėje, kaip jau pasakojome, romėnei nebuvo leidžiamas fizinis kontaktas su vyru, tai yra ji negalėjo nieko sau leisti, pavyzdžiui, sveikindamasi. Pagalvokite – būdavo net taip, kad ji

pirkdavo smulkmenas neišlipdama iš neštuvų. Savotiškas senovės *drive-in* (arba *drive-through*). Kaip galime įsivaizduoti, tai gerokai mažino galimybes susitikti su kitos lyties atstovais. Bet, žinoma, buvo būdų apeiti šį moralinį kliuvinį. Pavyzdžiui, einant į termas.

Buvo tarpsnių, kai termose buvo atskiri lankymo grafikai vyrams ir moterims. Bet žinome, kad lankydavosi jose ir kartu (paprotys, nuosekliai moralistų kritikuotas). Tokiais atvejais moteris, jei norėdavo, galėdavo rasti ir susitikti su naujais mylimaisiais nesukeldama įtarimų. Nežinome, kiek matronos tuo naudojosi, be to, atrodo, kad moralės nuostatos bei vyrai jas spaudė maudytis nuosavose privačiose termose namuose, jei jų turtingos šeimos tokias turėdavo. O jeigu tokių nebūdavo, tai gali būti, kad tokiame mieste kaip Roma, kur chroniškai trūko statybos plotų, tuomet buvo einama į mažas kvartalo termas, priderančias pagal luomą, ir retai – į tas milžiniškas, patekusias į Romos istoriją (Trajano, Karakalos ir pan.).

Bet jeigu turtinga ir veikli romėnė norėdavo susirasti ar susitikti vyrą, mėgstamiausios vietos buvo ne tiktai termos, bet ir pasivaikščiojimui skirti portikai ir, kaip matysime, teatrai, amfiteatrai, pavyzdžiui, Koliziejus (nors moterų ir vyrų vietos jame buvo atskirai) ir pagaliau – Cirkas, kur vykdavo vežimų lenktynės. Tačiau moteris turėjo visuomet būti budri ir padoriai elgtis viešumoje.

Čia reikia pasakyti: nors moralė nustato griežtas elgesio taisykles, daugelis romėnių matronų paprasčiausiai į jas nekreipė dėmesio (tiesa, jos visuomet būdavo iš aukštesnių sluoksnių, tai yra itin nepriklausomos ekonomiškai). Kai kuriais atvejais galime kalbėti apie tikras kalnų liūtes, kaip jos vadinamos dabar, tai yra subrendusias moteris (šiandienės penkiasdešimtmetės, jau peržengusios menopauzę – romėnų laikais, turint galvoje trumpesnę gyvenimo trukmę, be abejo, jos buvo jaunesnės...),

tikriausias jaunesnių partnerių medžiotojas, kurios iš esmės labiau mėgdavo atsitiktinį seksą ir greitus nuotykius – kad ir vienos nakties – nei ilgalaikius santykius.

Atskiras laikas, kai taisyklių ir kontrolės galima išvengti, buvo „atostogos". Šiandien būtent atostogų metu atsiveria daugiau galimybių neištikimybei, nenumatytam seksui ir naujų meilių gimimui. Tuomet lankomasi kitokiose vietose (kur kasdienės rutinos taisyklės praleidžiamos), sutinkami kitokie žmonės (taigi ir galimi partneriai), o pirmiausia vasarą, kai dėl nepridengtų kūnų įsigali pilna romantikos ir erotikos atmosfera.

Ar taip buvo ir romėnų laikais? Romėnai neturėdavo atostogų kaip mes. Tiktai turtingos šeimos galėjo išvykti atostogų į kaimą ar prie jūros – į savo turimus namus, – kad pabėgtų iš miesto karščio gniaužtų. Taip kaip šiandien madinga vykti į Sardiniją, Ibisą, Formenterą, praeityje – į Žydrąjį Krantą ar Akapulką, romėnų laikais žinomiausios buvo Lacijaus pakrantės į pietus nuo Romos, o pirmiausia – tas trikampis Neapolio, Pompėjų ar Pocuolio srityje. Ypač Bajos (kaip turėjome progos papasakoti ankstesnėje knygoje, „Romos imperija") buvo nuodėmių vieta. Čia buvo nuostabi jūra, tobulas klimatas, didžiulės termos, čia buvo galima plaukioti laiveliais, čia stovėjo vilos, kur buvo auginamos austrės (šviežios patiekiamos pokyliuose) – tikriausia Romos laikų „saldaus gyvenimo" širdis. Vietinė pakrantė tapo garsi ne tik dėl savo grožio, bet ir dėl čionykščio gyvenimo... Žinome apie šventes, puotas, spektaklius, orgijas, naktinius šventimus jūroje plaukiančiuose burlaiviuose ir taip toliau. Anot senųjų laikų autorių, tai buvo tikra prapulties vieta. Savo „Satyrose" Varonas, lotynų literatas, gyvenęs tarp II ir I a. prieš Kristų, eina dar toliau ir prideda, kad mergelės tapdavo bendros, senoliai atjaunėdavo, o berniukai virsdavo moterimis: „Ne tiktai netekėjusios tapdavo viešomis moterimis, bet

ir seniai skubėdavo vaikytis jaunųjų, o daugelis vaikinų tapdavo merginomis." Aiškus pasakojimas apie orgijas su jaunomis merginomis, apie pedofiliją ir, galime įsivaizduoti, apie pokylius, kuriuos rengdavo subrendę vyrai, su amžiumi pasiekę galios ir turtų ir neturėję sunkumų savo vilose susilaukti daugelio moterų palankumo. Marcialis („Epigramos", I, 62) patvirtina, kad jokia moteris negali atsispirti šios vietos atmosferai, ir pabrėžia: kiekviena moteris atvyksta į Bajas kaip Penelopė ir išvyksta iš jų kaip Helena, tai yra laiminga, galėjusi patenkinti įvairius vyrus: „Buvo Levyna tyra, lyg garsios senovės sabinės, / Niūrųjį vyrą jinai pralenkė veidu rūsčiu, / Bet kai pradėjo lakstyt nuo Lukrino pirčių lig Averno, / Kai tik įprato dažnai vandenis Bajų lankyt, / Meile užsidegė ji jaunikaičiui ir vyrą paliko: / Buvusi Penelope, tapo vėliau – Helena."*

Ovidijui („Meilės menas", I, 253–258) moterys šioje vietoje buvo tokios nusidėjėlės, kad net lotynai meilužiai tapdavo jų aukomis, – iškeliavę į didžiuosius erotinius užkariavimus garsiuose termų pastatuose, grįždavo visiškai sudaužytomis širdimis: „Neįmanoma apsakyti tau tūkstančių vietų, kur galima medžioti moteris. Lengviau būtų suskaičiuoti smėlį jūroje. Pagalvok apie gražuoles Bajas, jūros platybę, jas supančią, apie jų siera kvepiančius šaltinius. Grįždamas iš ten sužeista širdimi, ne vienas sakė: „Nėra tiek gydantis šis vanduo kaip sakoma."

Apie seksą liepsnojančiomis Bajų naktimis mieste, paplūdimiuose, laivuose imperijos laikais žinojo visi, ir, kaip jau supratote, tai buvo išties tinkama vieta laisviausioms ir labiausiai emancipuotoms moterims. O matronos, atidesnės savo įvaizdžiui, vengė tokių „nemoralių" vietų ir mieliau rinkdavosi gyvenimą kaimo vilų ramybėje, kaip pasakoja Propercijus, I a. prieš Kristų lotynų

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

poetas, savo „Elegijose“ (II, 19): „Nors, Cintija, tu išvykai iš Romos prieš mano valią, aš nudžiugau, kadangi toli nuo manęs tu gyvensi atskirtame kaime. Ten tyruose laukuose nebus jokio jaunuolio, kuris savo meilikavimais tave sugundytų nebūti garbinga; nebus jokių muštynių po tavo langais, tavo miegas nebus tau apkartęs dėl nuolatinių šauksmų, būsi viena, Cintija, ir žiūrėsi į vienišus kalnus, į vargšo žemdirbio bandas ir laukus...“ Bet ir čia buvo galima rasti progų peržengti ribas taip, kad niekas nepamatytų, be pokylių triukšmo. O garbintojų tikrai niekada netrūko, net ir kaimo ramybėje...

Moterų sukilimas

Tarp pasaulio moterų panašumų su šiuolaikine epocha – vienas tikrai stebinantis. Iš tiesų buvo akimirka, kai moterys pasipriešino vyrų nustatytiems ribojimams ir „atsikariavo“ laisvę. Tai metas, labai primenantis XX a. aštuntąjį dešimtmetį, kai vyko kovos dėl aborto ir skyrybų. Šis laikotarpis labai giliai įsirėžė į Romos istoriją.

215 m. prieš Kristų, Antrojo pūnų karo metu, netrukus po garsaus pralaimėjimo prie Kanų, vyravo moralinio asketizmo atmosfera, ir buvo išleistas labai griežtas įstatymas prieš moteris – kaip atsvara itin pastebimam aprangos išlaisvėjimui po Pirmojo pūnų karo. Tai buvo *Lex Oppia* (pagal jį pasiūliusį tribūną Kajų Opijų). Šis įstatymas reikalavo moterims nedėvėti pernelyg ryškiai dažytų drabužių, neturėti daugiau nei pusės uncijos aukso (taigi – negalėjo turėti pernelyg brangių papuošalų), nekeliauti po miestą vežimais, nebent religinių ceremonijų metu, ir taip toliau. Bet įstatymas galiojo mažiau nei dvidešimt metų. 195 m. prieš Kristų būtent moterys paskelbė jo pabaigą.

Istorikas Titas Livijus, gyvenęs I a. prieš Kristų ir I a. po Kristaus, savo veikale „Nuo miesto įkūrimo“ pasakoja, jog vykstant ginčams dėl pasiūlymo atšaukti įstatymą moterys susirinko aikštėje ir garsiai reikalavo, kad jų vyrai pritartų šiam pasiūlymui. Kitą dieną dar daugiau moterų masiškai susirinko Romos forume. Tai buvo tikras moterų „sukilimas“: jos tiek paveikė ginčus dėl *Lex Oppia*, kad galiausiai jis buvo... panaikintas! Mokslininkų akimis žvelgiant, tai istorinė akimirka, kadangi tai buvo pirmoji Romos istorijoje moterų demonstracija aikštėje.

Ir tai ne vienintelis atvejis. Kitu atveju moterys nuveikė dar daugiau. Kai Augustas, norėdamas gelbėti šeimą ir pagausinti gimimų, pasiūlė Julijaus įstatymą „dėl neištikimybės“ (*Lex Iulia de adulteriis coercendis*), kuris tremtimi į salą baudė ištekėjusios moters neištikimybę, kilo triukšmas. Iš tikrųjų pirmą kartą už neištikimybę, kaip pabrėžia profesorė Eva Cantarella, nebuvo teisiama ir baudžiama šeimoje, bet ji tapo „viešu“ nusikaltimu, ir kiekvienas galėdavo paskelbti apie jį, pradėdamas teismo procesą. Bet Augustas neįvertino moterų ir jų nepriklausomybės troškimo. Įstatymas nebuvo nukreiptas prieš prostitutes, taigi daugelis romėnių, išėjusios iš namų, užsirašė į prostitučių sąrašus – taip tam tikra prasme pasityčiodamos iš vyrų galios. Šis paprotys buvo labai paplitęs ir po Augusto mirties...

Romėnų civilizacija, kad ir buvusi vyriška bei tvirtai vyrų valdoma, vis dėlto savo genuose jau turėjo moterų išsilaisvinimo užuomazgą. Peržengus archajinę epochą ir pirmą respublikos laikotarpį, visuomenė tapo vis labiau „šiuolaikiška“: konkreti, dinamiška, pagrįsta ir prekių, ir idėjų apytaka, nerasistiška ir tolerantiška įvairioms religijoms (kol pripažįstamas imperatoriaus kaip dieviškos būtybės kultas). Tokioje atviroje permainoms visuomenėje neturėtų stebinti, kad einant dešimt-

mečiams moterims vis dažniau leidžiama būti pokyliuose, kas kitados buvo tik vyrų prerogatyva, ir – o siaube siaube – net gerti vyną, pamiršus senųjų laikų draudimą (nors, kaip matėme, buvo paplitęs *ius osculi* paprotys, „bučinys-alkotesteris“, bet jis buvo taikomas tik įtariant galimą neištikimybę).

Kaip romėnų laikais susižadama

Susižadėti romėnų laikais buvo rimtas įvykis. Galima palyginti, atsižvelgiant į tam tikrus skirtumus, su mūsų laikų „oficialiomis“ sužadėtuvėmis, kurios, nors šiais laikais ganėtinai retos, vis dėlto atitinka normas, nustatytas kai kurių mūsų Civilinio kodekso straipsnių (ypač 80-ojo ir 81-ojo).

Romėnai sužadėtuves vadino *sponsalia* ir, pirmiausia senovės laikais, jas laikė šventa ceremonija. Jų metu sužadėtiniai nugerdavo dievų garbei ir patariami žynių, numatančių ateitį iš aukojamų gyvūnų vidurių (ypač kepenų), aukojo aukas.

Neturėtume galvoti apie tą reikšmę, kurią dabar teikiame sužadėtuvėms. Romėnų laikais tai buvo tikras dviejų šeimų sandoris, iš kurio vėliau kildavo formalūs įsipareigojimai – būtent, susituokti. Juk ir pats žodis *sponsalia* kilęs iš žodžio *sponsio,* o šis savo ruožtu – iš *spondere,* tai yra „pažadėti“. O *sponsio,* pagal romėnų teisę, buvo žodinio sandorio rūšis, dažnai sudaroma įvairiose srityse, jame buvo tikslus kitos šalies įsipareigojimo reikalavimas ir gaunamas konkretus atsakymas.

Klausimą užduodavęs vadinosi *stipulator,* jam ką nors pažadėdavo būsimasis skolininkas arba... *sponsor*!

Labai svarbu tai, kad klausime ir atsakyme būtų vartojami tie patys žodžiai. Pavyzdžiui: „Ar pažadi man duoti šimtą?“ – „Pa-

žadu“ (*Spondes mihi dari centum? Spondeo*). Liudininkas patvirtindavo šio žodinio kontrakto galiojimą.

Kaip visa tai derėjo su sužadėtuvėmis?

Jau mintis apie sandorį naikina visą jausminį turinį, o kur dar faktas, kad sutardavo ne būsimieji sutuoktiniai, o jų tėvai, ir šie nė kiek neatsižvelgdavo į susižadančiųjų nuomonę. Kadangi sužadėtuvės buvo sandoris, palyginamas su bet kokiu kitu komerciniu kontraktu, abejų tėvų nuosavybės dydis buvo svarbus kaip viso veiksmo garantija, jeigu kas eitųsi ne taip. Galėjo nutikti ir taip, kad sutardavo būsimasis uošvis su būsimu žentu, bet niekuomet nedalyvaudavo mergina – šiame sandoryje ji buvo tiktai žadamas mainų objektas.

Santuokomis romėnų laikais aukščiausiuose visuomenės sluoksniuose buvo stiprinamos šeimos politinė, visuomeninė ir ekonominė padėtis. Pavyzdžiui, subrendęs, bet visiškai nusigyvenęs kilmingasis jungiasi santuoka su dukra labai turtingo, bet nekilmingo žmogaus, turinčio visuomeninių ambicijų. Tokiu būdu pirmasis pripildo savo skrynias, o antrasis įeina į Romos elito sluoksnius, gaudamas, taip sakant, „titulą“ savo dukrai ir palikuonims.

Štai kaip romėnai susižadėdavo tardami sakinius, kartų kartas sakytus įvairiuose namuose milijonus kartų per pirmąją romėnų epochos pusę: *Filiam tuam uxorem filio meo dari spondes*? („Ar pažadi savo dukrą žmona mano sūnui duoti?“) – klausdavo vaikino tėvas. O būsimosios žmonos tėvas atsakydavo: *Spondeo!* Tuomet šaukdamiesi dievų pagalbos pakartodavo: *Di bene vortant* („Tepadeda dievai“), o į tai buvo atsakoma: *Ita di faxint* („Tegul dievai taip daro“) arba *Di fortunabunt vostra consilia* („Tegul dievai palaimina jūsų ketinimus“).

Prasidėjus imperijos epochai sužadėtuvių iškilmingumas ir

formalumas ėmė nykti. Daugiau nebebuvo reikalingi liudininkai, pompastiškos žodinės sutartys, rašyti dokumentai ir taip toliau. Dažnai tiesiog buvo siunčiami atstovai (giminaičiai, draugai) ar laiškai, kuriuose buvo prašoma sutikimo susižadėti...

Atsirado formalus reikalavimas atsiklausti dviejų jaunuolių valios. Beveik visuomet sutuoktiniai jiems nežinant būdavo tėvų pažadami vienas kitam prieš daugelį metų. Jų nereikėdavo informuoti, gal tik paskutinę akimirką, kai pasiuntiniai ar laiškai pasiekdavo tikslą. Lengva įsivaizduoti, koks jiems tai būdavo smūgis. Ar galėdavo atsispirti? Tiktai teoriškai. Praktiškai jų aklas paklusnumas tėvui, *pater familias,* neleisdavo niekaip išvengti santuokos... Iš tikrųjų, anot imperijos laikų teisininko Ulpiano, mergina galėjo prieštarauti tik tuomet, kai būsimasis sutuoktinis būdavo invalidas ar kitaip nevertas asmuo. Bet taip beveik niekuomet neatsitikdavo.

Kokio amžiaus buvo susižadama?

Priešingai nei santuokos atveju, sužadėtuvių amžius nebuvo ribojamas. Taigi moterys dažniausiai būdavo pažadamos labai jaunos – tas pats Augustas sužadėjo dukrą Juliją, sulaukusią vos 2 metų, su Marko Antonijaus sūnumi. Bet tai galėjo turėti kraują stingdančių padarinių. Moterys galėjo tuoktis turėdamos mažiausiai 12 metų, taigi sužadėtos mergaitės kartais išeidavo gyventi į būsimojo vyro namus, o šis dažnai jas išnaudojo seksualiai.

Ant antkapių rasta įrašų apie daugelį šių sužadėtinių: greitai paskaičiavus, kiek metų iki mirties moteris gyveno pirmiausia su pažadėtuoju vyru, o paskui su vyru, galima rasti, kada ji pra-

dėjo gyventi su būsimu vyru. Štai toks atvejis: *D. M.* (Dis Manibus – dievų rankomis) *Lucciae Redemptae vixit annis XXXXV, N. Cassicius Phoebus fecit, coniugi bene merenti cum qua vixit ann. XXXVIII...*

Ši moteris, kurios vardas buvo Liucija Redempta, mirė 45 metų, išgyvenusi su savo vyru gerus 38 metus. Išvada: išėjo gyventi į jo namus būdama vos 7 metų!

Koks buvo sužadėtuvių žiedas?

Nusprendus dėl sužadėtuvių dienos, o ši turėjo būti laiminga, ir atlikus privalomas apeigas, pirmiausia paaukojus, kad būtų galima pamatyti dievų atsakymą gyvūnų viduriuose, būdavo kviečiami giminaičiai ir šeimos draugai – jie tam tikra prasme veikė kaip būsimųjų sutuoktinių įsipareigojimų liudytojai. Sužadėtiniai pasikeisdavo dovanomis; jų pirmiausia gaudavo sužadėtinė: papuošalų, drabužių, tualeto aksesuarų ir taip toliau.

Kulminacinė akimirka būdavo tuomet, kai sužadėtinis (*sponsus*) visų pakviestųjų akivaizdoje užmaudavo žiedą merginai (*sponsa*) ant piršto. Ši tradicija pasiekė ir mūsų dienas, o sužadėtuvių žiedas dažnai yra su brangiųjų akmenų akute ar vienu deimantu (jų madą įvedė Lorencas Puikusis daugiau kaip prieš penkis šimtus metų).

O koks buvo romėnų sužadėtuvių žiedas? *Anulus pronubus* – taip jis buvo vadinamas – kiek nuvilia, kadangi jis buvo... paprastas geležinis žiedukas! Jokių brangiųjų akmenų. Turėjo priminti senovės romėnų kuklumą. Vėliau, pradedant II a. po Kristaus, tai yra tais laikais, kuriuos tyrinėjame, romėnų visuomenė pasidarė turtingesnė, taigi jis tapo auksinis.

Pasirinktasis pirštas buvo tas pats, ant kurio šiais laikais mauname vestuvinį žiedą, jis taip ir vadinamas – *anularis*, žiedo. Kodėl būtent šis, kairės rankos ketvirtasis? Kadangi romėnai galvojo, kad iš čia išeina labai subtilus nervas, jungiantis pirštą (taigi, ir žiedą) su širdimi.

O kas nutikdavo pasikeitus žiedais? Jei sužadėtuvių apeigų metu jaunuoliai apsikeisdavo bučiniais, tokia ceremonija buvo vadinama *osculo interveniente*. Šis bučinys, tik pagalvokite, buvo toks svarbus, kad, jeigu vyras mirdavo per anksti, bučinys suteikdavo moteriai teisę į pusę sužadėtinio dovanų. Šią akimirką ceremonija baigdavosi, po jos vykdavo pokylis, kurį keldavo žmonos tėvas jos namuose.

Ar buvo galima nutraukti sužadėtuves?

Žinoma – taip. Šis veiksmas vadinosi *repudium*. Jis turėjo savas taisykles. Reikėjo apie tokį ketinimą pranešti per tarpininką ištariant: *condicione tua non utor* („neturiu iš tavęs naudos"). Jei nuskriaustoji pusė nesutikdavo, galėjo kreiptis į teismą, kuriame, įvertinus aplinkybes, jai galėjo pavykti pasiekti nuosprendį, kad nutraukęs sužadėtuves asmuo sumokėtų piniginę kompensaciją, pagrįstą pažadėtojo kraičio suma.

Kokios buvo sužadėtuvių nutraukimo priežastys romėnų laikais? Vieno iš dviejų sužadėtinių mirtis arba pernelyg ilga sužadėtuvių trukmė. Bet tikrai ne visuomeninė kilmė ar gyvenimo būdas: tai nebuvo laikoma dėmesio vertomis priežastimis – buvo manoma, kad šeima turėjo viską išsiaiškinti prieš sužadėtuves. Ir net protinė liga nebuvo tinkama priežastis. Iš tikrųjų romėnai manė, kad tai pagydoma liga.

III

PUDENTILOS VESTUVĖS

Romėno vestuvės?
Jei įmanoma, vengtinas įsipareigojimas

Pirmas stebinantis dalykas kalbant apie romėnų santuoką yra visiškas meilės tarp sutuoktinių stygius, nebent retais atvejais. Žodžiu, romėnai nesituokdavo iš meilės. Jei paprašytumėte romėno ar romėnės apibrėžti jų santuoką, jie neatsakytų, kad tai buvo dviejų įsimylėjusių sielų, nusiteikusių kurti gyvenimą kartu, sąjunga. Jums pasakytų, kad tai buvo iš esmės įsipareigojimas, pilietinė ir visuomeninė pareiga (savotiška karo prievolė), kurios tikslas – pagimdyti vaikų ir taip įlieti naujo kraujo visuomenei ir valstybei, kurti didžiąją Romą. Taškas.

Žinoma, prie šito prisideda kiekvienos šeimos gaunama nauda: per santuoką buvo formuojama sąjunga su kitu šeimyniniu klanu turint tikslą didinti savo ekonominę, politinę ir visuomeninę galią. Tokios priežastys vis dar gyvos daugelyje trečiojo pasaulio šalių, pavyzdžiui, Indijoje, ten dėl daugumos santuokų

tebėra sutariama iš anksto. Bet ir pažangiose šalyse, pavyzdžiui, Japonijoje tėvas gali internete susirasti „gerų partijų" savo dukrai sąrašus ir parinkti būsimą žentą.

O ir mums tuoktis atsižvelgiant į naudą, o ne į meilę, buvo visai įprasta iki nesenų laikų, ir taip buvo kartų kartas. Be to, kiek kartų šiais laikais girdite pokalbiuose, ypač moterų, posakį „tai gera partija", aptariant viengungio ekonominę padėtį?

Žinoma, ne visuomet taip būdavo. Vyro bei moters meilė galėjo kažkaip išsiskleisti ir santuokoje: jei pagalvoji apie Pompėjaus ir Julijos, Julijaus Cezario dukros, ar Augusto ir Livijos Druzilos meilę... Bet tai buvo išimtys.

Tarp vyro ir žmonos – jokios erotikos

Taigi akivaizdu – vyro ir žmonos santykiai romėnų laikais buvo visai kitokie nei mūsiškiai: nebuvo intymumo, geismo, šilumos, erotinės traukos. Tuokdamiesi jiedu labai menkai pažinodavo vienas kitą, dažnai tarp jų būdavo milžiniškas amžiaus skirtumas, be kita ko, sutuoktinė būdavo itin jauna, vos įžengusi į paauglystę. Ir kaip tuomet sukurti kilnią, laimingą ir pagrįstą abipuse trauka sąjungą?

Tai būdavo oficiali santuoka, jausmai ir santykiai buvo ribojami „biurokratijos". Nestebina, kad nebuvo dramos, jei sutuoktiniai palikdavo vienas kitą (kaip pamatysime, egzistavo ir skyrybos). Ir nereikia stebėtis, kad vyro ir žmonos seksualinė aistra buvo laikoma nesvarbia ir net nepadoria.

Sekstas Pitagorietis, autorius, apie kurio gyvenimą ir kūrybą teturime mažai žinių, atvirai patvirtina savo „Sentencijose"

(kurių pertvarkyti leidimai buvo žinomi II a. po Kristaus), kad „tas, kuris myli savo žmoną pernelyg aistringai, yra neištikimas“ (*Adulter est, quis, in suam uxorem amator ardentior*).

Graikų rašytojas Plutarchas, gyvenęs I ir II a. po Kristaus, yra rašęs savo knygoje „Katonas Vyresnysis“ (17, 7), kad šis net išvarė iš senato senatorių Manilijų, prasikaltusį tuo, jog vidury dienos bučiavo savo žmoną matant dukrai.

Žodžiu, tikram romėnui, susaistytam moralės normų, žmona nebuvo tinkama erotikai ir seksui. Šiems geismams patenkinti buvo vergių, meilužių, sugyventinių, prostitučių...

Kaip pabrėžė profesorė Carla Fayer, viena iš didžiausių senovės Romos šeimos teisės ekspertų, „... sutuoktinė neturėjo pažinti sekso ir meilės džiaugsmų; jai tekdavo vien giminės pratęsimo užduotis“. Kad tai buvo labai paplitusi moralinė norma, paliudija tuometis romėnas Liucijus Elijus Veras, kurį imperatorius Hadrianas buvo įsūnijęs, jis turėjo būti įpėdinis, tačiau 138 m. po Kristaus mirė neįžengęs į sostą. Jis, atsakydamas į žmonos kaltinimus dėl nesantuokinių nuotykių, sakė: „Leisk man su kitomis savo geismus išlieti, kadangi „žmona“ yra kilnumo sinonimas, ne malonumo“ (*Patere me per alias exercere cupiditates meas: uxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis*).

Taigi neturi stebinti, kad, tegul ir susituokę, romėnai laikė santuoką visuomenine pareiga. Kadangi nebuvo santuokų iš meilės, jiems tai buvo tiktai suvaržymas, kad galėtų tenkinti tėvo ar šeimos karjeros, ekonominius ar visuomeninius troškimus. Daugelis atidėliodavo tą akimirką ir atsidėdavo savo širdies ir seksualinio geismo poreikiams, o ne šeimos reikalavimams, ir ilgai pasilikdavo vieniši ar senberniai. Toks elgesys vedė į didžiulį vedybų, taigi ir gimimų, nuosmukį; Augustas aktyviai bandė jį

priveikti – tik pagalvokite – itin griežtais įstatymais, baudžiančiais viengungius ir senmerges.

Norėčiau jūsų dukros rankos

Kiek kartų girdėjome šį sakinį... Ir instinktyviai prisimename žavų vaizdą – būsimasis žentas prašo būsimojo uošvio, kad leistų jam paimti dukrą už rankos ir vesti gyvenimo keliu... Iš tikrųjų reikšmė yra kita. *Manus* romėnui reiškė nuosavybės teisę į dukrą, kuri taip pereidavo iš tėvo vyrui...

Romėnai turėjo dviejų rūšių santuokas – *cum manu* ir *sine manu.*

Pirmuoju atveju (*cum manu*) sutuoktinis įgydavo visas nuosavybės teises į žmoną. Antruoju – žmona dar pasilikdavo tėvo galioje, ir tai tam tikromis aplinkybėmis labai ribojo sutuoktinį – ne tik kalbant apie paveldėjimą, bet ir, pavyzdžiui, neištikimybės atveju.

Jei sutuoktinis grįžęs namo užklupdavo žmoną lovoje su meilužiu, pirmuoju atveju (*cum manu*) turėdavo teisę ją nužudyti – tai savotiškas garbės nusikaltimas. Bet jei jų santuoka būdavo *sine manu,* tuomet neturėdavo teisės jos paliesti, kadangi ji tebebūdavo uošvio „nuosavybė“, – taigi šis turėjo spręsti, ką daryti... Visa tai, žinoma, rodo, kad moteris buvo laikoma „gyvu daiktu“, dviejų šeimų mainų objektu.

Romėnų civilizacijos laikotarpiu santuoka labai keitėsi: pradžioje ji būdavo griežtai *cum manu,* o vėliau palaipsniui perėjo į *sine manu* – ši taip pat buvo vadinama „laisva santuoka“.

Keturi skirtingi būdai vesti romėnę

Santuoka *cum manu*, be abejonės, buvo seniausia romėnų priimta forma. Žodis *matrimonium* yra kilęs iš *mater* („motina") ir *munus* („pareiga"), taigi pažodžiui reiškė „motinos pareiga".

Moteris palikdavo savąją ir įeidavo į vyro *familia* prarasdama visus pilietinius ryšius, siejusius su jos protėviais, jos *gens*, dievybėmis, garbinamomis jos namuose (*sacra privata*), ir taip toliau. Grynas pjūvis.

Stebinantis faktas: į naują *familia* ji įeidavo ne kaip „žmona", o kaip „dukra"! Iš tikrųjų teisiškai buvo žemesnės padėties – tokio paties lygio kaip jų ar ankstesnėse vyro santuokose užgyventi vaikai, – jų ji lygiai taip pat buvo laikoma „seserimi". Žodžiu, šeimoje ji veikiau vadintina ne „mama", o „dukra"... Tai dar viena detalė, rodanti romėnų civilizaciją buvus itin vyrišką. Tai nėra naujiena, ir dabar tik kai kuriose planetos tautose moteris pasiekė lygią padėtį su vyru (bet reikia pasakyti, kad net pažangiausiose šalyse dirbdamos tokį patį darbą jos uždirba mažiau). Pernelyg nesigilindami į smulkmenas pasakysime, kad buvo trys santuokos *cum manu* tipai: *confarreatio*, *coemptio* ir *usus*...

Seniausia santuokos forma

Confarreatio buvo seniausia ir iškilmingiausia, daugiausia aristokratų, žynių, santuokos forma, o laikui bėgant jos buvo atsisakyta. Ji vadinosi *cum farreo*, tai yra „su lukštentais kviečiais" – dėl to, kad svarbiausią ceremonijos akimirką sutuoktiniai atsikąsdavo lukštentų kviečių duonelės (*farreum*), taip pat iškilmingai, kaip mišių metu priimama Ostija, paskui gorėje paaukodavo likusią

duoną Jupiterio garbei. Šią akimirką moteris pradėdavo priklausyti vyrui. Tai buvo labai sudėtingos apeigos, jose dalyvaudavo aukšti žyniai, jei tuokdavosi svarbios šeimos jos vykdavo kurijoje (tai yra senate), net dalyvaujant imperatoriui – šia proga jis vilkėdavo *pontifex maximus** drabužius. Kad suprastume šios rūšies santuokos svarbą ir iškilmingumą, galime palyginti ją su šių dienų britų karališkosios šeimos nario vestuvėmis.

Vedybos sveriant ir perkant moterį

Confarreatio buvo aristokratų santuoka, o Romos plebėjai praktikavo kitokios rūšies vedybas, iš tikrųjų įdomias – *coemptio*, pažodžiui tai reiškė „perkant“: *cum* („su“) ir *emptio* („pirkinys“). Iš tikrųjų ceremonijos metu žmona simboliškai buvo parduodama sutuoktiniui pasinaudojant svarstyklėmis!

Tai buvo labai seno prekybinio sandorio (*mancipatio*) atkūrimas: ant svarstyklių buvo dedama suma – tai buvo bronzos žaliavos gabalai, kadangi tuomet monetų dar nebuvo, – reikalinga įsigyti kokį daiktą.

Penkiems liudininkams stebint jaunikis stodavo priešais laikantį svarstykles svėrėją ir ištardavo sakinį: „Aš sakau, kad Kviritų teise šita *mater familias* yra mano, mano tegu bus nupirkta už šią bronzą ir su šiomis bronzinėmis svarstyklėmis.“ Po to stuktelėdavo į svarstykles žaliavinės bronzos gabalu ir šį perduodavo pardavėjui, kuris – anot istorikų – buvo pati moteris. Tokiu būdu „nusipirkdavo“ nuosavybės teisę į moterį, nuo šios akimirkos ji buvo jo.

---

* vyriausiojo žynio (*lot.*).

Vedybos nuosavybei įsiteisėjant

Usus buvo turbūt seniausia santuokos forma, ji paremta nuosavybės įsiteisėjimu. Tai yra, jei moteris likdavo vyro namuose ištisus metus, automatiškai būdavo ištekėjusi – kitaip tariant, vyras automatiškai įgydavo savo *manus,* nuosavybės teisę į ją, o ji tapdavo jo žmona. Pagalvojus, tai buvo labai „šiuolaikiška“ bendro gyvenimo forma, leidusi porai pažinti vienas kitą ir priprasti gyventi kartu. Iš tikrųjų romėnai šia sistema naudojosi ir kitais tikslais, gerokai praktiškesniais ir „vyriškesniais“.

Pirmiausia dėl to, kad taip moteris atsidurdavo tame pačiame lygyje, kaip daiktas ar sklypas, nuosavybės teisę į kuriuos galima buvo įgyti tik prabėgus dvejiem metams. O antra – dėl to, kad santuokos tikslas buvo pratęsti giminę, o metai vyrui suteikdavo pakankamai laiko patikrinti, ar moteris vaisinga. Ir, jeigu ne, ją palikti. Tas pats galiojo ir moteriai, jei ji dėl kokių nors motyvų nenorėtų gyventi su būsimu vyru. Tereikėdavo pabėgti: pakakdavo moteriai tris naktis iš eilės (*trinoctium*) praleisti toli nuo savo vyro namų, ir nuosavybės įsiteisėjimo mechanizmas nebeveikdavo.

Tokia bendro gyvenimo santuoka (*usus*) turėjo didelių privalumų, ji buvo labai mėgstama (ypač kuklesnių luomų) iki pat Cezario ir Augusto laikų. Pirmiausia dėl to, kad iškilus kokiai problemai ją lengvai buvo galima nutraukti, per tuos pirmuosius metus nepalietus vienas kito turto. Bet vėliau ji neteko populiarumo (II a. po Kristaus jos nebebuvo), kaip ir kitos aukščiau aprašytos santuokos formos, kadangi atsirado ir paplito santuoka *sine manu.*

Labiausiai paplitusi santuoka sine manu

Ši sąjungos rūšis išsirutuliojo iš sugyvenimo santuokos (*usus*), tik su vienu esminiu skirtumu: moteris nepriklausė sutuoktiniui, iš tikrųjų vyras neįgydavo nuosavybės teisių į žmoną. Sutuoktinė likdavo savo tėvo valioje arba pati jau būdavo įgavusi nepriklausomos statusą. Pradedant nuo I a. po Kristaus ši santuokos forma buvo labiausiai paplitusi. Įdomu, kad santuoka *sine manu* prarado teisinį formalumą, ji rėmėsi tiktai dviejų sutuoktinių noru gyventi kartu (*affectio maritalis*).

Taigi, jeigu imperijos laikais gyvenę romėnai norėjo, jiems nereikėjo jokių formalumų, kad susituoktų, kitaip nei mums, išreiškiantiems savo valią susituokti dalyvaujant kompetentingam valdžios atstovui, – ceremonijos, kurios ženklino vedybinio gyvenimo pradžią, nebuvo teisinio pobūdžio. Pakakdavo, kad kartu gyvenantys vyras ir moteris norėtų sukurti ilgalaikę sąjungą, – tai tas pats *affectio maritalis*. Ir nebuvo reikalinga, kaip pabrėžė Ulpianas, nuolat gyventi kartu arba, kaip dažnai nutikdavo pasiturinčiųjų atveju, gyventi tegul ir skirtingose patalpose, bet po tuo pačiu stogu.

Taigi santuoka *sine manu*, kitaip nei kitos – *cum manu*, nesirėmė apeigų teisiniais formalumais, ji rėmėsi paprasčiausiu dviejų sutuoktinių abipusiu įsipareigojimu gyventi kartu, šitaip sukuriant šeimą ir susilaukiant vaikų.

Kaipgi tuomet buvo galima įrodyti teisiškai, kad pora susituokusi? Kad būtų patvirtinta, jog ši santuoka egzistuoja, lotynų teisininkai aiškindavosi, kaip ji pasireiškia: tyrė patalpas, kur buvo gyvenama (*domicilium matrimonii*), ir čia paaiškėdavo visa tiesa apie jų sąjungą. Be to, vyro ir žmonos elgesys viešumoje turįs ati-

tikti vedusios poros elgesį. Šis buvo vadinamas *honor matrimonii*. Be to, žinoma, dar ir kraitis, reikalingas, kad moteris susirastų vyrą, ir ypač jautriai vertinamas kuklesniųjų luomų, – be jo moteris rizikavo būti visuomeniškai nepripažinta žmona (*uxor*), o tik sugyventine. Todėl vargšų šeimos darydavo viską, kad užtikrintų savo dukroms kraičius... Kraičiai buvo surašomi kraičių lentelėse (*tabulae dotales*), ir tai buvo galutinis įvykusios santuokos įrodymas. Pagaliau vykstant surašymui vyras turėdavo iškilmingai prisiekti dėl savo šeiminės padėties: „Prisiek sąžiningai: ar turi žmoną?“ Atsakymas tapdavo oficialiu santuokos įrodymu. Ta proga Ciceronas veikale „Apie oratorių“ (2, 260) pasakoja juokingą nutikimą Katonui Cenzoriui ir Lucijui Nasikui – pastarasis, pagal paprotį paprašytas prisiekti, kad turi žmoną, atsakė: „Taip, turiu žmoną, bet, prisiekiu Herkuliu, ji man nepatinka!“

Tobulos santuokos sąlygos

Kad santuoka būtų *iustum matrimonium*, tai yra atitiktų romėnų etiką ir įstatymus, be kita ko, reikėjo, kad būtų gerbiamas sutuoktinių socialinis „suderinamumas“ (*conubium*): tokioje visuomenėje kaip romėnų, kur buvo dideli luomų skirtumai, skirtingo statuso ar skirtingų kategorijų žmonių – vergų ir taip toliau – teisinė padėtis nebuvo vienoda. Santuokoje būtinai turėjo būti laikomasi tam tikrų taisyklių, – panašiai šiais laikais yra, pavyzdžiui, Indijoje, kur kastos labai riboja kryžmines santuokas savo narių, priklausančių skirtingiems socialiniams pasauliams. Be to, buvo uždraustos santuokos tarp kraujo giminaičių. Iš pradžių tuoktis būdavo draudžiama tiesioginiams šešto laipsnio giminaičiams (mūsų supratimu tai būtų antros eilės

pusbroliai), net jei giminės buvo įvaikinti. Vėliau buvo leistos pirmiausia santuokos tarp pirmos eilės pusbrolių, ir pagaliau I a. po Kristaus imperatoriaus Klaudijaus, turėjusio vesti jaunąją Agripiną, brolio Germaniko dukrą, valia leista į žmonas imti ir dukterėčią, bet tiktai brolio dukrą. Politinė būtinybė...

Be to, kaip jau sakėme, buvo reikalingas besituokiančiųjų sutikimas (*consensus*), bet, kaip matėme, tuokiantis didžiulę reikšmę turėjo tėvų balsas, nors formaliai jie neturėjo teisės kištis į vaikų pasirinkimą.

Kadangi nebuvo galima turėti daugiau nei vieno sutuoktinio (monogamija buvo įtvirtinta įstatymu), reikėjo, kad vyro ir žmonos gebėjimas susilaukti vaikų būtų akivaizdus. Brandos amžiaus pasiekimas romėnų pasaulyje buvo labai svarbus – simbolizavo perėjimą prie suaugusiojo gyvenimo ir suteikdavo vaikinams ir merginoms naujų pareigų ir teisių. Merginai tokio perėjimo apeigos iš esmės buvo santuoka, o štai vaikino laukė tikslus ritualas, žymėdavęs jo perėjimą iš *puer* (vaikinas, berniukas) būsenos į *vir* (vyras).

Kokio amžiaus vaikinas vesdavo?

Kadangi nebuvo standartinio amžiaus, nuo kurio žmogus laikomas suaugusiu (kaip mūsų 18 metų), buvo būtina atlikti *inspectio corporis*, kurios metu įsitikinama, ar jaunuolis lytiškai subrendęs. Kartais, kaip šventojo Augustino atveju, tai vykdavo šeimos aplinkoje – tai jis aprašo „Išpažinimuose“ (2, 3): *Quin immo ubi me ille pater in balneis vidit pubescentem et inquietam indutum adulescentiam, quasi iam ex hoc in nepotes gestiret, gaudens matri indicavit* („... kai tėvas pirtyje pamatė mane jau bręstant

ir esant pilną jauno nerimo, tartum džiaugdamasis būsimaisiais vaikaičiais, linksmai pranešė apie tai motinai..."*)

Kai branda būdavo patvirtinama, vaikinas išsivaduodavo iš vaikiškos purpuru apkraštuotos togos (*toga praetexta*), kurią iki tol dėvėjo, ir paaukodavo visada ant kaklo nešiojamą *bulla* namus saugojančių dievybių, *Lares*, statulėlėms. Tuomet apsivilkdavo specialią baltutėlę tuniką, *tunica recta* (taip ji vadinama dėl to, kad buvo audžiama vertikaliomis staklėmis iš apačios į viršų), ir taip apsirengęs eidavo miegoti.

Kitą rytą visa šeima būdavo apimta didžio susijaudinimo. Jaunuolis apsivilkdavo naują tuniką, taip pat baltutėlę, bet šiuokart iškalbingu pavadinimu *toga virilis* („vyro toga", dar ji buvo vadinama „tyroji toga" ar „laisvoji toga"). Kartu su tėvu ir minia giminių bei draugų išeidavo iš namų, pereidavo forumą, užlipdavo į Kapitolijų ir ten būdavo įrašomas į miesto piliečių sąrašus, pirmąkart gaudamas savo visą vardą, susidedantį iš *praenomen, nomen, cognomen* (Gajus Julijus Cezaris) – tai vadinamieji *tria nomina*. Nuo šios akimirkos oficialiai tapdavo piliečių bendruomenės nariu.

Paskutinės šios ypatingos dienos užduotys buvo: paaukoti monetą deivei Juventai (jaunystė) ir atnašauti auką prie dievo Libero (laisvas) statulos Kapitolijaus Jupiterio šventykloje. Vakare būdavo rengiamas pokylis draugams ir giminaičiams, o jei šeima turtinga, varguomenei buvo dalijami pinigai ar dar kas (būdavo tam skiriančių 50 000 sestercijų ir tokių, kurie dalydavo spurgas ir medų...)

Nuo to laiko, pasiekus brandą, viskas buvo parengta kitiems jo gyvenimo žingsniams: *toga virilis* simbolizavo vaikino įžengi-

---

* Vertė Mykolas Vaitkus.

mą į viešą gyvenimą su visomis piliečio teisėmis ir pareigomis (pareiga tarnauti kariuomenėje, teisė balsuoti, galimybė užimti magistrato ir kitas viešas pareigas, įeiti į senatą...) Ir pirmiausia dabar teisėtai galėjo bet kurią akimirką tuoktis.

Kokio amžiaus sulaukus visa tai vykdavo? Kelerių metų jaunuolis galėjo vesti? Paprastai tai vykdavo sukakus 14–16 metų (ir kiekvienu atveju sulaukus 17-os buvo manoma, kad branda pasiekta, kadangi tai buvo amžius, kai reikėdavo tarnauti kariuomenėje). Iš senųjų raštų žinome, kada šį gyvenimo slenkstį peržengė įžymūs žmonės: Ciceronas – 16 metų, Vergilijus – 15, Augustas – 15, Tiberijus – 14 su puse, Neronas – 14, Galba – 16...

Kokio amžiaus tekėdavo mergina?

Kadangi moterys nedalyvavo viešajame gyvenime, jų branda buvo gerokai mažiau stebima ir sureikšminama. Tokių ryškių apeigų nebūdavo. Nebūdavo ir įžengimo į suaugusiųjų gyvenimą apeigų, kurias būtų galima palyginti su vyrų. Mergaitės tapsmą suaugusiąja ženklindavo tik santuoka.

Romėnams kildavo klausimų, kokio amžiaus mergaitė jau gali tekėti. Senovės laikais, atrodo, ribojimų nebūta – tai nuspręsdavo tėvas. Respublikos laikais buvo nuspręsta nustatyti 12 metų ribą (anot kai kurių, taip nustatė pats Augustas).

Bet vieningo požiūrio nebuvo. Anot romėnų teisės, 12 metų mergaitė buvo *viripotens*, tai yra pasiekusi fiziologinę ir anatominę brandą, kad galėtų eiti į lovą su vyru, ji buvo apibrėžiama kaip *quae virum pati potest*, arba „kuri fiziškai sugeba paklusti vyrui..."

Tokia buvo teisininkų nuomonė, bet jai prieštaravo gydytojai, pavyzdžiui, Soranas iš Efeso, gyvenęs Trajano laikais, tais, kuriuos tyrinėjame. Anot jo, mergaitė fiziologinę ir anatominę brandą pasiekia tiktai 14 metų. Iki menstruacijų pradžios, teigė Soranas, bet kokie seksualiniai santykiai būtų žalingi. Bet kaip viskas būdavo iš tikrųjų?

Pagal mūsų turimus duomenis (antkapiai, senieji tekstai ir taip toliau), o jie byloja pirmiausia apie pasiturinčių ar turtingų romėnų šeimų moteris, žinome, kad paprastai jos tekėdavo tarp 12 ir 14 metų. Pasak kai kurių mokslininkų, vargingesnių šeimų vestuvės vykdavo vėliau – merginai sulaukus apie 16–18 metų – dėl labai paprastų priežasčių: kadangi tai buvo neturtingi žmonės, nebuvo būtinybės greičiau formuoti politinių ir ekonominių sąjungų su kitomis šeimomis.

Prastos vestuvėms dienos

„Su Venera ir su Marsu nesituokiama ir nesiskiriama..." Kiek kartų tai girdėjome. O kaip romėnai? Ar buvo uždraustų dienų? Pirmiausia ceremonija trukdavo paprastai vieną dieną – nuo aušros iki saulėlydžio. Tai buvo vadinamoji *dies nuptialis*. Ši diena, apeigos ir religinės ceremonijos kartu buvo vadinamos *nuptiae*, iš šio žodžio kilęs itališkas *nozze*. Norite žinoti pirmojo žodžio kilmę? *Nuptiae* kilo iš veiksmažodžio *nubere*, „dengti, gaubti" – čia kalbama apie sutuoktinės šydą.

Anot Ovidijaus, absoliučiai vengtinos yra šventinės, dievams skirtos dienos (*dies festi*), kai susilaikoma nuo darbo, panašiai kaip mūsų sekmadieniai, – tai buvo kiekvieno mėnesio kalendos, idos ir nonos. Be to, pasak Ovidijaus, visada reikėjo vengti

dies religiosi, kai ir religinės apeigos stabdomos, kadangi šios dienos buvo laikomos bloga lemiančiomis... Tarp šių buvo dienos, skirtos protėviams (vasario 13–21) ir mirusiesiems (gegužės 9–11–13). Pastarieji, vadinami *lemures*, kaip buvo tikima, šiomis dienomis išlįsdavo iš kapų ir eidavo aplankyti namų, kur gyveno. Baimė juos sutikti buvo tokia, kad romėnai visą gegužės mėnesį draudė tuoktis!

Nepalanki buvo taip pat birželio pirmoji pusė, skirta Vestos šventyklos švarinimui. Taip pat ir liepos 18, dvigubo pralaimėjimo metinės – 390-ųjų prieš Kristų, kai galai sumušė romėnus prie Alijos upės, ir lygiai tokio paties sunkaus 477-aisiais prieš Kristų, kai vejiečiai įveikė Fabijus prie Kremeros upės. O dar rugpjūčio 24, spalio 15 ir lapkričio 18 – šiomis dienomis atsiverdavo pragaro ertmė ir sujungdavo gyvųjų pasaulį su požeminiu. O dar kilnojamosios šventės. Taigi, kada romėnai galėdavo tuoktis? Tai buvo taip sudėtinga, kad dažnai sutuoktinių šeimos kreipdavosi į žynius, norėdamos tai sužinoti. Galiausiai paaiškėja geriausias ir porų mėgstamiausias, laikytas palankiausiu vestuvėms laikotarpis – birželio antroji pusė. Taip manoma dar ir šiandien.

Gražiausia diena? Ne!

Triukšmas namuose pažadina Pudentilą. Skubrūs žingsniai prie jos durų, tolumoje atrijuje tempiami sunkūs daiktai, vergų, skubančių peristilio sode, murmėjimas. Namuose tvyro jaudulys. Šventės jaudulys. Ypatingos šventės. Šiandien Pudentila išteka.

Mergina atsimerkia. Kambaryje dar tamsu, bet po durimis prasiskverbia ankstyvo ryto šviesos ašmenys, apšviečia grindis,

po kurias ropinėja skruzdėlė. Šviesa išryškina visus mažus grindų mozaikos nelygumus, pailgina šešėlius nuo kiek aukštesnių nei kiti akmenėlių. Šią šešėlių geografiją Pudentila gerai pažįsta. Ji tokia pati, kokią matė nuo tų laikų, kai buvo maža mergaitė. Atmintinai žino pavidalus, veidus ir net gyvūnus, kuriuos piešia šešėliai. „Paskutinįkart juos matau“, – galvoja. Nuo šio vakaro išties miegos kituose, savo vyro, namuose. O visa tai, kas ją dabar supa, po kelių valandų bus tiktai prisiminimas. Nebepastebi karštų ašarų, nuo vakar srūvančių jos skruostais. Vyras, už kurio ištekės, niekuomet nebuvo jos svajonių vyras. Ir niekuomet nebus. Jis beveik jos tėvo amžiaus. Ir matė jį namuose tik kelis kartus. Tai jis, nepažįstamas, jai duos vaikų, kurių turėti visuomet norėjo. Lyg maišytųsi sapnas su košmaru. Ar gali būti, kad gražiausia jos gyvenimo diena turėtų tokį tamsų veidą?

Paskutinįkart gailiai sukūkčiojusi, mergina pratisai atsidūsta... Jaučia, kaip veržia vedybinė tunika, kurią apsivilko miegoti, – tai baltutėlė tunika, *recta* (merginų ji dar vadinama *regilla*), ji dėvi ir kepuraitę, *reticulum*. Taip liepia tradicija – būsimoji sutuoktinė turi praleisti paskutinę nekaltybės naktį vilkėdama sniego baltumo vestuvinę tuniką, nekaltybės simbolį, išaustą vertikaliomis staklėmis senoviniu būdu – kai audžiama iš apačios į viršų stovint priešais stakles. Šis būdas jau atgyveno, bet romėnų prietarai jį išsaugojo vedyboms.

Taip pat nuausta ir drobinė gelsvai oranžinė su rausvais šešėliais kepuraitė plaukams prilaikyti – tai *luteum*, romėnų „vestuvių spalva“, kaip pasakoja Plinijus Vyresnysis.

Bet tai nėra vienintelis būsimos sutuoktinės paskutinės nakties aksesuaras. Liemenį Pudentilai veržia vilnonis diržėlis, *cingillum*, o labiausiai jaučia pilvą spaudžiantį sunkų, sudėtingą mazgą, *nodus Herculeus*. Tai amuletas nuo nužiūrėjimo, kartu

skatinantis sutuoktinių vaisingumą, kadangi, kaip pasakoja mitai, Herkulis turėjo daugiau nei septyniasdešimt vaikų. Žinoma, tai bus ir paskutinė kliūtis, kurią pirmąją vedybų naktį turės įveikti vyras, – jį nebus lengva atrišti...

Kam reikalingas toks sudėtingas mazgas? Paaiškinimas įdomus. Kaip pasakoja Plinijus „Gamtos istorijoje" (28, 63–64), žaizda greičiau užgyja sutvarstyta tvarsčiais, užrištais Herkulio mazgu. Romėnai manė, kad Herkulis gali atbaidyti ligas ir jų komplikacijas. Dėl to buvo patariama kiekvieną dieną dėvėti juostą, surištą šiuo mazgu.

Mergina gerai prisimena išvakarėse vykusias apeigas: nusivilko įprastai dėvėtą tuniką, atidavė visus savo žaislus, savo lėles judančiomis galūnėmis (panašias į mūsų Barbes, tik medines arba dramblio kaulo, arba terakotines). Tunika buvo paaukota deivei Fortūnai. Lėlės, žaidimų rutuliukai, plaukų tinkleliai, asmeninai daiktai – pavyzdžiui, *bulla,* kurią metų metus nešiojo ant kaklo, ir net liemenėlės – buvo sudėti priešais namų dievybių statulėles namų šventyklėlėje (o kai kurios merginos visa tai aukodavo deivei Venerai). Taip buvo parodoma, kad iš mergaitės ji virsta moterimi, iš *puella* į *matrona*. Po vedybų, tegul nuotaka ir jaunutė, merginai iš tikrųjų uždrausta žaisti su lėlėmis, šios privalo visiems laikams likti tėvų namuose...

Staiga Pudentilos mintis nutraukia prie jos kambario durų artėjantys žingsniai. Kaip negailestinga banga po durimis pasirodo ilgi šešėliai, jie užkloja šešėlių pilis ant grindų, kurias metų metus savo svajonėse ir fantazijose kūrė mergaitė. Jos vaikystė baigėsi, dabar naujas gyvenimas beldžiasi į duris – jis turi jos senosios auklės veidą, ši paskutinį kartą atėjo jos pažadinti. Dar labai anksti, bet pasirengti ir pasipuošti užtruks ilgai, negalima atidėlioti...

Nuotakos drabužiai

Už durų namai jau gausiai papuošti lauro šakelių ir gebenių vainikais ir gėlių girliandomis, stalai atrodo prabangiai, šen bei ten vaikšto vergai, ir namai iš esmės keičiasi – tokių gražių ji dar nematė. Tolumoje Pudentila pastebi motiną, nurodinėjančią, kur atrijuje pastatyti kelias didžiules vazas su gėlėmis. Tėvo nematyti, bet jo griausmingas balsas girdėti už vartų – jis ten ginčijasi su keliais maisto tiekėjais, aišku, dėl šių vėlavimo pristatyti prekes.

Po kuklių pusryčių Pudentila išsimaudė vonioje, vanduo iš vakaro vergų į namus suneštas iš specialaus fontano – manoma, kad jis padeda merginai pasirengti vestuvėms... Dabar sėdi iš gluosnių nupintame krėsle aukšta atkalte, aplink ją sukasi penkios vergės, karštligiškai daro jos vestuvinę šukuoseną. Ji labai sudėtinga, atkartoja tipišką senovišką vestalių šukuoseną. Iš esmės ją sudaro šešios *seni crines*, ji laikoma tyrumo ir skaistumo simboliu. Nors šiais laikais vis dar neaišku, kaip ji atrodė, anot daugumos mokslininkų, *seni crines* yra šešios kasos, po tris galvos šonuose, jos sukeliamos ir sujungiamos, taip suformuojamas apvalus kuodas arba cilindras, prie kurio vėliau bus pritvirtintas nuotakos šydas. Labiausiai stebina tai, kad plaukams perskirti, šukuoti ir suglostyti – tai nėra iki galo aišku – vergė šukuotoja (*ornatrix*) naudoja... ieties antgalį! Ne dėl to, kad neturėtų įrankių, – iš tikrųjų nuotakos šukuosenai kurti simboliškai turi būti naudojamas ieties antgalis (*hasta caelibaris*). Senovėje juo turėjo būti nužudytas Romos priešas ar gladiatorius (tai mums leidžia suprasti savo ruožtu eruditas Sekstas Pompėjus Festas, gyvenęs II a. po Kristaus).

Kodėl naudojamas ieties antgalis, nėra aišku, bet esama įvairių hipotezių: tai galėtų būti geras ženklas, kad palikuonis bus

stiprus ir drąsus; arba reikšti vyro galią; arba įveikti blogąsias dvasias, atsiradusias plaukuose, anot daugelio romėnų prietarų... Žodžiu, ietis „dezinfekavo" plaukus nuo nesėkmių. Kad ir kaip ten būtų, net Plinijus Vyresnysis pasakoja apie tikėjimą, kad ir sudėtingas gimdymas kaipmat palengvėja, kai žmogų pervėrusi ietis pernešama per gimdyvės namų stogą. Ir ne tiktai – jis dar pasakoja apie tikėjimą, kad po vedybine lova pritaisytos strėlės – taip, kad neliestų grindų, – buvo galingas meilę ir laimę sutuoktiniams nešantis talismanas...

Po ilgo ir sudėtingo pasiruošimo Pudentila jau padažyta ir iškvėpinta, dabar ją puošia gėlėmis, kurias pati, kaip liepia tradicija, suskynė ir supynė su šventomis laurų, alyvmedžių ir mirtų šakelėmis. Kaip pabrėžia profesorė Carla Fayer, šiems augalams romėnai priskyrė maginių savybių, taigi karūna atliko „amuleto" prieš kenksmingus *daimones* (demonus) funkciją. O tarp gėlių būdavo mairūnas, verbena, dažnai taip pat mirta, apelsinų žiedai, rozmarinas, granatmedis, lelijos ir javų varpos.

Galiausiai Pudentilai ant galvos pritvirtinamas vedybinis šydas, arba *flammeum* (pažodžiui „liepsnojantis"). Jis lengvas ir perregimas, ilgas kaip apsiaustas, yra ryškios, labai intensyvios švytinčios raudonai oranžinės spalvos. Tai Dzeuso žaibo, jau minėto *luteum*, spalva. Ją apgaubia ši liepsnojanti uždanga. Staiga Pudentilos pasaulis pakeičia spalvą – vergių veidai, šalia esanti motina, net sienos tapo geltonai oranžinės. Nuotaka nepakels šydo iki pat santuokos akimirkos.

Ji labai graži, kaip ir visos besituokiančios merginos. Bet įsidėmėkime vieną faktą: kitaip nei mūsiškės nuotakos, romėnės nėra visos aprengtos baltai – balta yra tiktai *tunica recta*. Bet ir ją dengia *flammeum*, šis ilgas skaisčiai oranžinis šydas. Net jos bateliai be varsčių (*socci*) irgi tokios pat spalvos. Gražiai atrodo

jos antkaklės, karoliai, apyrankės ir žiedai, gražiausias sužadėtuvių.

O jaunasis? Kaip jis rengėsi? Visiškai paprastai – baltutėle tunika, ant jos vilkėjo *toga virilis* ir avėjo aulinukais (*calcei*) – raudoni buvo kilmingųjų, juodi – senatorių...

Paskutiniai pasiruošimai

Pudentila pro praviras duris stebi pasiruošimą namuose. *Domus* beveik neatpažįstamas. Jis papuoštas augalų šakomis, laurų ir gebenių šakelių vainikais. Du vergai, pasilypėję ant kopėčių, įtaiso mirtų vainiką – anot mito, tokių būta Veneros vestuvėse. Šviečia deglai ir lempų kandeliabrai. Neatpažįstama ir peristilio kolonada, ir *impluvium*, baseiną atrijaus viduryje, skirtą surinkti lietaus vandeniui, supančios kolonos: visur kabo geltonai oranžinės užuolaidos, o ant durų staktos ir prie ornamentuoto slenksčio – šakų vainikai ir baltutėlės juostos... Sklinda smilkalų ir kitų kvapiųjų medžiagų, sudėtų degti į gores, kvapas. Atmosferą vainikuoja namuose jau pasigirdusios vestuvinės giesmės.

Atrijaus kampe išdėliotos vaškinės kaukės. Tai įvairūs veidai, vieni putlūs, kiti liesi, kai kurie jauni, bet dauguma susenusių. Tai *imagines maiorum*, pomirtinės protėvių, garsinusių šeimos vardą, kaukės. Paprastai jos laikomos spintelėse atrijuje, bet iškilmingomis progomis išimamos ir išdėliojamos taip, kad suformuotų genealoginį medį, prie jų būdavo daugybė prierašų. Jos skirtos parodyti visiems kviestiesiems didžią šio šeimos branduolio kilmę, jas taip pat neš tuo pačiu tikslu kiekvieno šeimos nario laidotuvių procesijoje. Tai trijų matavimų genealoginis medis...

Atperkamosios apeigos

Pirmosios atperkamosios apeigos jau pradėtos su aušra. Jau buvo stebimi paukščių skrydžiai, išklausytos jų giesmės – kad būtų galima nustatyti dievų troškimus ir laiduoti jų palankumą vestuvėms. Anot Plinijaus Vyresniojo, buvo žinoma ne mažiau nei šešiolika rūšių vanagų ir sakalų, iš kurių vienas, *aegithus,* buvo laikomas geriausiu santuokos likimo pranašu. O nelaimingiausi ženklai? Žemės drebėjimas ar uraganas – tokie reti reiškiniai, kad vargu ar dėl jų buvo nutrauktos kokios nors vedybos... Laikui bėgant šita tradicija sunyko, bet turėti vestuvėse pranašų, arba *auspices* (o šiuo atveju *auspices nuptiarum*), ar žynių, pranašaujančių pagal paukščių skrydį, romėnui visuomet buvo svarbu. Žinoma, vestuvių metu taip pat buvo kreipiamasi į dievybes, ypač visas deives, saugančias santuoką, pavyzdžiui, Telus (žemės dievybę), Junoną (lydinčią ir vedančią besituokiančius vestuvių apeigose), Cererą (vaisingumo deivę), Venerą ir taip toliau.

Prašome pasirašyti...

Jaunasis atvyksta kartu su visa savo draugų ir giminaičių palyda. Staiga namus užplūsta tikra minia: besišypsantys veidai, spalvotos togos, žėrintys papuošalai, svaiginantys kvepalai. Kai dainuojanti ir šūkaujanti minia prasiskiria, priešais jaunikį visu grožiu pasirodo Pudentila, po savo šydu neatpažįstama. Merginos širdis plaka smarkiau. Jos sutuoktinis – vyras jau žilstančiais plaukais, o jai vos 12 metų...

Pirmosios atliktinos apeigos yra iš esmės biurokratinės.

Pasirašoma sutuoktuvių sutartis ant vadinamųjų *tabulae*

nuptiales, dalyvaujant dešimčiai liudytojų, parinktų iš čia esančių draugų. Taip nustatomos visos vedybų sąlygos, įskaitant kraitį, kurį nuotaką atneša vyrui ir kurį skyrybų atveju (jeigu skyrybos ne dėl jos kaltės) žentas turės grąžinti uošviui.

Jaunosios namų atriume vėliau vyksta vedybinis aukojimas. Didelis tvirtai laikomas avinas paskerdžiamas visų akivaizdoje, ištariant apeiginius sakinius.

Dabar – visuomet jaunosios namuose – labiausiai jaudinanti ir iškilmingiausia vedybų akimirka. *Pronuba*, pagyvenusi moteris, tekėjusi tik vieną kartą – ir tai geras ženklas kalbant apie vedybų trukmę – eina link Pudentilos. Jos angeliška šypsena ramina merginos širdies plakimą, jos įtampą. Paima ją už rankos ir veda prie mažo marmurinio altoriaus, papuošto gėlių girliandomis, ant jo dega ugnis. Dabar palydi jaunąjį prie Pudentilos. Neįtikėtina tyla apgaubia svečius. Girdėti tiktai mažo orkestrėlio garsai, jis groja vedybines giesmes. Tai pati svarbiausia akimirka. Pudentila pakelia savo šydą ir nusišypso. Senoji moteris paima Pudentilos dešinę ranką ir deda ją į jaunikio dešiniąją. Tokiu būdu simbolizuojamas jaunųjų troškimas būti vyru ir žmona ir toliau gyventi kartu. Bet žiedais nesikeičiama. Vedybinį sandėrį sutvirtina... paprastas rankų paspaudimas, *dextrarum iunctio* („dešiniųjų sujungimas“).

Santuoka sudaryta. Jokių bažnyčių ir merijų. Vedybų apeigos visuomet vyksta jaunosios namuose pagal labai seną ritualą. Ir visuomet laikantis tradicijų vyksta pokylis, vadinamasis *cena nuptialis*, jam jaunosios tėvas išleido svaiginančias sumas. Virš svečių galvų pradeda „skraidyti“ indai, pilni keptų murenų, įdarytų kiaulienos papilvių ir taip toliau. Poetai ir akrobatai linksmina pokylio valandomis. Jokių įpareigojančių pokalbių – vedybų dieną tiktai linksmi ir smagūs pašnekesiai. Puota tęsis

dar beveik visą dieną, pertraukiama pratrūkstančių svečių susižavėjimo šūksnių atnešus naujus patiekalus, arba sutuoktiniams skirtų *feliciter**. Vėliau, temstant, mergina galutinai atsisveikina su savo šeima ir namais.

Netikras pagrobimas

Atėjus vakarui svečiai pamažu kyla – dabar vienas iš labiausiai stebinančių romėniškų vestuvių momentų: netikras pagrobimas, arba *deductio uxoris in domum mariti*...

Tai vaidinamasis simbolinis pagrobimas – tikriausiai taip įamžinamas sabinių pagrobimo prisiminimas... Pudentila tai žino. Stipriai apkabina motiną ir prispaudžia prie krūtinės. Ir motina žino, kad tai išsiskyrimo akimirka. Karštos motinos ašaros ant dukters veido, ši irgi graudžiai verkia. Ją stveria už rankų ir išplėšia, kaip reikalauja tradicija, iš motinos glėbio. Tai svečiai ją „pagrobia", kad nuvestų pas sutuoktinį, – šis jau pradingęs ir yra savo namuose – ten lauks atvykstant pagrobtosios sutuoktinės...

Eisena išeina iš namų su „grobiu" ir pradeda savo žygį gatvėmis. Ją sudaro svečiai, bet žygiuojant prisideda draugai, giminės, svetimi, smalsuoliai, šiaip prisiplakėliai, ieškantys šiek tiek maisto ar gal nubyrėsiančio aukso... Kai vestuvės būna svarbios, jose dalyvauja ir viešieji pareigūnai, o kai tuokiasi žymios šeimos, net įrengiamos pakylos, eisenai lengviau praeiti.

Eisenos priešakyje – deglai, sklaidantys tamsą, girdėti fleitų garsai, melodijos tikrai specifinės (atitiktų mūsiškį Mendelsono

---

* laimės linkėjimų (*lot.*).

maršą) – deja, jos prarastos. Daugelis stebi pro langus, daug kas su šypsena pasitraukia ant šaligatvio. Bet netrūksta ir tokių, kuriuos erzina toks triukšmas ir tokia laimė...

Gal dėl to, kad eisenos metu dainuojamos vadinamosios *canti fescennini*, yra labai šiurkščios, nepadoraus turinio dainos, su nešvankiais išpuoliais prieš sutuoktinį (kurio čia nėra). Girdėti ir giesmės, garbinančios Himenėją, garsios maldos į Talasą – nelabai aišku, kas tai yra (galbūt kalbama apie romėną Talasą, išprievartavusį gražiausią iš sabinių).

O, anot Plutarcho, terminas yra kilęs iš to, kad šūksnį *talasius* Romulas pasirinko kaip signalą pradėti grobti sabines.

O Pudentila? Bežadė, apstulbinta, bet ir kiek sužavėta, kad tai ji yra viso šurmulio pagrindinė veikėja, ją laiko už rankų du vaikinai, trečias eina priešais, apšviesdamas kelią deglu. Tai trys *pueri praetextati, patrimi et matrimi*, – vaikinai, dėvintys *toga praetexta* ir turintys gyvus tėvus ir motinas, savotiški pažai. Deglas padarytas ne iš pušies ar kitokio sakingo medžio, kokie naudojami kasdien, bet iš gudobelės. Tai augalas, kurį romėnai laiko galinčiu atitolinti prakeiksmus, raganystes, užkeikimus ir taip toliau, be to, tai vaisingumo simbolis.

Jaunąją supa ne tik trys vaikinai – tuoj už Pudentilos eina viena jos draugė, ji laiko rankoje verpstuką ir verpstę, apsuktą vilnos siūlu, – šiedu yra namų ruošos darbų simboliai.

„Taip“ sutuoktinio namuose

Netrunka ilgai, kol eisena prieina jaunojo namus. Šie taip pat papuošti gėlėmis, girliandomis, vainikais ir deglais... O iš vidaus sklinda kitokios vestuvinės giesmės. Vyksta įdomus ritualas –

gudobelės deglas labai skubiai išnešamas. Kodėl? Paklausykime, ką šia tema sako Sekstas Pompėjus Festas: „Abiejų jaunųjų draugai skubėdavo nunešti šalin vestuvinį deglą, norėdami išvengti: jaunojo draugai – kad sutuoktinė jo nepakištų po vedybine lova tą pačią naktį, o jaunosios draugai – kad sutuoktinis neuždegtų jo ant antkapio; pirmuoju atveju priartinama sutuoktinio mirtis, antruoju – sutuoktinės.

Jaunasis pasirodo ant savo namų slenksčio. Ir čia vyksta dar vienas labai keistas ritualas. Besibūriuojantys berniukai garsiai šaukia, kad jaunasis mestų jiems riešutų. Kai šis taip padaro, berniukai ima rėkti ir lenktyniauti, kas jų surinks daugiau. Šis keistas gestas buvo įvairiai aiškinamas. Labiausiai tikėtina, kad taip simbolizuojama pabaiga – jaunasis atsisako tipiškų vaiko žaidimų (riešutai išties dažnai naudojami kaip mūsiškiai žaidimų rutuliukai) ir prisiima brandaus amžiaus atsakomybę.

Dabar Pudentila yra kitų apeigų pagrindinė veikėja. Visiems stebint pradeda tepti įėjimo vartų staktą (kad nuvarytų blogąsias dvasias: iš pradžių buvo naudojami vilko riebalai, vėliau kiaulės, pagaliau alyvuogių aliejus). Baigusi tepti, Pudentila papuošia staktą vilnos kaspinėliais – taip parodoma, kad ji skirs save vilnos audimo menui, kaip pagal senovinę tradiciją turėjo daryti kiekviena romėnė.

Pasibaigus šiam ritualui ateina esminė santuokos akimirka. Sutuoktiniai ištaria vieną klausimą ir vieną atsakymą, kurie prilygsta mūsų santuokų „taip“. Sutuoktinis užduoda klausimą, kurio tiksli formuluotė lieka nežinoma. Vis dėlto, anot daugumos tyrinėtojų, gana didelė tikimybė, kad jis skambėjo taip: *Quaenam vocaretur?* Arba *Quae vocare?* Arba *Qui es?*, kitaip tariant – „Kaip vadiniesi?“ O sutuoktinė atsakydavo: *Ubi Gaius, ego Gaia*, tai yra: „Kur tu esi Gajus, ten aš būsiu Gaja.“ Taip išreiškiamas

noras susituokti. Anot kai kurių tyrinėtojų, ši formuluotė reiškė: „Kur (suprantama kaip „kadangi“) tu esi Gajus, aš būsiu Gaja“, moteris perkeltine prasme priimdavo vyro *praenomen* moterišką atitikmenį, taip sutikdama pasiduoti vyro valdžiai, *manus*.

Pirmoji vestuvių naktis

Dabar viskas paruošta. Pudentila gali įeiti į naujus namus. Bet turi peržengti slenkstį, o romėnų prietarai šiam žingsniui skiria daug dėmesio. Suklupti ant slenksčio ar papraščiausiai paliesti jį būtų blogiausias santuokos ženklas.

Kaip linksmai pataria lotynų komediografas Plautas, gyvenęs tarp III ir II a. prieš Kristų, savo „Kasinoje“ (eil. 815): *Sensim supera tolle limen pedes, mea nova nupta: sospes iter incipe hoc...*, kitaip „Pakelk kiek pėdą, žmonele, peržengk slenkstį: prasideda laimingu ženklu tavo kelias...“

Pudentilą ant rankų pakelia trys berniukai, ją atlydėję iki čia (nors kai kuriais atvejais jaunąją liesti draudžiama). Šis ritualas išgyveno amžius ir pasiekė mus: būtent todėl jaunasis paima ant rankų jaunąją įeidamas į namus. Tai senovinis – pagoniškas ir romėniškas – prietaras.

Peržengus slenkstį *deductio*, „pagrobimas“, pasibaigė, eisena išsiskirsto, o trys berniukai (*pueri praetextati*) priveda nuotaką prie senosios moters, *pronuba*, sujungusios jų rankas.

Lydima *pronuba*, Pudentila įeina į naujus namus, ji pasitinkama senoviniu apvalymo ritualu: sutuoktinis ištiesia jai ranką su taure, pilna tyro šaltinio vandens, jį tuoj užpils ant jos arba apšlakstys ją. Kita ranka jai pasiūlo degančią medinę skalelę, o Pudentila ją paima. Tai *aquam et ignem accipere* ritualas.

Dar vienas senovinis ritualas, kurį Pudentila turėtų atlikti, jei būtų gyvenusi šiek tiek ankstesnėje epochoje, yra trijų monetų (trijų asų) auka: viena – sutuoktiniui, kita – namų dievybėms, trečia – kaimynystės dievams, kad užsitikrintų apsaugą nuo vagysčių, gaisrų ir kitokių nelaimių.

Tuo metu *pronuba* būna išėjusi į miegamąjį paruošti vedybinę lovą, kuri vadinama ypatingai – *lectus genialis*, tai keistas pavadinimas, taip, jis susijęs su *genius* kultu – genijų galima laikyti kiekvieno vyro angelu sargu, besirūpinančiu ir jo vaisingumu. *Pronuba* patikrina, kad ant lovos būtų priberta daug krokų žiedų ir jų miltelių. Ši gėlė iš tikrųjų laikoma galingu afrozidiaku ir, be abejonių, padės pirmąją meilės naktį...

Dabar sutuoktiniai eina miegamojo link. Pagal tradiciją vyras tenai stoja ant savo *toga virilis*, o Pudentila kreipiasi į *genius*, kad santuoka būtų vaisinga ir būtų daug vaikų šeimai pratęsti. Bet daro tai mechaniškai, kartodama atmintin įkaltas frazes, ir vis labiau jaudindamasi įsmeigusi akis žiūri į sutuoktinį. Mergaitės balsas tampa vis baikštesnis, plonesnis.

Dabar vyksta paskutinės labai įdomios laimę nešančios apeigos. Sutuoktinė meldžiasi Priapo statulai, sekso ir vaisingumo dievui su neproporcingai milžinišku, visada stačiu falu. Kai kurios jaunosios vos paliečia falą, bet Pudentila eina toliau ir daro tai, ką daugelis moterų, kad pirmoji vestuvių naktis būtų malonesnė ir greičiau būtų pradėtas vaikas. Ji atsisėda ant jo.

Tai jaunosios paruošimo meilės nakčiai akimirka. Dabar sutuoktinis išeina iš kambario, palikdamas Pudentilą tik su *pronuba*. Mergina pastebimai įsitempusi, įsibaiminusi, norėtų pabėgti. Tas vyras, kurio nė kiek nepažįsta, netrukus atims jai nekaltybę. Senoji moteris bando ją padrąsinti, duoda patarimų, atskleidžia paslaptis, ramina. Ir tuo pat metu, kaip reikalauja tradicija, nuima

nuo jos kiekvieną papuošalą, kuris galėtų būti pavojingas vyrui pirmųjų lytinių santykių metu, – kitaip tariant, paimamas kiekvienas daiktas, kurį Pudentila galėtų panaudoti kaip savigynos ginklą... Taip ši procedūra aprašoma *Epithalamium Laurentii* – *„Laurentijaus vestuvių giesmėje“* (73); kai kurie priskiria šį kūrinį Klaudijui Klaudianui, bet dauguma mokslininkų mano, kad autorius nežinomas: „Šalin iš plaukų smeigtukus ir auksines seges, sunkius karolius, šalin *anulus asper* [šiurkštoka, akivaizdžiai kalbama apie *anulus pronubus*] nuo švelnių pirštų ir auksines apyrankes nuo baltų rankų.“

Baigusi *pronuba* paskutinį kartą švelniai nusišypso ir palieka apsiverkusią ir virpančią iš baimės Pudentilą. Senosios vietoje pasirodo tas vyras, kurį šeimynykščiai nusprendė parinkti jai sutuoktiniu. Kreivai šypsodamasis artėja. Pudentilai jo veidas atrodo it žiauri kaukė. Kai nusirengia, matyti, kad jis dar senesnis, nei ji manė, ant krūtinės balti plaukai, oda pradeda raukšlėtis, o lytis jau pakilusi ir jai atrodo milžiniška. Pudentila suakmenėjusi. Nejaučia rankų, atrišančių Herkulio mazgą ant juosmens, nuvelkančių tuniką. Nei tuomet, kai ją visai neromantiškai tyrinėja, nei kai pastūmėja išsitiesti ant lovos. Nejaučia ir ant jos gulinčio vyro kūno svorio nei vyno kvapo į veidą. Padaro vienintelį dalyką: užsimerkia. Ir tikisi, kad viskas įvyks kiek įmanoma greičiau...

Kaip nutiko ir Pudentilai, pirmoji vedybų naktis daugumai romėnių turėjo būti traumuojanti. Kad ir kiek *pronuba* patarinėtų, jaunosios būna nepatyrusios ir išsigandusios. Jei dar pridėtume didžiulį amžiaus skirtumą, tai, kad sutuoktiniai nepažįstami, akimirkos įtampą, šventimo nuovargį ir pirmiausia visišką meilės trūkumą tarp jųdviejų, galime įsivaizduoti, kokia menkai maloni ir aistringa, o gal net tiesiog traumuojanti būda-

vo pirmoji vedybų naktis romėnų mergaitei. Kai kuriais atvejais tai būdavo tiesiog prievartavimas. Yra dievybių, į kurias galima kreiptis šiomis akimirkomis, kad pagerintų savijautą: *Virginense*, kuri padeda nuotakai nusirengti; *Subigo, Virginense* tėvas, kuris turi prižiūrėti, kad nuotaka atsigultų po vyru santykių metu; *Prema, Virginense* motina, į kurią kreipiamasi, kad sutuoktinė pernelyg neišsisukinėtų (tai yra nesimuistytų ir nesigintų) lytinių santykių metu; *Pertunda*, kuri prižiūri patį lytinį aktą...

Šiandien jokia jaunuolių pora nesikviestų šių dievybių pagalbos tomis švelniomis, geismo ir nekantros pilnomis akimirkomis.

Kitos dienos rytą Pudentila pirmąkart aukos savo pirmąją auką naujųjų namų dievybėms, larams ir penatams, kaip matrona, tegul ir jauna. Ir iš vyro, kaip mums pasakoja Juvenalis, gaus dovaną – paprastai kelias auksines monetas. Vakare sutuoktinių namuose bus naujas pokylis (*repotia*). Po septynių dienų Pudentila eis aplankyti savo giminių – bus dar vienas pokylis. Pudentilos kaip matronos gyvenimas prasidėjo. Dabar kuo greičiau turės pagimdyti sūnų. Toks jos vaidmuo šioje sąjungoje. Ir nieko daugiau.

Ar vyras ir žmona miegojo vienoje lovoje?

Kokioje lovoje dabar miegos Pudentila? Ir apskritai, ar vyras ir žmona miegodavo toje pačioje lovoje, kaip šiais laikais? Atsakymas – taip. Romėnų poros miegodavo kartu, dalydavosi tą patį kambarį. Su visomis „klasikinėmis“ problemomis – kas knarkia, kas mėgsta šiltesnes antklodes ir panašiai. Taigi Pudentila, iki

šiol metų metus miegojusi viena, nuo šios nakties dalinsis lovą su „nepažįstamuoju“, o jis mylėsis su ja kaskart, kai užsimanys. Šis psichologinis aspektas, niekuomet iš tikrųjų neaprašytas, buvo beveik visų ištekėjusių romėnių kasdienybė.

Vis dėlto imperijos laikais turtingose ir kilmingose šeimose plito įprotis miegoti atskiruose kambariuose. Tai buvo ne tiek praktinė būtinybė, kiek statuso ženklas – tuo dar buvo norima parodyti, kad turimas namas labai didelis. Taip darė, pavyzdžiui, Plinijus Jaunesnysis ir jo jaunutė žmona Kalpurnija. Šie kambariai paprastai būdavo *domus* pirmame aukšte, kiti aukštai buvo skirti tarnams.

Bet buvo ir kitų kambarių, kur buvo mylimasi, tik juose mylėdavosi ne vyras su žmona. Šiuose kambarėliuse vyras... apkabindavo kitos moters kūną, juose jis mylėdavosi su meilužėmis ir vergėmis.

Laikui bėgant pamilsi

Kaip jau sakėme, romėnų santuokoje visiškai nėra meilės, joje svarbiausi šeimos interesai. Antra vertus, taip ir dabar yra daugelyje šiuolaikinių valstybių, pirmiausia Indijoje. Bet jei pakalbėtumėte su kuo nors, kieno santuoka buvo sutartinė, ne visuomet matytumėte, jog jis kenčia, kad negalėjo išsirinkti žmonos klausydamas širdies. Paradoksaliu būdu ši sistema turi savo „logiką“. Mums keliaujant po Indiją, indas, gyvenąs sutartoje santuokoje, pripažino, kad tai buvo teisinga. Savo mintis apibendrino tokiais sakiniais: „Ką gali apie gyvenimą žinoti du paaugliai? Kaip gali būdamas toks jaunas suprasti, kad mergina, kuri tau patinka, yra tinkama moteris? Kaip gali neturėdamas patirties žinoti, kad ji

bus atsidavusi žmona ir rūpestinga moteris? Dažnai meilė tave apakina ir priverčia klaidingai pasirinkti. Tuomet puikiai tinka išmintingas vyresnio už tave pasirinkimas, jis žino, ko tau gyvenime reikia ir kas su laiku galės tau suteikti laimės. Aš nemylėjau savo žmonos santuokos pradžioje, ji buvo nepažįstama. Abu buvome nepatyrę jaunikaičiai. Bet būtent dėl to vėliau radosi vis stipresnis ryšys, kadangi kartu brendome, kartu pažinome gyvenimą. Laikui bėgant mano jausmas vis stiprėjo..." Kiekvienas iš šių žodžių, pasakytų žmogaus, neturėjusio jokios galimybės rinktis, gali pasidaryti savo išvadas. Jei būtų turėjęs galimybę, galbūt kalbėtų kitaip. Tai tikrai patyrusio žmogaus nuomonė, atskleidžianti tai, apie ką niekada nepagalvojame.

Tikriausiai taip buvo ir daugeliui romėnų porų. Bet yra tikra, kad didelis sutuoktinių amžiaus skirtumas trikdė šio „įsimylėjimo" mechanizmo veikimą, vyras ir žmona likdavo tolimi.

Vis dėlto kai kuriais atvejais po vedybų meilė kažkaip gebėdavo sužydėti... Bet dažniausiai tai atsitikdavo buvusių vergų poroms, tai yra atleistiniams, turėjusiems daugiau galimybių susipažinti ir susitikti prieš įsiplieskiant stipriam jausmui. Tai įrodo kai kurios antkapinės stelos. Pavyzdžiui, pastatyta Tiberijaus laikais gyvenusio Atimeto Anterotiano žmonai Klaudijai Omonėjai, mirusiai dar nesulaukus dvidešimties. Stelos įrašas (žr. CIL VI, 12652) yra dialogo formos ir labai jaudinantis. Prasideda mirusiosios prašymu praeiviui, žingsniuojančiam gatve prie kapo, sustoti ir klausytis:

„[Omonėja] Tu prieinantis džiaugsminga siela, sustok akimirką, prašau; perskaityk šiuos kelis žodžius. Esu išskirtinė iš išrinktųjų mergelių, Omonėja, dabar palaidota mažame kape. Venera Pafija man suteikė grožio, Charitės grakštumą, Paladė mane išmokė visų menų. Dar nesulaukus dvidešimties neteisin-

gas likimas mane pačiupo: o ne, ne dėl savęs sielvartauju! Labiau nei mirtis mane liūdina mano draugo Atimeto skausmas."

„[Atimetas] Tegul tau lengva bus žemė, žmona, taip nusipelniusi gyvenimo ir kurį laiką besidžiaugusi jo gerybėmis. Jeigu žiaurus likimas leistų apsikeisti sielomis, ir jei galėčiau savo mirtimi išpirkti kito gyvybę, taip noriai, mylimoji Omonėja, paaukočiau tau tą truputį laiko, man gyvenimo skirto. Bet dabar – kas man belieka, jei ne bėgti nuo šviesos ir dievų, kad kuo greičiau sutikčiau mirtį ir eičiau paskui tave per Stiksą?"

„[Omonėja] Liaukis, mano vyre, skandinti ašarose savo jaunystę ir nesišauk iš skausmo tokio kaip manasis likimo. Jokios naudos iš ašarų, negalima pakeisti likimo. Mano gyvenimas baigtas – prie tokios pabaigos artėja kiekvienas dalykas. Taigi liaukis. Teneteks tau daugiau kentėti niekuomet tokio skausmo, ir tebus palankūs dievai tavo maldoms. Tegul tie metai, kuriuos ankstyva mirtis atėmė iš mano jaunystės, tau atitenka, ir tegul pailgėja tau gyventi skirtas laikas."

Iš tikrųjų jaudinantis gilios meilės ryšys, siejantis du sutuoktinius. Atimetas – buvęs Panfilijaus, imperatoriaus Tiberijaus atleistinio, atleistinis. Taigi buvo išsilavinęs ir tam tikrą padėtį turintis žmogus. Tai paaiškintų aukštą išsilavinimo lygį, matomą iš įrašo. Įmanoma, kad ir Klaudija Omonėja buvusi imperatoriškoji atleistinė arba bent artima imperatoriaus rūmams.

Dar viena antkapinė stela, dabar prarasta, mums pasakoja apie didžią meilę: Publijus Vibijus Verisimas taip mylėjo Statiliją Tigridę (greičiausiai atleistinę), kad ją šlovino su didele aistra, nors ji jau buvo ištekėjusi už kito:

„Statilijai Tigridei, gyvenusiai 36 metus, atminti.

O pernelyg graži, o visuomet kukli su savo vyrais, dviejuose vedybiniuose guoliuose gulėjai, du meilės vaikus pagimdei. Jei

su tuo, kuris buvo pirmasis, būtum galėjus likimą įveikti, tai jis būtų tau skyręs šį antkapį; bet dabar čia aš, nelaimingas, netekęs tokios moters, kokia buvai, aš, 16 metų galėjęs džiaugtis tavo tyra meile.

Publijus Vibijus Verisimas gyvas būdamas pastatė sau ir neprilygstamai sutuoktinei."

Aistros aidai

Romėnai tikrai nebuvo kitokie nei mes. Mylėjo ir įsimylėję krėtė kvailystes lygiai kaip mes. Pamesdavo galvą dėl moters ar vyro. Darydavo tokius dalykus, kurių paprastai niekuomet nebūtų darę... Tiktai dėl meilės. Pakanka paskaityti Katulą, kad suprastume romėno jausmų gelmę, – o juk jis gyveno daug griežtesnių taisyklių, kliudančių net išreikšti meilę, pasaulyje.

Vienas iš dalykų, kurių jie mums būtų pavydėję, be galimybės gyventi dukart ilgiau nei jie, medicinos, maisto ir visų rūšių patogumų, tikrai būtų laisvė mylėti... Galėti bučiuoti ir laisvai apkabinti mylimą moterį gatvėje visų akivaizdoje mums atrodo normalu... O tūkstantmečius tai buvo milijardų porų svajonė.

Be didžiulių gramzdinančių aistrų, papasakotų rašytojų ir poetų kūriniuose, kokių turime romėnų aistringos meilės įrodymų gatvėse ir kasdieniame gyvenime? Negi visi lotyniškai ištarti *te amo* nepaliko pėdsako... O gal paliko? Kartais galima iš naujo išgirsti romėnų meilės sakinius. Pakanka pažiūrėti į archeologiniuose kasinėjimuose švieson iškeltas sienas ir atrasime įrėžtus sakinius apie meilės protrūkius – žodžiai išliko nepaliesti daugelį amžių.

Pavyzdžiui, ant *Domus Tiberiana* sienos Palatine likę išraižyti nevilties kupino įsimylėjėlio, deginamo meilės liepsnos, žodžiai: „Neturiu daugiau jėgų, akių neužmerkiu, naktį ir dieną degina meilė" (*Vis nulla est animi, non somnus claudit ocellos, noctes atque dies aestuat omnis amor*).

Dar daugiau turėjo kentėti kitas vyras, gyvenęs Pompėjuose ir mylėjęs be atsako. Štai ką jis rašė: „Jei gali ir nenori, kodėl atstumi džiaugsmą, / paskatini viltį ir visuomet man sakai sugrįžti rytoj? / Tad priverti mane mirti, kadangi verti gyventi be tavęs, / tikrai būtų atjautos dovana liautis kentėti. / Bet vis dėlto viltis grąžina įsimylėjėliui tai, ką atėmei iš jo."

Pompėjuose taip pat rasti kupino laimės įsimylėjėlio sakiniai; jis tobulai aprašė meilės suteikiamą „ekstazės" būseną (sukeltą bendro tokių hormonų kaip dopaminas, oksitocinas ir endorfinas poveikio...) Štai ką parašė: „Įsimylėjėliai kaip bitės ragauja saldų kaip medus gyvenimą" (*Amantes ut apes vitam mellitam exigunt*).

O kažkas žemiau pridūrė: „Galbūt!" (*Vellem*).

Kitas, taip pat ant Pompėjų sienos, iš esmės aprašė savo meilės ugnį: „Tas, kuris myli, neturi maudytis karštame vandenyje, kadangi nė vienas, nudegintas meilės, negali liepsnos mylėti" (*Quisquis amat, calidis non debet fontibus uti, nam nemo flammas ustus amare potest*).

Jau prieš du tūkstančius metų įsimylėjėlių elgesys vertė aplinkinius kraipyti galvas. Matydamas įsimylėjėlių iracionalumą, anonimas Pompėjų skersgatvyje geranoriškai, bet gal ir šiek tiek pavydėdamas, užrašė tokią frazę: „Barti įsimylėjėlius yra tas pats, kaip surišti orą ar sustabdyti amžinai tekantį šaltinio vandenį."

Bet ne visi buvo laimingi dėl meilės poveikio, ypač jos sužeisti. Paklausykite, ką parašė nusivylęs anonimas, užsipuolęs net

Venerą: „Teateina kiekvienas mylintis. Venerai noriu sulaužyti šonkaulius / lazdom uždaužyti, atitrankyti nugarą deivei. / Jei man ji galėjo persmeigti trapią krūtinę, / kodėl negalėčiau sudaužyti galvos jai lazda?“

Atrodo, iš tikrųjų girdime balsą ir matome veido išraišką užrašiusiojo šiuos žodžius. Paskutinis ant sienos išraižytas „balsas“, kurį norime išklausyti, neabejotinai yra tikras himnas meilei ir mylimajai. Čia apibendrinamas visas šio jausmo grožis: „Kas myli, klesti, / miršta, kas nepažįsta meilės; / dukart miršta tasai, / kuris mylėti draudžia“ (*Quisquis amat valeat / pereat qui nescit amare / bis tanto pereat / quisquis amare vetat*).

Tikra istorija: pamišę iš meilės prieš du tūkstančius metų

Senoviniuose tekstuose kartais galime atrasti mažų įdomybių apie meilę – kaip ši, apie kurią tuoj perskaitysite. Ji rasta garsaus graikų mediko Galeno (gyvenusio II ir III a. po Kristaus), kai jis buvo Romoje, raštuose ir atskleidžia vergo, norinčio apsimesti ligoniu ir susitikti su mylimąja, gudrybę: pasinaudodamas nuodingu augalu jis padarė taip, kad kelis ištino, vergas liko namuose ir nelydėjo į kaimą vykstančio šeimininko. Tikras pamišimas iš meilės, galėjęs jam brangiai kainuoti. Jam pavyko apgauti visus... Bet ne Galeną, kuris, būdamas geras gydytojas, viską suprato ir pasijuokė – taip pat ir dėl šios didžiulės rizikos priežasties. Štai ką užrašė:

„Vieną kartą sutikau žmogų, sakantį, kad jam baisiai skauda kelis, – tai buvo vergas, vienas iš tų, kuris pėsčiomis lydi savo šeimininką gatvėje. Aš spėjau, kad jis simuliuoja skausmą, –

įtarimas kilo, kadangi jo šeimininkas leidosi į kelionę būtent tą dieną. Ir dar dėl jaunuolio būdo. Jis buvo būtent toks tipas, kuris galėjo pasakoti visokius blėnis! Apklausiau vieną iš jo vergystės bendrų, jį gerai pažinojusių, norėdamas sužinoti, ar nėra kokios meilės intrigos tarp jauno vyro ir merginos – tai paaiškintų faktą, kad norėjo pasilikti namuose, kai jo šeimininkas vyko į savo vilą ganėtinai tolimame kaime. Tikrai, taip ir buvo... O tas kelis atrodė kaip didžiulė pajuodusi mėlynė, galėjusi nustebinti neišmanėlį, bet žmogui, patyrusiam tokiuose dalykuose, buvo matyti, kad visa tai sukelta tapsijos (labai įprastas augalas, patrynus juo oda parausta, pūliuoja ir patinsta)...

Jis išties nebegalėjo normaliai vaikščioti; niekas jo nesumušė, jis nesusižeidė šokinėdamas ar šokdamas per griovį; o dar žinau, kad iki šios akimirkos negyveno prabangoje ir pertekliuje. Bet, kai jo prašėme apsakyti savo skausmą, jo atsakymai nebuvo greiti, staigūs nei nuoseklūs. Kai jo šeimininkas išvyko, paskyriau jam vaistų, neturinčių jokio poveikio skausmui, bet galinčių atvėsinti tapsijos sukeltą karštį. Po valandos priverčiau jį prisipažinti, kad iš tikrųjų nesijaučia blogai. O juk šis skausmas, jei tikrai būtų sukeltas uždegiminio patinimo, ne tiktai nebūtų pradingęs paveikus šaldančiajam vaistui, bet būtų net sustiprėjęs.“

Taigi Galenas greitai demaskavo vergą, bet šeimininkui jo neišdavė, tik pasijuokęs užmerkė akis... Galime tik įsivaizduoti, kaip jis leido dienas pustuštėje viloje nesant šeimininko...

Įdomus faktas – šis triukas naudotas ir moderniais laikais. XVIII a. prancūzų karo medikai savo ataskaitose skundėsi, kad daugelis rekrūtų norėdami išvengti mūšio išsitrindavo rankas ir kojas tapsija, taip sukeldami patinimus ir pūsles... Lygiai kaip vergas prieš du tūkstančius metų.

Kai meilė žudo: kruvinai pasibaigusi Oktavijaus ir Poncijos istorija

Jei įsivaizduotume, kad galime atsiversti laikraštį 58 m. po Kristaus, valdant Neronui, tikrai tarp antraščių rastume ir perskaitytume istoriją apie Oktavijų ir Ponciją ir jų nenugalimą, tragiškai pasibaigusią aistrą...

Oktavijus Sagita yra plebėjų tribūnas, svarbus politikas. O Poncija Postumina – ištekėjusi moteris, priklausanti vienai iškiliausių Romos šeimų (nežinome kuriai). Oktavijus beprotiškai įsimyli ją, mérgina ją, apipila dovanomis, sugeba įsivilioti į lovą ir galiausiai įtikina išsiskirti su vyru. Bet išsiskyrusi Poncija atsitraukia ir Oktavijaus nebenori; kai kurie apibūdinimai leidžia ją įsivaizduoti kaip ydingą, lengvai prieinamą moterį, mėgstančią prabangą, ji galbūt pasinaudojo Oktavijum, kad nutrauktų santuoką. Oktavijus, staiga ištiktas pamišimo, ją subado durklu. Nieko nepadeda jo buvusio vergo bandymas prisiimti kaltę. Oktavijus pripažįstamas kaltu ir, kaip numato įstatymas, pasirenka tremtį, o ne mirtį. Sugrįš į Romą tik po Nerono savižudybės, kai jo tremtis dėl imperatoriaus mirties bus atšaukta.

Mums šią taip šiuolaikiškai skambančią istoriją pasakoja Tacitas savo „Analuose“ (XIII, 44): „Tuo pačiu laikotarpiu plebėjų tribūnas Oktavijus Sagita, pašėlusiai įsimylėjęs ištekėjusią moterį vardu Poncija, ją palenkė nuostabiomis dovanomis, pirmiausia sanguliuati, o paskui privertė palikti vyrą, pažadėdamas vesti ir laikydamas ją įsipareigojus naujoms vedyboms. Bet tapusi laisva moteris rado pasiteisinimų atsitraukti, kalbėdama apie tėvo priešiškumą, ir tikėdamasi ištekėti už turtingesnio atsiėmė savo žodį. Oktavijus maldaudamas ir grasindamas kalbėjo apie sužlugdytą gerą vardą ir iššvaistytą turtą, galiausiai tarė,

kad jam liko tik gyvenimas ir jį atiduoda į jos rankas. Bet kai ši jį atstūmė, išprašė iš jos paguodos naktį, kad galėtų nuraminti savo aistrą ir ateityje susigrąžintų valdžią. Stojo naktis, ir Poncija skyrė savo patikėtinei vergei saugoti kambarį, Oktavijus savo ruožtu pasirodė su atleistiniu, paslėpęs po drabužiais durklą. Dabar, kaip nutinka, kai meilė kupina prieštaravimų, prasidėjo pykčio proveržiai ir maldavimai, kaltinimai ir pasiaiškinimai, o dalis nakties buvo skirta malonumui. Bet deginamas jausmingos aistros Sagita persmeigia to nesitikinčią moterį durklu, sužeidžia pagalbon atbėgusią vergę ir pasileidžia lauk iš kambario. Kitą dieną, kai nusikaltimas buvo atskleistas, dėl kaltininko nebuvo abejonių – išties buvo nepaneigiamų įrodymų, jog jis buvo su ja. Bet atleistinis prisipažino įvykdęs šį nusikaltimą – keršydamas, kaip sakė, už jo šeimininko įžeidimą. Ir kai kurie buvo sujaudinti šio elgesio kilnumo, bet tarnaitė, atsigavusi po sužeidimo, atskleidė tiesą. Apkaltintas konsulams nužudytosios tėvo, netekęs tribūnato, Oktavijus buvo senato nuteistas pagal žudikų įstatymą.“

Ši dramatiška „kriminalinės kronikos“ istorija mus atveda prie pokalbio labai modernia ir aktualia tema – apie skyrybas.

Ar romėnų laikais būta skyrybų?

Atsakymas – taip. Ir išsiskirti buvo labai lengva. Vienas iš didžiausių romėnų teisininkų, Julijus Paulas, gyvenęs II ir III a. po Kristaus, patvirtina, kad būta keturių motyvų, dėl kurių santuoka galėjo būti laikoma negaliojanti. Mes suprantame, kad gyvenimas anuomet buvo kitoks – štai priežastys: 1) skyrybos; 2) sutuoktinio mirtis; 3) nelaisvė kare; 4) įvairių formų

vergija. Stebina tai, kad skyrybos buvo dažnesnės nei mirtis! Tais laikais, kai mirtis buvo daug kasdieniškesnis reiškinys nei šiandien (ligos, šaltos žiemos, gimdymo problemos, kritimai nuo arklio, gaisrai, karai, infekcijos, prastas medicinos išmanymas ir taip toliau), stebina, kad skyrybos susirenka daugiau „aukų“...

Skyryboms nereikėjo, kitaip nei šiandien, jokių teisinių formalumų – dėl to, kad santuoka rėmėsi iš esmės sutuoktinių valia gyventi kartu. Kaip rašė profesorė Carla Fayer, „skyrybos romėnams buvo tiesioginė jų santuokos sampratos pasekmė – kadangi šioji rėmėsi sutuoktinių *affectio maritalis*, tai yra nuolatine ir veiksnia vyro ir moters valia būti vyru ir žmona; kai šios *affectio* būdavo mažiau – vienam ar abiem sutuoktiniams, – sąjunga buvo nutraukiama“.

Galimos sutartys ar baudžiamieji suvaržymai, pasirašyti prieš vestuves, numatantys baudas tiems, su kuriais skiriamasi, nebuvo laikomi teisiškai galiojantys. Bet jei viena iš šalių skyrėsi su kita be pateisinamos priežasties, tokia galėjo būti, tarkim, žmonos neištikimybė, reikėdavo grąžinti kraitį (sutuoktinio atveju) arba atsisakyti jo grąžinimo (žmonos atveju). Jei tai nevykdavo „draugiškai“, abi pusės galėjo kreiptis į teisėją.

Šia prasme Justiniano kodeksas yra labai aiškus: „Nuo senovės buvo nuspręsta, kad santuokos turi būti laisvos. Todėl sutartys, trukdančios skyryboms, negalioja, ir visi susitarimai, numatantys baudas išsiskyrusiam, neturi poveikio.“

Romėnai vartojo žodį *divortium*, šis savo ruožtu kilęs iš *divertere*, tai yra „atsiskirti“. Iš tikrųjų sutuoktiniai, kurį laiką kartu žengę gyvenimo keliu, nutoldavo skirtingais keliais.

O skyrybų paskelbimo aktas vadinosi nelabai gražiai – su tuo jau susidūrėme kalbėdami apie sužadėtuves: *repudium* (iš to ki-

lęs itališkas *ripudio*, skyrybos): čia užsimenama apie žmogaus nuvijimą spyriais, nes pats pavadinimas kilęs iš *re* ir *pes*, tai yra pažodžiui, „spardyti kojomis".

Kaip vykdavo skyrybos?

Kitaip nei šiandien, kai iki skyrybų praeina metai, kol gyvenama atskirai, bendraujama su advokatais, tikrinami dokumentai, mokami didžiuliai pinigai, ginčijamasi, o dar visos tos kiaulystės, kurias advokatai ir biurokratai ištraukia į paviršių, – prieš du tūkstančius metų viskas vykdavo per akimirką ir be formalumų. Pakakdavo, kad vienas iš sutuoktinių norėtų nutraukti santuoką, jis tai pranešdavo kitam prie liudininkų (septynių, kaip nustatė Augustas), ir jų santuoka būdavo baigta. Taškas.

Kaip jau sakyta, kadangi nebuvo numatyta jokių teisinių santuokos formalumų, lygiai taip jokių formalumų nereikėjo išsiskyrimui.

Bet buvo tam tikri sakiniai ir formulės, kurias reikėjo pasakyti išreiškiant valią išsiskirti. Įsivaizduokite vyrą, šaltai prisiartinantį prie žmonos ir staiga tariantį: *Tuas res tibi habeto!* („Turėk su savim savo daiktus"); arba *Tuas res tibi agito!* („Išsinešk savo daiktus"). Kitas dažnas posakis buvo *Vade foras!* („Eik lauk iš namų"). Nuo būtent šios akimirkos santuokos metai nueidavo prapultin. Iš tikrųjų pakakdavo vieno sutuoktinio valios, net jei antras nesutikdavo.

Kartais ne sutuoktinis ištardavo šias frazes, bet jo atleistinis, naudojamas kaip pasiuntinys, arba būdavo pristatomas laiškas, vadinamas *libellus divortii*, – ši praktika ypač paplito vėlyvaisiais imperijos laikais.

Dažniausiai šias ritualines frazes ištardavo vyras – kadangi tuokiantis žmona jam būdavo perduodama. Tuomet žmona susirinkdavo asmeninius daiktus – drabužius, papuošalus, dovanas, gautas iš vyro sužadėtuvių metu, kokius nors namų apyvokos daiktus, – paskui simboliškai turėdavo grąžinti namų raktus, įteiktus po vestuvių, kai jai buvo patikėta tvarkyti namus ir jų ūkį.

Bet galėjo būti ir taip, kad žmona šiais sakiniais išvarydavo vyrą, kadangi jos valia buvo viršesnė – ji kaip kraitį atsinešė namą...

Kad būtų išvengta atvejų, kai skyrybos paskelbiamos ištikus pykčio priepuoliui, lotynų teisininkai nustatė, kad skyrybomis nelaikomas trumpas, laikinas išsiskyrimas, galbūt dėl pykčio priepuolio, gal dėl ginčo (*iurgium*) ar nedidelio jųdviejų nesutarimo (*frivusculum*). Reikėjo, kad prabėgtų ilgas išsiskyrimo laikotarpis arba kad vienas iš dviejų tuotarp susituoktų iš naujo. Tuomet taip – tai galima laikyti *verum divortium*.

Kodėl buvo skiriamasi?

Romos respublikoje pakako vieno iš sutuoktinių tėvų (*pater familias*) valios nutraukti santuoką, net prieš dviejų jaunuolių valią, o senesniais laikais, senovės Romoje, tiktai vyras galėjo išsiskirti su savo žmona ir tik dėl keturių priežasčių: jei ji išdavė jį, jei ji buvo girta, jei ji atsikratė vaisiaus pasinaudodama magijos priemonėmis arba nuodingomis medžiagomis prieš vyro valią arba jam nežinant. Be to, buvo galima išsiskirti ir jei žmona buvo susijusi su magija arba raganyste, gamino vaistus ir nuodus.

Tarp kitų skyrybų priežasčių respublikos laikais buvo žmo-

nos nevaisingumas, ir dar kai kurios iš tikrųjų neįprastos, padedančios suprasti vyro galią moteriai vyriškoje visuomenėje. Romėnų istorikas Valerijus Maksimas pasakoja apie kai kuriuos atvejus, visi jie nutiko III–II a. prieš Kristų. Štai, pavyzdžiui, Kajus Sulpicijus Galas, atstūmęs žmoną dėl to, kad sužinojo, jog ji buvo už namų ribų nedengta galva. Vyras aiškino, kad „įstatymas nustatė, jog tiktai jo akys galėjo pažinti žmonos grožį, ir ji turi puoštis ir gražintis tiktai tam, kad pasirodytų jam; kiekvienas kitas žvilgsnis, mestas į ją, byloja apie koketavimą, ir todėl ji yra įtartina ir kalta".

Kitas „prevencinių skyrybų" atvejis buvo Kvinto Antistijaus Veto, išsiskyrusio su žmona, kadangi ją matė paslapčia kalbantis su abejotinais drabužiais apsirengusia atleistine.

Trečias atvejis – konsulo Publijaus Sempronijaus Sofo, išsiskyrusio su žmona vien dėl to, kad šioji išdrįso apsilankyti žaidynėse (tikriausiai gladiatorių) neperspėjusi sutuoktinio. Be abejonės, ypač archajiniais laikais, skyrybos buvo vyro rankose, kadangi santuoka būdavo *cum manu*, ir moteris buvo nepaprastai pažeidžiama, – kaip šaiposi Plautas savo komedijos „Pirklys" fragmente, kur senoji vergė Sira gina jauną šeimininkę, guviai protestuodama dėl moterų sąlygų: „Moterys, kokia kiaulystė, paklūsta tiesiog negailestingam įstatymui, daug labiau neteisingam ir jas paniekinančiam, negu taikomas vyrams! Kodėl, jei, pavyzdžiui, žmonos nepaisydamas jis atsiveda kekšę namo, jei žmona ir sužino, vyras nė kiek nenukenčia. O jei žmona išsprūsta iš namų nuo vyro paslapčiomis, ir vyras sužino, tai greitai jai šaukia apie skyrybas. O, kad įstatymas būtų vienodas žmonoms ir vyrams!"

Palaipsniui plintant santuokos formai *sine manu*, padėtis keitėsi – moterys, nesančios tėvo ar vyro valdžioje, galėjo pačios

atstumti savo partnerius, kai būdavo išduotos ar dėl kitų sunkių nusikaltimų. Bet tai buvo labai reti atvejai, dar ir dėl to, kad paprastai vaikai likdavo su vyru, ir moteris galėjo niekada jų nebepamatyti. Vėliau padėtis pagerėjo ir respublikos laikams baigiantis moterys jau galėjo lengvai ir laisvai skirtis ir be svarbių priežasčių. Ciceronas, pavyzdžiui, kalba apie Paolos Valerijos, svarbaus pretoriaus dukros, skyrybas *sine causa*, tai yra be svarbios priežasties, tą pačią dieną, kai jos vyras grįžo iš provincijų. Vienintelis moters troškimas buvo ištekėti už savo meilužio Decimo Bruto! Tai mums leidžia suprasti, kad imperijos laikų pradžioje moterys buvo pasiekusios lygybę su vyrais. Bet reikia prisiminti, kad tai buvo vien turtingų moterų prerogatyva. Kitoms visuomet buvo pakibęs kasdienis Damoklo kardas – sulaukti skyrybų bet kurią akimirką.

Skyrybų karuselė

Imperijos laikais skyrybos buvo nesuskaičiuojamos... Moterų (turtingų) ir vyrų lygi teisė išsiskirti kartu su amžinu kilmingų šeimų aljansų sudarymo ir nutraukimo vedybomis ir skyrybomis žaidimu, skyrybų skaičių padidino iki tokio lygio, kad garsus prancūzų istorikas Jérôme'as Carcopino atvirai kalba apie tikrą romėnų aristokratijos „skyrybų epidemiją“ imperijos laikais.

Augustas, pavyzdžiui, skyrėsi du kartus; istorikė Susan Treggiari suskaičiavo, kad vien imperatoriaus šeimos aplinkoje laikotarpiu nuo Augusto iki Domiciano, tai yra tarp 27 m. prieš Kristų ir 96 m. po Kristaus, buvo dvidešimt septynerios skyrybos, o iš šių mažiausiai dešimt buvo imperatoriaus valia.

I a. prieš Kristų pradėjusi plisti skyrybų praktika skatino griaudėti moralistus, pirmiausia Juvenalį, kuris labai kritikavo turtingus vyrus, keitusius žmonas, vos tik ant jų kūno pasirodydavo amžiaus ženklų. Šeštojoje satyroje skaitome: „Ko gi Sertorijus šitaip liepsnoja Bibulai meile? / Jeigu teisybę sakysim – ne žmoną, o grožį jos myli. / Kai tik raukšles pamatys ir sausą, suvytusią odą, / dantys kada patamsės ir akys jos taps mažėlesnės, / tuoj atleistinis ištars: „Susirink savo skudurus greitai / ir keliauki velniop! Nusibodai, be to, vis snargliuoji... / Ruoškis greičiau! Pažiūrėk, sausanosė mūsų jau laukia!“*

Jam atliepia Seneka, kuris kaltino aristokratus davus kelią šiam nuopuoliui. Ypač filosofas stoikas kritikavo romėnų aukštuomenės moteris, nebeturėjusias jokių skrupulų nutraukti santuoką: „Kai kurios įžymios ir kilnių šeimų moterys jau skaičiuoja savo metus ne pagal konsulų, bet pagal vyrų skaičių – jos skiriasi, kad tekėtų, ir teka, kad skirtųsi.“

To paties Senekos žodis dar stipresnis tekste „Apie santuoką“ šiuokart imdamasis vyrų (16, 1, fragmentas 68): „Skaitome, kad kai kurie, pavaryti jau antrą dieną po vedybų, greitai vėl būna vedę: abu vyrai verti pasmerkimo – ir tas, kuriam taip greitai (žmona) pasidarė nepatraukli, ir tas, kuriam taip pat greitai pradėjo patikti.“

Pagaliau Marcialis rašo apie turtuolę Prokulėją, išsiskyrusią su vyru, kadangi jis nuskurėlis ir nenori iš savo kišenės apmokėti rinkimų į pretoriaus pareigas išlaidų („Epigramos“, X, 41): „Sausy šiame Prokulėja senąjį vyrą palikti / Ryžos ir pasiimt savąjį turtą atgal. / Kas atsitiko? Na kas? Iš kur dabar ta nelaimė? / Neatsakai? Žinau: tapo pretorium jis! / Tad atsieitų tau megale-

---

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

ziškas purpuras šimtą / Tūkstančių, jei dovanų net nedalintumei daug. / Tūkstančių dvidešimt dar linksmybėms liaudies reikėtų... / Tai ne skyrybos, manau, o tik naudos reikalai!“*

Poros skirdavosi dėl daugelio priežasčių, ir buvo atvejų, kai taip elgdavosi spaudžiamos įstatymo. Augustas įpareigojo visus vyrus, sučiupusius savo žmonas neištikimaujant, išsiskirti per trumpą laiką, antraip jie rizikavo būti apkaltinti sąvadavimu – nusikaltimu, kai kas nors skatina ar verčia užsiimti prostitucija – ir patraukti į teismą. Žmona keliaudavo į tremtį, iš jos buvo atimama pusė kraičio ir trečdalis jos nuosavybės. Jos meilužis, jei būdavo vedęs, taip pat ištremiamas. Taigi meilužiams Augusto laikais buvo sunku.

Bet Reay Tannahill, studijos apie įvairių laikotarpių seksualinius papročius autorė, pastebėjo vieną įdomų faktą apie sekso siautulį romėnų visuomenėje. Anot R. Tannahill hipotezės, laisvų romėnių populiacija nebuvo labai didelė. O vyras matydavo galimybę santuokoje susilaukti įpėdinio ir gauti „gaivinančią pinigų įplauką“ kraičio pavidalu. Kadangi tokios santuokos buvo be meilės, jo visai nedomino, ką galvojo ar veikė žmona, jei tik ji neįsiveldavo į skandalus, galinčius jam smogti: svarbu buvo saugoti gerą vardą ir kraitį.

Neturime tikslių duomenų apie laisvų vyrų ir moterų proporcijas romėnų visuomenėje, kad galėtume patvirtinti R. Tannahill teiginį. Dar ir dėl to, kad kiekvieną skaičiavimą keičia daugybė visuomenėje esančių vergių, – jos būdavo paleidžiamos ir kartais vedamos. Tikra yra tai, kad labai daug laisvų romėnių mirdavo gimdydamos. Vyras savo seksualinius troškimus galėjo tenkinti atsigręždamas į verges, atleistines ar sugyventines, bet

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

rasti savo socialinio lygio žmoną nebuvo taip lengva, konkurencija buvo arši (galbūt, kaip kažkas sakė, ir dėl to, kad naujagimės buvo žudomos, nes laikomos našta). Ir dėl to matronos taip lengvai susirasdavo meilužį. Reay Tannahill, beje, pastebi, kad „lotynų kalboje nėra žodžio, atitinkančio šiuolaikinį terminą „senmergė"... Išskyrus galbūt vieną, labai artimą: *vetula virgo* („sena mergelė").

IV

JIS, JI IR KITI

Ar romėnas galėjo būti poligamas?

Sugrįžkime į Romos gatves. Dabar esame Suburoje, tankiausiai gyvenamoje miesto dalyje. Aplink mus atsidaro daugybė krautuvių ir dirbtuvių. Čia kabo eilės krepšių, ten išrikiuoti kupini grūdų indai, kitur – nudirti ožiukai, nutūpti musių, varva kraujais. Kiekviena parduotuvė turi savo kvapą, ir net aklas galėtų nustatyti, ką parduoda: prieskoniai, vytelių ryšuliai, vyno amforos, gyvos vištos... Žingsniuojame suplūkta žeme, kadangi šio kvartalo skersgatviai ir netgi daugelis gatvių neiškloti plokštėmis. Kartais užlipame ant ko nors minkšta – sutryptos daržovės, audinio likučių, dar kažko neaiškaus. Vienas po kito atsiveria skersgatviai, jais teka maži upeliai, iš kurių sklinda aitrus šlapimo dvokas. Aplinka labai nušiurusi. Net ir sienos apdaužytos, matyti plytos. Pakėlę akis sunkiai įžiūrime dangaus mėlį. Pastatai labai aukšti ir tarp jų langų ištemptos virvės, įvairiame aukštyje kabo skalbiniai. Atrodo kaip daugiaspalvės burlaivio burės. Visur čia verda gyvenimas. Čia mama pro langą šaukia vaiką, čia

parduotuvėje girdėti juoko protrūkis, čia šnekučiuojasi praeivių grupelė, čia krautuvininko paspirtas loja šuo. Toks yra Amžinasis miestas.

Štai mažas kiemelis, jį visą supa medinis balkonas, papuoštas vazonais. Moteris skabo kažkokius vazonuose augančių augalų lapus – jų prireiks valgiui gaminti. Ji iš prastuomenės, kūninga, jos didelės rankos, raudoni skruostai. Prie jos prieina vyriškis, jos vyras, ji kažką papokštauja, jis plačiai nusišypso. Atsako jai tuo pačiu ir eina toliau, į darbą. Lydime jį balkonu ir pastebime, kad už kelių žingsnių sustoja prie kitos moters, džiaustančios skalbinius, nusišypso, sako kažką į ausį, pastebimai pliaukšteli delnu per moters sėdmenis ir nueina. Žmona tai akies kraštu mato ir nieko nesako...

Dabar vyras švilpaudamas nulipa mediniais laiptais ir praėjęs pro mus nutolsta. Kaip tai įmanoma? Kodėl žmona nieko nesakė? Čia mes įžengiame į sugulovių pasaulį...

Žodis „sugulovė" (it. *concubina*) yra kilęs iš *cum* ir *cumbo*, tai yra „su" ir „gulėti kartu". Sugulovė yra moteris, turinti lytinių santykių su vedusiu vyru, gyvena kartu su juo, net ir jo namuose, bet... nėra jo žmona. Taigi romėnai gali turėti namuose vieną ar daugiau moterų. Iš tikrųjų ne jie išrado šią praktiką, ją paveldėjo iš ankstesnių centrinės Italijos gyventojų.

Tai reiškia tik vieną dalyką – nuo pat Romos istorijos pradžios poligamija (o ne poliginija, nes būtent vyras gyveno su keletu moterų) turėjo būti gana paplitusi. Šį faktą patvirtina prieš 2 600 metų paskelbtas Numos Pompilijaus įstatymas, kuriuo buvo nustatyta, kad teisėta žmona turi būti aukštesnėje padėtyje negu namuose esančios *varie paelices*, – tai yra įvairios sutuoktinio sugulovės. Taigi, anot daugelio istorikų, tais laikais buvo įprasta, kad Romoje vyras po tuo pačiu stogu turėtų ne tik

žmoną, bet ir dar vieną ar daugiau moterų. Antra vertus, taip ir dabar yra daugelyje islamiškų Afrikos ir Artimųjų Rytų šalių, kur poligamija normalus dalykas.

Numos Pompilijaus įstatymas iš esmės bandė sušvelninti šitą paprotį, suteikdamas monogamijai romėnų visuomenėje „oficialią" pradžią. Bet vienas dalykas yra įstatymai, o kitas – tikrovė. Visą romėnų civilizacijos laiką buvo labai daug asmenų, turėjusių namuose žmoną ir vieną arba daugiau sugulovių. Tai galima suprasti ir iš fakto, kad ar Konstantino, ar Justiniano laikais (vakarinėje, jau dingusioje imperijoje) buvo kuriami įstatymai, draudžiantys vedusiam žmogui turėti sugulovę arba lyginti ją su žmona, pripažįstant sugulovės teises. Tai ženklas, kad šitai vis dar buvo labai gajus paprotys.

Nesusituokusių porų būdavo ir romėnų laikais

Žingsniuojame toliau Romos gatvėmis ir ateiname į aikštę. Kad geriau suprastume požiūrį į šias suguloves, turime stebėti žmones. Taigi prisėdame prie vieno iš lauko stalų prie *popina*, vieno iš daugelio Romos barų. Kėdė kiek svyruoja, o ant medinio suskilinėjusio stalelio – daugybė taukų dėmių, trupinių ir vyno lašų, ankstesnio kliento patiekalo likučių. Vos prisėdame, vizgindamas uodega prisiartina mažas dėmėtas šuo. Jis – įprastas reginys šiose vietose, veikia kaip koks gyvas „dulkių siurblys", surenkantis maisto kąsnelius, klientų įprastai metamus ant žemės... Staigus judesys jį nuveja. Tai brūkšteli tunika šeimininkės dukra – aukšta, kūninga, garbanotų ir neprižiūrėtų plaukų mergina – ji skubina mus užsisakyti. Užteks geros stiklinės „Fa-

lerno", šių laikų geriausio vyno – tai pasirinkimas, padėsiantis išvengti negeriamų gėralų. *Sestertium unum!* – sako mergina. Moneta, kurią išsitraukiame, mums pažįstama, žiūrime į ją, sukiojame, vienoje jos pusėje Trajano veidas, kitoje – koks nors vaizdas, moneta šiek tiek pažeista naudojant: tai tas pats sestercijus, paskui kurį sekėme ankstesnėje knygoje („Romos imperija") aiškindamiesi Romos imperijos žmonių gyvenimą... Metame ją ant stalo.

Po akimirkos Trajano veidas pradingsta, pagriebtas merginos rankos. Taip moneta ir vėl leidžiasi į kelionę po romėnų pasaulį... Netrukus atkeliauja terakotos taurė su vynu ir, kol mes jį gurkšnojame, stebime šen bei ten aikštėje vaikščiojančius žmones. Čia yra vergų, besišnabždančių verslo žmonių, gatvės prekijų, stabdančių žmones ir bandančių parduoti spurgas, moterys su dukromis žingsniuoja savo reikalais, patruliuoja pora *vigiles* (ugniagesių), pasirengusių gesinti gaisrų židinius.

Pastebime ir porų. Už kelių metrų nuo mūsų praeina žmogus, žvelgdamas aukštyn, gerai apsirengęs – toga, aplinkui jį nedidelė bendradarbių ir prašytojų minia. Už jo tam tikru atstumu kukliai žingsniuoja elegantiška rytietiškų veido bruožų moteris, ją lydi vergas. Tai akivaizdžiai svarbus žmogus ir jo sugulovė. Kiek vėliau praeina ir kariškis, švelniai kalbantis su moterimi – ji taip pat jo sugulovė. Jos jis neliečia, kaip liepia moralė, jie tik keičiasi ilgais ir aistringais žvilgsniais. Po poros minučių praeina du vergai, vyras ir moteris, jie juokauja ir juokiasi. Viskas leidžia manyti, kad jie pora. Bet jiems neįmanoma susituokti, daugiausia, ką gali, tai gyventi kartu (*contubernium*), bet tiktai jeigu jų šeimininkas pritars.

Čia reikia paneigti vieną mitą – visi galvojame, kad sugulovių būta tiktai turtingųjų, galingųjų namuose ir, žinoma, imperato-

riaus rūmuose. Šitas stereotipas teisingas, bet stebėdami Romos gatvių gyvenimą matome, kad sugulovės paplitusios visuose visuomenės sluoksniuose. Net ir žemiausiuose.

Buvo du būdai tapti sugulove: susidėti su vedusiu vyru ir tapti „serijos B žmona“ (kai egzistuoja poligamija), arba tapti jo vienintele moterimi, bet be ketinimų ištekėti. Šiais laikais sakytume, kad tai skirtumas tarp žmonos ir partnerės...

Daugeliu atžvilgių galime palyginti šias sąjungas, šitą senovės Romos sugyvenimo tipą su dabartinėmis... faktinėmis poromis.

Ir atvirkščiai, romėnai šiandien vertintų porą, metų metus gyvenančią be santuokos, kaip normalų sugyvenimą... Bet, pridėsime mes, yra vienas didelis skirtumas – šiandien tai yra abiejų partnerių pasirinkimas, o prieš du tūkstančius metų tiktai vyras sprendė, ar moteris liks jo sugulove, ar bus verta tapti žmona. Tokioje vyriškoje visuomenėje kaip romėnų išties, kaip patvirtina Julijus Paulius („Sentencijos“, 2.20.1), sugyvenimą ir santuoką skiria tiktai vyro „malonumas“ (*dilectus*).

Kodėl pasirenkama sugulovė, o ne žmona?

Kodėl vyras neveda savo sugulovės? Dažnai dėl to, kad jie priklauso pernelyg skirtingoms visuomenės klasėms (kiek panašiai kaip šiandien Indijoje dėl kastų). Taigi buvo paprotys, kad turtingų šeimų atžalos prieš vesdamos „pasipraktikuotų“ su sugulove, paprastai šeimos verge ar atleistine, ir tik vėliau imtų į žmonas savo lygio moterį arba tokią, kuri galėtų palengvinti politinę karjerą, verslo ar finansinę padėtį – kadangi priklauso kitai galingai šeimai.

Pagalvokite – Augustas net patvirtino įstatymą, draudžiantį senatoriams vesti aktores, atleistines, abejotinos moralės (*feminae probrosae*) ar kuklios kilmės (*obscuro loco natae*) moteris. Įsivaizduokite, kad šiandien mūsų politikams ir senatoriams būtų uždrausta vesti aktores, abejotinos moralės ar neaiškios kilmės moteris.

O tada joks senatorius ar aristokratų šeimos narys nesirinko žmonos iš šių sluoksnių. O štai „palydovę" – taip. Būtent tarp tokių moterų jie ir „žvejodavo" savo suguloves. Ir buvo dar labai praktiškas teisinis motyvas. Su jomis jie nerizikuodavo būti apkaltinti *stuprum*, tai yra seksualiniais nesantuokiniais santykiais su garbinga ir kilminga moterimi.

Be to, žinome, kad daugelis garbingo amžiaus senatorių, našlių ar išsiskyrusiųjų, turinčių vaikų, mieliau rinkosi sugulovę negu naują žmoną. Taip buvo apsaugomas šeimos turtas ir išvengiama paveldėjimo problemų, jeigu gimtų nauji vaikai.

Įkišk savo moterį į lagaminą

Kartais tiesiog įstatymas draudė vesti ir įpareigojo gyventi su sugulove – taip būdavo kariškiams. Legionieriams išties buvo uždrausta vesti karo tarnybos metu. Galėjo tai padaryti tik pabaigę ją (tai atlygis už garbingą *missio*, pripažinimas už visa tai, ką garbinga nuveikė karinės tarnybos metu, suteikiantis teisę į savotišką tarnybos pabaigos atlygį). Tuomet moteris, su kuria gyveno metų metus ir turėjo vaikų, iki tol laikyta jo sugulove (arba *focaria*, tai yra ta, kuri užkuria ugnį valgiui gaminti), galėjo ištekėti už jo ir oficialiai tapti jo žmona.

Įdomu tai, kad aukštiems kariuomenės pareigūnams, guber-

natoriams ir valdininkams, esantiems įvairiose imperijos provincijose, buvo uždrausta vesti vietines moteris. Bet jie galėjo turėti... valdiškas moteris! Pagal senovinį paprotį buvo numatyta pareigūnui ar valdininkui išvykstant (jeigu jie buvo nevedę ar našliai) suteikti piniginę paramą, mulų, arklių, drabužių, virėją, vežiką ir... sugulovę: romėnų mentalitetui nebuvo būdinga manyti, kad tokios padėties žmogus galėtų dirbti ir gyventi be moters prie šono.

Sugulovei, kilusiai iš žemesniųjų visuomenės sluoksnių, užmegzti ryšius su aukštos padėties vyru reiškė galimybę, kaip galima nujausti, gauti daug naudos.

O romėnui vyrui?

Kokia nauda buvo turėti žemesnės padėties sugulovę?

Galima buvo užmegzti ryšius su kokia nors moterimi nebijant prarasti savo *dignitas*, tai yra susikompromituoti, kadangi ji žemesnio luomo ir negalėjo nieko prašyti. Galimai gimę iš jų sąjungos vaikai būtų laikomi neteisėti, nebūtų galėję reikalauti nuosavybės dalies, ir taip toliau. Jie būtų buvę tokio pat statuso kaip motina.

Daugelis imperatorių, pavyzdžiui Neronas, Vespasianas, Antoninas Pijus, Markas Aurelijus turėjo nuolatines suguloves, savotiškas neoficialias pirmąsias ledi. Ir kai kurios iš jų tapo pastebimai galingos, sukaupė didelius turtus.

Kas būdavo sugulovės? Kokia jų kilmė?

Kadangi sugulovės padėtis vis dėlto „negarbinga“, beveik visuomet šios moterys buvo kuklios kilmės. Tai moterys, su kuriomis

nebūtų įmanoma sudaryti normalios santuokos (*iustum matrimonium*) dėl jų luomo ar gyvenimo būdo. Taigi kalbame apie verges, aktores, prostitutes, sąvadautojas – moteris, užsiimančias amatais, laikomais „gėdingais" (patarnauti užeigose ar *popinae*), arba nuteistas už neištikimybę ar kitus nusikaltimus.

Prie jų reikia pridėti užsienietes (tai yra neturinčias Romos pilietybės), vadinamąsias *peregrinae*, – norėdamos tekėti jos turėjo prašyti specialaus leidimo, o dažnai jo ir negaudavo.

Ir pagaliau buvusios vergės, atleistinės. Teoriškai romėnas galėdavo jas vesti, taip kartais nutikdavo, bet dėl jų labai kuklios kilmės (tai buvusios vergės, taigi jomis jau naudojosi jų šeimininkai) vyrai paprastai rinkdavosi jas sugulovėmis.

Vienas įdomus faktas iš gyvenimo su sugulove: kadangi šioje sąjungoje nebuvo formalių įsipareigojimų, išnirdavo ir šiokių tokių trūkumų – pavyzdžiui, jei sugulovė būdavo sučiumpama besimylinti su kitu vyru, negalėjo būti kaltinama neištikimybe.

Tuo požiūriu archeologai atrado labai įdomų dalyką: įrodymą, kad du vyrai dalijosi ta pačia sugulove. *Ménage à trois*, kuriame visi sutarė ir buvo laimingi.

Romėnų laikų ménage à trois

Moteris, besimylėjusi su dviem vyrais tuo pačiu metu, buvo vardu Allia Potestas iš Perudžos, jos antkapis rastas Romoje, Pincianos gatvėje. Rašęs jai epitafiją ant marmuro plokštės pasielgė neįprastai: išraižė dvidešimt penkių eilučių (daktiliniu hegzametru ir pentametru) meilės poemą, joje erotiškai ir seksualiai aprašė moterį ir aiškiai pabrėžė faktą, kad ją mylėjo du vyrai (po-

liandrija) – tai labai retas atvejis lotyniškuose šaltiniuose. Taigi skaitome: „Čia guli perudžietė, už ją nebuvo gražesnės [...] apie ją nedaug buvo kalbama, niekas jos nepeikė. Pirma pakildavo iš lovos ir paskutinė eidavo miegoti viską sutvarkiusi."

Ir toliau: „Ji buvo šviesaus gymio, gražių akių ir auksinių plaukų, sniego baltumo krūtine su mažomis krūtimis. O ką galima pasakyti apie kojas? Palyginti su jos kojomis Atalantos kojos atrodė juokingos."

Ir dar: „Nebuvo šalta, bet dosni savo mylėtino kūno. Jos oda buvo glotni, pašalintas kiekvienas plaukas..."

Ir pagaliau sakinys, atskleidžiantis dvigubus santykius: „Kol gyveno, palaikė meilę su dviem jaunais mylimaisiais, o jie tapo panašūs į Piladą ir Orestą: tas pats namas juos sveikino, gyveno viena siela. Po jos mirties jie patys atsiskyrę vienas nuo kito paseno."

Taigi, kaip atrodo, du vyrai nesivaržė dėl moters, bet puikiai sutarė ir buvo draugai (Piladas ir Orestas senovėje visuomet buvo nurodomi kaip tvirtos draugystės pavyzdys), visi trys gyveno tuose pačiuose namuose... Beveik atrodo, kad būtent moteris palaikė jų sąjungą, kadangi po jos mirties du mylimieji nuėjo kiekvienas savo keliu – ženklas, kad tarp jų trijų nebuvo kitokių santykių... Šią epitafiją parašė toksai Aulas, tai yra merginos šeimininkas, taip pat ją įsimylėjęs. Ir tai kelia dar daugiau smalsulio... Koks buvo jo vaidmuo „tercete"? To nesužinosime niekada. Bet vienas faktas tikras: sugulovės padėtis leido šiai moteriai laisvai kurti ją visai tenkinantį meilės trikampį, nelaužant taisyklių ir įstatymų. Net ir pritarus jos šeimininkui. Maža „karalienė" tarp dviejų (arba trijų) vyrų. Apvertusi aukštyn kojomis itin paplitusį paprotį, kad tik vyrai turi daug moterų. Roma buvo ir tokia.

V

„MYLIMAJAM VISKAS LEISTA“

Motina, pavertusi dukrą prostitute

Vėl esame Romos skersgatviuose, toliau tiriame romėnų seksualumą. Mūsų dėmesį patraukia spalvota iškaba. Ji – barzdaskučio. Padaryta negrabiai, primena matomas Afrikos kaimeliuose arba trečiojo pasaulio šalyse. Iškaboje vaizduojami neproporcingi skustuvas, žirklės (be ąselių, tiktai dveji ašmenys, sujungti U formos geležimi, jos tokios, kokiomis kerpamos avys) ir veidas žmogaus, apkirpto pagal šių laikų madą – trumpi plaukai, kakta atvira. Iš patalpos pasigirsta juoko pliūpsnis, iš jos išeina tik ką nusiskutęs jaunuolis ir sveikinasi su kitais klientais. Atpažįstame jį: tai jaunuolis, šįryt rašęs grafitį aikštėje, kurioje nusprendėme stebėti visus joje esančius vyrus ir moteris, kad daugiau suprastume apie romėnų meilę ir seksą. Žengia žvaliai, paskui save palikdamas kvepalų aromatą – tikriausiai taip kvepia raminamasis tepalas mažoms įpjovoms ir nudegintai odai po skutimo labai grubiais ašmenimis. Kur eis taip gerai apsirengęs ir nusiskutęs? Įeina į *insula*. Lipa laiptais per du laiptelius iškart. Durininkas,

sėdintis ant kėdės tarpduryje, suprato, kur jis eina, nieko nesako. Laiptai tamsūs ir dvokia, kai kurie suskeldėję, bet vyras nesulėtina žingsnio, tarsi stumiamas nekantros. Iš langų, atsiveriančių kiekvienoje laiptų aikštelėje, suprantame, kad lipame aukštai, palikdami „prabangius" apatinius ir eidami į prasčiokų aukštus. Jau pradeda matytis dangus ir kaimyninių namų stogai. Būtent čia sustoja jaunuolis. Užlipome ne į aukščiausiai esančius vargingiausius aukštus – esame pusiaukelėje – čia gyvena ne visiški vargetos romėnai.

Prieblandoje vyras beldžia į duris. Ilgai belsti netenka, girdėti, kaip pasisuka skląstis, su ilga vyrių dejone durys atsiveria. Pasirodo nebejaunos moters veidas, ji ilgai žiūri į jį, vertindama ir kaip apsirengęs... Paskui mosteli užeiti. Jaunuolis kiek sumišęs, bet jis tai daro ne pirmą kartą. Atsikrenkščia ir įeina.

Viduje jį apgobia smilkalų, padėtų gorėje, kvapas. Kambario viduryje ant geometrinės marmuro plokščių dėlionės grindų – didžiulis medinis stalas, uždengtas raudonu audeklu, ant jo karaliauja didelis bronzinis ąsotis su bareljefinėmis skulptūrėlėmis. Užuolaidos ir drapiruotės verčia galvoti apie aukšto socialinio lygio šeimą, bet gyvenančią kukliai, patiriančią ekonominių nepriteklių. Tai, kad čia nėra vyro, namų šeimininko, jaunuoliui leidžia suprasti, kad moteris yra našlė arba išsiskyrusi. Eina paskui smulkutę moterį sustingusia ir neperžvelgiama veido išraiška. Jai 45 metai, bet atrodo vyresnė, jos pečiai kaulėti, makiažo nedaug.

Jie priėjo prie didžiulės užuolaidos, moteris atsigręžia, dar kartą įsižiūri vaikinui į veidą, tuomet nusišypso ir atitraukia užuolaidą lyg teatro uždangą. Už jos – kambarys, jame staliukai, kėdės, pagalvėlės ir rankšluosčiai – ant triklinijaus lovos čia sėdi dvi merginos, jos apsirengusios siuvinėtomis pusiau per-

matomomis tunikomis, per jas matyti jų kūno formos, bamba ir speneliai. Žiūri į jaunuolį savo padažytomis akimis ir provokuojamai šypsodamosi mirksi. Atrodo, vyro akys nušvinta. Mostelėjus moteriai jos pakyla, žengia žingsnį link vaikino, paskui nusirengia ir lieka visiškai nuogos. Jų dvidešimtmečius kūnus glamonėja šilta kelių lempų šviesa, bet labiausiai – jaunuolio, kurio geismas vis auga, žvilgsnis. Neskaitant kelių randų, tai kūnai pačiame grožio žydėjime, strėnos plačios, krūtys tvirtos, jos abi gali visiškai patenkinti jaunuolio norus. Moteris pristato jas vardais ir apibūdina, kurioje meilės srityje jos ypač įgudusios. Jam reikia pasirinkti. Žiūri pirmiausia į tą aukštesnę kaštoniniais plaukais ir mėlynomis akimis. Jo sprendimą nulemia jos putlios lūpos. Moteris supranta. Mosteli merginoms, kad gali apsirengti, o tai pasirinktajai – pasiruošti...

Paima jaunuolį už rankos ir nusiveda prie stalo, ten pasodina. Dabar bus kalba apie reikalus – tai galima suprasti ir iš jos pasikeitusio balso. Kaip pardavėja šaltai ir nešališkai praneša merginos kainą, jos sugebėjimus ir ribas, kurias jis turės gerbti jų santykių metu. Tai tikras kontraktas... Kaip garantijos, be išankstinio mokėjimo, paprašo jo priglausti žiedo antspaudą prie lentutės, padengtos vaško sluoksniu, prie trumpo teksto, kur aprašytos elgesio su mergina sąlygos ir grąžinimo laikas. Jis nusišypso, išsitraukia odinį kapšelį, padeda ant stalo. Moteris jį ištuština: nedidelė krūvelė sidabrinių denarų ritasi ant medinio paviršiaus ir traukia dviejų merginų, esančių kiek atokiau, dėmesį. Moteris skaičiuoja juos. Patenkinta nusišypso. Jaunuolis buvo dosnesnis, nei tikėtasi. Tuo tarpu pasirinktoji mergina pasirengusi. Laiko ryšulį su savo drabužiais, bateliais ir kosmetika. Ji kuriam laikui persikraustys į jaunuolio namus ir taps jo asmenine prostitute, jo visų seksualinių fantazijų žaisliuku. Pas-

kui sugrįš pas savo motiną ir seserį laukti naujo kliento. Moteris ir mergina ilgai ir jausmingai apsikabina. Po to mergina ryžtingai pažvelgia į vyrą ir pamoja jam galinti eiti. Prie durų meta paskutinį žvilgsnį į motiną, o jo ranka jau apkabina per klubus, jis šypsosi jai lyg sakydamas – „matysi, pasilinksminsim", ir jie pradingsta už durų.

Tokių scenų kaip ši Romoje turėjo būti gana daug. Iš tikrųjų žinome, kad neretai motinos versdavo dukras užsiimti prostitucija ir taip tapdavo sąvadautojomis. Pardavinėjo savo dukras-prostitutes. Priežastys, stūmusios jas tai daryti, buvo iš esmės ekonominės. Tai galėjo būti našlė, privalanti pasirūpinti, kad šeima išgyventų. O galėjo būti tiesiog vienintelis tikslas – uždirbti daugiau, turint galvoje nuosmukio ir visuotinio ištvirkimo kontekstą. O gal ir apgalvotas ambicingas pasirinkimas, norint įvesti dukrą į „aukštus" sluoksnius, ne tiktai dėl dosnaus atlygio, bet ir dėl gyvenimo būdo, kitaip dukroms nepasiekiamo. Mūsų atveju moters sutuoktinio mirtis ir perspektyva baigti gyvenimo dienas gatvėje pastūmėjo tris moteris pasirinkti šį kelią.

Netrukus ir vėl girdėti kažkieno beldimas į duris. Tai kitas klientas. Motina mosteli likusiai dukrai sėsti ant triklinijaus, užtraukia užuolaidą, pasuka prie durų ir su įstanga atitraukia sunkų skląstį...

Romėnių trūkumai (anot Juvenalio)

Bet kaip į moteris žiūrėjo romėnų vyriškoji pusė? Kokius jų trūkumus matė? Turime unikalią progą tai sužinoti. Mes irgi išėjome iš motinos sąvadautojos *insula*, ir minioje matome žmogų,

galintį mums pasiūlyti minčių šia tema. Tai Juvenalis, žinomas poetas, gyvenantis būtent šiais laikais, garsus tuo, kad aršiai kritikavo moteris savo „Satyrose“, ypač jau cituotoje šeštojoje...

Karštai šia tema ginčijasi su dviem draugais, susėdę prie *popina* stalelio. Prisiartiname ir atsargiai klausomės...

Kuklumas, teigia Juvenalis, kaip ir teisingumas jau seniai paliko pasaulį, neįmanoma surasti sveikų, senovinių principų žmonos, „moters nekaltomis lūpomis!“, sako jis, tvodamas kumščiu į stalą.

Paskui kalba apie daugelio moterų valdžią savo vyrams: „Jei ji nenorės, negalėsi niekam nieko padovanoti, negalėsi nieko parduoti, negalėsi ir pirkti, jei ji tau uždraus! Ji tvarkys net ir tavo jausmus, išvarys iš namų tavo seną draugą, kurį pažįsti nuo pirmosios barzdos... O tavo testamente ji įdiktuos ne vieno tavo varžovo vardą.“

Žodžiu, anot Juvenalio, namuose romėnės dažnai „dėvi kelnes“.

Poetas lyg patvinusi upė dabar lieja savo mintis apie intymius santykius. Dėl to, kiek žmona prieinama vyrui, viskas labai aišku: „Nors jos meilužiui viskas leista... vargšui vyrui tik likučiai ir skundai...“

Ir tęsia, gilindamasis į ištikimybės temą: „Sutuoktinės lovoje miegama labai mažai, ji visada pilna ginčų ir abipusių įžeidinėjimų [...] Kaip nepakeliama, kai apsimeta dejuodama, galvodama apie kažkokias savo slaptas kaltes! Arba kai skundžiasi dėl įsivaizduojamos varžovės, liedama upes ašarų, visada pasirengusių pasrūti iš akių [...] Tu galvoji, kad tai meilė, tu ją guodi, tu esi tik kirminas ir džiovini tas ašaras savo lūpomis. Kokius gražius laiškus perskaitytum ir kiek lentelių (prirašytų) atrastum, jei pravertum savo neištikimosios skrynią...“

Juvenalis nesiliauja: su savo linkčiojančiais bendrapietautojais jis imasi ir uošvių! Šeimyninės taikos priešės, anot poeto, būtent jos net pasiūlytų, kaip atsakyti į gundytojų laiškus.

Paskui triukšmingai kritikuoja grožio kaukes, kurias romėnės naudojo jau tuomet: „Dažnai jos veidas [...] išsipūtęs nuo duonos trupinių arba skleidžia Popėjos kremų dvoką, jei nelaimingas sutuoktinis nori ją pabučiuoti, suspaudžia lūpas. O pas meilužį eis gerai nupraustu veidu."

Pagaliau kildamas ir nužvelgdamas savo draugus, prie kurių prisidėjo kiti tema ir pokalbio tonu susidomėję vyrai, smogia dar vieną smūgį, apie tikrą Romos laikų faktą: moterys nenori nėštumo sunkumų (dėl didžiulio mirštamumo gimdymo metu, dėl kūno grožio praradimo ir negalėjimo toliau gyventi aukštuomenės gyvenimo). Anot Juvenalio, daugelis griebiasi abortų ir kontraceptinių priemonių. Bet, jis priduria, iš esmės taip ir geriau, kadangi taip išvengiama meilužio vaiko gimimo: „... džiaukis, vyre, paduok pats jai gėrimą (persileidimui), kurį ji turės išgerti, kadangi [...] galėtum lengvai tapti etiopo tėvu, ir greitai tavo juodas paveldėtojas, kurio tu nė dienos nenorėsi matyti, surašys tavo testamentą..."

Mes nueiname, o poetas tęsia savo prakalbą. Juvenalio, įspūdingo moterų nekentėjo, kritika sąmoningai perdėta – žinoma, Romos laikų poros gyvenimas nėra būtent šitoks – ir atspindi tai, kas paprastai šnekama baruose tarp vyrų, bet vis dėlto turi vertės, kadangi praveria plyšį į vyro ir žmonos kasdienį gyvenimą prieš beveik du tūkstančius metų. Ir leidžia pamatyti, jog kai kurie jų santykių aspektai vis dar aktualūs.

Kaip ir, deja, aktualus yra bjauriausias poros santykių aspektas: prievarta prieš moteris... Tai matome moters, einančios su dviem savo draugėmis, veide. Jis visas iki juodumo pamėlęs,

rankos nubrozdintos, smilkinys ištinęs, akys raudonos nuo ašarų. Akivaizdžiai ją sumušė vyras, bet ji susitaikiusi su likimu ir nori, kad draugės ją paguostų. Žengia šlubuodama, nuleidusi galvą. Mums labai liūdna matyti jos klaidžiojančiame žvilgsnyje uždarytą gyvenimą. Bet niekas nekreipia dėmesio. Niekas nežiūri į ją suprantančiu ar atjaučiančiu žvilgsniu. Išties romėnų laikais mušti žmoną yra normalu. Niekas nepatenka dėl to į teismą. Bent kol moteris nenužudoma. Atrodo, prievarta namuose prieš žmoną būdavo dažnesnė viduriniuose ir žemesniuose sluoksniuose, kadangi kilmingose šeimose ji sukeltų skandalą ir keltų riziką dviejų šeimų santykiams. Todėl turtinga moteris yra labiau „apsaugota“ ir apginta nuo mušimo. Apie vyrų prievartą vienas iškalbingas fragmentas iš šv. Augustino, kur jis kalba apie savo motiną: „O taip jinai kentė moterystės sugyvenimo neteisybes, jog niekuomet dėl to neturėjo jokio susirėmimo su vyru. [...] Pagaliau, kai daugelis moterų, kurių vyrai buvo švelnesni, nešiodavos sumušimų žymių, dargi subjaurotą veidą ir, draugiškai bešnekučiuodamos, nusiskųsdavo vyrų gyvenimu, ji kaltindavo jų pačių liežuvį...“* Praėjo beveik du tūkstančiai metų, o vis dėlto prievarta prieš moteris tebėra faktas – nuo prievartavimo šeimoje iki mušimo ir kasdienio egoizmo bei patyčių srauto. Moteris tebėra poros silpnoji grandis. Atrodo, nuo Romos laikų niekas nepasikeitė.

* Vertė Mykolas Vaitkus.

VI

TERMŲ GARUOSE

„Rio karnavalas“ Romoje

Kasmet balandžio 28 d. senovės Romoje prasidėdavo Floralijų šventė, skirta Floros – augalų, gėlių, medžių deivės – garbei. Tai daugelio žmonių labai laukiamas metas, kada švenčiamas gamtos atgimimas. Bet romėnams, o labiausiai vyrams, ji turi dar ir kitą reikšmę. Tuomet nuo balandžio 28 iki gegužės 3 dienos gali pamatyti daugybės viešai nusirenginėjančių moterų nuogus kūnus. Pagal populiarumą šį įvykį galima kai kuriais bruožais palyginti su Rio karnavalu, kur „sambodrome“ žygiuoja įvairios šokių grupės, rieda papuošti vežimai su pusnuogėmis merginomis.

Senovės Romoje visko daugiau ir geriau. Vietoj sambodromo – Didysis cirkas. Žygiuoja aktorės ir prostitutės, ir visos atlieka striptizą penkias dienas iš eilės! Tai daro dėl to, kad deivė Flora yra jų globėja, jos šventykla čia pat prie Didžiojo cirko. Kaip aiškina profesorius Romolo Augusto Staccioli, būta ir kitų įvykių – vykdavo specialios „žaidynės“, pajuokiančios medžiok-

lių ir gladiatorių kovų imitacijos. Tik pagrindinius vaidmenis atliko silpni gyvūnai – ožkos ir triušiai, ir ne raumeningi vyrai ar gladiatoriai, o merginos. Pabaigoje visuomet būdavo šių moterų bendras striptizas. Aplinkinių vyrų stūgsmas turėjo būti kurtinamas, skambėjo choro giesmės, maldos, reikalavimai pakartoti ir nešvankūs komentarai.

Mimės improvizuoja ir rodo išraiškingas ir labai vulgarias scenas, tą patį daro ir prostitutės (abi profesijos buvo tolygaus statuso ir žemiausio reputacijos lygio). Jos išsirengia ir apsinuogina kaip labiausiai klasikiniuose striptizo spektakliuose. Ir tai be paliovos rodomas spektaklis. Jis prasidėdavo naktį, kadangi deivė Flora buvo garbinama naktį, ir tęsdavosi iki aušros penkias dienas iš eilės. Rašytojas Tertulianas, gyvenęs II ir III a. po Kristaus, dalyvavęs šiose Floralijose, savo svarstyme „Apie reginius" (17, 8) patvirtina, kad tvarkomasi buvo įžvalgiai: nepatrauklesnės moterys nusirengdavo naktį, kai tamsa pridengia estetinį netobulumą. O gražesnės pasirodydavo apie aušrą, sulig pirmaisiais saulės spinduliais, atskleisdamos susirinkusiems savo erotinį žavesį „ir tai, kas turėtų likti tamsoje". Prostitutėms pasirodant nutikdavo ir taip: kol jos nusirenginėdavo, jų suteneriai rodė jų kainas ir tuos dalykus, kuriuos daryti jos geriausiai sugeba.

Po tų laikų SPA ir sporto klubus: termos

Čia mes galime užduoti klausimą: kiek romėnės atidengdavo savo kūną? Ir kokio sudėjimo kūnai buvo mėgstami? Kūningos moterys ar liesos? Kad tai sužinotume, einame į didžiąsias Trajano termas ant Opijaus kalvos, už dviejų žingsnių nuo Koliziejaus. Šiais

laikais termose lankymo metas nesuskirstytas pagal lytis. Vyrai ir moterys lankosi kartu. Numatytos tiktai atskiros rūbinės.

Tam tikra prasme termos yra mūsų SPA atitikmuo, ir netgi labiau nei manome (būtent dėl to, kad SPA reiškia *salus per aquam*, tai yra sveikata, gaunama per vandenį), bet jų atmosfera kai kuriais bruožais primena sporto klubų ir salių atmosferą, kur gundymo, ekshibicionizmo ir „kabinimo" žaidimuose šiais laikais mėgstama rodyti nurudusius kūnus, padidintas krūtis ir pripūstus raumenis...

Pastatas milžiniškas, tai ištisas fizinės sveikatos kvartalas. Prie įėjimo statulos ir bareljefai. Vieni žmonės išeina švarūs ir pailsėję, kiti įeina pavargusiais ir prakaituotais veidais. Ant šio itin aukštų plačiai atvertų vartų slenksčio lyg Gibraltaro sąsiauryje susitinka dvi „srovės" – išeinanti kvepia kremais ir kvepalais, įeinanti dvokia prakaitu.

Einame paskui žmones, pradingstančius atrijaus tamsoje. Po kelių žingsnių atsiveria įspūdingas vaizdas. Už nugaros palikome skersgatvių raizgalynę, chaotišką gatvių pynę ir taip arti vienas kito stovinčius namus, kad žemės tarp jų nepasiekia saulės šviesa. Dabar priešais mus milžiniška šviesos oazė. Mus supa didžiulės žalios erdvės – sodai, statulos ir takeliai. Centre lyg kokia sveikatos šventykla kyla milžiniškas termų pastatas su didžiuliais gerai matomais *calidarium* langais ir kaminais ant stogo, be perstojo spjaudančiais tamsių dūmų kolonas, jie sklinda nuo krosnyse degančio medžio. Jau soduose pastebime moteris menkokais drabužiais, traukiančias vyrų žvilgsnius. Bet tiktai termų viduje atkreipiame dėmesį, kaip romėnai mėgsta rodyti savo kūną. Šen bei ten vaikštinėja žmonės, vyrų ir moterų balsai ataidi nuo balčiausio grindų ir spalvoto sienų marmuro. Storų kolonų grioveliai traukia žvilgsnį aukštyn kaip liftas, kol šis pa-

siekia plačius lubų skliautus, padengtus spalvotais kesonais ir lipdiniais. Prie tako spalvotos nišose ir kampuose sustingusios statulos primena dėl kažkokio prakeiksmo staiga suakmenėjusius žmones.

Į pratyboms skirtą plotą ateiname suvilioti nedidelės minios, stebinčios kelis besiimančius vyrus. Jų kūnai spindi nuo aliejaus, kurį įsitrynė į odą, „šviečia" ir jų raumenys, o tai traukia ne vienos praeinančios pro šią mažą areną romėnės žvilgsnį. Jos neatitraukia akių ir nuo sunkumų kilnotojų kūnų – jie kilnoja pilnus smėlio odinius kamuolius, įtempdami neįtikėtinus bicepsus...

Koks vyro kūnas patinka?

Čia tai suprantame greitai. Romos laikais moterų geidžiamiausias vyro kūnas yra toks: kiek įdegęs ir atletiškas, reljefiškas užpakalis, gražios formos šlaunys, platūs pečiai, ilga nugara ir plati krūtinė. Per du tūkstančius metų šis vyro modelis nelabai pasikeitė... Aukštas ūgis nėra pagrindinis reikalavimas (romėnų laikais visi buvo mažaūgiai, aukšti buvo šiurkštūs ir primityvūs barbarai), o štai proporcijos – taip. Taigi, tai iš esmės Viduržemio jūros vyro tipas. Ovidijus, pavyzdžiui, pataria nudegti sportuojant Marso lauke. Po glotnia oda turėjo matytis iškilūs raumenys. Romėnės tikrai nemėgo pernelyg plaukuotų vyrų. Daugelis jų depiliuodavo kojas ir rankas, sušvelninę plaukus pakaitintais riešutų lukštais (Ovidijus dar rekomenduoja kruopščiai išnaikinti iš šnervių kyšančius plaukus). Be to, derėjo būti madingai apsikirpusiam (o ne ežiuku, kaip grįžus iš karo kampanijos), turėti švarius ir gerai prižiūrėtus nagus ir taip toliau.

Ir pagaliau romėnė myli švarius vyrus: higienos derėjo kruopščiai laikytis, vengti smirdančių pažastų, kūnas turėjo būti iškvėpintas. O ir drabužiai svarbūs: toga turi kristi tiksliomis klostėmis, ant jos negali būti nė dėmelės.

Toliau keliaujame per termas. Dabar esame prie didelio baseino krašto, čia daugelis panyra praėję *tepidarium, calidarium* ir *frigidarium*. Pastebime dvi moteris, jos šnekučiuodamos žingsniuoja prie krašto, o jų drabužiai – tikra provokacija. Jie iš permatomo šilko ir nė kiek neslepia jų kūno detalių. Matyti įspūdingi sėdmenys, netgi duobelės ant jų, matyti menčių linija, prie audinio prigludusių krūtų forma – spraudžiasi tobuli speneliai, matyti kiekviena jų detalė ir spalva. Vienas dalykas stebina – ant viso kūno nematyti nė vieno plauko. Nei pažastyse, nei ant gaktos.

Jų rūpestingai apgalvoti judesiai sulig kiekvienu žingsniu patraukia daugelio vyrų žvilgsnį. O ir kitų moterų akis – šios nužvelgia niekinamais ir smerkiamais žvilgsniais. Termos yra viena iš vietų, kur daugybė moterų pritraukia gundytojus.

Koks moters kūnas patinka?

O koks kūnas patinka šiems gundytojams? Žinoma, kiekvienas vyras ir kiekviena moteris turi savo nuostatas, kaip ir šiais laikais. Bet Romos laikais labiausiai patinkantis tipas yra plačiaklubė, storašlaunė ir mažakrūtė. Tokią figūrą pavadintume „kriaušės“, ji garantuoja sveikatą ir vaisingumą (riebalai ant šlaunų, kojų ir sėdmenų), toks sudėjimas – platūs klubai – pritaikytas gimdyti daug vaikų. Toks moters tipas ir dabar egzistuoja kultūrose, įstrigusiose sunkiose kasdienio gyvenimo sąlygose, kur ligos žudo vaikus ir ne visuomet ant stalo pakanka maisto. Jei pažiū-

rėtume į paveikslus muziejuose, pamatytume, kad ir pas mus iki XVIII a. „idealios“ moters tipas buvo toks. Tik susikūrus šiuolaikinei pramoninei visuomenei, kurioje vaikai nemiršta kaip musės ir pakanka maisto, žmonija gali sau „leisti“ lieknos moters tipą, jos figūra maloni vyro akiai, bet netinka gimdyti daug vaikų ir padėti jiems išgyventi.

Daugelio prostitučių vardai rytietiški, kadangi Viduržemio jūros tipas „karštas“, egzotiškas – tamsiaplaukė giliu žvilgsniu atrodo labai erotiška romėno akims. Bet karta po kartos plečiantis romėnų teritorijoms ir pasirodant vergėms šiaurietėms, romėnų erotinėje vaizduotėje atsirado šviesaus gymio ilgaplaukės blondinės moters tipas. Katulas, poetas, prašęs savo mylimosios Lesbijos: „Tad bučiuoki mane tu šimtą sykių. / Vėl dar tūkstantį, antrą šimtą sykių. / Daugel tūkstančių...“, buvo pirmasis, apdainavęs šiaurietės moters grožį, ir ši vėliau tapo, anot mokslininkės Géraldine Puccini-Delbey, visos lotyniškosios erotinės poezijos pagrindine veikėja.

Dabar esame maždaug Julijaus Cezario laikais. Iš tikrųjų jau po kelių dešimtmečių, valdant Augustui, romėnės šviesiai dažosi plaukus „žolėmis iš Germanijos“, kaip pasakos Ovidijus. O kokia turėjo būti ši ideali blondinė? Jos rankos ir kojos turėjo būti lieknos ir grakščios, pėdos mažos, rankos dailios, o pirštai ilgi. Turėjo būti rausvo ar šiaip šviesaus gymio. Žodžiu, visai kitokia negu „senovinio“ tipo sabinės, kurias pagrobė romėnai, – gražiomis rankomis ir karštesnės prigimties; tai tvirtos moterys, liekančios namuose verpti vilnos, kaip liepia senosios moralės nuostatos. O štai vėlesnių laikų moterys mėgsta brangius siuvinėtus auksu drabužius, papuošalus, kvepalus, o pirmiausia yra labai elegantiškos. Mėgsta patikti vyrams ir jiems atsiduoti.

Romėnės nuogybė

Štai moters tipai, kurių aprašus mums paliko kai kurie tuometiniai poetai. Romėnui patinka nuogybė, jis žavisi moters kūnu, jam patinka žiūrėti į besimylinčią moterį. Bet tai ne taip paprasta. Išties, jei pažiūrėsite į „erotinius“ Pompėjų paveikslus, sunkiai rasite pavaizduotą visiškai nuogą moterį. Visada yra *strophium*, krūtis prilaikanti juosta ar kokia drobė paslėpsniuose. Net viešnamių piešiniuose prostitutės niekuomet nebūdavo nuogos. Lytis ar krūtys paprastai pridengta (ranka, audiniu, koja, slepia vaizdavimo kampas)... Taip yra dėl romėnų moralės, reikalaujančios, kad moteris būtų kukli – šis reikalavimas giliai įsišaknijęs tų laikų mentalitete. Net kai kalbame apie prostitutę. Panašiai šiandien būna reklamoje, kurioje, pavyzdžiui, modeliai gali pasirodyti nuogi, bet tai niekuomet negali būti vulgaru, turi būti palytėta elegantiškumo, susijusio su moters vaizdiniu. Taip yra ir Romos laikais.

Taigi visiška moters nuogybė yra ir daugelio vyrų bei daugelio poetų tikslas (Ovidijus net gąsdina savąją Koriną suplėšysiąs drabužius, jei su juo gulsis lovon apsirengusi). Daugeliui romėnių „matoma“ nuogybė ima virsti laisvės sinonimu, taigi įžiebta lempa nakties žaidimų metu tampa erotiniu aksesuaru... Taip pat ir veidrodžiai, kaip pamatysime vėliau.

Romėnės kūnas

Ideali romėnų moteris turi turėti tris savybes: gundantį ir sveiką kūną, būti jauna ir kelti geismą. Jos kūną turi būti įmanoma apibūdinti trimis spalvomis – balta, raudona ir geltona (tai yra

šviesių plaukų spalva). Žinoma, anot poetų. Bet kiekvienas vyras gali turėti kitokių nuostatų. Skonių yra daugybė, be abejo. Ir vis dėlto idealų esama. Čia kaip po dviejų tūkstančių metų kas nors bandytų suprasti mūsų moters idealą, žiūrėdamas į reklamoje naudojamų modelių nuotraukas: iš tų vaizdų suvoktų, kokios moterys yra mūsų moteriškumo idealai.

Be kūno spalvos, romėnas dar vertina ir kvapus bei aromatus. Tikrai, Romos laikais kūnas suvokiamas ir per jo kvapą. Gal net labiau nei mums. Įtrinti kremą ar balzaminį aliejų į kūną dviem meilužiams buvo dalis lytinio akto, priežaismis, romėnų laikais labai mėgstamas.

Anot mokslininkės Géraldine Puccini-Delbey, kvepalai turėjo erotinę funkciją, kaip atrodytų iš daugelio senovės kūrinių ir raštų. Romėnės labai gerai žinojo gundančio kūno paslaptis – pirmiausia tos, kurių amatas buvo gundyti, pavyzdžiui, prostitutės ir kurtizanės... Išmanė šelmišką kūno priežiūros meną. Tą, dėl kurio šiais laikais moterys kreipiasi į grožio salonus. Tiesiog čia, termose, sužinosime kai kurias gudrybes, priėję prie dviejų besišnabždančių moterų. Jos jaunos, mitrios, pasidažiusios, jų kūnas gerai prižiūrėtas. Išties šiodvi besijuokiančios moterys visą laiką leidžia maudydamosi, valo ir glotnina odą, trinasi kažkuo panašiu į mūsiškius rausvus skaistalus, pudruojasi ir darosi šukuosenas. O pirmiausia jos pasirūpina, kad intymiosios kūno vietos būtų visiškai depiliuotos. Apulėjus ta proga aiškiai kalba apie „glotnią lytį“, pasakodamas apie nusirenginėjančią moterį.

Depiliacijos dar vienas tikslas – gerai atskleisti... Veneros kalnelio (tai yra to nedidelio iškilumo virš lyties, paprastai nematomo, nes jį dengia plaukai) vaizdą, ir jis patrauks vyro akį, pakvies jį ir šį užplūs aistra.

O dar kvepalai... Iš dviejų moterų pašnekesio sužinome, kad esencijos ir kvepalai yra tokie pat gundymo ginklai kaip ir kūno erotiškos vietos. Kad patiktų, kūnas turi skleisti aromatus: mira ir cinamonas, atgabenami iš Arabijos ir Indijos, yra šių moterų (taip pat ir vyrų) viliojimo priemonių arsenale. Kur tepama kvepalais? Dvi moterys pasipasakoja viena kitai savo paslaptis – plaukai, žinoma. Ant odos, aišku. Bet taip pat... jų imama į burną! Kvapiam alsavimui, pavyzdžiui, dvelkiančiam cinamonu, kai kurie vyrai neatsispiria.

Romos laikais lūpų dažai jau gana paplitę, mėgstamiausia spalva – raudona (pabrėžia tai, ką vyras instinktyviai sieja su moters lytimi). Moteriško tualeto reikmenų skrynelėse romėnė jau turėjo akių šešėlių, antakių dažų (padarytų iš mineralų, kepintų datulių sėklų arba skrudintų skruzdėlių!) ir net blakstienų tušo pirmtakų – tai buvo lenktos adatos, kuriomis į viršų užlenkiamos blakstienos. Kiti moters grožio arsenalo ginklai yra kremai medaus arba švino baltalų pagrindu, kad veidui suteiktų švytėjimo, tepalai, suteikiantys odai švelnumo, rausvinamieji milteliai skruostams, pincetai šalinti nereikalingiems veido ir kūno plaukams... Be to, reikia paminėti spalvotus perukus (šviesius, rausvus ar juodus), gaminamus iš plaukų, atvežamų iš Germanijos ar Artimųjų Rytų, taip pat ir vidinius „rėmus“ palaikyti sudėtingoms ir labai aukštoms šukuosenoms, kurių forma primena popiežiaus galvos dangalus, jos sudėtos iš krentančių kaskadomis garbanėlių, o šios, einant į svarbius renginius ir pokylius, papuošiamos perlais arba brangiaisiais akmenimis.

Grožio chirurgija pašalina riebalus

Romėnai mokėjo chirurginiu būdu pašalinti kūno riebalų perteklių. Žinome, kad jau egiptiečiai, dėl balzamavimo praktikos puikiai išmanę anatomiją, sugebėjo atlikti plastinės chirurgijos operacijas. Jau prieš 3 500 metų buvo atliekamos šveitimo procedūros atjauninti odą ir pašalinti raukšles. Šios procedūros buvo aiškiai aprašytos garsiajame Edwino Smitho Papiruse: ant senio veido odos išpurškiamas tepalas, kuris sušvelnina raukšles ir išlygina odą.

Romos laikais susiduriame su nepaprastais plastinės chirurgijos atvejais – gūžio (Bazedovo liga) pašalinimu, zuikio lūpos gydymu ar rekonstrukcinėmis legionierių ar gladiatorių, kurių veidai dažnai būdavo sunkiai sužaloti, operacijomis.

Bet apie labiausiai stebinantį atvejį, kai šlovingos kariškių šeimos palikuoniui buvo pašalintas riebalų perteklius, pasakoja Plinijus Vyresnysis.

Tai buvo Lucijaus Apronijaus Cezanijaus, buvusio konsulu, sūnus: vaikinas buvo tiek nutukęs, kad nesugebėjo vaikščioti, – galbūt dėl hormonų apykaitos sutrikimo, o gal dėl nesaikingo gyvenimo prie stalo. Reikėjo operuoti. Štai ką pasakoja Plinijus: „Pasakojama, kad Lucijaus Apronijaus, buvusio konsulo, sūnus buvo toks storas, jam teko pašalinti perteklinį riebalinį audinį, taip palengvinant jo kūną, kuris dėl perdėto svorio nebegalėjo judėti."

Nagrinėję Plinijaus ištrauką mano, kad kalbama apie seniausios pilvo plastinės operacijos aprašą; šiandien tai įprasta operacija, atliekama, kai riebalų nusiurbimas nebeefektyvus, – jos metu paciento kūnas įpjaunamas keliose vietose, paprastai netoli bambos ir virš gaktos, oda atskiriama nuo raumenų, pašali-

nami visi riebalai ir pertekliné oda, paskui oda grąžinama į vietą ir pritvirtinama. Tikėtina, kad romėnų chirurgas tokią operaciją ir atliko, tik tiek, kad nesinaudojo šiuolaikine anestezija, pasikliaudamas tik didžiulėmis opijaus dozėmis. Atrodo, pacientas, anot Plinijaus, nemirė ir, nepaisant ilgo atsigavimo ir greičiausiai gerai matomų randų, pradėjo normaliai gyventi.

Pralekianti akimirka

Tarp visų romėnų garbinamų dievybių buvo vienas ypatingas dievas, galbūt geriausiai atspindintis jų gyvenimo filosofiją. Taip pat ir... lovoje. Vadinosi Kairas. Tai buvo pralekiančios akimirkos dievas! Tai yra – progos, kurios negalima praleisti. *Kairós* – graikiškas vardas. Romėnai jį vadino *Tempus* arba *Occasio* (laikas arba proga – suprantama). Turime labai mažai jo aprašymų ar vaizdų. Dzeuso sūnus, jis atrodė kaip gražus nuogas ir raumeningas ilgaplaukis jaunuolis, kone kaip banglentininkas. Bet – keista – priekyje jo plaukai ilgi, o pakaušis plikas. Ant jo pečių ir pėdų – sparnai. O rankoje laiko skustuvą, ant jo aštrių ašmenų pusiausvyros svarstyklės – ženklas, kad viskas gali pasikeisti per akimirką, gali ateiti ir mirtis. Ir būtent Kairas valdo šią akimirką. Sparnai simbolizuoja greitai atsirandančią progą, kai spręsti reikia tuoj pat. Ilgi plaukai priešakyje reiškė, kad progą reikia čiupti vos jai pasirodžius; o plikas pakaušis – kad progai praėjus jos pagriebti nebepavyks...

Kairas buvo ne tiek dievybė, kiek gyvenimo samprata. Tokiais laikais, kai vyro gyvenimas vidutiniškai trukdavo 41 metus, o moters – 29 (dėl gimdymo komplikacijų), gyvenama buvo intensyviai, skinant gražiausius vaisius, kol mirtis nenusinešė vis-

ko. Nereikėjo galvoti apie vakar, nesvarbi buvo rytdiena: reikėjo paragauti visko, ką gyvenimas dovanoja, ir tuo džiaugtis. Meilė, seksas buvo dievų dovana... Stverk kiekvieną galimybę!

Kur senovės Romoje suvilioti merginą?

Jei paklausite šių dienų romiečio, kur galima sutikti viliotinų merginų, atsakys jums, kad yra tam ypač tinkamų vietų. Įvairūs portikai, išbarstyti po Romą, yra mažos ramybės oazės, jie atskirti nuo miesto chaoso, ir mūsų sodų atitikmuo – kolonomis apsuptos aikštės, dažnai jų viduryje – šventyklos ir sodeliai, takeliai, fontanai ir statulos, kur moterys mėgsta pasivaikščioti tyloje ir vėsoje, suteikdamos galimybę prie jų prisigretinti.

Tai Forumas, žmonių gausa čia suteikia progų susitikti. Bet čia visuomet lieka viešos vietos reikalaujamo formalumo problema. Bet būna ypatingų progų, kai pasinaudojant minia buvo galima pabandyti fiziškai prisiliesti, – tai švenčių dienos ir triumfo eisenos. Ovidijus buvo Augusto surengto triumfo, kai buvo parklupdyti partai, Romos priešai Artimųjų Rytų prieigose, liudininkas. Jis aiškiai parodo, kokia gera proga buvo šie renginiai merginų medžioklės mėgėjams. Tūkstančio žmonių, išsirikiavusių prie gatvių, kuriomis žygiuoja eisena, spūstyje prisigretinus prie nusitaikytos moters reikia palaukti pirmos galimybės užmegzti kalbą – kai ji paklausia apie triumfo vežimus arba belaisvius, arba ką tik nukariautas užsienio sritis. Dažnai šis nekaltas klausimas iš tikrųjų yra bandymas užmegzti „kontaktą“, ir vyras tai turi suprasti akimirksniu – atsakymas turi būti tvirtas, tiesus ir tarp jųdviejų pažadinti jausmą. Jei taip nutinka, kaip pabrėžia profesorius Karlas Wilhelmas Weeberis, Romos

laikų tyrinėtojas, galima įsivaizduoti tolesnę sceną, apie kokią užsimena poetas Propercijus: „... ir prisispaudęs prie mano mergaitės krūtinės pradėjau žiūrėti ir skaityti ženklus (triumfo eisenoje), įmatydamas juose užkariauto miesto pavadinimą [...] mačiau (prieš) belaisvius vadus, sėdinčius ir saugomus..."

Minioje visų dėmesys nukreiptas į pravažiuojančius vežimus, praeinančius kareivius ir belaisvius, todėl galima prisiliesti, paglostinėti, pagrabinėti, ko šiaip gatvėje neįmanoma. O vėliau galima pratęsti kitur – ir iš tikrųjų pasimylėti.

Mėgstamos lotynų meilužių vietos vilioti merginoms dažnai panašios – čia renkasi minios, taigi didesnis pasirinkimas, čia galima užmegzti artimą kontaktą ir tuo pat metu nekristi į akis. Todėl, anot Ovidijaus, geriausia vieta gundyti yra Didysis cirkas, čia suartėjama išties „paliečiant" moterį.

Apie viliojimo Didžiajame cirke būdus jau kalbėjome ankstesnėje knygoje („Romos imperija. Kelionė paskui monetą"). Čia labiausiai stebina abiejų pusių žaidimas. Kadangi tribūnos yra mišriai publikai (kitaip nei Koliziejuje, kur vyrai ir moterys griežtai atskirti), Ovidijus pataria nusižiūrėti „auką" ir paskubėti atsisėsti šalia: tuomet ir nutinka pirmasis kūnų kontaktas, susiliečia klubai. Dabar reikia veidmainiškai palaikyti komandą, kurią palaiko moteris, – tai sutarimo pradžia. Tuomet metas kitoms gudrybėms, pavyzdžiui, ranka nubraukti nesamas dulkes (sukeltas lenktynių vežimų) nuo moters pilvo. Tai antras kontaktas, paliečiama kita moters kūno vieta. Pagaliau ta dingstimi, kad merginos tunikos kraštas prispaustas jos sandalo, paprašyti jos pakelti kojas, tuomet, jei ji sutinka, galima pakelti tuniką ir nužvelgti kojas ir šlaunis... Taip pataria Ovidijus. Jis priduria, kad norint užkariauti moterį Didžiajame cirke „daugeliui užteko tik paslaugia ranka pataisyti pagalvę". Bet kodėl taip lengva

užkariauti moterį Didžiajame cirke? Galbūt todėl, kad... ji atėjo į cirką norėdama būti suviliota! Juk akivaizdu – visos šios suartėjimo gudrybės veikia tiktai tuomet, jei moteris yra bendrininkė: tai ji „kabina“ vyrą, o ne atvirkščiai.

Kaip „pakabinti“ moterį: Ovidijaus patarimai

Kokios buvo romėnų meilužio viliojimo strategijos prieš du tūkstančius metų? Pirmoji problema, kurią reikia išspręsti – kaip apie jas sužinoti. Yra būdas. Iš tikrųjų gali padėti daug veikalų ir meilės eilėraščių. Tai kūriniai, skirti Romos elitui, juose pilna patarimų. Ypač didelės vertingos informacijos ir patarimų kasyklos yra poeto Ovidijaus *Ars amatoria* („Meilės menas“), meilės vadovėlis, poetą garsinęs nuo Augusto laikų iki dabar: bestseleris, kurio sėkmės pavydėtų bet kuris šiuolaikinis autorius.

INICIATYVA

Pirmiausia vyras turi imtis iniciatyvos – *Vir prior accedat* („Teprisiartina pirmasis vyras!) – ir dėl to, kad romėnų pasaulyje vyrai vadovauja, ir dėl to, kad mergina negali sau leisti viešai provokuoti.

PIRMASIS SUARTĖJIMAS

Dabar reikia pradėti pokalbį. Taigi, bet kaip? Romėnei patinka būti „maldaujamai“, reikia sakyti švelnius meilės žodžius, beveik nuolankiu tonu: „maldos intonacijomis“, sako Ovidijus. Reikia pulti nuosaikiai ir pernelyg nespausti. Geras būdas yra jai pirmiausia pasiūlyti draugystę, o meilę paslėpti. „Šitokiu būdu

jau mačiau daugiau nei vieną savo žodžiais nugalint drovią moterį: pirmiausia draugas, o netrukus jis jau meilužis."

KOKIUS ŽODŽIUS SAKYTI MOTERIAI

Dabar labai svarbu kalbėti teisingomis temomis ir sakyti teisingus žodžius. Moterų silpna vieta, anot Ovidijaus (I, 618–624), yra komplimentai: kad gautum moters dėmesio, o labiausiai pritarimo, reikia tikrąja to žodžio prasme užversti ją komplimentais. Jo patarimai ciniški, tik paklausykite: „Dabar nugalėk jos širdį gudriais meilikavimais [...] Negailėk jai sakyti, kad gražus jos veidas, gražūs plaukai, grakštūs piršteliai, mažos pėdos. Net ir tyra moteris būna patenkinta, kai jai sakoma, kad ji graži: mergelė nori globos ir meilės."

Žinoma, ir drabužiai – tema, kuriai moterys labai jautrios. Turime atrodyti sužavėti ir apstulbinti jų išvaizdos, jų drabužių, o jie geros kokybės, gerų meistrų siūti. Jei ji pasipuošus auksu, reikia sakyti jai, kad ji brangesnė nei auksas; jei ji su kailiais – kad nėra nieko, kas jai labiau tiktų; jei pasirodo apsirengusi tik lengva tunika, sušukti: „Ak, tu įžiebi liepsnas!" Jei jos šukuosena su sklastymu, pagirk sklastymą, o jei plaukai sugarbanoti karšta geležimi, sakyk: „Ak! Ši banga tokia graži..." Kai šoka, reikia žavėtis jos rankomis – ir jos balsu, kai dainuoja. Ir pagaliau dera pašlovinti kiekvieną jos glamonę, kurią padovanos šiąnakt...

Mums kai kurie patarimai atrodo kiek paprasti, bet už jų slypinti strategija labai rafinuota. Kaip lašišos, gundytojai kyla prieš srovę kalbėdami tomis temomis, kurios labiausiai rūpi moteriai: išorė, grakštumas, dėmesys kiekvienai mažiausiai smulkmenai, ir tam, kaip ji pateikiama.

Žinoma, nereikia perdėti. Tas pats Ovidijus rekomenduoja neišsiduoti kokiais nors neįtikinamais teiginiais.

Ko niekuomet nereikia sakyti moteriai

Niekuomet neturi į galvą ateiti mintis kalbėti apie jos trūkumus – fizinius ar charakterio – nei jų smerkti. Ir visiškai nedera klaustis jos amžiaus: „Niekuomet neklausk jos metų, nesiaiškink, kada gimė, ypač jei ji jau blykšta, jei jos geriausias laikas praeityje, jei jos plaukuose gali pamatyti žilų."

Būkite atsargūs pasakodami apie sekso naktis ar girdamiesi pergalėmis. Net jei jos yra tiesa, poveikis bus priešingas, nes tai sumažina merginamos moters vertę.

APGAULĖS STRATEGIJA

Užkariaujant moterį, sako Ovidijus, leidžiama ir apgaulė. O kaip? Poetas labai atviras. Tai melagingi pažadai ir melagingos priesaikos, mažos apgaulės, bet tokios paveikios. „Žadėk daug: pažadai pritraukia moteris", ir nereikia dvejoti prisiekti dievais: „Žadėdamas prisiek dievais kiek tiktai nori! Jupiteris iš aukštybių šypsosi įsimylėjėliams priesaikos laužytojams ir leidžia, kad Eolo vėjai jį neštų šalin be jokių pasekmių."

Senovės Romoje tradiciškai buvo manoma, kad dievai atleidžia tiems, kurie sulaužo priesaikas dėl meilės.

Kita apgaulė buvo... netikros ašaros! Bet reikėjo būti gerais aktoriais, o jiems, prireikus, padeda kai kurie „specialieji efektai". „Naudingos ir ašaros – verksmas švelnų ir deimantą padaro. Lai ji pamato tavo drėgnus skruostus, jei gali; o jei ašarų nėra (jos ne visada pasirodo laiku), paliesk akis sudrėkinta ranka."

Kaip patyręs romėnas meilužis, koks ir buvo, Ovidijus (I, 729–738) pateikia paskutinį patarimą, kaip užkariauti moterį svarbiausią akimirką, tai yra tuomet, kai reikia žengti lemiamą žingsnį, – tenka atrodyti pasikeitusiam, tarsi nemiegojai dienų

dienas, graužiamas meilės šiai moteriai: „Tegul kiekvienas meilužis būna pablyškęs – tokia spalva ir tinka, ir naudinga. Ir tik kvailiai galvoja, kad neverta... Tavo širdis pasirodo tavo sulysusiame veide; pridenk be baimės gobtuvu savo švarius plaukus. Ilgas būdravimas, jaudulys ir rūpestis iš didelės meilės jaunuolius nualina. Jeigu nori pasiekti uostą, bandyk atrodyti taip, kad į tavo veidą žiūrėdamas galėtų pasakyti: „Štai, tu įsimylėjęs!“

Pokyliuose reikia vengti vyno, bet atrodyti kiek įkaušusiam gali būti naudinga, norint pasiųsti pranešimą mylimajai. Nors visi tiki, kad drąsūs ir įžūlūs žodžiai yra vyno vaisius, iš tikrųjų jie stipriai paveikia moterį ir pasiekia tikslą. Ovidijaus siūlomi žodžiai labai aiškūs: „Ir pakeldamas taurę sakyk – būk sveika ir tebūnie sveikas su tavimi lovą besidalijantis!“

Aiškus kvietimas pasimylėti su moterimi.

KŪNIŠKO RYŠIO METAS

Tai sudėtingiausia ir subtiliausia, nes, kaip sakėme, paliesti romėnę matroną draudžiama. Ką daryti? Štai kelios gudrybės – pokylio pabaigoje reikia pasinaudoti atsisveikinimo sąmyšiu ir paliesti taip trokštamą merginą: „Kai patraukus stalus kilsite eiti, minia ir vieta tau leis prie jos prisiartinti. Eik per minią kuo arčiau ir prisigretinęs lengvai paliesk pirštu jos klubą, jos pėdą švelniai brūkštelk savo pėda.“ Net ir viešoje vietoje galima pabandyti labai atsargiai paliesti matroną, pavyzdžiui, Didžiajame cirke, – klasikinio elgesio jame instrukciją jau aprašėme. Tai tiksli gundymo technika, kur netrūksta nei žodžių, nei gestų. Jei prisėdęs prie trokštamos suvilioti moters vyras ima vis labiau ir labiau glaustis jai prie klubo ir taip siunčia itin aiškų pranešimą, ji gali atsakyti tiktai priimdama spaudimą ir savo ruožtu prisiglausdama arba atsitraukdama.

ATSITRAUKIMO STRATEGIJA IŠGIRDUS „NE“

Jei gundytojas suvokia, kad jo pastangos bergždžios, arba – dar blogiau – susilaukia paniekos, geriau greitai atsitraukti, atsisakius maldavimų ir meilikavimų. Svarbu suprasti tai anksčiau, kol moteris nepasakė ar neužsiminė, kad merginimas nepageidautinas. Būtina parinkti tinkamą laiką – jei vyras nutraukia savo veiksmus nesulaukęs moters reakcijos, šioji, pasijutusi nebemerginama, gali savo ruožtu atsigręžti į gundytoją ir padrąsinti jį pradėti iš naujo, o šiuo atveju viskas baigsis sėkmingai („Daugelis eina pas tuos, kurie bėga, o į apsiaustį surengusius žiūri su panieka“).

Bet jeigu „ne“ yra galutinis, tuomet geriau nusitaikyti į kitą moterį. Nes imperijos sostinė iš tikrųjų „gali duoti tau tiek ir tokių moterų, kad gali pasakyti: „Visa, kas gražaus pasauly, yra šičia.“

Ovidijaus žodis.

Romėnių gudrybės vyrams vilioti

Vyras turi žengti pirmą žingsnį, bet moteris būtinai turi patraukti jo žvilgsnį ir sukelti jam geismą. Jau kalbėjome apie tai, kaip svarbu buvo moteriai rūpintis savo išvaizda, kad patiktų vyrui ir būtų merginama. Ovidijus ypač pabrėžia, jog daug dėmesio reikia skirti dantų valymui (!), veidui ir pažastims, be to, kaip jau sakėme, kojų skutimui: „... tenesklinda niekada gaižus ožkos kvapas iš jūsų pažastų, tenestyro ant jūsų kojų šiurkštūs šeriai“.

Moteris, dvelkianti ožiu – tai leidžia suprasti, kokių moterų galima sutikti senovėje už Romos ir už socialinių sluoksnių, kuriuose sukasi Ovidijus, ribų...

Kitas poeto iš Sulmonos patarimas – niekuomet neleisti vyrui sužinoti makiažo paslapčių. Jis neturi dalyvauti, kai daromas

makiažas, neturi žinoti naudojamų kompresų. Net jei reikėtų užsisklęsti kambaryje, vyras niekuomet neturi matyti pusiau padaryto darbo... Nei žinoti, kaip oda tampa švytinti, o lūpos blizgios.

Kadangi moters pagrindinis ginklas yra jos žavesys, reikia visiškai paslėpti trūkumus. Kiekviena moteris jų turi, ir kartais tenka „apgaudinėti“. Taigi reikia visuomet pridengti veido ir kūno trūkumus. Jei, pavyzdžiui, moteris yra žemo ūgio, geriau likti sėdėti, kad „stovėdama neatrodytumei lyg jau sėdinti“, sarkastiškai komentuoja Ovidijus. Po to išsitiesti lovoje ir taip paslėpti stotą arba pridengti pėdas drabužiais, kad šalia gulintis vyras nemėgintų palyginti moters kūno su savuoju. Ta proga reikia prisiminti, jog Romos laikais vidutinis moters ūgis buvo 1,55 metro, – ir čia kalbame apie vidurkį, taigi buvo ir žemesnių moterų...

KITI OVIDIJAUS PATARIMAI

– Jei esi pernelyg liesa, dėvėk laisvus ir plačius drabužius, paslėpk kūną po apsiaustu.

– Paslėpk nevykusią pėdą baltame batelyje, jis paslėps kontūrus, niekuomet neatrišk raištelių, jei tavo kulkšnis maža (atrodytų, jau senovėje daugelis vyrų žiūrėdavo į moterų pėdas ir jas myluodavo).

– Jei tavo rankos pernelyg storos, o nagai nelabai gražūs, nemostaguok, kai kalbi.

– Jei tau iš burnos sklinda blogas kvapas, niekuomet nekalbėk tuščiu skrandžiu ir neatsuk savo veido į vyrą.

– Jei tavo dantys juodi ar per dideli, ar kreivi, prisimink, kad šypsena tau padarys tik žalos (kokių tik moterų nesutiksi romėnų laikais).

– Jei tavo mentės aštrios („sparneliai“), naudokis švelniomis pagalvėlėmis.

– Jei tavo pernelyg plokščia krūtinė... naudokis juosta. Juosta, arba *strophium*, iš audinio arba labai plonos odos, dažnai naudojama romėnių: ji padidina krūtinę ir stebėtojui ima atrodyti vienu ar dviem dydžiais didesnė, be to, pakelia ją, ir tuomet iškirptė patraukia vyro žvilgsnį. Žodžiu, tai romėniškas *Wonderbra* ar *Push-up* atitikmuo.

– Nereikia pernelyg puikautis prabanga, renkantis papuošalus ir drabužius dera susitelkti į eleganciją. Štai išsilavinusio žmogaus ir moterų mylėtojo, gyvenusio prieš du tūkstančius metų – Ovidijaus – nuomonė, beje, labai aktuali: „Perteklius kartais neveda mūsų pas jus, o atbaido. Mus patraukia paprasta elegancija.“

Be abejonės, vienas iš romėnių viliojimo ginklų yra šypsena. Bet kad ji būtų efektyvi, niekuomet nereikia būti vulgariai, privalu žmogui sudaryti grakštumo įspūdį: „Duobutės burnos kampučiuose turi būti mažutėlės, o lūpos kraštas visuomet dengti dantenas.“

Be to, svarbi ir laikysena, ir eisena – būtent dėl jų vyras lieka iš pirmo žvilgsnio moters sužavėtas ar atstumtas. Anot Ovidijaus, ji turi vaikščioti elegantiškai, vengdama vulgaraus žingsnio praskėstomis kojomis – kaip „Umbrijos piemens žmona“, – taip pat ir menkai juslingo, kai kūnas juda lyg suglebęs... Geresnis bus karališkas ir išdidus žingsnis. Bet dar paveikesnis yra žingsnis siūbuojant – kai neperdedama, jis pabudina vyriškus instinktus.

Stengiantis atkreipti į save dėmesį visuomet reikalinga viena kita maža apgaulė – pavyzdžiui, palikti nuogą petį ir viršutinę rankos dalį, – šiuolaikinė mada irgi dažnai taiko šią priemonę.

Ir poetas pastebi: „Šiam vaizdui atsispirti negaliu, jis mane vilioja išbučiuoti šitą petį, kiekvieną lopinėlį ligi pat tos pridengtos vietos."

Žinoma, kaip pabrėžia Romos laikų tyrinėtojas Karlas Wilhelmas Weeberis, tais laikais moters idealas vyrui – švelni, žavi, bendraujanti ir nuolanki. Šioje vyriškoje visuomenėje norinti būti vyro sugundyta moteris privalėjo tai turėti galvoje. Taigi, pražudyti save? Galbūt pakako turėti omenyje labai paprastą atskaitos tašką – vengti barnių. Išties barniai, anot Ovidijaus, yra būdingi žmonoms. Meilužė, norinti išsaugoti savo vyriškį, turi jų visada vengti kiek tik įmanoma.

Yra ir kitokių gudrybių, kuriomis mergina gali pasinaudoti, kad sučiuptų vyrą ir įveiktų kitų moterų konkurenciją. Kadangi kai kurių moterų balsas nepaprastai gundantis, beveik kaip ir graži išvaizda, mokėjimas dainuoti tampa koziriu, kurį reikia puoselėti ir tobulinti. Ir šokis, atskleidžiantis rankų ir kūno grakštumą, bet jis dar ir kalba romėnų vyrui labai įtaigia kalba, siūbuojantys klubai yra neatremiamas afrodiziakas, kaip ir ritmiškai judančios juslingiausios kūno dalys. Dar ir šiandien pilvo šokyje išliko tai, kas romėnų laikais buvo garsių Kadiso šokėjų gundytojų šokiuose, jos dalyvavo kiekvienoje šventėje, džiugindamos savo juslingais kūnais ir kastanjetėmis (iš jų šokio vėliau kilo ir flamenkas).

Žinoma, skambinti citra, arfa ar deklamuoti eiles – visa tai dažni romėnių gundymo įrankiai...

Ir pagaliau yra tik gamtos pasiūlytas „slaptasis ginklas", padėjęs daugeliui romėnių – minkštoji r. Tai defektas, pilnas neapčiuopiamo žavesio ir veikiantis daugelį romėnų vyrų, jeigu tikėtume senovės autoriais.

Įprastinis pasiteisinimas... galvos skausmas!

Jau prieš du tūkstančius metų moterys susidurdavo su vyrų atkaklumu ir turėdavo kokiu nors būdu juos tramdyti, tačiau nerizikuodamos jų prarasti tiesiog pasakius „ne". Ką daryti? Tuomet (ir dabar tai labai aktualu) buvo patariama elgtis apdairiai. Bent jau romano pradžioje mergina neturi pasiduoti. Vyras „laikomas už pavadžio": moteris turi būti geidžiama, bet nepasiekiama. Taigi moteris maitins vyro augantį geismą ir turės sugebėti sukurti jam iliuziją, kad netrukus pagaliau ją užkariaus, o paskui šitą tikrumą atidėti – atsakyti į jo laiškus pavėluotai arba atidėti pasimatymus kaskart vis dėl kitos priežasties... Tai subtilus menas, ir šiandien surandantis daugybę vyrų „aukų". Jauna moteris neseniai apibendrino šią moterišką strategiją aštroku, bet labai tiksliu pokštu apie mergintojus: „Kam duodu ir kam pažadu."

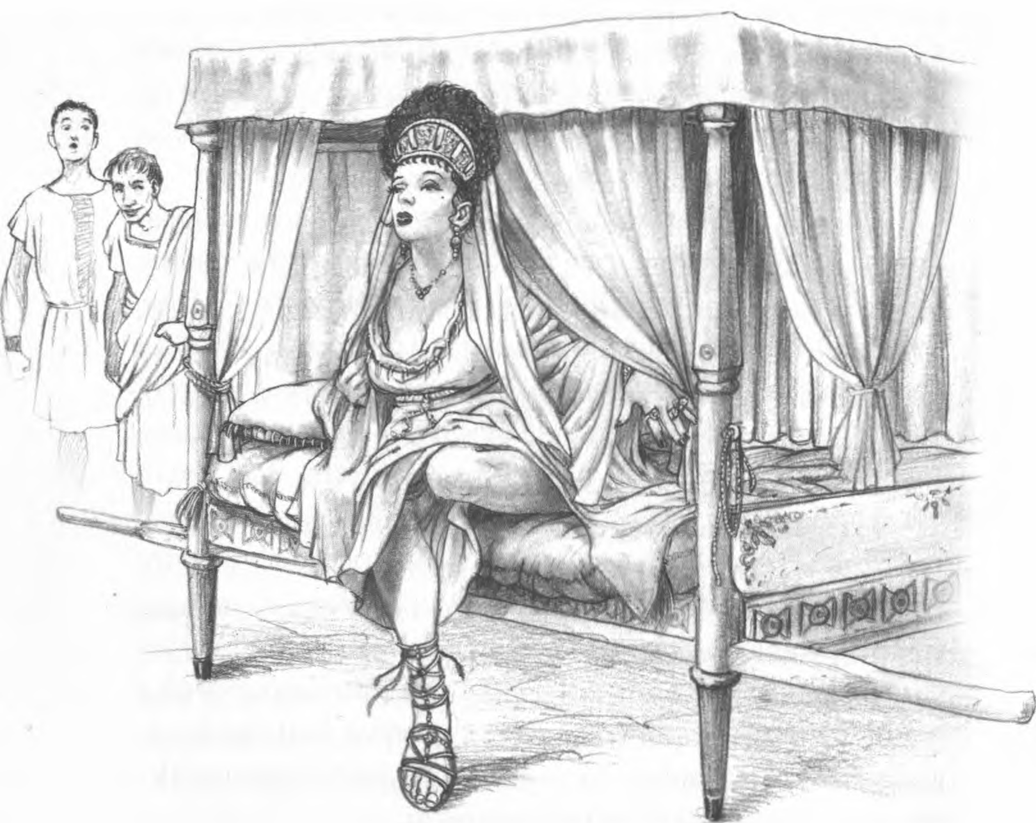
Tarp pasiteisinimų, naudotų romėnių, kai jos norėdavo atidėti meilės pasimatymą, net ir paskutinę akimirką, kai jau šviečia karšta sekso naktis, yra vienas amžinas, taikomas ir šiandien – galvos skausmas! Niekuomet nesužinosime, kiek milijardų vyrų per visą istoriją atsitrenkė į šitą „sieną", paskutinę akimirką iškilusią jų kelyje į neišvengiamą pasimylėjimą. Susidūręs su šiuo pasiteisinimu vyras tegali tik pasiduoti...

Kitas pasiteisinimas? Sutuoktinio pasirodymas, griaunantis visus planus, griežtesnė priežiūra arba, dar blogiau, jo įtarimas... Visa tai pasiteisinimai, leidžiantys sušvelninti meilužio spaudimą ir norus, bet palaikantys jo viltį liepsnojančią ir geismą nepaliestą. Tai pati geriausia moters strategija.

Romėnės, palyginus su šiuolaikinėmis moterimis, galėjo dar ir papildomai pasiteisinti: draudimai ir seksualinio susilaikymo

dienos, nustatytos deivės Izidės, kurios kultas turi daug sekėjų. Nė vienas romėnas tiksliai nežino, kurios tai dienos, taigi juos nesunku apgauti... Bet nereikia perdėti: jei vyras atstumiamas daugelį kartų, jis praranda įkarštį, apsisuka ant kulno ir eina pas tas, kurios gal ir gudresnės, bet atsiduoda lengviau ir jį sučiumpa. Taigi patarimas toks: reikia kartkartėmis atsiduoti. Štai ką sako Ovidijus šia tema: „Daugelį naktų buvo atsakyta, meluota apie galvos skausmą, o kitą kartą Izidė parūpino dingsčių. Po to priimk jį, kad nepradingtų įprotis paremti ir nesumažėtų meilė, pernelyg dažnai atstumiama."

Galiausiai yra vienas labai efektyvus ginklas, kadangi jo padedama moteris maitina vyro aistrą varžytis ir palaiko jo įtampą: sukelti jam... pavydą! Tai sena ir ištobulinta sistema, kurią romėnės labai sumaniai taiko. Svarstymai apie varžovą (aiškiai neegzistuojantį) uždega vyrą meilės žygiams, skatina jį rūpintis, pakursto liepsną lovoje. Moterys dažnai taip elgiasi ir šiandien. Kartais pakanka moteriai probėgšmais užsiminti apie nekaltus dalykus (tai ir yra visa gudrybė), pavyzdžiui, tariamą bendradarbio dėmesį, pažįstamo globą vakarieniaujant arba vyrų žvilgsnius, kai tiesiog eina gatve apsipirkti, – ir pasiekiamas tas pats poveikis: jos partnerio aistra pabunda. Bet tai labai pavojingas žaidimas, kadangi, jei suklystama dėl pavydo dozės, poveikis gali būti priešingas ir santykiai pražudyti: vyras, kurio garbė užgauta, nutraukia bendravimą su moterimi, nes būdamas įsitikinęs, jog yra išduotas, atlygina jai tuo pačiu.

VII

GROŽIO SPEKTAKLIS

Popietė teatre, tai yra moterys medžioja vyrus (arba atvirkščiai)

Teatras yra dar viena ideali vieta siekti pergalių. Tas pats Ovidijus siūlė moterims apsilankyti Romos teatruose medžioti vyrų. Kodėl? Tai mes ir norime sužinoti.

Mes esame gatvėse, vedančiose į pirmąjį Romoje mūrinį Pompėjaus teatrą. Šiandien jis pradingęs – iš dalies apiplėštas ir sugriautas, iš dalies tapo dalimi pastatų, užimančių kvartalą tarp Argentinos skvero ir Kampo de' Fiori aikštės. Bet Trajano laikais jis dar stovi visu gražumu, padengtas spalvotu marmuru. Iki jo nereikia toli eiti, jau esame už kelių gatvių.

Priešais mus einanti moteris žingsniuoja lėtai ir ritmingai. Jos klubai gundomai siūbuoja, drabužiai plevėsuoja lyg lengvo vasaros brizo judinamos užuolaidos. Tai eigastis, užburianti kiekvieną sutiktą – kai kurie žmonės atsisuka ir sustingę nebyliai stebi, kaip eina ši mergina. Moterys išdidžiai nepasuka galvos, bet akies krašteliu stebi jos katiniškus judesius. Kas ji? Negalime pamaty-

ti jos veido nei plaukų, jos galva uždengta raudono šilko skraiste (*palla*). Bet *stolos* faktūra ir elegantiška siuvinėta tunika, siekianti iki pat žemės, leidžia suprasti, kad ji iš geros šeimos. Priešais ją einantis vergas praskiria taką gatvėje, kurioje atsiranda vis daugiau žmonių. Iš tikrųjų tūkstančiai žmonių iš visos Romos plūsta į teatrą, ir kvartale per kelias valandas susitelkia neįtikėtina minia. Žinoma, yra tuo besinaudojančių: parduotuvės atidarytos ir siūlo tai, ko dabar labiausiai reikia, pavyzdžiui, pagalvių ir galvos apdangalų nuo saulės, taip pat ir valgių bei užkandžių: alyvuogių, minkšto sūrio, keptų žuvelių. Spurgų pardavėjai tuščiai bando stabdyti praeivius, kaišiodami savo padėklus tai į kairę, tai į dešinę. Jie primenu lokius, kurie bergždžiai mėgina sučiupti upėje šokinėjančias lašišas. O ir „baruose“ susirinko nedideli būreliai užkąsti prieš reginį. Kuo arčiau prieiname, tuo tankesnė žmonių minia, laukiančiųjų būreliai šnekučiuojasi prieš spektaklį, paprastai dieninį, arba laukia kokio vėluojančio draugo.

Moteris pradingsta nardydama tarp žmonių kaip delfinas, ją nulydi žvilgsniai. Kai ji pradingsta, pakeliame galvą ir priešais matome milžinišką į dangų kylantį teatro pastatą. Jis daug aukštesnis nei aplinkiniai pastatai, savo dydžiu primena šiuolaikinį stadioną. Iš tiesų jis labai panašus į Koliziejų – nuapvalintos sienos, arkadų eilės. Tiktai kitaip nei Koliziejus jis yra ne cilindro formos, – iš tikrųjų jis „pusiau Koliziejus“, nes yra „neišbaigtas“, vėduoklės formos.

Pompėjaus teatras yra didžiausias ir gražiausias Romoje, didesnis ir gražesnis nei Balbo ir Marcelo teatrai. Romėnai jį labiau ir mėgsta – dėl jo marmuro, puošybos, statulų. Sėdimųjų vietų yra net 17 500, taigi čia nedideliame plote tarp gatvių ir namų susitelkęs milžiniškas kiekis žmonių. Neįmanoma kartkartėm nesusidurti su vienu ar kitu žmogumi. Bet šitą minią puikiai

„praryja“ nesuskaičiuojamos teatro arkos, išsižiojusios kaip daugybė alkanų burnų. Palipame ant statulos pjedestalo, kad geriau matytume visą šį žmonių knibždėlyną. Ir pastebime, kad tikrai, kaip aprašė Ovidijus, moterų daug ir jos ateina po kelias ar grupelėmis – lyg nenutrūkstanti skruzdėlių vora žygiuoja į skruzdėlyną, lyg bičių spiečius. Bet šios bitės nusiteikusios „gelti“...

Romėnių grožio paradas

Eiti į teatrą romėnėms yra tas pats kaip mums į kviestinį iškilmingą priėmimą, kur daug raudonų kilimų. Įėjimas į teatrą, visi takai jame, koridoriai ir laiptai tarp tribūnų yra ne kas kita kaip „parado“ pakyla. Taigi teisybę sako Ovidijus – moterys čia ateina pamatyti ir... pasirodyti. Tai ir stebime.

Štai Romos laikų „limuzinas“. Artėja prie teatro lyg į uostą įplaukiantis burlaivis, sulėtina greitį ir sustoja, kad keleivė galėtų išlipti. Atstumas iki teatro tobulai apskaičiuotas taip, kad visi galėtų matyti moterį karališkai žengiant įėjimo link. Vergas pastato kėdę ties neštuvų viduriu ir atitraukia užuolaidėles. Tai tarsi uždanga, atskleidžianti tą, kuri išsitiesusi viduje, ir visai kaip teatre prasideda puikiosios romėnų matronos spektaklis.

Tai aukšta moteris, jos šviesūs plaukai sudėti į sudėtingą disko formos šukuoseną. Išpuoselėta garbanų aureolė karūnuoja kaktą. Priešais neštuvus vergas praskyrė laisvesnį plotelį. Ji visus apžvelgia, tuomet lėtu karališku žingsniu lipa iš neštuvų. Pirmiausia žemę, o tiksliau, kėdutę paliečia jos pėda... visi pamato sandalą, nusagstytą įvairiaspalviais brangakmeniais. Ji jaučia daugybę į ją įsmeigtų žvilgsnių ir gerai žino, kad priglundančio šilko tunika apgobia jos kūną, atskleisdama kiekvieną figūros detalę. Kai lip-

dama iš neštuvų moteris parodo savo ilgas kojas, vyrų minioje pasigirsta negarsus murmėjimas. Pradėjus eiti ją nušviečia vyrų žvilgsniai – lyg būtų fotografų blykstės. Sulig kiekvienu žingsniu jos auskarai skimbčioja, kai siūbuojantys perlai paliečia vienas kitą – tai turto skambesys... Moterys žiūri į jos žiedus, gyvatės pavidalo apyrankes, diademą plaukuose, vertina jos drabužių šilko kokybę ir elegantiškas klostes, o pirmiausia – kaip rūpestingai sutvarkyta šukuosena. Teatras yra vieta, kur vyksta rimtos moterų, kurių dėmesio neišvengia nė viena smulkmena, varžybos.

O štai vyrai žiūri į ką kita – nė vienas nesugebėtų pasakyti, kokios spalvos buvo papuošalai ar siuviniai, bet tyrinėja jos kūną, lūpų putlumą, krūtų formą ir klubų platumą. Moteris, atrodo, nekreipia dėmesio, bet taip tik atrodo. Jos akys, išmoningo makiažo pagilintos ir pailgintos, paslapčiomis smaigsto minią, ieškodamos galimos aukos. Matrona labai gerai moka rinktis: iš dešimčių čia esančių vyrų šovė ir „užkabino“ trumpučiu veriančiu žvilgsniu tik tris. Bet jie, atrodo, gražiausi ir geriausiai apsirengę – tai galimai jos padėtį atitinkantys meilužiai. Šie žvilgsniai yra tiktai vizitinės kortelės, rodančios, kad ji gali būti prieinama, ir nieko daugiau. Dabar žingsnį turi žengti jie. Teatre pamatysime...

Štai ateina dar dvi moterys. Ir jos gausiai pasipuošusios. Štai dar kita. Ir dar viena. Kiekviena moteris čia rodo tai, kas labiausiai paveiks vyrus ir moteris: jeigu ji jauna, akins ir provokuos, jei subrendusi, pridengs nužydėjusį kūną savo turtais (prabangūs šilkai, karoliai, auksas ir papuošalai, prašmatni šukuosena), jei ji graži, nedengs šydais savo grožybių, jei negraži – iškirpte, permatomais ar prigludusiais drabužiais, lūpų dažais paryškins labiausiai provokuojančias ar seksualiausias kūno dalis.

Šiame kasdieniame madų šou yra Romos moteriškosios faunos iškiliausi egzemplioriai. Stovėdami prie įėjimo į teatrą

suvokiame, kokia strategiškai tinkama ši vieta „čiupti“. Kiekviename žingsnyje girdėti šnabždamų komentarų dūzgesys. Ypač tuomet, kai, kaip dabar, praeina moteris su svaiginama dekoltė, joje pradingsta lyg praryti visų aplinkinių žvilgsniai. Tai aukšta raudonplaukė moteris. Ji išmaniai apsukusi raudonas juostas apie geltoną tuniką po krūtimis ir ant klubų.

Ilgiausia auksinė grandinė aplink kaklą, leidžiasi tarp krūtų ir toliau – apsiveja apie klubus. Ši sumani ir klastinga pynė atskleidžia beveik tobulas romėno požiūriu formas: iš tikrųjų moters klubai platūs, švelniai besisiūlantys sulig kiekvienu žingsniu, jos krūtys, prigludusios prie tunikos, atrodo stangrios ir iškilios natūraliai, be jas palaikančios juostos. Ji primena dabartines moteris, norinčias, kad visi suprastų, jog jos nėra „perdarytos“. Vos pradingsta už arkų, keli vyrai ir nuseka paskui ją...

Spektaklis vyksta ne scenoje

Po šito moteriškos tuštybės parado įeiname ir mes. Mūsų laukia keli palypėjimai laiptais, kol pasiekiame tribūnas. Pakylą apšviečia lempų sietynai, o prietemoje atrodo, kad stebime skruzdėlyną. Einame paskui lipančius žiūrovus, sutinkame kitus – besileidžiančius. Iš tamsos išnyra moterų veidai, papuošalai ir auksas kaip veidrodžiai atspindi lempų šviesą ir žybčioja kaip laivo šviesos naktį. Kelios moterys turi tiek daug papuošalų, kad primena transatlantinius laivus, kuriuose vyksta šventė... Jos akimirksniu pradingsta koridorių tamsoje, ten aidi vyrų juokas ir euforijos apimtų moterų skardūs balsai.

Iš tikrųjų teatras, kaip pamatysime, yra Romos didžiųjų pasilinksminimų vieta, palyginama su švente, kurioje griežtos el-

gesio taisyklės paliekamos nuošaliai. Čia iškilmingai ir svaiginamai atsisakoma formalumo. Einame toliau paskui kitų žiūrovų kvapų pėdsaką ir spalvingus drabužius. Pagaliau netikėtai išeiname į tribūnas. Staiga atsiduriame pusapskritėje plačioje balto marmuro salėje – atrodo, kad aplinkui visur marmuras ir jį dengianti gyva tūkstančių veidų ir spalvotų drabužių mozaika. Visi žiūri į milžinišką didžiausio Romos teatro sceną, jos plotis – geri 90 metrų, trys kolonų eilės išrikiuotos viena virš kitos kaip fonas (*scaena*), viską dengia ilgas į priekį išsikišęs skliautas, skirtas nukreipti į publiką garsus ir aktorių balsus.

Atsigręžiame į tribūnas, kur sėdi publika, į stogą ir pastebime milžinišką šventyklą! Ji skirta Venerai. Ką veikia šventykla teatro širdyje? Tai Pompėjaus gudrybė, kad galėtų pastatyti savo teatrą. Juk senatas, bijodamas, kad teatro spektakliai suterš griežtą romėnų kultūrą, uždraudė statyti teatrus, nesusijusius su religija. Išties teatrai visada būdavo greta šventyklų: kadangi į šventyklą įeidavo tik žyniai, bet ne tikintieji (todėl romėnų šventyklose būdavo labai aukšti vartai – kad tikintieji neįėję gerai matytų dievybę, šventykla buvo dievybės „namai“), apeigos vykdavo ne šventykloje – altoriai būdavo pastatyti priešais jos laiptus. Netoli svarbių šventyklų pastatyti teatrai, kur ateidavo lankytojų, buvo pritaikomi religinėms apeigoms. Ir dabar Švento Petro aikštė būna pilna tikinčiųjų, dalyvaujančių oficialiuose popiežiaus renginiuose. Pompėjus „itališkai“ apėjo šitą draudimą, pastatydamas „šventyklą-teatrą“, jo pakopos prireikus galėjo būti naudojamos kaip vietos sėdėti spektaklių metu. Mūsų laikų kūrybiškumas apeinant įstatymus, atrodo, turi gilias šaknis.

Publika jau sėdi ir žiūri spektaklį. Pastebime, kad atmosfera visai kitokia – ne tokia rimta ir santūri kaip mūsų teatruose. Čia tvyro džiaugsmas ir euforija, tarsi turėtų pasirodyti komikas. Ir

tikrai – įspūdingiausioje Romos scenoje pasirodo mimas, – jie buvo labai mėgstami Trajano laikais. Jo vaidinimas visai kitoks nei mums įprasta – jokių lėtų tylių gestų kaip Marcelio Marceau. Veikiau tai savotiškas Romos laikų vodevilis – lengvos istorijos, kuriose dominuoja vulgarybė, nešvankybė, improvizacijos, paskanintos šiurkščių žodžių, vejojimųsi, grabinėjimųsi, smūgių ir taip toliau. Moterų vaidmenis atlieka nelabai apsirengusios aktorės, vėliau visai nusirengiančios ir besiglamonėjančios, kaip reikalauja scenarijus (tai pritraukia daug daugiau vyrų palyginti su kitais teatro žanrais, kur moterų vaidmenis vaidina vyrai). Siužetai? Apie griežtą tėvą – daugybė komiškų situacijų, apie raguotą vyrą, nesuprantantį, ką jo žmona veikia su meilužiu. Erotinės aliuzijos, vulgarios scenos ir net interliudijos su nusirenginėjimu pagardina viską. Taip, striptizas yra romėnų priedas prie mimų pasirodymo – pradžioje, Graikijoje, jo visiškai nebuvo. Bet romėnai žino, kas yra reginys, netrukus striptizas tampa viso pasirodymo kulminacija: *nudatio mimarum*, kaip jį vadino – kai aktorės arba prostitutės visiškai nusirengia.

Be abejo, tūkstančiai žmonių, įkaitinti šitokios atmosferos, visiškai praranda griežtos romėniškos moralės pojūtį. Sėdėdami stebime, kaip, aidint juokui ir plojimams, šioje bendro susijaudrinimo atmosferoje skrieja degančių akių šūviai, suokalbiškos šypsenos, sutarti ženklai. Nors moterys sėdi aukštesnėse teatro tribūnose, atskirai nuo vyrų, pakanka pertraukėlės metu pakilti ar praeiti tarp eilių ir mesti ilgą užuominos žvilgsnį galimam partneriui.

Tai tikros meilės ir sekso varžytynės: pakanka mažiausio ženklo pažadėti savo malonę labiausiai patikusiam kandidatui.

Tai patvirtina tas pats Ovidijus: galima patirti trumpą vienos nakties nuotykį, ir galima susirasti viso gyvenimo nuotykį, ta-

riant jo žodžiais – merginą, „kurią paimsi tik vieną kartą", arba moterį, „kurią norisi sulaikyti". Jam antrina, viską patvirtindamas, bet visai kitokiomis intonacijomis, krikščioniškas rašytojas Tertulianas, kuriam Pompėjaus teatras buvo viso labo „nešvankybių citadelė".

Dėl kokių moterų romėnai eidavo iš proto?

Reginiai visada sukeldavo vyrų erotinius troškimus. Aštuonioliktame amžiuje tai buvo balerinos ir teatro aktorės, XIX a. pradžioje – „Mulenružo" šokėjos, atsiradus kinui atėjo metas didžiosioms kino aktorėms: Gretai Garbo, Ritai Hayworth, Marilyn Monroe, Ursulai Andress, Angelinai Jolie, vėliau televizija ir žurnalai jų eiles papildė manekenėmis – nuo Cindy Crawford iki Naomi Campbell, ir pagaliau diktorėmis bei laidų vedėjomis.

Romėnų laikais buvo panašiai. Reginiai patiekdavo vyrų erotinei vaizduotei moterų, su kuriomis mielai praleistų naktį. Pradedant nuo mimių, tai yra pantomimos aktorių – mūsiškiame teatre jos atitiktų prieš spektaklį pasirodančias subretes. Gudrios ir nesidrovinčios, jos rodydavo savo kūną scenoje ir taip pat lengvai jį pasiūlydavo pasiturintiems romėnams ar galios vyrams, atėjusiems į teatrą žavėtis jomis. Kiek tik leisdavo jų grožis, jos bandydavo pasigerinti savo gyvenimo, šiaip gana skurdaus, sąlygas arba susirasti meilužį, kuris jas išlaikytų kaip sugyventines.

Mes manome, kad reginių pasaulis šiandien tikrai nelabai pasikeitęs. Bet palyginti su tuo, kas buvo prieš du tūkstančius metų, yra didelis skirtumas. Šiandien moteriai, kuria televizijoje ar paskalų žurnaluose žavisi paprasti žmonės, atvertos durys į beveik visas reikšmingas erdves, taip pat ir į galingųjų kamba-

rius, o romėnų laikais aktorių gyvenimas buvo gerokai sunkesnis, jos įstatymiškai buvo laikomos *infames,* o tai reiškė piliečio teisių praradimą. Tų laikų autoriai jas dažnai vadino *meretrices,* užsimindami apie dvigubą jų vaidmenį – aktorių ir kurtizanių. Ne tik jų gyvenimo sąlygos buvo gana skurdžios ir vargingos, – jos neturėjo teisinės apsaugos, taigi galėjo būti išprievartautos, sumuštos ar persekiojamos ir negalėjo apsiginti. Pats Ciceronas, užsimindamas apie grupės išprievartautą aktorę Atinos miestelyje netoli Romos, kalba apie tai kaip apie normalų faktą, provincijos miesteliuose visiškai įprastą ir nereikšmingą... Įsivaizduokite, jei šiandien paskalų žurnalų viršelių veidai patirtų grupinį išprievartavimą: ar tai būtų laikoma normaliu ir visiškai nereikšmingu faktu?

Bet kas buvo šios senovinės viršelių *femmes fatales*? Ar ką nors apie kurias nors iš jų žinome? Kaip jos elgdavosi?

Trys populiarios romėnės

Anot Servijaus Marijaus Honorato, gramatiko, gyvenusio IV–V amžiuje po Kristaus, Romos istorijoje buvo trys garsios šou verslo moterys. Kiekvienos istorija ypatinga. Be abejo, rasite joms šiuolaikinių atitikmenų mūsų paskalų žurnaluose.

Buvo labai graži moteris, ji gyveno prieš daugiau kaip du tūkstančius metų. Jos sceninis vardas buvo Origina (lot. *origo* – pradžia, šaltinis), bet gal tiksliau ją būtų buvę vadinti „Pabaiga“: iš tikrųjų ji buvo puiki aferistė, iššvaistanti visus palikimus. Buvo tiesiog gimusi medžiotoja. Nedaug apie ją žinotume, jei nebūtų privertusi pamesti galvą Marsėjų, jauną vaikiną iš labai turtingos šeimos, ir jis iššvaistė visą savo palikimą. Taip sako

Horacijus, patikslindamas, kad Marsėjus „jai atidavė ir žemę, ir tėvų namus". Romėnui tai reiškė iš esmės viską.

Maždaug tais pačiais laikais gyveno ir Arbuskula („krūmelis"), aktorė, kurią pažinojo net Ciceronas. Tai buvo moteris su charakteriu, „vejojusi" savo vyrus iš aukštesniojo luomo, tai yra raitelių. Vieno pasirodymo metu šie jai plojo, bet užtat ją nušvilpė paprasti žmonės. Ji pasielgė labai arogantiškai ir negirdėtai įžūliai – nutraukė pasirodymą ir pasakė, kai jai patinka *honesti*, tai yra įvertinimas. Taigi iš esmės paprastesnius žiūrovus ji išvadino „skurdžiais" ir „negarbingais", turint galvoje, kad iki tol pati lankėsi aukštuomenės miegamuosiuose.

Bet garsiausia Romos istorijoje šou verslo moteris buvo, be abejonės, Likoridė. Geidulinga, labai graži ir labai patraukli mergina, buvo geidžiama daugybės vyrų, per amžius visų laikoma ir pavyzdžiu moters, įsiveržiančios į vyrišką visuomenę, pradedančios nuo nieko, iš tamsaus teatro pasaulio, kol pagaliau tampa politikų ir garsių vyrų „lovos tigre". Jos istorija, pamatysite, yra labai šiuolaikiška.

Likoridė buvo jos *cognomen*, jos tikrasis vardas buvo Volumnija, o scenos vardas – Kiteridė (šis priminė Kiterą, salą, kurioje gimė Venera). Sugebėjo sužieduoti tokius garsius mylimuosius kaip Marką Junijų Brutą (Cezario žudiką), Marką Antonijų (Cezario garsiąją dešiniąją ranką) ir poetą Kornelijų Galą. Bet kaip jai pavyko susirasti tokią aukštą padėtį užimančių meilužių? Savo šeimininko dėka. Iš tikrųjų Likoridė buvo vergė ir priklausė labai žinomam, labai turtingam ir giliai reginių pasaulyje panirusiam žmogui, galbūt jis buvo net aktorystės mokyklos savininkas: turėjo tikrą aktorių vyrų ir moterų „žirgyną", jie buvo rengiami arba teatro spektakliams, arba „intymesniems" pasirodymams tuometinių politikų ir galingųjų vilose. Publijus

Volumnijus Eutrapelas – toks keistas jo vardas – buvo nupynęs tankų ryšių tinklą Romos aukštuomenėje ir naudojosi aktorėmis, kad gausintų savo pažintis ir įtaką galingųjų kambariuose. Šventės, pokyliai, porelių susitikimai ir liepsningos naktys buvo šio žmogaus maitinamos, jis tiems laikams jau buvo... „šiuolaikinio“ mentaliteto.

Iš tikrųjų *mimae* visuomet atliko dvigubą ir dviprasmišką aktorės ir prostitutės vaidmenį. Gana greitai Likoridė tapo įspūdingiausia Volumnijaus mergina. Bet vis dėlto ji tebuvo vergė, taigi, norint jai padėti geriau įsitvirtinti aukštuomenėje, buvo išlaisvinta. Tada, kaip matome iš tuometinių šaltinių, ji toliau veikė savo buvusio šeimininko naudai – visomis prasmėmis. Tapusi atleistine Likoridė savo profesionalias paslaugas teikė Volumnijui ir jo galingiems draugams – pasirodydavo pokyliuose, tenkindavo juos seksualiai. Ir tai nebuvo paprasti žmonės, bet tuometės visuomenės grietinėlė.

Pirmiausia – tarp 55 ir 50 m. prieš Kristų – ji turėjo santykių su Brutu. Po kelerių metų, 49 m. prieš Kristų, buvo Marko Antonijaus glėbyje. Žinome apie tai, kadangi pats Ciceronas taip sakė, ketindamas diskredituoti savo liūdnai pagarsėjusį priešą. Visi žinojo, kad Markas Antonijus mėgsta teatrą, mėgsta dažnai aplankyti aktorius ir aktores. Tikriausiai Volumnijus tuo pasinaudojo ir stumtelėjo Likoridę Markui Antonijui, Cezario dešinei rankai, kad padidintų savo įtaką. O Likoridės ilgai prašyti nereikėjo. Abu buvo jau labai garsūs Romoje, bet jų sąjunga sukėlė didžiulį triukšmą, kadangi savo santykių jie neslėpė. Markas Antonijus tuo metu buvo plebėjų tribūnas, taigi, šiaip ar taip, aukšto lygio politikas, jau buvo vedęs, o vis dėlto suko su Likoride po Romą neštuvais, priešais kuriuos ėjo liktoriai su laurais papuoštomis fascijomis. Šiandien tartume, kad „naudo-

josi limuzinu ir palyda". Juos sekė pataikūnų ir draugų spiečius. Skandalas kilo ir dėl to, kad Markas Antonijus savo atleistinės meilužės neatskyrė nuo viešosios sferos, kaip darydavo kiekvienas Romos senatorius, ir su ja elgėsi kaip su garbinga matrona, o juk tai buvo aktorė. Cicerono, ją vaizdavusio tiesiog kaip žmoną, insinuacijos galėjo sužlugdyti Marko Antonijaus karjerą. Tad jis po trejų metų, 46 m. prieš Kristų – ir mes įsivaizduojame, kad ne be gailesčio – nusprendė nutraukti santykius ir sugrįžti pas oficialią žmoną, Fulviją. Tikriausiai jį smarkiai spaudė pats Cezaris. Išties Ciceronas jau kalbėjo, kad Marko Antonijaus namuose miegamieji paversti viešnamiais, o valgomieji tapo triukšmingomis užeigomis...

Po kelių mėnesių pats Ciceronas sutiko Likoridę pokylyje, surengtame... Volumnijaus. Tai įrodymas, kad šis žmogus savo salonų padedamas sugebėjo nupinti tankų santykių tinklą. Matyt, jis ieškojo naujo įtakingo meilužio savo mėgstamai palydovei...

43 m. prieš Kristų aptinkame Likoridę naujo žymaus meilužio glėbyje. Tai Kornelijus Galas, labai žinomas poetas, priklausęs Vergilijaus ir Ovidijaus literatūriniam ratui. Negalime nelyginti su Marilyn Monroe istorija, kuri nepraleido politiko Johno Kennedy, sportininko Joe DiMaggio ir literato – scenaristo ir dramaturgo – Arthuro Millerio. Deja, poetas elegikas beviltiškai įsimylėjo Likoridę, ją laikė savo mūza-įkvėpėja, moters idealu pagal elegijos taisykles – ir vėlgi pagal jas, aistringa ir žiauria. Jau po trejų metų, 40 m. prieš Kristų, jai paskyrė savo elegijų rinktinę, pavaidintą *Amores*. Bet, kaip buvo galima spėti, netrukus jų meilės istorija baigėsi. Poetas liko sugniuždytas, kadangi ji paliko jį. Net Vergilijus kalbėjo apie beviltišką savo draugo būseną, užsimindamas, kad Likoridė buvo tarp Reino

ledų ir Marso ginklų. Taigi, kur iškeliavo Likoridė? Į pasienį, į prie Reino įsikūrusių legionų karininko glėbį. Tai buvo Kvintas Fufijus Galenas, Cezario patikėtinis, kurio sūnus vėliau ėmėsi ginklo kartu su Oktavianu, pamatęs, kaip jo tėvas miršta Alpių papėdėje. Mergina laiko veltui neleido... Po šio pastarojo meilės žygio daugiau nieko apie Likoridę nežinome, atrodo, ji pradingo istorijos vingiuose. Bet jos šlovė per amžius nepražuvo, nes ir prabėgus 350 metų daugelis aktorių ir toliau vadinosi Likoridėmis.

VIII

GLADIATORIUS IR MATRONA

Aktijaus apkabinimas

Vyrų balsų gausmas pripildo ilgą požeminį koridorių, apšviestą ilgos eilės deglų ir lempų. Liesdama sienas lengvais žingsniais juo tyliai eina moteris, ji slepia veidą galvą dengiančios skraistės kampu. Jos atpažinti neįmanoma, matyti tik nuostabios juodos akys, jos plačiai atmerktos iš įtampos, baimės, bet taip pat iš susijaudinimo... Tačiau mes gerai žinome, kas ji, – tai moteris, buvusi aikštelėje, aprašytoje šios knygos įžangoje. Dabar ji mums padės atrasti dar vieną Romos laikų vyrų ir moterų santykių aspektą, kitą meilės ir sekso veidą.

Priešais ją tylėdamas žengia tvirtas vyras ežiuku kirptais plaukais, jis lydi ją šiame požeminiame pasaulyje, kur moterys neįleidžiamos. Bet ji gerai sumokėjo, kad čia atsidurtų. Tai lyg nusileidimas į Anapilį, jai trūksta oro. Už nugaros girdi prislopintą, ilgo koridoriaus iškraipomą dešimčių tūkstančių žiūrovų, šaukiančių vienu metu, riaumojimą. Išties mes esame požeminėje perėjoje, jungiančioje Koliziejų su didžiausia Romoje

gladiatorių mokykla-baraku: *Ludus Magnus*. Čia miega ir lavinasi gladiatoriai. Šiuo požeminiu koridoriumi jie eina kautis į areną.

Šiandien – kovų diena. Ir nuo pat ryto amfiteatras pilnas. Pirmiausia ten vyko kovos tarp gyvūnų ir žmonių, vėliau, pietų metu, mirties bausme nuteistųjų egzekucijos. Moteris užsimerkė, kai žvėrys šoko ant žmonių ir juos plėšė, arba kai žmonės buvo priversti šokti iš medinių bokštų, arba kai juos perverdavo aštrūs ašmenys kovose-egzekucijose. Bet kai prasidedant popietei įėjo gladiatoriai, nebeužsimerkė, priešingai, ji nebeatitraukė žvilgsnio – ypač nuo vieno iš jų. Tai mirmilonas su dideliu skydu ir dideliu bronziniu šalmu, kiek panašiu į kaubojaus skrybėlę – užlenktais kraštais ir sunkiomis grotomis priešais veidą. Jį pastebėjo prisistatymo eisenoje – galingas kūnas, plati krūtinė, ilgi plaukai ir tos mėlynos akys, ją nuo tos akimirkos užbūrusios... Kadangi ji kilminga, negalėjo šaukti, raginti ar dejuoti, kai mirmilonas pradėjo kovą. Meldė dievų, kad jo nenužudytų. Ne šiandien. O kai pamatė jo priešininką šokant ant jo, kopiant skydu – tai darė kaip katinas – ir smogiant baisų smūgį, prisidengė burną ir užgniaužė smarkų riksmą. Smūgis buvo girdimas net ir čia, aukštai – paskutiniame tribūnų žiede, kur sėdi mergina (Koliziejuje moterys sėdėjo aukštai, atskirai nuo vyrų). Priešininkas, kaip ir visi trakai, turėjo lenktus kaip pusmėnulis ašmenis, pritaikytus smogti varžovui iš šonų. Bet pakako mirmilonui instinktyviai įtraukti kaklą – tarp sprando ir ašmenų įsiterpia šalmo apvadas, į kurį ir smogia garsiai gergždindamas metalą kreivas kardas. Paskui, kai pagaliau staiga smogęs skydu mirmilonas išmušė priešininką iš pusiausvyros, užgriuvo ant jo ir smeigė savo ašmenis į šoną, ji pratrūko garsiai šaukti, skanduodama, kaip ir visos moterys aplinkui, šio gladiatoriaus vardą: „Aktijus, Aktijus!“ Tai

buvo sąžininga, tragiškai pasibaigusi kova. Žaidynių organizatoriai neįtikėtinai nuščiuvusiame Koliziejuje pasmerkia nugalėtąjį myriop, ir Aktijus mato savo priešininką ant kelių, pakėlusį galvą ir atkišusi jam kaklą. Jiedu vienas kitam ilgai žiūri į akis. Laikas sustojo. Taip pat, kaip ir jų draugystė, prasidėjusi prieš daugelį metų pirmojoje gladiatorių mokykloje Kapujoje. Klūpantis trakas linkteli ir užsimerkia, atsisveikindamas su draugu ir su gyvenimu. Aktijus irgi užmerkia pilnas ašarų akis ir smeigia tarp kaklo ir raktikaulio, ir iškart pasiekia širdį. Niekas Koliziejuje nežino apie jo dramą, publika galingai suriaumoja sveikindama jį kaip naują didvyrį. Bet moteris viską suprato. Matė, kaip tiktai gerbdamas taisykles Aktijus pasveikino publiką, paėmė pergalės palmės šaką ir dviejų berniukų atneštus sidabrinius padėklus, pilnus monetų ir kitų dovanų. Paskui aidint plojimams išėjo pro pagrindinius vartus – tuos, pro kuriuos išeina nugalėtojai.

Tai ženklas, kurio moteris laukė. Tyliai pakyla ir eina į vieną iš angų tarp tribūnų, vedančią į vidinius koridorius. Jos sutuoktinis, senatorius, priklausantis turtingai Romos šeimai, buvo apatinėse tribūnose, pastogėje prie arenos su kitais kolegomis, nusiteikęs dalytis įspūdžiais, juoktis, valgyti nuo padėklų pasiūlytų vaisių ir taip toliau. Turėtų tai daryti dar mažiausiai tris valandas, tiek tęsis žaidynės Koliziejuje. Šiai moteriai, jo žmonai, susitikti Aktijų ir jo vyrišką kūną pakaks laiko... Kaip buvo iš anksto sutarta, mergina sutiko tą kresną ežiuku kirptą vyrą su ilgu randu ant skruosto, o jis ją nuvedė Koliziejaus labirintais, atvėręs publikai neprieinamas duris.

Taigi esame šiame ilgame požeminiame koridoriuje. Kažkoks pavidalas, panašus į milžinišką juodą vorą, juda koridoriaus sienomis ir skliautais, atrodo, jo galūnės pailgėja, kad čiuptų merginą ir jos palydovą. Merginos akys akimirką išsiplečia. Tuomet

ji supranta: tai artėjančio vyro šešėlis, iškreiptas sienų deglų. Tai arenos link einantis gladiatorius, lydimas trijų žmonių. Kai jie susitinka, gladiatorius net nepastebi moters – jo žvilgsnis sutelktas, žvelgia į šviesą koridoriaus gilumoje: gyvenimą ar mirtį ten ras? Moteris mato, kaip jis pradingsta tamsoje. Einantis pasitikti likimo.

Praėjusi kelis laiptų tarpsnius, moteris pagaliau pasiekia Aktijaus celės duris. Ežiuku kirptas vyras įdėmiai pasižiūri jai į akis – ji tik dabar pastebi, kad jo viena akis visiškai balta, ta, kur baigiasi ilgas randas. Kaip sutarta, jis sugrįš čia palydėti ją į tribūnas. Moteris jam į ranką įdeda kapšelį su aukso monetomis, ir vyras nieko nesakydamas nueina. Priešais ją dabar pravertos durys, už jų – Aktijaus kūnas. Mergina instinktyviai pasitikrina, ar tvarkinga skraistė ir plaukai. Pastumia duris, šios tyliai sugirgžda.

Kambario viduryje – Aktijus, atgręžęs nugarą. Teryši klubus juosiančią raudoną juostą. Ant stalo stovinčios lempos šviesa išryškina kiekvieną plačios, raumeningos nugaros detalę. Gladiatorius lėtai atsigręžia. Kai jis sukasi, lempos šviesa glamonėja įdegusią odą, pabrėždama galingą jo raumenų geometriją. Priešais moterį – pilnas gyvybės, galingas kūnas, oda nuprausta prakaito, du platūs krūtinės raumenys, atrodo, kviečia jos rankas juos glamonėti. Moteris geidžia apkabinti šį kūną. Prieina, traukiama šių dviejų mėlynų akių – kaip burlaivis naktį taiko tamsoje į švyturį. Jokių žodžių, kalba tik kūnai, kalba geismas. Moteris dabar taip arti, kad jaučio gladiatoriaus kvėpavimą glamonėjant jos veidą. Neatitraukia vienas nuo kito akių. Dabar ji paliečia ranka vyro krūtinę. Glosto iškilumus, jo odą, nuprausą prakaitu pramaišiui su arenos dulkėmis. Jos pirštai braukia per senų kautynių randus, tik ką pasibaigusių kautynių brėžius, per pulsuojančias jo rankų venas. Lūpomis surenka krūtine tekančius lašus, įkvėpdama Ak-

tijaus vyrišką kvapą, o ranka slysta klubais ir sustoja prie raudonos juostos. Atrodo, dvejoja... Bet dabar troškimas susilieti su šiuo kūnu vis galingesnis ir stumia ją tęsti.

Ryžtingu judesiu nutraukia juostą, ši krinta ant žemės. Dabar gladiatorius visiškai nuogas. Jos ranka slysta vis žemiau ir apglėbia jo vyriškumą, nekantraujantį ją patenkinti. Ilgai netrunka, nes ir moters drabužiai jau ant žemės. Štai gladiatoriaus rankos kaip pašėlę žirgai, laisvai lakstantys jos kūno stepėmis. Tai tos pačios rankos, kurios visai neseniai pasiuntė žmogų myriop, – o dabar moterį uždega gyvenimui. Tai tvirtos, gyvybingos ir galingos rankos, bet jos gali būti švelnios ir lengvos: kaip vėjas, glamonėjantis odą, skrieja ir jaudina jos moteriškumo kiekvieną centimetrą... Lengvai stumtelėdamas kūnu gladiatorius nukreipia moterį link lovos, o jo lūpos susilieja su aistra brinkstančiomis jos lūpomis. Švelniai ją paguldo ant lovos neatitraukdamas akių. Jų akys bučiuojasi, rankos tyrinėja vienas kito kūną, ieškodamos slaptųjų malonumų. Kaip saulė lėtai panyra į jūrą, taip Aktijaus vyriškumas paskęsta moteryje ir du kūnai susilieja...

Dėl kokių vyrų ėjo iš proto romėnės?

Kaip jau supratome, panašiai kaip vyrai, romėnės rinkosi savo sekso simbolius iš reginių pasaulio. Tik vienas esminis skirtumas – be paprasto fizinio grožio, joms rūpi ir atletiškumas, ir tai praplečia jų pasirinkimo lauką, jame ne tik teatro scena, bet ir vežimų lenktynės ir, žinoma, kaip jau matėme, gladiatorių kautynės!

Pasakojama, kad Faustinai mažajai, garsaus imperatoriaus ir filosofo Marko Aurelijaus žmonai, labai patiko gladiatoriai ir,

kai sutuoktinis būdavo toli, ji dažnai persikeldavo į Gaetą – meilės pasimatymams su jūreiviais ir vietinės gladiatorių mokyklos gladiatoriais. Anot tuometinių paskalų, perpasakotų Kasijaus Diono, būtent vieno iš tokių pasimylėjimų metu ji pradėjo Komodą, agresyvų ir pašėlusį sūnų, labai mėgusį gladiatorių pasaulį – net taip, kad kaudavosi su jais (be abejo, mes nežinome, kaip šiose dvikovose buvo pasirūpinama jo saugumu...)

Kaip išmintingai pabrėžia profesorius Romolo Augusto Staccioli, tokiais atvejais reikia visuomet pradėti nuo dviejų tūkstančių metų senumo radinių – tarkim, Pompėjuose atrastų papuošalais pasidabinusios matronos, žuvusios išsiveržimo metu gladiatorių barake, palaikų. Hipotezė apie jos meilės pasimatymą su gladiatoriumi išsiveržimo naktį, kurį mirtimi nutraukė iš vulkano tekančios įkaitusios lavos srovė, aprašyta daugelyje knygų ir vadovų. Iš tikrųjų tai buvo tiktai sutapimas: moteris, kaip daugelis kitų, bėgdama pasislėpė toje vietoje ir ten, išsiveržus ugnikalniui, žuvo. Bet gladiatorių patrauklumas romėnėms nepaneigiamas. Ant Pompėjų sienų matome aiškius įrašus: retiarijus Krescentas nurodomas kaip „naktinių mergelių viešpats ir gydytojas“ (*dominus et medicus puparum nocturnarum*), o trakas Keladas yra „merginų ilgesys ir žavesys“ (*suspirium et decus puellarum*). Jeigu tai užrašyta su šiokia tokia ironija ne jų pačių, šie įrašai kalba apie tai, kad būta naktinių moterų vizitų pas gladiatorius, ir kai kuriems iš jų buvo jaučiama tikra aistra, palyginama su šiandiene aistra sportininkams ir roko žvaigždėms (pakanka apsilankyti koncertuose ir pamatysime, kiek merginų ir moterų šėlsta, arba užeiti į daugelį miegamųjų, kur ant sienų kabo jų plakatai). O ką pasakyti apie Marcialio minimą gladiatorių Hermį, kurį jis vadina „žiūrovių kančia ir skausmu“ (*cura laborque ludiarum*)?

Tai nepaneigiama. Gladiatorius romėnėms turėjo tokį patį poveikį kaip šiandien modelis nuogu torsu reklamoje, plaukikas ar kitas gražiai nuaugęs vyras – kaip šiandien moteris pasakytų savo draugei: „Šis vyras kaitina kraują..." Tai, kad jie rizikavo gyvybe arenoje, buvo manoma, sustiprindavo gladiatorių vyriškumą (iki tokio lygio, kad mirusių gladiatorių kraujas būdavo slapčia parduodamas – manyta, kad jis veikia kaip viagra). Koliziejuje moterys kraustydavosi iš proto dėl šių įdegusių, raumeningų kūnų, šių vyriškų veidų, jos žavėjosi vyrais, kuriuos garbino visas amfiteatras, plyštantis nuo tūkstančių žmonių, ir milijonai miesto gyventojų. Taigi šie vyrai tapdavo „alfa patinais", kokiems moterys instinktyviai jaučia potraukį. Šiandien nelabai atletiškos išvaizdos sporto čempionai, aktoriai ir net tiesiog galios turintys žmonės ar politikai lygiai taip kelia susižavėjimą daugeliui moterų, net ir gražuolių. Apie tai, kad taip buvo ir Romos laikais, liudija Juvenalis, papasakojęs apie garsų anų laikų skandalą. Istorija neįtikėtina. Senatoriaus žmona Epija beprotiškai įsimylėjo gladiatorių Sergiolą („mažąjį Sergijų"). Greičiausiai buvo bjaurokas, nes, kaip aprašo Juvenalis, jo veidas buvo randuotas, o ant nosies turėjo šalmo pritrintą gumbą. Sergiolas pradėjo skusti žilą barzdą, tikėjosi, kad dėl sulaužytos rankos bus paleistas. Jam turėjo būti per keturiasdešimt, nes paprastai tokio amžiaus gladiatoriai skusdavo barzdas. Pagaliau dėl nežinomos ligos jam nuolat ašarojo akis... Ir vis dėlto ši moteris dėl jo metė pasiturimą gyvenimą, vyrą senatorių ir sūnus, ir sekė paskui jį iki Egipto...

Pilnas nuotykių ir pavojingas gyvenimas jaudino daugelį romėnių. Bet kartais pakakdavo vien gražaus kūno ir vyriškumo – juk, kaip sakė senovės autoriai, gera dalis teismo procesų forume buvo dėl matronų, pričiuptų lovoje su namų vergu.

Važnyčiotojai buvo kitas Romos laikų sekso simbolis. Jų žavesys buvo kitoks negu gladiatorių, – pastarieji labiau primindavo boksininkus ar kultūristus, o važnyčiotojai panašesni į futbolo, slidinėjimo ar automobilių lenktynių čempionus. Ne tokie kūningi, bet atletiški. Ir – svarbiausia – uždirbdavo beprotiškas sumas, gerokai daugiau nei dabartiniai geriausiai apmokami sporto profesionalai, tokie kaip golfo žaidėjai ar „Formulės 1" pilotai. O tai moterį traukia.

Pagaliau buvo aktoriai, kuriuos, lygiai kaip šiandien, mylėjo moterų publika. Įdomus faktas išaiškėja iš Juvenalio frazės, pasakytos apie garsų aktorių: „Ji dėl jo kenčia, bet neturi pinigų." Vadinasi, moterys galėdavo „nusipirkti" aktorius, kaip kokius žigolo. Įsivaizduokite, jei šiandien už mokestį galėtumėte praleisti naktį su Goerge'u Clooney, Bradu Pittu ar Leonardo DiCaprio! Tuomet tai buvo įmanoma, net jei impresarijus ir nelabai noriai sutikdavo, kad jo pagrindiniai aktoriai pernelyg dažnai dalyvautų puotose – dėl žalos jų balsui. Svetonijus pasakoja, kad net imperatoriaus Domiciano žmona Domicija Longina buvo įsipainiojusi į aistringą meilės istoriją su Pardžiu, garsiu pantomimos aktoriumi. O medikas Galenas, kurio jau išklausėme prieš kelis skyrius, pasakoja apie vienos savo pacientės, Justo žmonos, atvejį – ji taip įsimylėjo šokėją Piladą, kad susirgo...

Kokiais mažybiniais vardais vienas kitą vadino įsimylėję?

Prabėgus tiek amžių nėra lengva rasti pravardes ir malonybinius vardus, kuriais vienas kitą vadindavo įsimylėję, bet kai kurie liko įrašyti sienose, daugiausia Pompėjuose, ir jie beveik visuomet

susiję su kokiais nors mylimo asmens išvaizdos ar charakterio bruožais, arba su pačiu mylėjimusi. Po ilgo ir sudėtingo tyrimo vokiečių filologas Karlas Wilhelmas Weeberis kai kuriuos atrado. Štai mažutė santrauka: *pupa* – lėlė, *pupula* – lėlytė, *piscicula* – žuvytė (grafityje galima perskaityti, kad *Fonticulus*, tai yra „šaltinėlis" arba „fontanėlis", „labai sveikina savo žuvytę" – gal tai užuomina apie jųdviejų sugyvenimą, o gal apie oralinį seksą), *dulcis amor* – saldžioji meilė, *anima dulcis* – saldžioji siela, *Venus* – Venera, *domina* – šeimininkė, *lumen* – šviesa, *pistilla* – piestelė, gėlės dauginimuisi skirta dalis, taigi šis vardas susijęs su erotika.

Įsimylėjėlių SMS prieš du tūkstančius metų

Kaip Romos laikais komunikavo įsimylėjėliai? Šiandien mobilieji, elektroninis paštas, o pirmiausia SMS yra įprasčiausios priemonės pasakyti „myliu" ir tai išgirsti. Prieš trisdešimt metų tai buvo mokami telefonai automatai ar laidiniai telefonai. „Bet kiek tu man kainuoji" – frazė iš reklamos, pabrėžianti, kokie ilgi būdavo įsimylėjusių paauglių pokalbiai laidiniais telefonais – tais pilkais su permatomu disku, kuriuo reikėjo rinkti numerį. Dar anksčiau būdavo laiškai, o juose – sudžiovintos gėlės, kvepalai, ašarų, tirpdančių rašalą, pėdsakai ir daug daug meilės liepsninguose sakiniuose. Žinant viduramžių ir Renesanso laikų neraštingumą, tuomet viso to nebuvo. Nuo romėnų laikų iki XIX a. pradžios tiktai turtingas ir išsilavinęs elitas galėjo rašyti meilės laiškus. Galvon netelpa, bet amžių amžiai istorijos yra likę be meilės laiškų. O romėnų laikais? Užtenka apeiti Pompė-

jus ir pamatysime ant sienų, jog buvo daugybė gebančių rašyti, skaityti ir skaičiuoti. Taigi, buvo ir daug meilės laiškų, ir raštelių. Bet kokie buvo tuometiniai rašteliai?

Galime nubrėžti paralelę – romėnų „telefonai“ irgi buvo laikomi delne. Tuometis mobilusis vadinosi *tabula cerata*. Tai buvo kedro medžio lovelio formos lentelė – kelių milimetrų storio, pripildyta plono sluoksnio vaško. Šis vaško sluoksnis prilygo mūsų mobiliųjų ekranui – tai čia pasirodydavo meilės sakiniai ir laiškai. Jie buvo rašomi įbrėžiant vašką rašikliu ar šiaudeliu – iš vieno galo rašiklis buvo pasmailinamas rašymui, kitas buvo plokščias, kad būtų galima ištrinti iš draugo gautą tekstą išlyginus vašką, o tuomet atsakyti į pranešimą (iš čia kilęs posakis *tabula rasa* – tuščia lenta). Kartais buvo sukabintos trys ar penkios lentelės, kiek panašiai kaip tik keliuose ekranuose telpanti mūsiškė ilga SMS. Turtingieji naudojo ypatingas lenteles – padarytas iš dramblio kaulo. Išorinė pusė, ant kurios nebuvo rašoma, labai puošni, išdabinta. Vidinėje paprastai būdavo vaškas, ant kurio rašoma.

Bet meilės rašteliai buvo atpažįstami iš pirmo žvilgsnio, kadangi jiems buvo naudojamos ypatingos, mažesnės lentelės, o vaškas spalvotas, beveik visuomet raudonas. Marcialis ta proga pasakoja apie Vitelijaus lenteles – toks buvo gamintojo, dariusio įsimylėjėliams idealias mažas spalvotas lenteles, vardas. O kokius galėtume perskaityti pranešimus? Deja, jų iki šiol nerasta. Taigi galime tik numanyti jų turinį: trumpi meilės sakiniai ir pasiūlymai dėl naktinių meilingų pasimatymų vietos ir laiko. Jei remsimės Pompėjų grafičiais, galėsime perskaityti kai kurias meilės SMS, išraižytas ant sienų – pavyzdžiui, tokia, įrėžta nusivylusio įsimylėjėlio: „Jei žinai, kokia meilės jėga, jei moki būti žmogiška būtybe, pasigailėk manęs, atleisk man ir leisk ateiti.“

Ovidijus, Romos laikų didysis meilės meistras, daug gelbstintis šioje kelionėje, pataria vartoti meilės žodžius, pripildančius širdį švelnumo, meilikauti ir vengti retoriškų intonacijų bei pernelyg sudėtingos prozos: geriau paprasti ir įtikinami sakiniai, kuriantys įspūdį, jog kalba įsimylėjęs.

Žinoma, slapčiomis susitikinėjančioms poroms visada grėsė užklupimo pavojus. Ką daryti? Pirmiausia reikėjo naudoti įprastinio dydžio lenteles, tikrai ne skirtas įsimylėjėliams. O toliau? Kadangi pirmiausia moteris rizikavo būti sučiupta, buvo siūloma taikyti du būdus: pakeisti savo rašyseną (arba leisti lentelėje rašyti patikimai vergei) ir kreiptis į mylimąjį tarsi jis būtų moteris: „Nesakyk „jis“, sakyk „ji“.“ Būtent taip šiandien elgiasi moteris, užrašydama draugės vardą prie meilužio numerio – kad atėjus SMS ar kam skambinant nepasirodytų įtartinas vardas.

Be abejo, ir „telekomunikacijų bendrovė“ turi būti patikima. Lenteles pristatydavo besąlygiškai patikimi vergai. Taigi buvo svarbu nesinaudoti neseniai pirktų vergų paslaugomis, kadangi tuomet kildavo rizikos, jog jie gali būti papirkti arba galėtų šantažuoti moterį.

Paprastai meilužis tarpininku pasirinkdavo moterį, tarnaitę, kadangi šioji galėdavo tiesiog sueiti su mylimąja neatkreipdama dėmesio, bet ji privalėjo mokėti veikti slapčia, turėjo būti pastabi, kad sugebėtų suvokti, kaip į pranešimą reaguoja ta, kuriai jis skirtas.

Kvietimas į pokylį

Mes ir vėl Romos gatvėse. Dabar popietė, saulė dar danguje, bet gyvenimas sustojo – po rytmečio bruzdesio viskas nutilo, yra

neįprastai ramu. Parduotuvės uždarytos, termos tuštėja, forumas beveik tuščias. Panašiai būna, kai vaikščiojame po mūsų miestus sekmadienio popietę. Bet čia taip visada – parduotuvės ir įstaigos uždaromos pietų metu ar vos prasidėjus popietei. Tai kur tuo pačiu keliu vorele slenka tie dveji vienodi neštuvai? Galima lažintis, kad jie priklauso kilmingų romėnų porai (tie priekiniai, puošnesni, turbūt sutuoktinio), vykstančiai į kokį nors viešą renginį. Dabar keturios valandos, tai tikriausiai pokylis. Einame paskui. Praeiname kelias gatves ir porą aikščių, neštuvų – lyg sraigtasparnių – kojelės paliečia žemę. Jie priešais kelių aukštų namų vartus – namas priklauso kilmingos šeimos, surengusios puotą pagaliau gimus vaikui, be to, berniukui paveldėtojui, paskutinei atžalai. Giminė išgelbėta! Iš dvejų neštuvų vergų padedama išlipa pora – gražios išvaizdos žilas vyriškis ir pilna mergina ilgais garbanotais plaukais. Ji gerokai jaunesnė nei jis.

Įeiname ir mes. O dabar stebinanti apeiga: abudu eidami koridoriumi, vedančiu atrijaus link, ranka paskambina prie lubų kabančiais varpeliais. Geriau įsižiūrime: tai „erotiški“ varpeliai, prikabinti prie milžiniško bronzinio penio su sparnais ir liūto letenomis, su uodega – taip pat penio formos... Tai tikrai sėkmės ženklas. Kol svečiai iš eilės plaunasi kojas, o paskui prieš pokylį eina prie šeimininko ir kitų svečių kvepiančiame namų sode, peristilyje, mes pasinaudosime proga pasidairyti po namus ir bandysime suprasti, kaip romėnų namų aplinkoje atsispindi seksas.

Sėkmę nešančio penio kultas

Milžiniškas bronzinis penis su varpeliais (*tintinnabulum*), kabantis įeigos koridoriaus skliaute, skirtas atbaidyti blogį, ne-

sėkmę, piktąsias dvasias. Jis nė kiek nesusijęs su seksu, tačiau susijęs su burtais, namų ir jų gyventojų apsauga. Išties vyro vaisingumas romėnų vertinamas kaip geriausias ginklas nuo blogųjų dvasių. Neverta galvoti, kad taip keistai buvo elgiamasi tik senovėje, – ir šiandien yra taip pat: kaskart, kai pravažiuoja tuščias katafalkas, arba tokiomis aplinkybėmis, kai bijoma mirties, – kur siekteli daugelio vyrų ranka (tegul tai daro ir pusiau juokais)? Paliesti sėklides. Ne penį. Iš tikrųjų bandoma paliesti genitalijas, nuo kurių priklauso vyro vaisingumas. Kadangi būtent jis savo „gyvybingumu" saugo nuo mirties ir nelaimių. Romėnai nelabai skyrėsi nuo mūsų.

Romėnai vadino vyro lytinį organą *fas* (iš to kilęs itališkas *fascino* – patrauklumas, žavesys) arba – vulgariau – *mentula,* ir, jei nuvyksite į Pompėjus (o taip turėjo būti ir senovės Romoje), ten pamatysite ereguotus penius, vyro vaisingumo galios simbolius, nupieštus ar išlipdytus iš tinko ant namų ar parduotuvių sienų. Kartais jie net iškalti ant gatvės plokščių. Jų paskirtis yra atnešti laimę ir nukreipti nužiūrėjimą, nelaimes ir nesėkmes. Jų būta ir tose vietose, kur slypi pavojus: pavyzdžiui, gerai matomoje vietoje šalia pavojingos sankryžos (atgrasyti gatvės pavojams arba užpuolimams ir pan.) arba ant duonkepės krosnies. Ne tiek dėl gaisro baimės, kiek apsisaugoti nuo žmonių prakeikimų ar kitų pardavėjų pavydo, kadangi duonos kepėjai uždirbdavo gerai.

Ginti nuo nedorų žmonių ir buvo viena iš pagrindinių šių kartais tiesiog stulbinamo dydžio vyriškų organų užduočių. Kalbant apie kepėjus buvo ir kita priežastis: pagal panašumo principą pakilęs penis buvo geras ženklas, žadantis, kad gerai... kils tešla. Šiuo tikslu, anot archeologės Ariannos Vernillo, dirbančios su kolegomis Neapolio nacionaliniame archeologijos

muziejuje, kur yra garsusis Slaptasis kabinetas, iki nesenų laikų Kampanijos pietuose (ir galbūt kitur) buvo tradicija uždengti krepšius su užmaišyta tešla... vyrų apatiniais drabužiais. Tai sena tradicija, nesikeitusi nuo Romos laikų.

Senovės romėnai buvo įsitikinę, kad žmogaus ereguotas penis, gyvybės ir vaisingumo nešėjas, ne tik veikė kaip apsauga, bet ir buvo svarbus talismanas, nešantis gerovę. Tai labai paplitęs požiūris senovės Viduržemio jūros pasaulyje, daugelis netgi nešiojosi kaip amuletus mažyčius bronzinius ereguotus penius prikabintus prie apyrankės, rečiau – ant kaklo. Šiuos amuletus vadino *fascinum* (neatsitiktinai tokiu žodžiu vadinamas nužiūrėjimo sustabdymas). Jie galėjo būti auksiniai, sidabriniai, įvairių bronzos lydinių, koralų ar kauliniai. Romėnai, atsidūrę pavojingoje padėtyje ar užėjus nelaimei, kerėdami paliesdavo šiuos amuletus.

Tarp legionierių – ir ne tik – buvo paplitęs pakabukas su dvigubu simboliu: sukietėjęs organas, prie pagrindo sujungtas su ranka, kurios plaštaka sudėta į špygą – ši simbolizuoja įsiskverbimą. *Manus fica* pažodžiui reiškia „figos ženklas“ arba „galia“. Galbūt dėl to, kad, kaip mano daugelis mokslininkų, pusiau praskirta figa asocijavosi su moters lytiniu organu. Iš to ir gesto pavadinimas – „figa“ – vulgariai vartojamas šiandien Italijoje, taigi, to šaknys labai senos. Kadangi jau apie tai kalbame, ir vyriško organo vadinimas „paukšteliu“ yra kilęs iš graikų meninės tradicijos, kurioje peniai buvo lyginami su paukščiais. Apskritai, senovės civilizacijoje lytinius organus buvo įprasta lyginti su gyvūnais. Archeologai rado įvairių helenistinės epochos sparnuotų falų atvaizdų.

Sėkmę nešančio penio simbolis išgyveno amžius po Romos imperijos žlugimo: visą viduramžių pradžią buvo randama falų,

išraižytų ar nupieštų ant durų staktų – atitolinti blogiui. Bet po tūkstantųjų metų bažnyčios vadovybė nusprendė uždrausti šiuos simbolius, laikomus nepadoriais, pagoniškų iškrypimų vaisiais, primenančiais nuodėmę, ir nuo to laiko pamažu penis virto... ragu. Todėl visi tie ragučiai, šiandien kabantys daugybei žmonių ant kaklo, tabaluojantys prie atgalinio vaizdo veidrodėlio arba slypintys prietaringųjų kišenėse, yra ne kas kita kaip... modifikuoti peniai, išlaikę tas pačias blogos akies atbaidymo savybes kaip jų romėniški pirmtakai.

Laimę nešantys gestai: pirštais imituojamos genitalijos

Senovėje falas buvo siejamas su vaisingumu ir laukų derlingumu, kadangi buvo laikomas pačios gamtos kuriančia galia (*vis genitalis*). Tai buvo tradicija, siekusi pusiasalio pirmųjų gyventojų laikus. Taigi nestebina, kad buvo galima sutikti eisenas, kur buvo nešami sukietėjusių organų simboliai; tai buvo vadinamosios faloforijos – kilusios iš graikų pasaulio, kur būdavo nešami milžiniški mediniai peniai (Egipte, graikų Ptolemajų laikotarpiu, kaip žinome, vienas iš šių organų siekė 50 metrų ilgį!). Plutarchas aprašo vieną iš tokių eisenų: „Priekyje buvo nešama amfora, pilna su medumi sumaišyto vyno, ir vynuogienojo šaka, paskui vyras tempė aukojamąjį ožį, paskui jį ėjo dar vienas, nešinas figų krepšiu, ir pagaliau merginos nešė falą, iš kurio buvo laistomi laukai."

Skirtumas palyginus su kitomis Viduržemio jūros civilizacijomis yra neįtikėtina falų gausa – jų romėnų pasaulyje yra visur: gatvėse, šventyklose, namuose, ant stalų, kur valgoma, ant arklių gūnių, ir net ant paties kūno, kaip matėme. Falo vaizdas buvo

įprastas ir laikomas tinkamu net vaikams ir „nuosaikioms“ moterims. Tai nieko neįprasta, nes genitalijų, kaip sakėme, tikslas buvo apsaugoti ir teikti gėrį. Net ir tuomet, kai gestikuliuojama... Iš tikrųjų romėnai buvo labai prietaringi kasdieniame gyvenime, bijojo blogųjų burtų (jie buvo vadinami *fascinum*), kuriuos galėjo mesti ypatingas žmonių žvilgsnis gatvėje (be abejo, tai buvo nužiūrėjimas). Tos akys buvo keistos arba turėjo kokią nors fizinę anomaliją. Susidūrę su atidžiu žvilgsniu, kurį pakelti buvo nelengva, arba su pavydžiu žvilgsniu, romėnai imdavosi kontrpriemonių – apsauginių gestų. Kaip sako daugelis mokslininkų, daugybė šių burtų išliko ir yra naudojami dar dabar. Kiek kartų matėte, kaip kas nors burdamas nukreipia it ragus sudėtus pirštus žemyn. Tai nužiūrėjimą nubaidantis ženklas, ateinantis iš senesnių nei Romos laikų – jis kilęs iš graikų pasaulio ir susijęs su mitologiniu buliumi. Spjauti į žemę taip pat buvo dvasių išvarymo būdas.

Ir pagaliau daugelis rodydavo vidurinįjį pirštą (*infamis digitus* arba *digitus impudicus*). Ir šiandien tas gestas pasitelkiamas norint ką nors įžeisti, bet, anot kai kurių mokslininkų, jam taip pat buvo priskiriamas apsauginis nelaimių nubaidymo vaidmuo. Kaip mums primena linksma Marcialio epigrama, toks Kota, 62 metų (romėnams tai rekordas) būdamas geriausios sveikatos ir niekuomet nesilankęs pas gydytojus, rodo vidurinįjį pirštą trims garsiems senovės gydytojams: „Šešiasdešimt ir du metus, Marcianai, / Pragyveno Kota, aš taip manyčiau. / Bet dienos nė vienos atmint negali, / Kad pabodus jam būtų meilės lova. / Rodo jis daktarams „begėdį pirštą“ – / Simachui, Dasijui ir taip pat Alkontui.“*

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

Erotiniai paveikslėliai

Toliau sukiojamės po namus. Ant sienos peristilyje, kur yra sodas, pavaizduotas Priapas su savo milžinišku lytiniu organu. Bet ir čia kalba ne apie seksą, o apie šventą atvaizdą, ginantį namo prieigas, o labiausiai – sodą. Iš tikrųjų Priapas, laukų saugotojas ir gynėjas, gimęs iš figos šakos, baudė vaisių vagis... juos plakdamas. Tai buvo kūno bausmė, gerai veikianti vagis ar kitus, įžengiančius į privačią nuosavybę. O jeigu tave pagauna, vadinasi, pagavo... nusikaltimo vietoje.

Kiek toliau – freskos, jose scenos su nuogybėmis, kartais aiškiai erotinės, beveik visuomet kaimiškoje aplinkoje. Kai nuo XVIII amžiaus pradedami atrasti pirmieji „erotiniai" piešiniai Pompėjuose ir Herkulanėjuje, daugelis klausė, ar jie nestovi tiesiog prie viešnamių liekanų. Tuometiniam katalikiškam mąstymui, ypač Burbonų, tai buvo nesuvokiami kūriniai. Kai kas iš jų buvo sunaikinta, kai kas paslėpta, o kai kas laikoma Neapolio archeologijos muziejaus uždraustojoje salėje – ji žinoma kaip „Nepadorių objektų kabinetas", dabar jis vadinasi Slaptasis kabinetas, salelė, kurią daugybė turistų ir muziejaus lankytojų nori apžiūrėti tiesiog gnaibomi smalsumo. Šie piešiniai ir daugybė „erotinių" objektų, rastų kasinėjant (tarp jų buvo daug senovės autorių kūrinių), prisidėjo prie romėnų kaip pasileidusių, neriboto sekso ir iškrypimų mėgėjų įvaizdžio.

Dabar žinome, kad taip nėra. Niekas nesijaudina, jei namuose ant svetainės sienų kabo paveikslai ar nuotraukos su nuoga natūra, jeigu stovi nuogos figūros. Iš tiesų – tai meno forma ir neturi nieko bendra su seksu. Tiesiog rodomas kūnų grožis, gyvenimo grožis. Romėnams tai buvo tas pats. Turtingųjų namuose buvo galima pamatyti geriausios kokybės freskų, vaizduojančių

mitologines scenas – su nuoga Venera ar vyrišku Marso kūnu, ir panašių. Arba su būtybėmis, gyvenančiomis miškuose – pavyzdžiui, nimfomis ir satyrais: štai jie apsikabinę arba vaikosi vienas kitą norėdami pasimylėti, o pats pirmasis – Panas.

Šitos freskos, savininkų užsakytos tikriausiai graikų menininkams, visuomet buvo tiksliai susijusios su šių namų gyventojais: buvo pabrėžiama vertybė, kurią savininkai mėgsta ar kuri geriau apibūdina šeimos kultūrinį pagrindą. Mažų mažiausia tai „oficialus“ kūrinių tikslas – o jie bemaž visuomet būdavo absoliučios kokybės. Iš tikrųjų tai buvo tik akių dūmimas. Tikrasis tikslas buvo kitas: užsakant freskas namuose buvo norima tiktai parodyti savo turtą ir padėtį. Lygiai kaip šiais laikais naujasis turtuolis pakabina svetainėje menininko kūrinį, kad svečiai manytų, jog jis itin išsilavinęs...

Tęsiame savo vizitą šiame aristokrato *domus*. Šias freskas galime apibrėžti kaip *soft* erotiką, o visai kitokios yra mažame nuošaliame kambarėlyje, toli nuo svečių šurmulio. Lova, kėdė ir stalas – vieninteliai baldai šiame kambaryje, apšviestame kelių lempų stulpų viršuje. Jų šviesoje matyti maži labai atviro turinio paveiksliukai. Primena puslapius, išplėštus ir pornografinio žurnalo. Kiekviename pavaizduotas vyro ir moters lytinis aktas, kaskart kita poza. Viename paveiksliuke pavaizduota net grupinio sekso scena...

Mes esame vienoje iš *cubicula*, tokių yra daugelyje turtingųjų namų, jei ne visuose. Šiuose kambarėliuose šeimininkas mylėdavosi su verge ar sugulove, arba kartais vergė buvo kilniai „pasiūloma“ draugams.

Šie maži erotiniai paveikslėliai, *figurae Veneris*, nebuvo tiktai, kaip galvoja daugelis, aristokratų aistra. Jų randama ir „normaliuose“ namuose, o tai sakytų, kad tokia buvo pati tikriausia

mada, plūstelėjusi imperijos laikais, ir atsirado klestinti erotinių paveikslėlių rinka.

Šių piešinių randama garsiuose viešinamuose, jų būta taip pat sekso kambariuose, veikusiuose gatvėse ar šalia tuometinių „barų", jų būta *cellae meretriciae*, kur prostitutės atsivesdavo netoliese sumedžiotus klientus. Nors šios freskos labai atviros ir vulgarios, jos yra himnas gyvenimui ir jo malonumams. Įdomus faktas – iš moters pozos šiuose erotiniuose paveikslėliuose galima spręsti apie jos visuomeninę padėtį. Jei ant graikiškų vazų moteris traktuojama tik kaip objektas, o jos padėtis visada pasyvi, romėniškuose paveikslėliuose moteris dažnai atrodo perimanti iniciatyvą – ji yra ant vyro, joja ant jo, naudojasi juo savo malonumui... Šiais atvejais galima suprasti, kad moteris, palyginti su tomis graikėmis, pasiekė niekada anksčiau nematytą emancipacijos lygį.

Šiek tiek erotiška aplinka. **Carpe diem!**

Toliau vaikštinėjame po namus. Nustebina, kad seksas rodomas ir romėnų kasdieniame gyvenime. Randame sekso erotinėje scenoje ant bronzinio veidrodžio, padėto ant stalo, – jame pavaizduota ant šono gulinti namų šeimininkė, kurią iš nugaros ima jaunuolis, greičiausiai meilužis. To tikrai nepamatysi mūsų namuose. Niekas iš mūsų nesapnuotų surasti nuosavos žmonos šepetį, ant kurio ji būtų pavaizduota besimylinti su kitu vyru... Tai taip pat romėnių aristokračių nepriklausomybės pavyzdys.

Einame toliau. Paėjėję į koridoriaus gilumą, prisiartiname prie poros lempų sietyne – ir ant jų pavaizduota vyro ir mo-

ters meilės scena. Liepsnelė, virpinama skersvėjo, tarsi judina figūrėles, ir scena atrodo tikroviškesnė. Šiandien matydamas jas muziejaus vitrinose niekas apie tai nepagalvoja, bet šis „judesio efektas" patraukdavo daugelio paskendusių mintyse romėnų žvilgsnį.

Sugrįžtame į pokylių salę. Triklinijuje svečiai eina prie lovų, ant kurių išsities valgyti. Greitas žvilgsnis į stalo rakandus, ir matome, kad ir čia yra sekso – „antspauduotuose" raudonuose terakotiniuose masiškai gaminamuose induose įspaustos sekso scenos. O ant vienos sidabrinės taurės matyti dviejų vyrų meilės scena. O šie maži bronziniai indeliai maistui – tai komiškai atrodančios keliaujančių prekiautojų statulėlės su groteskiškai milžiniškais peniais. Ant pečių turi sidabrinį padėklą, ant jo rūpestingai sudėlioti skaniausi gabaliukai, tikri skanumynai, kruopščiai pagaminti šeimininko virėjo. Pastebime ir lieso, barzdoto filosofo, skaitančio papiruso ritinį, statulėlę – jo didelis stačias falas atlieka lempos funkciją.

Gigantiški falai, groteskiški bronziniai nuogaliai, sekso scenos ant taurių, iš kurių valgoma ir geriama... Visa tai turi vieną reikšmę: nubaidyti nuo namų ir nuo pokylio blogąsias dvasias, nelaimes ir pavydą. Bet yra dar vienas tikslas – priminti visiems puotaujantiems iki galo ragauti gyvenimo malonumus: nuo vyno iki maisto, nuo juoko iki sekso... Gyvenimas yra trumpas, ir tai primena taip pat pora sidabrinių griaučių, *larvae conviviales*, padėtų ant pokylio staliukų. Žodžiu... *Carpe diem!*

Šis pasivaikščiojimas po romėnų namus mums parodo vieną svarbų faktą: sekso jų namuose esama daug daugiau negu mūsiškiuose. Įsivaizduokite tokią padėtį šiandien: pakviečiate draugus vakarienės, galbūt net viršininką, o prie namų durų pakabinti dideli falai, kuriais reikia paskambinti; vietoj paveikslų

pas jus kabo erotinės ir mylėjimosi nuotraukos iš pornografinių žurnalų; ant namų šviestuvų gaubtų išraižytos atviros sekso scenos; ant stalo sustatytos nuogos lėlės su milžiniškomis genitalijomis, o ant lėkščių ir taurių pavaizduotos nekuklios sekso scenos. O dar tie griaučiai, padėti tarp maisto lėkščių... Ar turėsite drąsos pakviesti savo svečius į tokius namus? Tikriausiai ne... O anų laikų romėnas – taip!

Iš tikrųjų romėnas čia nematytų problemų, kadangi, kaip sakėme, visa tai – be blogos valios. Tai tikrai menas ir papuošimai, kurių vienintelė paskirtis – ginti laimę ir gyvenimą. Ir tai jau kelintą kartą parodo, kad mes galvojame apie seksą kaip apie nuodėmę, o romėnai į jį žiūrėjo kaip į vieną iš gyvenimo malonumų. Išvengdami vulgarumo, ištvirkimo ar nusikaltimų. Tai tiesiog viena iš dievų dovanų, kurią reikia greitai stverti ir mėgautis.

Išnuomoju tau savo žmoną. Nuomojamos gimdos praktika

Svečiai dabar išsitiesę triklinijuje. Atnešami pirmieji patiekalai, pradedant kietai virtais kiaušiniais, nuo kurių tradiciškai prasideda pokyliai (*ab ovo ad malum* – vis dar sakome mes, bet ne prisimindami pokylio patiekalų tvarką, o tiesiog norėdami tarti „nuo kalbos pradžios iki pabaigos“). Vakaro pokalbis sukasi apie naujagimį. Namų šeimininkas regimai patenkintas; jo žmona išsitiesusi šalia, kažkuriuo metu auklė glėbyje atneš ir sūnų, jis bus visiems parodytas – tai pirmasis jo pasirodymas visuomenėje. Bet ar tai tikrai jo žmona? Neseniai matėme, kad ji buvo labai meili ir draugiška ir žilam svečiui, atvykusiam neštuvais. Yra priežasčių. Iš tikrųjų jiedu seniai susituokę, turi

keturis vaikus. Bet paskui įvyko tai, kas mūsų mentalitetui yra visiškai nesuvokiama. Namų šeimininkas, toli gražu nejaunas senatorius, metų metus negalėjo sulaukti vaikų, pirmiausia – paveldėtojo. Ir žilasis vyras, jo senas draugas jam... paskolino žmoną, kad jų sulauktų. Kadangi buvo keturiskart gimdžiusi, sėkmė garantuota. Taip ir buvo – ji greitai jam padovanojo sūnų. Žinoma, prieš perduodamas žmoną žilasis vyras su ja išsiskyrė – gerbdamas taisykles, o kai ji sugrįš, jiedu susituoks iš naujo. Laukdamas jos sugrįžimo, žilasis vyras išsirinko savo ilgaplaukę, garbanotą ir tamsiaplaukę sugulovę laikina „pirmąja ponia"... Žinome, jog kai kurie perduodavo jau nėščias žmonas, kad būtų tikresni dėl visos operacijos. Ši praktika paplito respublikos laikams baigiantis, taip buvo elgiamasi visu imperijos laikotarpiu.

Pagaliau dar labiau stebinantis dalykas: išnuomojama gimda (arba *locatio ventris,* kaip juokaudamas tai apibrėžė profesorius Staccioli). Kai nebuvo paveldėtojų, rašo šventas Augustinas, nutikdavo, kad vyras, žmonai pritarus, imdavo kitą moterį, kad su ja galėtų susilaukti bendrų vaikų. Kartais, kai vaikų nebūdavo, pačios žmonos tai pasiūlydavo vyrams, kadangi senovėje buvo klaidingai manoma (tokia nuomonė, deja, ir dabar labai paplitusi), jog dėl to, kad nėra vaikų, kalta tiktai moteris. Reikia pridurti, jog senovėje moteris galėjo būti atstumta ne tik tuomet, kai nesugebėdavo duoti vyrui palikuonių, bet ir tuomet, kai gimdė tiktai mergaites.

O juk tai vyro spermatozoidai nulemia naujagimio lytį. To, žinoma, romėnai negalėjo žinoti, bet tokioje vyriškoje visuomenėje moteris kiekvienu atveju buvo laikoma vienintelė atsakinga dėl su gimdymu susijusių problemų.

Meilužių malūnėlis

Senatoriaus pokylis surengtas labai prašmatniai. Pakviestųjų labai daug, ir atsigulusiems puotautojams šnekučiuojantis pastebime trumpus, bet intensyvius apsikeitimus žvilgsniais ir greitais ženklais tarp kai kurių iš jų, žinoma, kitos lyties. Net paprastas lūpų priglaudimas prie taurės krašto lygiai toje pačioje vietoje, kur ką tik gėrė geidžiamas asmuo, yra tylus, bet aiškus ir tvirtas pranešimas. „Ir kol sutuoktinis geria, ji jau nužiūrinėja jaunus meilužius", – mums sako Horacijus... Tai „paprotys", įsigalėjęs respublikai baigiantis ir imperijai prasidedant. Moterys tapo labai „agresyvios", ne tik leisdavosi sugundomos, bet ir pačios imdavosi iniciatyvos, nepaisydamos Ovidijaus patarimų. Kaip sakė profesorius Staccioli, ir gundyti, ir pasiduoti gundymui buvo labai madingas užsiėmimas, savotiškas „visuomeninis žaidimas", kurio esmė – surasti meilužį tarp draugų ir pažįstamų, kurie labai dažnai yra ir vienas kito giminės, žmonų ir vyrų. Jį žaidė namuose ar šeimoje siaura visuomenės grupė, tai yra aristokratija.

Spyruoklė, stumianti romėnę matroną būti padoria gatvėje ar viešumoje, bet agresyvia namie, net pačiai imantis seksualinės iniciatyvos, yra akivaizdi. Šios moterys tuokėsi būdamos dar vaikai, nemylėdamos, jos tekėjo už gerokai vyresnių vyrų. Prabėgus keliolikai metų, ant trisdešimties slenksčio, jau turėdamos kelis vaikus ir dar pasenusį vyrą, šios moterys, nuobodžiaujančios, seksualiai ir emociškai nepatenkintos, pradeda medžioti jaunuolius, žadančius visa tai, ko jos neturėjo. Ir ko pasenusios nebegalės turėti. Taigi kaip ir šiuolaikinės keturiasdešimtmetės ne laukia progų, bet jų ieško, jas skatina, kuria...

Matronoms kyla keblumas – kur skirti meilės pasimatymus. Neįmanoma tai daryti ne namuose: gatvėje visi mato,

be to, kontroliuoja vyrui ištikimas vergas. Nėra tokios vietos, kur galima susitikti. Jokių motelių, o viešbučiai ir nuomojami kambariai visiškai skurdūs ir neatitinka matronos lygio. Taigi ir šiuo atveju „žaidžiama namuose". Kai vyras išvykęs dėl savo nesibaigiančių reikalų, meilužis įleidžiamas į namus, kartais padedant prijaučiantiems vergams ar sargybiniams. Arba išnuomojamas besiribojantis namas, kad patogiau būtų rengti „meilės vizitus".

Ovidijus šia proga pataria šiek tiek pridėti pipirų susitinkant su meilužiu savo namuose. Įėjimas pro pagrindinius vartus po kurio laiko paverčia slaptus santykius tokia rutina, kad geriau atgaivinti juos baimės blyksniais. Pavyzdžiui, paprašyti meilužį įlipti pro langą, kadangi padėtis namuose nėra visai rami. Arba, būnant lovoje, sutarti su patikima verge, kad ši staiga įeitų ir pasakytų, jog sutuoktinis sugrįžo, ir taip priversti meilužį slėptis kur nors ankštoje ir tamsioje vietoje. Romėnai, meilužių nelaimei, nenaudojo spintų, tiktai skrynias, ir būtent jose turėjo susiraityti kone dūstantis vyras greitai plakančia širdimi... Horacijus savo „Satyrose" gerai aprašo šią padėtį: „Būti uždarytam purvinoje dėžėje [...] galva liečiant kelius." Galime įsivaizduoti, kaip pavojui praėjus moteris skubiai išveja meilužį iš namų (kad ir pro langą), paskui garsiai kartu su tarnaite bendrininke juokiasi iki nukritimo. Žinoma, toliau viskas turi vykti sklandžiai, kadangi meilė (ir vyro seksas) nemėgsta rūpesčių ar problemų.

Šis aspektas nušviečia romėnes visai kitokia šviesa – jos neatrodo pasiduodančios ir visko išsižadėjusios gyvendamos sutuoktinio šešėlyje. Jos tampa šeiminio ir visuomeninio gyvenimo pagrindinėmis veikėjomis. Žinoma, kalbame apie aristokrates (bet priklausančios kitiems luomams neturėtų labai skir-

tis). *Vivere vitam** – tai tapo imperijos pradžios aukštuomenės moterų šūkiu.

Neištikimybė: problema ar sprendimas?

Žinant augantį skyrybų ir išsiskyrimų skaičių mūsų laikais, reikia pripažinti, jog romėnai labai gerai sugebėjo rasti sprendimus, sušvelninančius didžiąsias visuomenės problemas, šiai laikais iš tikrųjų aštrias, pavyzdžiui, religinių klausimų, rasizmo, imigracijos, žmonių vartotojiškumo ir... vyro ir žmonos santykių. Romėnai nepuldavo spręsti problemų stačia galva; paprasčiausiai jas „prigesindavo", atrasdami taisykles ir įstatymus, atkertančius deguonį vos įsižiebiant problemoms. Pavyzdys galėtų būti santuoka. Ji nebuvo grįsta jausmais, ir tai laidavo jos ilgaamžiškumą: vyras (ar jo tėvas) ieškojo sąjungų su galingomis šeimomis ir su kraičiu gaunamų pinigų. Kaip jau sakėme, tai buvo sandėris. Iš esmės tai, kad meilės nebuvo, tik darydavo jį stabilesnį. Kalbant šiurkščiai, tai, kad tavo verslo sandėrio partneris (kai tau pagimdė vaikų) eina į lovą su kuo nors kitu, nedegina taip, kaip jeigu tai darytų mylima moteris. Kol ji tai daro tau nežinant, diskretiškai ir nepažeisdama tavo garbės. Taip pasakytų romėnas. Jei vyras net buvo nusiteikęs paskolinti savo žmoną kitam, kad ši jam pagimdytų vaikų – lygiai kaip šiandien kas nors skolina draugui automobilį, – o paskui ją susigrąžinti, galime suprasti, kokie skirtingi tuomet buvo vyro ir žmonos ryšiai. Tai, kad santuoka nebuvo pagrįsta jausmais, šalino daugelį išsisky-

* Gyventi gyvenimą (*lot.*).

rimų ir skyrybų priežasčių, šiandien žalojančių porų santykius. Pirmiausia – neištikimybė.

Romėnai pradėdavo nuo prielaidos, kad išdavystės bus neišvengiamos, tad kam bandyti jas stabdyti? *Adultera mens est*: jei moteris vis vien galvoja apie neištikimybę, nereikia jos kontroliuoti, įkalinti namuose. Vis tiek suras būdų pasiekti savo. Atvirkščiai – kuo griežtesnė kontrolė, kuo labiau vyras visur kišis, dusdamas ir pavydėdamas, tuo didesnė bus pagunda išduoti. Geriau veikia, tikėtina, laisvė: anot senovės žmonių, moteris, laisva išduoti, neišduoda. Žinoma, jeigu į ją kreipiamas dėmesys, pridėtume mes.

Pradėjus nuo šios prielaidos, tai yra, kad neištikimybė neišvengiama, „užgesinti" išdavystės problemai pakako ją apeiti ir tarti, jog vyras gali laisvai ir oficialiai mylėtis su kitomis moterimis (prostitutėmis, padavėjomis ir taip toliau), net turėti ilgai trunkančių atsitiktinių santykių, ir tai nebus laikoma neištikimybe. Apie moterį kita kalba. Jokia moralė, jokie įstatymai to neleisdavo, bet... visi žinojo, kas vyksta ar kas gali vykti. Taigi tai buvo oficialiai uždrausta: Augustas net įteisino meilužio nužudymą (jeigu jis priklausė žemesniam luomui), vyrui jį suradus su žmona lovoje. Bet kasdieniame gyvenime norom nenorom į tai buvo nekreipiama dėmesio. Faktas, kad romėnų aukštuomenėje sukosi moterų neištikimybės ratas, primenantis sekso kadrilį, leidžia suprasti, kaip vyro širdis buvo neprisirišusi prie žmonos, suvokiamos labiau kaip bendro projekto kolegė negu kaip švelnesnioji pusė. Anot mokslininkės Géraldine Puccini-Delbey, klasikinėje lotynų kalboje nebuvo jokio šiuolaikinio žodžio „raguotas" atitikmens.

Žinoma, lygybės nebuvo: vyras galėjo viską daryti viešai, o moteris „oficialiai" – ne, todėl negalėjo išsiduoti. Bet reikia pri-

siminti, kad taip buvo gilioje senovėje ir visiškai vyriškoje visuomenėje: jokia kita senovės visuomenė nesuteikė tiek laisvės moteriai. Iš ten rūstūs įstatymai prieš moterų neištikimybę, labai griežtos elgesio gatvėje taisyklės, *ius osculi,* tai yra privalomasis bučinys nustatyti, ar moteris gėrė, ir taip toliau. O iš tikrųjų net senatas su visais savo įstatymais nepajėgė sustabdyti moterų neištikimybės reiškinio. Dar ir dėl to, kad vyrai, tiesą sakant, ėjo į lovą su kitų vyrų žmonomis... Pagalvokite ir apie tai, kad pats Augustas, tiek daug kovojęs dėl santuokos institucijos apsaugojimo, buvo skandalingų žygių veikėjas, pavyzdžiui, kaip tuomet, kai pokylyje pašoko, visiems matant sugriebė už rankos čia pat esančio konsulo žmoną ir ją nusivedė į kitą kambarį. Kai sugrįžo į pokylį, jos plaukai buvo sutaršyti, o ausys raudonos – smurtinių seksualinių santykių (veikiausiai oralinių) požymis... Ir taip būta senovės Romoje, kur santuokos nėra paženklintos meilės.

IX

DIDYSIS MEILĖS ŽAIDIMAS

Seksas virtuvėje

Liucijų veda nepaprastai malonus mėsos, gaminamos su prieskoniais, kvapas. Virtuvė yra vergų zonos trumpo koridoriaus gilumoje – tai galima suprasti iš to, kad čia nėra nei mozaikų, nei freskų; grindys išklotos įžambiomis plytomis – žuvies nugaros pavidalo, ant sienų šalia virtuvėje naudojamų džiovintų augalų šakelių matyti riebalų dėmės ir grafičiai – tinke įrėžtos frazės, iš eilės surikiuoti brūkšniai, panašūs į kasdien brėžiamus ant laivo stiebo. Tai tikrai „skaitmenys", taip skaičiuojami – kas žino – gal pristatyti maišai, gal darbo dienos...

Įėjusį į virtuvę Liucijų glamonėja ore tvyrančių aromatų kvapai, jis panyra ir į spalvų verpetą: ant sienų sukabintų indų varis, ant medinio stalo supjaustytų daržovių žaluma, baltas pienas dubenyje, kubeliais supjaustyta raudona mėsa, paruošta mesti į troškintuvę, geltona liepsna. O viduryje ji – Fotidė – vergė, ruošianti šeimininkams vakarienę. Ji nusigręžusi, Liucijus stebi jos judesius sukantis prie krosnelių – primena siūbuojančią gyvatę

ar virpančią fontano vandens giją. Jos sėdmenų judesiai primena Lucijui klasikinę sekso padėtį – „siūbuojančią Venerą“ (*Venus pendula*), kai moteris juda ant gulinčio vyrų ištiestų kojų. Būtent tai jie darys netrukus... Jaunuolį stulbina ir jos spalvos. Pavyzdžiui, skaisčiai raudona krūtis prilaikanti juosta ar šviesūs delnai, kontrastuojantys su tamsia oda. Lucijus nori patenkinti ne tik savo akis, – nori apdovanoti visus jutimus, ir prisiartina prie vergės. Bet eidamas užkliudo puodą, šis sužvanga. Mergina atsisuka ir žiūri į jaunuolį. Lucijaus pasirodymas sujaudina jaunąją moterį, ji nejuda, užsimerkia, suspaudžia lūpas. Pirmiausia jomis jie ir susiliečia, ir Lucijus pajunta cinamono kvapą Fotidės alsavime, paskui glamonėja merginos jam pasiūlytą liežuvį, ji jau savo geismo kalinė, pagaliau jis ragauja nektarą, kurį lašas po lašo varvina merginos lūpos...

Lucijus prašo Fotidės atrišti ir paleisti plaukus. Bet ji žengia dar toliau ir nusimeta visus drabužius. Lieka nuoga, tik ant kaklo – keistas metalinis pakabutis, su kuriuo niekada nesiskiria. Lucijui prieš akis pagaliau lyg liepsna virpantis kūnas. Tai juslingas kūnas, ir vyro akys žvelgia į jį su geismu – pirmiausia į krūtis, pilnas ir atsikišusias, paskui į plačius liekno kūno klubus ir pagaliau į lytį, visiškai depiliuotą, ją mergina droviai pridengia ranka (galbūt veikiau klastingai apskaičiavusi nei iš drovumo). Fotidė dabar atrodo kaip iš jūros išnyranti Venera. Ir Lucijus ją vadina „mano Venera, mano švelnioji juodoji Venera“.

Paskui jau tik kadrai, praskleidžiantys mums, kas vyksta. Žvilgsnio ar šypsenos žybsnis. Bet čia pat ir krūties kvapas, seilių skonis, švelnus jos kūno šešėlis... Tai Venera, atsiduodanti ant virtuvės stalo tarp supjaustytų daržovių, duonos trupinių ir pilnų prieskonių indų, kuriuos išvarto aistros įkarštyje... O šeimininkų vakarienė tuo tarpu verda...

Šis pasimylėjimo virtuvėje laisvas aprašymas, įkvėptas garsaus kūrinio – Lucijaus Apulėjaus „Metamorfozių“, parašytų II a. po Kristaus, leidžia mums suvokti, kad ir savo kūriniuose romėnai nemažai vietos skyrė erotikai, juk ir „gyvo“ sekso visur buvo pakankamai daug. Paradoksalu, bet visa tai vykdavo ne šeiminiame gyvenime. Scena virtuvėje, kurią matėme, ar aistringi glėbesčiavimaisi, vaizduojami ant Pompėjų sienų, nebuvo vyro ir žmonos gyvenimas. Meilės laisvė ir sekso džiaugsmai skirti kitoms moterims (sugulovėms, prostitutėms, vergėms) ir kitiems vyrams (meilužiams, vergams). Tai ir yra paaiškinimas, kodėl abu leidžiasi į neištikimybę, tai yra – imasi sekso ne sutuoktuvių lovoje. Mums, gyvenantiems XXI a., pripratusiems prie vedybų iš meilės, tai gali atrodyti absurdiška. Bet jei nesuprasime šio romėnų kultūros mechanizmo, nesuprasime ir tikrosios meilės ir sekso prasmės senovės Romoje.

Kaip tai daro žmona...

Senovės romėnai mylisi skirtingai – priklauso nuo to, su kuo yra lovoje: su sutuoktiniu ar meilužiu. Pirmuoju atveju pagrindinis sekso tikslas yra daugintis; antruoju – malonumas. Taigi, pirmuoju atveju moteris būtinai turi būti ištikima, antruoju ji gali keisti partnerį, kada nori. Bet yra ir kitų stebinančių dalykų, susijusių su judesiais ir pozomis. Nes lovoje viskas kitaip.

Atlikdama žmonos vaidmenį romėnė matrona neturi pažinti sekso džiaugsmų. Mylėdamasi ji turi nejudėti, negali dejuoti. Jokių geidulingų apsikabinimų, jokių judesių palengvinti vyrui lytinį aktą – tai būtų tragedija. Kadangi tuokėsi būdama nekalta ir mylėtis išmoko užsiimdama seksu su vyru, jeigu darytų ką

jam nežinomo, tai rodytų, kad to išmoko mylėdamasi su kitu vyru... Taigi turi nejudėti viso lytinio akto metu ir laukti. Bet kokia poza? Vadinamąja „misionieriaus“, tai yra atsigulusi ant nugaros, kuria lengviau pradėti vaiką, ar, anot Lukrecijaus, „keturkojų gyvūnų poza“ – irgi dėl tų pačių priežasčių.

Marcialis savo humoristiniame kūrinyje taikliai atskleidžia atmosferą vyro ir žmonos kambaryje pirmąją meilės naktį. Be jo galbūt nebūtume sužinoję įdomių smulkmenų apie tai, kas vykdavo romėnų porų namuose. Skaitydami Marcialį matome vyrą, besiskundžiantį, kad jo žmona pernelyg nejudri lovoje, jis labai norėtų, kad mylintis būtų uždegtos lempos, kad ji nusiimtų krūtų juostą, tuniką ir savo tamsius „apsiaustus“, kad šauktų žodžius, bent mostelėtų ir apkabintų jį ne taip, kaip paprastai apkabina rytais savo senelę... Žodžiu, vyras su žmona mylėdavosi tamsoje, apsirengę ir tylėdami, be aistringų glamonių.

Emocijų trūkumas mylintis romėnams vyrui ir žmonai tikrai pribloškia.

...ir kaip tai daro meilužė: malonumas dominuoti prieš vyrą

O dviejų meilužių miegamajame visiškai kitokia atmosfera. Ta pati matrona, kuri vakare su vyru buvo nejudri kaip malka, nebyli ir apsirengusi kaip parduotuvės manekenė, kitą rytą būdama su meilužiu pavirsta tigre. Daugelis aukštuomenės moterų iš tikrųjų atsisako laikytis griežtų moralės normų ir leidžiasi į visiškai nevaržomus sekso žaidimus su įvairiais meilužiais. Kai kurios netgi viešai. Garsus buvo Augusto dukters Julijos atvejis, kuri tiek įsiutino savo tėvą, kad šis ją ištrėmė į Ventotenės

salą (romėnai ją vadino *Pandataria*), amžinai uždraudė grįžti į Romą ir neleido jos palaidoti šeimos mauzoliejuje.

Bet, tegul ir nenužengdamos taip toli, daugelis matronų leidžiasi ieškoti meilės, suvokiamos pirmiausia kaip visa apimanti aistra lovoje, kur jos virsta pačiomis tikriausiomis kurtizanėmis. Dar ir dėl subtilaus malonumo... būti viršesnei už vyrą.

Tikrai, staiga pasikeičiama vaidmenimis – dabar vyras privalo paklusti moteriai, jos kaprizams, jos sprendimams. Moteriai, šeimoje ir apskritai vyriškoje visuomenėje pripratusiai būti antrame plane, visą laiką paklūstančiai vyro įsakymams, neištikimybė yra ne tik pabėgimas į meilę ir aistrą, niekuomet nepatirtą, bet ir grandinių sudaužymas bei kerštas vyrui. Vedybinėje meilėje vyras sprendžia, o nevedybinėje priešingai – jis tampa paprasčiausiu objektu, turinčiu varžytis su kitais ir maldauti moters malonių. Viršenybė yra ir kūniška. Viena iš dažnesnių meilužių pozų yra mūsų paminėta *Venus pendula*, arba *mulier equitans*, tai „moteris raitelė", ji yra viršuje ir apsižergusi vyrą, gulintį ant nugaros. Tai tipiška meilužės, kurtizanės ar prostitutės poza, joje juda moteris, taip suteikdama vyrui malonumą. Bet tuo pat metu jam vadovauja, diriguoja, kaip mylėtis, ir dominuoja tapdama vyro šeimininke.

Ar romėnės apgaudinėdavo lovoje?

Atsakymas – taip: „Vaizduok džiaugsmą melo žodžiais [...] Įtikinamai judėk ir žvelk: rodyk, kad tau malonu, savo žodžiais ar trūkčiojančiu kvėpavimu..."

Taip prieš du tūkstančius metų rašė Ovidijus, padrąsindamas moterį vaidinti orgazmą! Jau romėnų laikais, ir kas žino, kiek dar

anksčiau, moterys apgaudinėjo lovoje, kad suteiktų malonumo savo partneriams, kaip atsitinka ir dabar, arba norėdamos, kad viskas kuo greičiau pasibaigtų (tai tipiška vedybinė situacija, kai moteris nejaučia malonumo su savo vyru).

Reikia būti atidžioms ir neperdėti bei neišsiduoti pasielgus akivaizdžiai neįtikinamai, sako Ovidijus. Taip darydama moteris iš tikrųjų praranda pasitikėjimą, ir vyras jos daugiau nebesiekia, nes jaučia, kad iš jo vyriškumo tyčiojamasi.

Jau romėnų laikais buvo keliama daug klausimų apie moterų orgazmą, tokį „paslaptingą"... Kodėl kartais jis būna, o kartais ne, jeigu vyrai jį patiria visada? Ar jis naudingas pradedant vaikus? Tokie buvo keliami klausimai.

Buvo dvi nuomonės: vieni manė, kad moteris fiziologiškai negali patirti orgazmo, kiti, priešingai, kad gali. Tarp pastarųjų buvo Galenas, kurį jau sutikome, kai aptarėme apsimetusį ligoniu vergą, kad pasiliktų su savo moterimi. Galenas manė, kad ir moteris patiria orgazmą ir net pačioje akto viršūnėje išskiria spermą. Iš tikrųjų Galeno minima „sperma" yra ne kas kita kaip susijaudinusios moters išskyros. Galenas teigė, kad abi spermos – vyriškoji ir moteriškoji – „palengvina meilės santykius, dėl jų atsiranda malonumas", taigi tai padeda ir pradėti vaiką.

Dėl vieno fakto romėnų gydytojai sutarė – reikia bent mažiausio moters patiriamo malonumo, kad gimtų kūdikis.

Pasiekti orgazmą kartu

Ovidijus žengė dar toliau: vyras ir moteris turėjo pasiekti orgazmą kartu. Jo patarimas buvo „uždegti" moterį priežaismėje išmoningai judinant kairės rankos pirštus ir atrandant taškus, kur

moteris geidžia būti paliesta, – tuomet nereikia sustoti: „Pamatysi jos akyse žėrint virpantį grožį – taip saulė dažnai atsispindi perregimame vandenyje [...] Tuomet ji pradės šnabždėti, švelniai dejuoti ir tarti meilės žaidimui būdingus žodžius."

Tą akimirką lytinis aktas turi žengti sparčiuoju keliu, reikia tik žiūrėti, kad abiejų malonumas augtų lygia greta ir „kartu pasiektų tikslą". Tiktai kuomet vyras ir moteris guli nukamuoti ir išsekę, patiriamas visiškas malonumas.

Romėnų Kamasūtra

Mažai žinoma, bet visuomenėje buvo paplitę patys tikriausi „mylėjimosi vadovėliai", kuriuose buvo išvardytos ir aprašytos įvairios pozos – kaip geriausiai ar kūrybiškiausiai mylintis suteikti malonumo (sau ar partneriui). Tokie vadovėliai buvo prieinami dar gerokai iki tų laikų, kai Roma tapo Viduržemio jūros galingiausia valstybe.

Nuo pat Aleksandro Didžiojo laikų būta kūrinių, kuriuose aiškinama apie gundymo techniką, seksualumą ir įvairias pozas. Jeigu tikėtume graikais, tokio pobūdžio vadovėlių kilmė labai sena; pirmojo autorė buvusi net pati Astianasa, viena iš mitinės Trojos Elenos tarnaičių, aprašiusi visus mylėjimosi būdus. Nuo tų laikų šie erotinės ir pornografinės literatūros kūriniai visą laiką buvo nepaprastai populiarūs. Daugiausia jų buvo Egipto Aleksandrijoje, paskui, Romos imperijai didėjant, pamažu paplito visur.

Jie dažnai buvo platinami kaip parašyti moterų – garsiausių palydovių, kurios taip atskleisdavo savo paslaptis (tikra pardavimų gudrybė, neįtikėtinai šiuolaikiška, laiduojanti sėkmę): Betridės, Filėnės, Samo Nikės, Lesbo Kalistratos; tai buvo moterys-sekso

ekspertės, žadinančios vyrų skaitytojų smalsumą. Vertos dėmesio dvi moterys. Viena – Pamfila iš Epidauro, egiptietė, gyvenusi Graikijoje valdant Neronui. Tai buvo neįtikėtinai naši literatė: parašė ne tik 33 knygas apie Graikijos istoriją, bet ir keletą knygų kitomis temomis, įskaitant kūrinį, pavadintą „Apie seksą".

Kita moteris – Elefantidė, poetė, gyvenusi I a. prieš Kristų, sekso mėgėja ir persileidimo receptų kūrimo specialistė. Jai priskiriama galbūt garsiausia romėniška Kamasūtra: *De figuris coitus**, tikriausiai tai buvo knyga-atlasas, su gausiomis įvairių pozų iliustracijomis, su daugybe paaiškinimų. Tai šitos knygos greičiausiai inspiravo erotinius paveikslėlius, puošusius senovės romėnų vilas. Bet daugelis įtaria, kad, išskyrus retas išimtis, kaip tik ką minėtos, iš tikrųjų už šių knygų apie erotiką slypėjo autoriai vyrai...

Nors kalbame apie senovėje populiariausias knygas, dažniausiai pasirenkamas (kaip šiandien pasakytume, parduodamas), iš šių kūrinių mūsų nepasiekė nė vienas puslapis. Mes turime labai nedaug informacijos tik apie kai kuriuos senovės autorius. Tai kiek keista. Kodėl mus pasiekė daugybė įvairiausių literatūros žanrų praeities kūrinių, o šie ne? Gal dėl to, kad viduramžių vienuoliai neperrašė nė vienos kopijos? Galbūt iš tikrųjų kur nors jos yra, kokios nors bibliotekos kampe, galbūt klaidingais pavadinimais ar surištos kartu su kokiais kitais paslaptingais senovės kūriniais. Ar gal bus rastos kokioje nors archeologų kasinėjamoje vietoje, pavyzdžiui Herkulanėjuje, kur Papirusų viloje aptikti trapūs lig šiol neliesti literatūros kūriniai, ugnikalnio pelenų apsaugoti: kol kas sugrįžo į šviesą tik kambarys su graikiškais epikūriečių kūriniais. Trūksta tokio, kur būtų lotyniškų kūrinių – galbūt vieną dieną jis bus atrastas. Ir galbūt tuomet pamatysime ir vieną iš šių romėnų laikų populiariausių kūrinių...

---

* „Apie sueities figūras" (*lot.*).

Mylėjimosi pozos

Kokias meilės pozas mėgo senovės romėnai? Ar kurios nors buvo ypač populiarios? Žinoma, po antklode kiekvienas turi savo pomėgius, nereikia daug vaizduotės tai suprasti. Ir vis dėlto, kad patirtų daugiau malonumo ar paslėptų ne tokias gražias kūno vietas, moterims „patariamos" kai kurios pozos:

„Gražios išvaizdos mergina tesimyli gulėdama ant nugaros ir žiūrėdama į savo meilužį, kad kuo geriau matytųsi jos veidas.

Jei ji smulkaus sudėjimo, tegul joja ant jo, taip paslėps stoto skirtumą.

Jei turi gražią nugarą, teužima padėtį, kad jis ją matytų. Jei turi gražias kojas, tegul daro kaip Melanionas, ant savo pečių susikėlęs Atalantos kojas. Tai pati geriausia poza.

Jei moters gražios jaunatviškos kojos ir gražios krūtys, tesigula ant lovos įstrižai, o vyras tegul stovi.

O jei moteris nori parodyti ilgą savo šlaunų liniją, tesiklaupia ant lovos ir teatlošia galvą (taip jos figūros linijos bus švelnesnės).

Jei ant jos pilvo raukšlės, tegul sėda raita ant partnerio atgręždama nugarą.

Paprasčiausia ir mažiausiai varginanti poza – kai ji išsiteisia lovoje ant šono, o mylimasis apkabina jos nugarą..."

Tai Ovidijaus patarimai iš jo „Meilės meno" trečiosios knygos, joje jis siūlo ir svarbiausią patarimą, kad būtų galima su didžiausiu malonumu mėgautis įvairiomis sekso pozomis: įvertinti brandžias moteris. Jos turi didžiulį privalumą – patirtį. Kaip pabrėžia poetas: „Tik patirtis padaro menininku", ir priduria: „...Jau patyrusi moteris turi daugiausia patirties [...] Išmaniu rūpesčiu geba pridengti amžiaus metus, taip ji tau tikrai neatrodo sena, tūkstančiu pozų ji gali suteikti malonumą taip, kaip tu nori [...] be erzinančio ir tuščio susijaudinimo."

Bet reikia pabrėžti, kad prieš du tūkstančius metų „senos“ samprata buvo kitokia nei mūsų... Keturiasdešimtmetė, šiandien visuotinai laikoma jauna, žavia ir juslingumo viršūnėje esančia moterimi, romėnui atrodo gerokai įmetėjusi, beveik senolė – ir ne be reikalo, turint galvoje, kad santuokos amžius buvo apie 14 metų, o tikėtina moters gyvenimo trukmė – apie 29 metus...

Daugelis šių Ovidijaus aprašomų pozų pavaizduotos garsiuose Pompėjų paveiksluose. Be estetinio mylėjimosi aspekto, yra dar praktiškesnių sekso žaidimo pozų, suteikiančių daugiau malonumo kūnui ar sąmonei. Kiek jų? Daug daugiau nei galėtumėte pagalvoti...

Malonumo akrobatai

XIX a. pradžioje vokiečių filosofas Friedrichas Karlas Forbergas išleido studiją apie seksualinį elgesį, pagrįstą senovės tekstais (iš esmės graikiškaisiais ir romėniškaisiais): *De figuris Veneris**. Vadovėlis tais laikais sukėlė didelį skandalą, ir tai nulėmė jo likimą – per kitus amžius buvo daugybę kartų perleistas. Baigdamas savo tyrinėjimus, Forbergas sudaro galimų pozų, kuriomis senovėje buvo mylimasi, sąrašą. Išvardytos net 85 meilės pozos!

Toks didelis skaičius yra todėl, kad jungiami, sakytume, erotiniai „veiksmai“ partnerio atžvilgiu ir vis kitos pozos.

Iš tikrųjų Forbergas aprašo devyniasdešimt pozų, bet į sąrašą įtrauktos ir „ekstremalios“ – pavyzdžiui, penkių asmenų seksas ar santykiai su gyvūnais ir panašiai.

---

* „Apie Veneros figūras“ (*lot.*).

Stebina faktas, kad visos šios pozos aptinkamos senovės tekstuose, išbarstytos įvairių žanrų kūriniuose, pasiekusiuose mus... Žodžiu, Forbergas tik sudarė jų sąrašą, nieko daugiau. Kitaip tariant, graikai, o ypač romėnai lovoje buvo itin išradingi...

Bet ar jie tikrai mylėdavosi šiomis pozomis? Mes to, aišku, nežinome. Juk iš esmės jie buvo kaip mes, kūrybingi ir aistringi, bet tikrai ne iškrypę, kaip manoma. Buvo tiktai gyvenimo malonumų mėgėjai, o seksas, kaip jau sakėme, vertinamas be to nuodėmės ir kaltės jausmo, šiandien taip paplitusio. Gyvenimas buvo visavertis – kaip žaidimas, kaip malonumas.

Vis dėlto yra būdas suprasti, kokiomis pozomis mylėdavosi senovės romėnai... Jis – priešais visų akis. Pakanka pasižiūrėti (knygose, muziejuose ar internete) į erotines romėnų laikų freskas, į lytinius aktus, pavaizduotus statulėlėse ir ant lempų, grafičius ant sienų, išlikusius du tūkstančius metų. Štai ir išnyra visas antikos laikų „uždraustasis" pasaulis – lyg reportažas iš raudonųjų žibintų kvartalo. Šį pasaulį mes dabar pabandysime atrasti ir trumpai aprašyti – žinoma, taktiškai ir objektyviai. Bet ir smalsaudami, nes gyvenantiems epochoje, leidžiančioje daugiau laisvės, smalsu dabartį palyginti su senovės pasauliu, tokiu tolimu, visada atrodžiusiu uždaru ir, anot labai paplitusios klišės, tokiu iškrypusiu ir ištvirkusiu. Taigi, kaip ten buvo?

Kadrai prie raudonųjų žibintų

Freskose matomos labiausiai klasikinės pozos tokios: „misionieriaus" (moteris apačioje, vyras viršuje), „liūtės" (moteris keturiomis, o vyras už nugaros) ir jau paminėta *Venus pendula* (arba *pendula conversa*), tai yra, kai moteris joja ant vyro atsiklaupusi

arba atsisėdusi ištiesus kojas. Ta pati poza, kai moteris nusigręžusi, atsukusi savo meilužiui nugarą, turėjo patikti daugeliui vyrų – ir ji neretai vaizduojama (*pendula aversa*, arba *equis aversis*).

Freskose stebina šalutinės scenos detalės: lytinis aktas beveik visada vaizduojamas lovoje su aukštu galvūgalio atlošu, į kurį moteris ar vyras dažnai remiasi ranka. Be to, visuomet yra storas čiužinys su juostuotomis antklodėmis – panašias mes naudojame vasarą prie jūros. Akivaizdžiai tai buvo paplitusi romėnų miegamųjų detalė.

Du partneriai visuomet vaizduojami gražūs ir jauni (niekuomet nebus nuplikusio vyro ar nutukusios moters) – panašiai kaip šiais laikais madinguose žurnaluose. Žodžiu, tokie buvo tuometiniai modeliai. Stebėtojo akies neišvengia kai kurios įdomios moters detalės, turėjusios būti labai madingos tuomet, – bet ne dabar.

Pavyzdžiui, plaukai. Jie visuomet susegti segėmis, susukti į kuodą ar supinti į kasas, apsuktas apie galvą. Nė viena romėnė neturi įpročio paleisti plaukų prieš mylintis, o tai šiais laikais suvokiama kaip labai geidulingas gestas. Jau tas pats Ovidijus tai pastebi ir drąsina moteris priežaismiu pasileisti plaukus. Moters sprandas romėno akiai buvo įprastas vaizdas – taip šiandien nėra.

Daugelis merginų vaizduojamos besimylinčios su krūtis prilaikančia juosta, o šiandien nusegti liemenėlę yra viena iš erotiškiausių sekso žaidimo akimirkų. Būtų galima beveik daryti išvadą, kad krūtis nebuvo laikomos vyro „geismo objektu", o tai akivaizdžiai netiesa. Galbūt buvo tik paplitęs įprotis dėvėti tą juostą miegamajame, ir galbūt tai tik labiau jaudino – kaip dabar apatiniai.

Tiesa ir tai, kad freskose vaizduojamos poros nėra sutuoktinių, kadangi, kaip matėme, vedybinis seksas yra lėkštas, „nejudrus" ir vyksta tamsoje, jis skirtas akto metu pradėti vaiką.

O nupieštos merginos, išskyrus labai retus atvejus, yra sugulovės, vergės, palydovės, atėjusios į vyro namus, arba prostitutės viešnamiuose. Štai todėl jos visuomet jaunos ir mylisi akrobatiškomis pozomis: nevedybiniuose santykiuose ieškoma tik jutiminių malonumų. Ir tikriausiai, žinant, kokie santykiai būna viešnamyje, praktiška buvo laikyti plaukus visuomet susegtus, kad jų nereikėtų iš naujo tvarkyti tarp vieno ir kito kliento; krūtis prilaikanti juosta turbūt buvo dėvima, kad klientas skirtų daugiau dėmesio svarbiausiam santykių tikslui ir jie užtruktų mažiau laiko... Visa tai buvo mokamo sekso nulemti papročiai.

Freskose galime aiškiai matyti, kad moterys visiškai depiliavusios ir lytį, – kitaip nei šiais laikais, senovėje tai buvo įsišaknijęs paprotys. O štai vyro genitalijų depiliacija nebuvo laikoma vyriškumo ženklu, todėl praktikuojama retai.

Bet moterys niekuomet nėra visiškai nuogos: dažnai ant riešo ar kulkšnies ryši spalvotas juostas, dažniau – mūvi apyrankes. Netrūko karolių. Auksas ir papuošalai puošdavo aistringus kūnus. Žinoma, freskose, statulėlėse ar ant lempų trūksta (be judesių) kvapų, turėjusių tvyroti kambariuose.

Toliau tyrinėdami meilės pozas, atrandame klasikines – pavyzdžiui, vyras stovi, o moteris atsirėmusi į stalą ar lovą, sukėlusi kojas savo partneriui ant pečių.

Arba abu guli ant šono, vyras į ją įeina iš nugaros švelniai keldamas jos koją, o ji atsigręžusi jį bučiuoja, švelniai glostydama galvą.

Moteris, tenkinanti vyrą orališkai (*fellatio*) – kita įprastinė poza freskose ir ant lempų. Ir atvirkščiai – vaizdas, kai vyras orališkai tenkina moterį (*cunnilingus*), yra labai retas – tik pagalvokite, mes žinome apie vienintelį atvejį visoje imperijoje. Tai freska Pompėjuose, ir daugelis mano, kad tai sąmoningai provokuojantis vaizdas – kad žiūrovas nusišypsotų, kadangi toks ak-

tas romėnų vyrams buvo laikomas didžiausiu seksualiniu tabu. Tikėtina, jog tai buvo vienas iš mažiausiai paplitusių sekso būdų romėnų miegamuosiuose.

Nors moralė ir draudė, daugeliui buvo įprasta santykiauti su moterimi orališkai – toliau nuo kitų akių, tarp savo namų sienų. Tai mums rodo lempa, rasta Kipre, kurioje pavaizduota klasikinė „69“ poza, kai abu partneriai vienu metu vienas kitam suteikia malonumą burna. Taip tarsi pabrėžiama lygi vyro ir moters padėtis – jei ne gyvenime, tai bent mėgaujantis seksu.

Pompėjų freskose matyti ir homoseksualios pozos – pavyzdžiui, dvi moterys, išsitiesusios lovoje, aistringai bučiuojasi; arba kitos dvi mylisi tokia poza, kokia paprastai būna tik vyras ir moteris: viena iš jų guli lovoje, kita stovi ir pakėlusi pirmosios kojas įeina į ją netikru odiniu peniu, prie kūno pririštu dirželiais. Kiek vėliau sužinosime, kad Romos laikais buvo tikrų sekso žaisliukų.

Tarp labiausiai nustebinusių archeologus vaizdų yra vienas vaizduojantis trijų lytinį aktą, patį tikriausią „traukinuką“, kur keturpėsčią moterį iš nugaros ima vyras, kurį savo ruožtu iš nugaros ima kitas vyras (ant taurės, rastos Brėgence, Austrijoje, matyti net trys eile išsirikiavę vyrai...) Vidurinysis, *cinaedus* (pasyvus vyras), buvo visuomenėje labai niekinama figūra – panašiai kaip prostitutės, aktoriai gladiatoriai turėjo mažiausiai pilietinių teisių, bet jie buvo vertinami lovoje – regis, daugiausia moterų.

Grupinis seksas (paprastai trise: du vyrai ir viena moteris) buvo vadinamas *symplegmata* („pynė“), o tas faktas, kad jis gana dažnai vaizduojamas, galėtų rodyti, jog ši praktika buvo viena iš romėnų mėgstamiausių erotinių fantazijų.

Ant Kretoje rastos lempos moteris mylisi su stovinčiu vyru, apkabinusi jį savo kojomis, o kitas vyras ją ima iš nugaros. Tai dvigubas įsiskverbimas. Sakoma, kad freskose ar tekstuose retai

matyti ar retai kalbama apie partnerio anališkai imamą moterį, išskyrus retus atvejus – kaip šitas. Paprastai toks elgesys būdingas vyrams. Marcialis labai aiškiai apie tai kalba („Epigramos", XI kn., 22): „Gamta davė vyrui dvi labai skirtingas sritis: viena sukurta merginoms, o kita – vyrams. Naudokis ta, kuria pridera."

Romėnė, jei galėjo rinktis, to imdavosi tik kraštutiniu atveju, arba tai būdavo „dovana" partneriui. Apulėjaus „Metamorfozėse" vergė Fotidė dovanoja Lucijui papildomą malonumą – būtent šitokiu būdu. Tas pats Marcialis pasakoja apie meilužę, kurią jis turėjęs visą naktį tūkstančiu skirtingų būdų. Pagaliau jis paprašė šio paskutinio malonumo, o ji, išsekusi, bet vis dar geidžianti, sutiko.

Tarp ekstremaliausių pozų yra grupinio sekso scena, kur moteris orališkai tenkina vyrą, kurį ima kitas vyras, o moterį orališkai tenkina dar viena moteris...

Grupinis seksas iš tikrųjų neturėjo būti retas, Pompėjuose yra net labai atvirų graficių šia tema. Pavyzdžiui, toks: „21-ą lapkričio Epafra, Akutas ir Auktas atsivedė į namus moterį, kiekvienas mokėdamas po penkis asus, iš viso 15. Tuomet konsulais buvo Markas Mesala ir Lucijus Lentulas."

Labiau negu užrašą ant sienos tai primena sąskaitą faktūrą su būtinais duomenimis (ir atsakingais konsulais). Bet liudija apie paslaugas, kurias romėnė palydovė pasirengusi suteikti.

Tai dar ne viskas. Antikinė literatūra ir archeologiniai radiniai pasakoja apie seksualinius santykius su... gyvūnais.

Santykiai tarp vyro ir auginamo gyvūno nėra nauja praktika kaimiškame pasaulyje, bet antikiniai tekstai pasakoja ir apie moterų santykius su gyvūnais. Herodotas ir vėliau Strabonas pasakoja apie Egipto miestelį Mendesą, ten kai kuriose misterijose šventas ožys paimdavo moterį.

Apie kitką kalba Apulėjus: „Metamorfozėse" jis pasakoja,

kaip Lucijus pavirsta asilu, kuris sugundomas savo šeimininkės ir turi su ja tikrų lytinių santykių, nepaisant visų jo nelaimių. Įdomu, kad tokio pobūdžio scena pavaizduota ant lempos, rastos Tryre, Vokietijoje. Galbūt ji susijusi su Apulėjaus kūriniu: asilas stovi ant dviejų kojų kaip žmogus, o moteris yra pakėlusi koją, ši net pririšta prie medžio, kad aktas būtų patogesnis.

Žinoma, reikia į tokių tolimų laikų pasakojimus visuomet žvelgti objektyviai ir atsargiai, jie dažnai yra perdėti norint išjuokti arba neigiamai pavaizduoti priešus ar varžovus. Mes tikrai žinome apie vienintelius moters ir gyvūno santykius – merginos ir buliaus lytinį aktą Koliziejuje, bet tai buvo mirties bausmė... Kaip dažnai darė romėnai, nuteistojo nužudymas kartu būdavo ir mito atkūrimas. Šiuo atveju – Pasifajės mito. Tai buvo Kretos karaliaus Minojo dukra, įsimylėjusi bulių, – kad galėtų su juo poruotis, paprašė Dedalo jai sukurti medinę karvės formos statulą, į kurią būtų galima įeiti. Bulius, užlipęs ant netikros karvės, apvaisino Pasifaję, o ši pagimdė Minotaurą – pusiau žmogų, pusiau bulių.

Masturbacija buvo uždrausta?

Atsakymas – ne. Priešingai, masturbacija buvo priimama kaip natūralus reiškinys ir nebuvo laikoma smerktinu iškrypimu, kitaip nei tai darė religinė (ir šeiminė) moralė, per amžius persmelkusi mūsų visuomenę, žlugdžiusi ištisas jaunų vaikinų ir merginų kartas perdėtu kaltės jausmu, draudimais, atgailavimais ir tėvų (arba motinų) barimu.

Terminas „masturbuotis“ yra kilęs iš lotyniškojo *masturbari*, kuris savo ruožtu kilęs iš graikų *mezea* („genitalijos“) ir lotynų

turbare, tai yra pažodžiui „purtyti, jaudinti genitalijas". Yra ir kitų teorijų.

Senovėje į tai buvo žvelgiama abejingai, o gal net ir pozityviai – net dievai taip elgdavosi, ir kartais su įspūdingomis pasekmėmis. Egiptiečiai, pavyzdžiui, tikėjo, kad dievas Atonas sukūrė pasaulį iš savo spermos paprasčiausiai masturbuodamas.

Ir graikų bei romėnų medikai (nuo Hipokrato iki Galeno) vertino masturbaciją teigiamai, įtraukdami ją į teoriją, kad kūno skysčius reikia sulaikyti ar išleisti, nelygu aplinkybės. Žinoma, romėnai nepriėjo iki graikų filosofo Diogeno iš Sinopo, kuris teigė, kad išsilavinęs žmogus privalo būti nepriklausomas nuo nieko, ir masturbavosi viešai...

Kad ir kaip ten būtų, anot kai kurių mūsų bendraamžių mokslininkų, pavyzdžiui, profesoriaus Umberto Galimberti, graikų mitologija net „sudievino" masturbaciją, ją globoti paskyrusi Paną. Ši mitologinė būtybė – pusiau žmogus, pusiau ožys – dėl savo baisios išvaizdos nesugebėdavo lengvai susirasti poros. Taigi turėdavo imtis arba agresijos ir prievartavimo, arba sekso su gyvūnais, arba masturbuotis. Būtent Panas tai daryti išmokė piemenis.

Graikams vyro ar moters masturbacija buvo tokia priimtina, kad tai buvo populiari tema teatre, kartais komiškuose kūriniuose. Net graikų komedijų rašytojas Aristofanas (gyvenęs penketą amžių anksčiau nei mūsų tyrinėjami laikai) apie tai daug kartų ironiškai kalba komedijose „Raiteliai", „Taika", „Moterys tautos susirinkime" ir „Lisistrata".

Romos laikais požiūris liko toks pat, tai yra – abejingas. Ir net tada, kai krikščionių religija imperijoje tapo oficiali (IV a. po Kristaus), nėra žinių, kad ši praktika būtų buvusi pasmerkta. Nors ji ir prieštaravo religiniams principams, kaip ir sugulovių

institucija, bažnytinė valdžia visa tai toleravo. Jos tikslas – kuo giliau įtvirtinti religiją visuomenėje.

Tiktai vėliau, imperijai žlugus, kai civilizacija patyrė tikrą katastrofą, kai visuomenė tapo neraštinga, nuskurdusi, priblokšta dingus tvirtai kultūrinei imperijai ir jos institucijoms, bažnyčia, likusi vieninteliu socialiniu tinklu griuvėsiuose, užsuko varžtus ir griežtai pasmerkė visas savierotines praktikas, pirmiausia masturbaciją. Bet iš tikrųjų pirmąkart bažnyčia oficialiai pasmerkė masturbaciją tiktai vėlyvaisiais viduramžiais.

Nuo Romos, kurią tyrinėjame, visa tai kol kas labai toli. Bet čia reikėtų patikslinti – toleruojama vyrų masturbacija, o moterų labai kritikuojama: ne tiek dėl matronos statuso, kiek pirmiausia dėl to, kad taip vyras netenka galimybės kontroliuoti moters seksualinio malonumo... Apie tai kalba ir Marcialis, ir Juvenalis, kaskart mums atskleisdami kasdienio gyvenimo įdomybių.

Juvenalis, kritikuodamas – kaip yra pratęs – moteris savo VI satyroje aprašo žmonų sugalvotą gudrybę apgauti vyrus: jos apsimeta susirgusios ir lieka lovoje. Tuo tarpu meilužis, pasislėpęs jos kambaryje (lygiai kaip šiais laikais vyras slepiasi spintoje), nekantraudamas susilieti su moterimi, masturbuojasi: „... tuo tarpu kampe meilužis paslėptas tūno, / tvardosi kantriai tenai ir ruošia savąjį ginklą“*.

O štai Marcialis „Epigramose“ atskleidžia romėnų papročius ironiškai kreipdamasis į savo draugą Pontiką: „O Pontikai, tu niekada nesidulkini, o tavo meilužė yra ištikimoji kairė ranka, kuri šitaip tampa Veneros žyne.“

Taip sužinome, kad romėnai masturbavosi tik kaire, „purvi-

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

nąja“ ranka. Tai patvirtina daugelis kitų senovės tekstų, įskaitant ir vieną Pompėjų grafitį: „... kai rūpesčiai slegia mano kūną, savo kairiąja ranka išvaduoju nuslopintus skysčius“.

Žinoma, masturbacija galėjo būti dviejų rūšių – aktyvi ir pasyvi, tai yra kai kas nors patenkina save, arba kai patenkina partneris. O šie galėjo būti kartais geri, o kartais prasti. Kaip sužinosime – kaip paprastai – iš šių dviejų lotynų autorių kūrinių, labai savotiškomis aplinkybėmis.

Pirmiausia – prastas partneris. Marcialis apie tokį kalba epigramoje apie savo pažįstamą: „Vos tik raukšlėta ranka palieti mano glebusį kūną, / Aš, Filide, kaipmat tartum lavonas tampu. / Nes kai mane peliuku ar šviesa vadini tu savąja, / Po dešimties valandų vis atsigaut negaliu! / Meilės nemoki išreikšt. Sakyk: „Šimtą tūkstančių duosiu, / Setijoj žemės geros duosiu ir namą mieste! / Štai tau vynas, tarnai, stalai ir indai auksuoti!“ / Taip glamonėk. O rankas savo patrauki šalin!“*

O Juvenalis mini atvejį vienos moters, kuri rado kūrybišką būdą pasiekti, kad ją masturbuotų labai geras partneris – nuosavas privatus masažuotojas, šiandien sakytume – asmeninis treneris: „Naktį ji eina į pirtį, nakties viduryje viskas prasideda, paruošiamas baseinas ir įrankiai; didžiuliame šurmulyje jai patinka prakaituoti, prieš tai nuvarginus sunkiais svoriais rankas, tuotarp sumanus masažuotojas jai įkiša pirštus į lytį, o jos šlaunys pradeda atsiliepti.“

Bet romėnės matronos palyginti su vyrais turėjo dar vieną galimybę save patenkinti. Jos galėjo naudoti dirbtinį falą. Vibratoriaus pirmtaką.

---

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

Moterų mėgstami sekso žaisliukai

Dirbtinis falas vadinosi *olisbos* ar *baubon*. Žodis *olisbos* kilęs iš graikiško žodžio *olisbein*, kuris reiškia „įsikišti“ ar „slysti viduje“.

Olisbos buvo dirbtinis falas su medine šerdim, aptraukta pamušta oda. Matmenys buvo įvairūs, bet paprastai apie 15 centimetrų, naudojant tikriausiai būdavo nupurškiamas lubrikantu, pavyzdžiui, aliejumi. Odos dirželiai ir audeklo juostelės leido paversti *olisbos* iš asmeninio sekso žaisliuko į erotinį žaislą, naudojamą moterims besimylint dviese, kai viena iš jų „dėvėdama“ jį prisiimdavo vyro vaidmenį. Taip būna ir šiais laikais su vadinamaisiais *strap-on dildo*, arba užsidedamais vibratoriais.

Dėl tokių yrančių medžiagų, iš kurių buvo pagaminti šie dirbtiniai peniai, iš senovės laikų nė vieno jų neišliko, išskyrus, galbūt, vieną įsidėmėtiną atvejį.

Parodoje apie seksą Tryro Reino krašto muziejuje Vokietijoje rodomas objektas, kuris visais atžvilgiais primena terakotinę formą masiškai gaminti dirbtiniams falams. Pakakdavo įpilti vidun sakų (tai užtikrintų savybes, panašias į šiuolaikinio plastiko) ar kokios kitos medžiagos. Stebina dirbtinio falo dydis – apie 40 centimetrų! Bet nuostabi ir jo išvaizda. Apžiūrinėdami formos smulkmenas, pastebėsime daug skylučių ir griovelių. Kitaip tariant, ant dirbtinio falo būtų atkurtos gyslos, imituojančios didžiųjų kraujagyslių išsišakojimus, nedideli, kelių milimetrų aukščio gumburėliai, žiedu juosiantys objektą per visą ilgį. Toks dirbtinis falas, nors ir buvo pagamintas tarp 300 ir 350 m. po Kristaus, tikrai galėtų rasti vietą kokioje nors šiuolaikinėje sekso reikmenų parduotuvėje.

Bet nėra visai aišku, ar šis sekso žaisliukas buvo skirtas tik moterims, ar ir vyrų homoseksualiems santykiams, ar eroti-

niams moters ir vyro žaidimams (kaip šiuolaikiniame sekso žaidime, vadinamame pegingu, kai moteris dirbtiniu peniu įsiskverbia į vyrą), ar grupiniuose lytiniuose aktuose ir panašiai.

Iš tikrųjų Vokietijoje rodomas objektas kuo puikiausiai galėjo būti pritaikomas, pavyzdžiui, masiškai „kepant“ vyriškus organus kokiems nors ypatingiems įvykiams, kaip antai šventės ir apeigos Priapo garbei; ant jų galėjo būti kabinamos gėlių girliandos. To niekada nesužinosime. Bet jo naudojimas seksualiniame kontekste, labiausiai dėl nedidelių gumburėlių, lieka labiausiai tikėtinas. Antra vertus, dirbtinis falas nėra vien europietiškas išradimas: Kinijoje buvo rastas nefritinis falas, naudotas kaip vibratorius, bent prieš maždaug 8 000 metų – šiandien jis rodomas Šanchajaus Kinijos seksualinės kultūros muziejuje.

Kodėl dirbtiniai falai senovėje buvo taip paplitę? Žinoma, dėl moterų malonumo, bet ne tik susijusio su geismu. Tikriausiai tai laikais buvo populiari idėja, kad orgazmas labai naudingas ir moters sveikatai. Šiuolaikinis vibratorius iš tiesų atsirado kaip įrankis gydyti moteris, kamuojamas... isterijos (kaip jau turėjome progos pabrėžti ankstesnėje knygoje „Romos imperija“).

Ar niekuomet nepastebėjote, kad žodžio dalis *histero* yra medicinos terminuose, kurie vartojami apibūdinti medicinos operacijoms ar tyrimams, susijusiems su gimda – pavyzdžiui, histerografija, histerektomija ar panašiuose? Priežastis ta, kad *histero* yra kilęs iš graikiško žodžio, reiškiančio gimdą. Senovės medikai buvo įsitikinę, kad isteriškos moterys tiktai agresyviai iškrauna seksualinę energiją, kuri kaupiasi jų kūne dėl ilgo susilaikymo nuo seksualinių santykių ir orgazmo trūkumo. Moterys, rizikuojančios patirti isteriją, buvo našlės, senmergės ir kitos dėl įvairių priežasčių neturėjusios vyro pasimylėti. Taigi

reikėdavo sukelti orgazmą. Jau I a. po Kristaus gydant isteriją buvo paskiriamas... klitorinis orgazmas! Medikas su deramu profesionalumu pacientei pirštais sukeldavo orgazmą.

Jei galvojate, kad tai senovės praktika, turėtumėte žinoti, jog medikų ji buvo taikoma iki XVIII a. pabaigos ir atvedė iki šiuolaikinių vibratorių atsiradimo. Šiandien jie dažniausiai laikomi sekso žaisliukais, tačiau iš tikrųjų atsirado kaip medicininis įrankis.

Kaip šie sekso žaislai buvo gaminami? Tegul papasakoja senovės laikų liudytojai.

Žinome, kad senovėje dirbtiniai falai buvo labai paplitę. Daugelis graikų autorių, pavyzdžiui Aristofanas, Sapfo ir Kalimachas apie juos išsamiai kalba. Bet jei nebuvo pramonės – kas juos darė? Paprastai tai buvo batsiuviai ir visi dirbantys su oda. Graikijoje juos parduodavo diskretiškai, po prekystaliu, galbūt tiesiog nunešdavo į kliento namus, o imperijos laikų Romoje, kadangi jie buvo plačiai naudojami ir pasistoję falai demonstruojami visur – gatvėse, namuose, pokyliuose, net nešiojami ant kaklo, – buvo gana lengva jų įsigyti.

Jei norite pamatyti, kaip buvo gaminami pirmieji masiškai naudojami *olisboi*, pakanka apžiūrėti senovės Graikijos vazas ir lėkštes.

Kai kuriose iš jų matyti moterys, masturbuojančios viena kitą su šiais netikrais falais. Kai kuriose vazose matyti grupinio sekso scenos, kur moterys užsidėjusios šiuos dirbtinius penius – tikriausius vibratorių pirmtakus. Sirakūzų regioniniame archeologijos muziejuje rodoma V a. prieš Kristų vaza, kur vaizduojama nuoga moteris, naudojanti du *olisboi* vienu metu. Beveik visuomet tai humoristiniai vaizdai.

O jeigu norite paskaityti klasikinius veikalus, kuriuose kal-

bama apie šiuos sekso žaislus, tuomet turite paieškoti senovės komediografų kūrinių. „Lisistratoje“ Aristofanas savo pagrindinės veikėjos lūpomis sako: kai prasidėjo karas, iš namų pradingo vyrai, o iš turgaus tie „odiniai aštuonių pirštų žaisliukai“ (tai yra 15 centimetrų *olisboi*).

O Sapfo itin vaizdingai apibūdino dirbtinį falą ir jo moterims teikiamus patogumus: „Lyros stygos sveikina plektrą... kaip moterys, naudojančios *olisbos*.“

Kitaip šie sekso žaislai buvo vadinami *baubon*, šis pavadinimas pirmą kartą pasirodė graiko Sofrono iš Sirakūzų kūriniuose – viename iš jų jis aprašo ir fizinę išvaizdą: „... tokie ilgi ir apvalūs [...] deglai iš švelnios mėsos, našlių geidžiami“.

Bet galbūt įdomiausia senovinė šios rūšies citata apie sekso žaislus priklauso kitam graikui – mimografui Herodui, gyvenusiam vėliau, III a. prieš Kristų Egėjo jūros saloje Kose. Jo padedami galime sužinoti, ką apie netikrą falą mano moterys.

Dėl savo pjesių realizmo Herodas buvo apibūdinamas kaip „graikų Petronijus“. Kasdienį tų laikų viduriniosios klasės gyvenimą aprašo su ironija, kartais nešvankiai. Dėl to jo kūriniai susilaukė nepaprastos sėkmės ir už Graikijos ribų. Net imperijos laikų Romoje. Įmanoma, kad būtent jo pjesė buvo rodoma scenoje, kai prieš kelis skyrius lankėmės Pompėjaus teatre.

Viename iš jo kūrinių būtent *baubon*, odinis falas, yra pagrindinis veikėjas: dvi moterys, graikės matronos, šnekučiuojasi, dalydamosi paslaptimis ir įspūdžiais; šiam kūriniui daugiau negu 2 200 metų, bet atrodo šiuolaikiškas. Tai šeštoji pjesė, ji vadinasi „Draugės kalbasi“ („Užsiėmusios“ moterys“). Užuot aprašę realistinę sceną iš praeities, paliksime tą užduotį Herodui...

Dvi moterys kalbasi apie dirbtinį falą ir jo suteikiamą malonumą

Dabar įsivaizduokite, kad esate Efese, žinomame dėl aprangos laisvumo ir erotinių įmantrybių. Pasak senovės autorių, atrodo, šis miestas arba Miletas dėl jų seksualinio lengvabūdiškumo buvo svarbūs netikrų falų gamybos centrai. Esame Korito, moters, tik ką įsigijusios netikrą skaisčiai raudoną falą, namuose. Iš jos dialogo su drauge Metro sužinome, kaip buvo gaminami netikri falai prieš dvidešimt du amžius (iš švelnios odos) ir kas juos gamino – sumanūs batsiuviai, šiuo atveju vienas toks vardu Cerdonas. Šis kūrinys tapo toks garsus, kad net Marcialis vienoje iš epigramų cituoja Cerdoną, kad apjuodintų praturtėjusį batsiuvį. Trumpas pjesės tekstas, kurį perskaitysite, turi tą privalumą, kad ne tiktai parodo pradingusios epochos kasdienybę, bet ir leidžia pamatyti, kiek anų laikų moterys buvo nesuvaržytos gindamos savo teisę į seksualinį malonumą ir gyvenimą be ypatingų apribojimų, tarsi tai būtų natūraliausias pasaulyje dalykas. Turint galvoje, kad tai kūrinys, sukurtas juokinti žiūrovams, todėl jame, žinoma, yra perdėjimo, stebina labai emancipuotas senovės viduriniosios klasės moterų požiūris į temą, kuri priverstų sutrikti šiandienes moteris.

METRO: Prašau manęs neapgaudinėti, brangioji Korito, ar niekuomet sau nesisiuvai raudono *baubon*?

KORITO: O tu, Metro, kur jį matei?

METRO: Tokį kitądien turėjo Nosidė, Eurinos dukra. Ak, tai graži dovana!

KORITO: Nosidė? Ir kur jį gavo?

METRO: Blogai atrodyčiau, jei tau tai pasakyčiau.

KORITO: Prisiekiu šiom gražiom akim, brangioji Metro – iš Korito burnos niekas neišgirs, ką pasakysi.

METRO: Eubulė [moters vardas] jai davė jį ir patarė niekam nesakyti.

KORITO (akivaizdžiai pikta): Moterys! Ši moteris vieną ar kitą dieną mane numarins. Aš jos pasigailėjau ir perdaviau jai tą daiktą [*baubon*] pati dar juo nesinaudojus! O ši, tarsi tai būtų kokia pigiena, skubiai jį perduoda tai, kuriai perduot nederėtų. Sveika, sveika, mieloji drauge... O aš – aš jai pasakysiu, kai tą moterį susitiksiu, tegul nebūsiu išgirsta, ak, Adrastėja [deivė, baudžianti už perdėjimą] – net jei turėčiau tūkstantį jų, nė vieno, tegul susiraukšlėjusio, jai neduosiu!

METRO: Nesikarščiuok... Bet grįžtant prie konkrečių dalykų – kas jį pasiuvo? Jei mane myli, pasakyk. Kodėl tokia mandagi? Rodos, tu manęs nepažįsti, lyg būtume susitikusios pirmą kartą. Prašau tavęs, Korito, neapgaudinėk vėl manęs... Pasakyk man, kas jį siuvo.

KORITO: Ak, kodėl manęs prašai? Cerdonas jį pasiuvo.

METRO: Koks Cerdonas?

[...]

KORITO: Kalbu apie tą Cerdoną, kuris atvyko iš Chijo salos [...] pliką ir žemutį [teatre tai buvo tipiški nedoro ir pinigų godaus žmogaus bruožai [...] Dirba namuose, parduoda po prekystaliu, kaip tikrai sužinosi, šiais laikais nuo skolų išmušėjų tirta kiekvienos durys [tai ironiškas pasiteisinimas, iš tikrųjų parduoti *baubon* buvo nelegalu, o prekė neteisėta]. Bet jo dirbiniai, o, kokie tai dirbiniai! Pačios Atėnės tikėtum matyti rankas, ne Cerdono! Atėjo pas mane ir atnešė du, Metro, ir aš turiu

pripažinti, – kad jau esame dviese, – kai juos pamačiau, išpūčiau akis – vyrų nebūna tokie pasistoję! O juostelės iš vilnos, ne odiniai darželiai [kurios turėjo būti rišamos aplink juosmenį ir tarp kojų – taip netikras falas užfiksuojamas prieš mylintis su kita moterim, lyg būtų vyras]. Kito batsiuvio, taip gerai suprantančio moterį, tik paieškok – ir nesurasi!

METRO: Tai kaip tu jam leidai pasprukti?

KORITO: Kaip tai, Metro, nieko panašaus! Ir kaip tik aš jo neįtikinėjau! Ir bučiavau, ir glosčiau pliką galvą, pyliau jam vyno gerti, popinau jį... Tik savo kūno jam nepasiūliau pasidžiaugti.

[...]

METRO: Bet jei būtų tavęs paprašęs ir to, reikėjo atsiduoti.

KORITO: Tikrai reikėjo, bet viską dera daryti laiku...

METRO: O kaip Cerdonas surado, kuria gatve pas tave ateiti? Bet atsargiai, brangioji Korito, šįkart tikrai manęs neapgaudinėk.

KORITO: Pasiunčiau Artemidę, odadirbio Kandato žmoną, davusią jai mano namų adresą [Artemidė akivaizdžiai padėjo batsiuviui surasti odinių falų klienčių].

[...]

METRO: Tavo žodžiai reiškia, kad dabar turiu eiti pas Artemidę ir priversti ją man pasakyti, kur galiu rasti Cerdoną. Laikykis, Koritina, metas eiti, apėmė mane didžiulis badas [matyt, badas buvo erotinis, o scenoje tikriausiai aktorė ranka rodė į savo genitalijas].

Kiti liudijimai apie dirbtinių falų naudojimą imperijos laikų Romoje

Lygiai kaip Graikijoje, Romos imperijoje odiniai falai buvo naudojami erotiniams žaidimams. Bet, išskyrus Pompėjų erotinę freską, mums parodančią, kaip jie buvo naudojami dviejų besimylinčių moterų (bet, žinoma, jo paties nematyti), nėra šių sekso žaislų vaizdų. Tačiau rašytiniai šaltiniai juos aiškiai aprašo: Petronijus savo „Satyrikone" jį vadina *fascinum*, ir galbūt tai buvo tuomet įprastai vartojamas pavadinimas. Įdomios yra apeigos, kurias turi atlikti pagrindinis veikėjas (Enkolpijus), kad atgautų savo vyriškumą, prarastą dėl dievo Priapo, jį padariusio impotentu. Šis ritualas, atliekamas burtininkės, yra kažkas tarpinio tarp kankinimo ir sadomazochistinės praktikos, jame pasirodo ir odinis falas:

„Oinotėja išsitraukė odinį falą ir, patrynusi jį aliejumi, maltais pipirais ir sutrintomis dilgėlių sėklomis, pamažu pradėjo kišti man į pasturgalį. Paskui ši žiauri senė tuo pačiu skysčiu ištrynė ir mano šlaunis.

***

Ji sumaišė rėžiukų sultis su pelynais, numazgojo tuo mišiniu man papilvę, paskui paėmė pluoštą žalių dilgėlių ir išplakė jomis visą mano pilvą žemiau bambos."*

Žinome, kad romėnės labai vertino dirbtinius falus, jie buvo labai paplitę. Apie tai mums pasakoja įvairūs rašytiniai šaltiniai – viename iš jų Marcialis kritikuoja tokios moters vardu Basa lesbietišką

---

* Vertė Jonas Dumčius.

meilę. Ir žodžių neieško: „Kodėl, o Basa, niekuomet tavęs nemačiau vyrų draugijoje, jokios paskalos tavęs nesiejo su meilužiu, tavo lyties asmenų minia tave aptarnauja, joks vyras neprisiartina, man atrodei – prisipažįstu – Lukrecija! Bet tu, ak, Basa – kokia gėda – dulkinai šitas moteris. Drįsote poruotis savo vaginomis, ir pasiutusi iš prabangos apgaule perėmei vyro vaidmenį. Išradai stebuklą, palygintiną su Tėbų paslaptimi – tai neištikimybė, bet vyro čia nebuvo." Stebuklingas išradimas, apie kurį poetas kalba, yra ne kas kita kaip odinis falas, pririštas prie juosmens.

Kitoje epigramoje Marcialis nusitaiko į tokią Filenidę, apkaltindamas ją visų rūšių nukrypimais, taip pat ir naudojant netikrus falus su odiniais dirželiais prie juosmens – ir su merginomis bei vaikinais: „Nepadorioji Filenidė dulkina berniukus, ir dar labiau užsidegusi vyro aistra nudrožia vienuolika merginų per dieną."

„Dydžio" svarba

Vienas iš šiuolaikinių vyrų rūpesčių sekso srityje (ir santykiuose su kitais vyrais) yra... dydis. Galėtume tai apibūdinti kaip „rūbinės sindromą". Ar antikoje buvo taip pat? Priklauso nuo epochos, apie kurią galvojame. Graikams, pavyzdžiui, penio dydis nebuvo problema. Nors eisenose nešdavo milžiniškus falus, kasdieniame gyvenime mieliau rinkosi mažus, beveik paaugliškus. Pakanka pažiūrėti į statulas ir freskas. Vyrų genitalijos visuomet yra tikrai kuklių matmenų, kartais net stebinamai kuklių.

Pavyzdys – garsieji Riačės bronziniai kariai, vaizduojantys vyrus pačiame vyriškumo žydėjime, bet jų „kuklus dydis" sukėlė dešimtis ginčų ir diskusijų. Iš tikrųjų priežastis tam yra. Graikų vyrai, be abejo, nėra fiziškai kitokie nei kiti, bet jų galvose yra „idealus" ilgis: graikams didelis ir ilgas penis reiškė primi-

tyvumą, vulgarumą ir žemą socialinę kilmę. Todėl užsieniečiai, barbarai ir vergai buvo vaizduojami su milžiniškais organais. O štai aukštakilmis graikas, charizmatiškas lyderis, herojus privalėjo būtinai atstovauti graikų grožio idealui, įkūnytam paauglio, besimankštinančio gimnasijuje; toks kūnas turėjo būti visiškai proporcingas, įskaitant ir genitalijas.

Aristotelis pateikia „mokslinį" tokių nuostatų aiškinimą. Jo teorija remiasi spermos skysčio gyvybine šiluma, tai yra faktu, kad kuo sperma šiltesnė, tuo lengviau bus pradėtas kūdikis, tuo bus geresni rezultatai. O štai ilgame penyje sperma akto metu tekėdama staiga atšąla, taip praranda gyvybingumą ir vaisingumą. Mažas falas, anot Aristotelio, būtų tobulas.

O romėnams? Ir Romoje tikri ar mitiniai personažai, vaizduojami freskose ar marmurinėse skulptūrose, privalėjo turėti mažą penį, o barbarų ir prasčiokų jis turėjo būti neproporcingas. Bet tikrame gyvenime, skirtingai nei graikams, penio dydis buvo, be abejo, svarbus. Romėnui vyro lytinis organas simbolizuoja galią ir jėgą, be to, siejamas su sėkme.

Šiandien sporto klubų rūbinėse gerai sudėtas vyriškis paprastai vaikštinėja nuogas, o ne taip gražiai nuaugęs prisidengia rankšluosčiu. Žinoma, drovumas ir išprusimas – kitos priežastys. Įdomu tai, kad ir romėnų termose, kur buvo vaikščiojama nuogom, buvo taip pat. Ir visuomenėje, kur falas buvo simbolis, gamtos apdovanotasis keldavo susižavėjimą... Tai žinome iš lotynų autorių, kurie negailėjo komplimentų tų laikų itin galingiems šiuo atžvilgiu. Kaip patvirtina Marcialis: „Jei, kur pirty išgirstum tu plojimą, Flakai, / Žinok, su savo „daikteliu" Maronas eina!"*

Kitoje epigramoje jis kalba apie savo draugo meilužę: „Nata

---

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

paukšteliu vadina savo meilužio organą, palyginti su kuriuo Priapas yra eunuchas."

O kitoje epigramoje jis erzina merginą, nuliūdusią, nes prarado savo itin gamtos apdovanotą jauną meilužį: „Mūsų pupytei tikra atsitiko, Aulai, nelaimė: / Ji nebeteko iškart savo žaidimų visų! / Bet ne tokių, kuriuos prarado meilė Katulo – / Lesbija, mirus mažam josios žvirbliukui, ne tų, / Kur Iantidė, gražiai apdainuota Stelos, raudojo / Savo balandžio, kuris sklando Elisijuj. Ne, / Mūsų mergytė šitų žaidimų švelnučių nežino, / Mano poniutės širdies tokie niekai nesužeis! / Dvidešimt metų jinai sulaukusio vaikio neteko: / Nes nusivylė, matyt, jo per trumpu „daikčiuku"." *

Romėnai mėgo ekshibicionizmą

Palyginti su šiandiena (ir visomis kitomis epochomis), labiausiai romėnų pasaulyje stebina poreikis elgtis taip, kad visi žinotų apie asmens seksualinį pajėgumą. Profesorė Cantarella kalba net apie romėnų pasaulio „išdidumo etiką". Ji teisi. Pompėjuose, pavyzdžiui, gera dalis grafičių buvo parašyta vyrų (o ir moterų), besididžiuojančių savo meilės žygiais arba pabrėžiančių puikumą ar prastą kokybę partnerio, su kuriuo (ar kuria) tik ką pasimylėjo. Du mokslininkai ekspertai – Luca Canali ir Antonio Varone – tyrė ir vertė šiuos grafičių įrašus ir atskleidė stebinantį pasaulį – kai kuriais atvejais ir dėl jo vulgarumo...

Žinomi kai kurie įrašai lankomiausiame Pompėjų viešnamyje. Viename grafityje labai patenkintas klientas pabrėžė prosti-

---

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

tutės vardu Mirtidė sugebėjimus: „Mirtide, čiulpi gerai“ (*Myrtis, bene felas*).

O kitas klientas – atvirkščiai – liko labai nusivylęs: „Čia tik ką dulkinau kūningą merginą, daugelio giriamą, bet iš vidaus ji – tikras dumblas“ (*Hinc ego nunc futui formosam puellam laudatam a multis, sed lutus intus erat*).

Visame mieste yra tokios ekshibicionistinės dvasios užrašų aidų: Teatrų koridoriuje, pavyzdžiui, galima perskaityti: „Rufa, būk visada sveika, kadangi čiulpi gerai“ (*Rufa ita vale quare bene fellas*). Kitas vyras, kalbėdamas apie tokios pat rūšies seksą, paliko visiškai kito tono pranešimą prie Sidabrinių vestuvių namų: „Sabina, čiulpi, bet negražiai tai darai“ (*Sabina fe [l]las, no [n] belle facis*). Ko gero, Sabina nebuvo skaičiusi patarimo moterims, anonimo palikto netoli Stabijų termų Pompėjuose – ten anglimi nupaišytas grafitis, atskleidžiantis tobulos felacijos paslaptis: „Apimk burna falą ir leiskis žemyn laižydama, paskui laižydama kilk... Aš baigiu!“ (*Oblige mentulam, mentlam elinges... Destillatio me tenet*).

Visa tai, atidėjus šalin žinučių vulgarumą, parodo dar ir Pompėjų kasdienybę – gyvą pasaulį su jo labai žmogiškų gyventojų privalumais ir trūkumais.

Netrūksta vyrų, besididžiuojančių savo „pasirodymais“, pavyzdžiui Floronijas, VII legiono kareivis: „Tik nedaug moterų sužinojo, kad aš, Floronijas, didysis krušėjas iš VII legiono, čia buvau: jas padariau tik šešias“ (*Floronius binetas miles legionis VII hic fuit, neque mulieres scierunt, nisi paucae, et ses, erunt*).

Jam atsiliepia kitas vyras, tiesiog sudaręs nedidelį savo „užkariautų“ moterų ir... vyrų sąrašą: „Nimfa išdulkinta, Amoma išdulkinta, Perenis išdulkintas“ (*Nymphe fututa, Amomus fututa, Perennis fututus*).

Labiau gluminantis yra grafitis, paliktas Misterijų viloje: jo

vulgarumas nedera su jo stiliumi, nes parašytas eleginiu distichu: „Čia šiurkščiai persmeigiau ponią paimdamas ją iš užpakalio, šlykštu tokias eiles buvo rašyti“ (*[H]ic ego cum domina resoluto clune. [P]er [e]gi. [Tales se]d versus scribere [turp]e fuit*).

Jei grafičiai jums atrodo vulgarūs tik dėl to, kad parašyti vyrų, tai žinokite – netrūksta ir moterų rašytų, ir jie ne mažiau... atviri. Viena moteris parašė: „Čia buvau išdulkinta!“ (*Fututa sum hic*). Kita moteris Pompėjuose prasitaria, kad nebegali be savo vyro falo: „Tavo bybiui įsakau – mylėkis!“ (*Mentula tua iubet, amatur*). Palikdama bet kokį drovumą kita moteris prisipažįsta: „Kiekvieną dieną laižau Piramui“ (*Piramo cottidie linguo*).

Šiandien šie įrašai daugiausia slapstosi barų tualetuose, ant degalinių ir viešų vietų sienų ir durų. Romos laikais buvo kitaip. Jų buvo daugiau, jie buvo paplitę visur. Labiausiai stebina vyrų ir moterų laisvumas ir noras atskleisti savo seksualumo detales, jas viešai demonstruoti. Iki šiol kalbėjome apie įrašus, kurie mus pasiekė, nes buvo įrėžti sienose; bet trūksta kitų žodžių ir sakinių, jų niekuomet nesužinosime, nes jie nepaliko pėdsakų. Tai žmonių balsu tariami žodžiai. Ar draugai sakydavo draugėms tuos pačius žodžius, kuriuos rašė ant sienų? Su tokia pačia ekshibicionizmo manija? To nesužinosime, bet gali būti, kad romėnai buvo laisvesni ir atviresni nei mes. Dar ir tai buvo ypatingas jų visuomenės bruožas.

Stebinantis romėnių nenoras rodytis visiškai nuogoms

Visi tai matėme, lankydamiesi romėniškųjų iškasenų vietose ar vartydami archeologijos knygą – viešuose tualetuose trūko pri-

vatumo, sėdima buvo šalia vienas kito. Be to, termose jie būdavo nuogi. Bet ar nebuvo nė kiek santūrumo? Atsakymas – buvo. Kad ir kiek tai buvo „laisvesnė" visuomenė nei mūsų – ypač kalbant apie seksualines patirtis ar kūno demonstravimą, – vis dėlto tvyrojo visuotinis drovumo jausmas – paradoksas, bet susijęs būtent su lova. Besimylinti moteris negalėjo pasirodyti savo partneriui visiškai nuoga.

Moteris buvo linkusi užsiimti seksu tamsoje arba labai menkoje šviesoje, pasilikdavo kokius nors drabužius, krūtų juostą ar dar ką nors (freskose, išskyrus labai „atviras", iš tikrųjų retai matyti visiška nuogybė). Žinoma, tai negaliojo vergėms ar prostitutėms. Šitai iš tikrųjų stebina – iš kur toks drovumas? Stebina, kad natūralumo ir laisvės atmosferoje, bent palyginus su mūsų standartais, tuometės moterys, rodydamos savo kūną, buvo baikštesnės nei dabartinės.

Moters instinktyvus drovumo jausmas, įsitikinimas (tipiškai moteriškas), kad kūnas turi kokių nors trūkumų, baimė būti įvertintai „šiaip sau" – pirmiausi paaiškinimai. Be to, vyras sekso metu yra labai „vizuališkas", o moteris labiau linkusi į pojūčius, kvapus, glamones: tiesioginė šviesa, šiandien taip pat, ją neramina – tarsi darytų tai ant scenos, visų akims matant.

Bet, anot įvairių mokslininkų, šis natūralus romėnių drovumas galiausiai puikiai derėjo su tų laikų madingo erotiškumo idėja. Perregimumas, galimybė moters kūną atidengti pamažu arba ne visiškai, galbūt silpnoje lempos šviesoje, turėjo tik didinti pasimatymų erotinį krūvį. Tai paaiškintų ir uždegtas lempas bei šviestuvus, kuriuos dažnai matome pavaizduotus freskose ar ant įvairių objektų, – jie vos vos apšviečia sekso scenas. Kitais žodžiais tariant, natūralus moters drovumas buvo dalis prieš du tūkstančius metų vykusių meilės apeigų, kaip ir faktas,

kad jos norėjo būti viliojamos ir nenorėjo pernelyg greitai pasiduoti. Atrodo, šitai nelabai pasikeitė...

Veidrodžių naudojimas sekso metu

Įveikus moteriškus drovulius ir stebint meilužiams, kurtizanėms ar vergėms, romėnų seksualinė fantazija būdavo labai išmoninga – pavyzdžiui, naudojant veidrodžius. Išties tarp labiausiai stebinančių praktikų, atrastų įvairiuose šaltiniuose, buvo būtent ši – pastatyti miegamajame veidrodžius, kad būtų galima stebėti besimylint...

Veidrodis tapdavo tam tikra prasme sekso žaisliuku, nors mes nežinome, ar jie susiprato juos įtaisyti tiesiog ant lubų virš lovos. Be to, veidrodžiai buvo labai brangūs, ypač stikliniai, taigi šitokie žaidimai buvo paplitę tiktai tarp tų, kurie tai galėjo sau leisti. Romėnai vadino kambarį su veidrodžiais *speculatum cubiculum*, ir atrodo, kad daugelis svarbių asmenų ir garsių veikėjų mėgo šią praktiką. Tarp jų – poetas Horacijus. Svetonijus praneša, kad Horacijus „...pernelyg mėgo atsiduoti Veneros malonumams. Tikrai buvo padengęs veidrodžiais miegamąjį, ir savo prostitutes taip pasiguldydavo, kad, iš kurio kampo bemestum žvilgsnį, visuomet matysi, kaip atliekamas aktas."

Buvo tokių, kurie veidrodžių buvo tiesiog apsėsti, kartais jie puldavo į patologinius kraštutinumus. Taip buvo labai turtingam žmogui, gyvenusiam valdant Augustui. Vadinosi Hostijus Kvadra, o jo aistra buvo... kreivi veidrodžiai! Seneka savo veikale „Gamtos klausimai" (*Naturales quaestiones*) piešia kraują stingdantį šio žmogaus, vėliau nužudyto jo paties vergų, iškrypimo lygį. Vergai žudikai nebuvo teisiami, kadangi Augustas nuspren-

dė, jog Hostijus Kvadra buvo pernelyg iškrypęs: „Šis žmogus buvo pasileidęs ne su viena kuria nors iš dviejų lyčių, bet geidė ir vyrų, ir moterų, jis privertė pastatyti tokius veidrodžius, apie kuriuos kalbėjau, atspindinčius daug didesnius vaizdus nei tikrovėje, juose pirštas ilgiu ir dydžiu pranoksta ranką. Juos pastatydavo tokiu būdu, kad, kai jį imdavo vyras, galėjo matyti veidrodyje savo žirgo visus judesius, būdamas imamas iš nugaros, tuomet džiaugdavosi dirbtiniu organo didumu tarsi šis būtų tikras. Jis ieškodavo partnerių sukdamas po visus viešuosius tualetus ir rinkdavosi vyrus, tiksliai žinodamas jų matmenis, ir vis dėlto mėgo savo neribojamus geismus skatinti iliuziniais vaizdais [...] Įvertindavo žmones, su kuriais susidėdavo visais būdais; kartais persiplėšdamas tarp vyro ir moters ir visu kūnu atsidavęs prievartavimui, svajojo apie pasišlykštėtinas scenas [...]Aš siūlausi tuo pat metu, – sakydavo, – vyrui ir moteriai, be to, aš atiduodu tą laisvą likusią kūno dalį išnaudoti kitam vyrui – visos kūno dalys dalyvauja prievartavime, net ir akys skęsta pasiutusiame malonume, jos yra liudytojos ir prižiūrėtojos; gudrybe aš galėčiau stebėti ir tai, kas dėl mūsų kūno padėties ištrūksta iš regėjimo lauko, taip niekas nepagalvotų, kad aš nežinau, ką darau [...] Pastatysiu aplinkui save tos rūšies veidrodžius, kurie atspindi neįtikėtinai padidintus vaizdus. Jeigu turėčiau galimybę šiuos dydžius padaryti tikrus: kadangi tai neįmanoma, misiu iliuzijomis." Kaip nešvanku ir nepadoru! Galbūt jis buvo greitai nužudytas ir kad galėtų pamatyti šią sceną: jį reikėtų paaukoti priešais jo paties veidrodį."

Hostijus Kvadra liguistai ir pabaisiškai persistengė naudodamas veidrodžius; vis dėlto ši praktika buvo gana paplitusi romėnų pasaulyje. Tai žinome ir iš įvairių medalionų (II–III a. po Kristaus), rastų Rono slėnyje. Viename iš jų matome moterį, „jojančią" ant vyro atgręžus jam nugarą (tai *equis aversis* poza).

Moteris laiko rankoje tualetinį veidrodį, kuriame vyras gali matyti veidą, krūtis, o žemiau – dubens judesius...

Šis paprastas objektas vyrui taip padidindavo erotinę įtampą (taigi ir malonumą), kad vyras, pavaizduotas medalione, moteriai sako: „O, būk gera! Taip man patinka!“ (*Valeas / ita / decet me*).

Kitame medalione, irgi kilusiame iš Ronos slėnio, kur pavaizduota tas pats, vyras bando uždėti moteriai ant galvos pergalės karūną, sakydamas jai: „Tik tu mane nugali“ (*Tu sola / nica*).

Nors sakinys gali atrodyti banalus, ir poza, ir žodžiai sako nepaprastą dalyką – moteris dominuoja ir nugali vyrą. Romėnų mentalitetui vos prieš porą kartų̃ ši mintis būtų buvusi paprasčiausiai nesuvokiama. Ir tai patvirtina, kaip jau turėjome progos pasakyti, kad romėnų visuomenė, iš esmės vyriška, vis dėlto leidžia moteriai pasiekti emancipacijos ir lygybės su vyrais lygį, niekuomet nematytą ir nepasiektą iki mūsų dienų. Bet romėnė sugeba dominuoti prieš vyrą pirmiausia meilės ir sekso padedama, net ir turint galvoje visus tų laikų ribojimus, ji pasiekia to, ko jokia kita senovės laikų moteris niekada nesugebėjo pasiekti.

Vojerizmas

Jau romėnams buvo žinoma vojerizmo samprata – tai yra, kai susijaudinama slapčia stebint kitus nuogus besimylinčius žmones. Šitam dalykui nebuvo specialaus pavadinimo, na, nebent tekstuose, būta termino *lascivus*, tai yra „žiūrėtojas“ – tas, kuris į tai žiūri.

Prieš du tūkstančius metų mėgstama žiūrėtojų vieta buvo viešnamiai. Žinome, kad dažnai užuolaidos, dengiančios kambarius, kur buvo mylimasi, turėjo skyles, leidžiančias viską matyti. Taip pat sienose stebėtojai naudodavosi mažutėmis skylutėmis. Tai pa-

tvirtina Marcialis epigramoje, kurioje šaiposi iš tokio Kantaro dėl jo perdėto dorybingumo: „Kaskart, kai peržengi slenkstį kambario su kortele [su merginos ar vaikino vardu], pasitinka tave berniuko ar mergaitės šypsena, nepasitenkini durim, užuolaidom ar skląsčiu, bet sukuri didesnę paslaptį – uždengi kad ir menkiausią plyšį, kiekvieną skylutę, praurbtą stebėtojų adatų. Tokio bauginame ir subtilaus dorybingumo nesurasi, Kantarai, nė viename žmoguje, kuris eina mylėtis su berniuku ar mergaite."

Be viešnamio, buvo dar termos, kur buvo įmanoma slapčia pasižiūrėti į nuogą vyro ar moters kūną. Bet ypatingi rafinuoti erotiški žaidimai vykdavo būtent privačiuose namuose – kažkas tarpinio tarp ekshibicionizmo ir vojerizmo. Kiekviena turtinga šeima namuose turėjo pulką vergų (mažiausiai dvylika vidutinio dydžio namuose, tokiuose kaip Pompėjuose). Privatumo tarp šeimininkų ir vergų beveik nebuvo. Pirmiausia kalbant apie *cubicularius,* šeimininkų „kambario mažordomą" (dar ir šiandien *cubicolario,* arba slaptuoju kamerdineriu, yra vadinamas popiežiaus asmeninis tarnautojas).

Šis ištikimiausias vergas miegodavo ant žemės, kaip šuo atsigulęs prie šeimininkų kambario durų. Jis dalyvavo visur. Prižiūrėjo jų poilsį, tenkindavo jų visus reikalavimus (atnešdavo vandens ir maisto, padėdavo apsirengti ar pažadindavo), ir gana tikėtina, jog dalyvaudavo ir jiems mylintis bei žinojo visas jų intymiausias paslaptis.

O mus labiau trikdo faktas, jog vergai būdavo miegamajame, kai mylėjosi vyras su žmona arba vyras ar moteris su jo / jos partneriu... Tai matyti ir daugelyje freskų: Pompėjuose, turtingo bankininko Lucijaus Cecilijaus Džokondo namuose, rasta freska, kurioje nuoga moteris, gulinti lovoje su savo partneriu, keliasi ir kreipiasi į savo *cubicularius,* o šis greitai prieina vykdyti

jos įsakymų. Tiesą sakant, nežinome, ar šie vergai būdavo kambaryje seksualinių santykių metu, ar tiesiog už durų laukdavo, kol bus pakviesti, kad patenkintų šeimininkų poreikius. Bet faktas, kad piešiniuose jie dažnai pasirengę atnešti gerti ar palaikyti lempą, verčia galvoti, jog jie dažnai dalyvavo vykstant lytiniam aktui. Tai galėjo būti dar viena poros susijaudinimo priežastis – jie jautėsi geidulingai stebimi... O panorėję galėjo vergus įtraukti į savo erotinius žaidimus.

Vergų ir šeimininkų santykiai miegamajame tikrai buvo ypatingi, kaip teigė profesorius Antonio Varone: „Vergų vaidmuo puikiai tiko prie erotinių-ekshibicionistinių žaidimų. Šeimininkas ar šeimininkė, kadangi galėjo laisvai jais naudotis ir seksualiniais tikslais, galėjo taip pat formaliai leisti sau juos priskirti prie naminių gyvulių, kadangi jiems esant galima nejausti nė mažiausio gėdos jausmo. Bet, aišku, jie nebuvo gyvuliai ir, kadangi buvo žmonės, turėjo ir atitinkamų potraukių. Vadinasi, su jais buvo galima megzti nepaprastai erotišką santykių tinklą. Viena vertus – tai faktas – vergas galėjo intymiai stebėti savo neįgyvendinamų meilės troškimų objektą, antra vertus, ponai suvokė vergui keliantys susijaudinimą, kurio buvo galima visiškai nepaisyti, bet kuris atsiskleisdavo kaip didžiausias libido pasireiškimas, ypač kai ponai būdavo įsitraukę į seksualinius žaidimus su partneriu."

Romėnų erotinės knygos, „pornografiniai žurnalai" ir filmai suaugusiesiems

Žinome, kad romėnai turėjo labai atvirų erotinių knygų. I a. prieš Kristų pasikeitus visuomenei, išsiplėtus Romos imperijos

sienoms, gimė nauja poetų, nutraukusių saitus su praeitimi, karta. Tai vadinamieji *poetae novi* arba *neòteroi*, pavyzdžiui, Katulas, Furijus Bibakulas, Publijus Terencijus Varonas nuo Atakso, Helvijus Cina, Licinijus Kalvas.

Įdomu tai, kad juos skaito ne paprasti žmonės, nors ir mėgsta nusirenginėjimus bei nešvankius mimų vaidinimus. Užtai jų kūriniai buvo nepaprastai mėgstami aristokratų elito sluoksniuose, dominuojančiose klasėse. Kodėl? Kadangi būtent nuo jų (pasakytume, iš viršaus) prasideda romėnų mąstymo būdas ir apskritai Romos kultūra, būtent jie palaipsniui atsisako patriarchalinės šeimos tradicinių vertybių. Tai nesustabdomas procesas, dėl jo vėliau atsirado Ovidijus, Marcialis, Petronijus, Tibulas, Propercijus, kurie romėnų aukštuomenę užtvindys nepaprastai erotiškais kūriniais.

Aristokratų lūkesčių sukelta paklausa nesiliauja, ji maitina lotyniškąją erotinę literatūrą, kūriniai pasirodo nereguliariai, jie stilistiškai nevienodi – nuo elegijos iki epigramos, tai yra skirtingos metrikos kūriniai, bet jie turi vieną bendrą savybę: svarbiausios juose yra meilės ir sekso temos. Jos visuomet pateikiamos labai subjektyviai, kartais apie seksą pasakojama itin atvirai, kartais gausu poetinių aliuzijų, bet erotinio krūvio visuomet esama.

Greta erotinių knygų, egzistavo ir tai, ką galėtume palyginti su pornografiniais žurnalais – tai garsieji romėniškosios Kamasūtros kūriniai, kur yra visų erotinių pozų iliustracijos, sunumeruotos ir aprašytos.

Šios labai atviros iliustracijos paleido į gyvenimą tai, ką galėtume apibūdinti kaip tų laikų „pornografinius filmus".

Iš tikrųjų, kai stebime erotines scenas, nupieštas ant sienų ar pavaizduotas bronzinių veidrodžių kitoje pusėje, matome, kad, be besimylinčios poros, dažnai rodomos kambario, kuriame yra

meilužiai, detalės. Matyti lova, lempos, kartais ąsotis ar šuniukas, ir neretai paveikslėlis su erotine scena, pakabintas ant sienos. Šis paveiksliukas turi medines langines, panašias į lango, o tai ženklas, kad jos gali būti uždarytos. Kam jos reikalingos? Ir kodėl jos galėjo būti uždaromos? Kad „rizikingų“ scenų nepamatytų namų vaikai? Ne – kaip matėme, namuose buvo daugybė erotinių vaizdų. Jos buvo uždaromos, kad neapdulkėtų, ar dėl saugumo? Nėra prasmės – tuomet reikėtų pridengti visus tam tikros vertės kūrinius namuose (statulas, freskas, baldus ir taip toliau); o juk reikėjo juos rodyti, kad svečiams būtų padarytas įspūdis. Tai kam jos buvo reikalingos?

Archeologai ir mokslininkai ilgai aiškinosi šių paveikslėlių su varteliais paskirtį ir kodėl jie buvo laikomi romėnų kambariuose.

Ant terakotos medaliono, rasto Ronos slėnyje, yra nuoroda. Vaizduojama pora, pasirengusi pasimylėti – ji „joja“ ant savo vyro. Gilumoje – vienas iš tų paveikslėlių, atidarytas, jame matyti šuoliuojanti keturkinkė. Moteris sako savo vyrui: „Sveikas! Matai, kaip gerai mokausi“ (*Valeas. Vides/ quam be / ne cha / las*). Taigi, atrodytų, čia yra sąsajų tarp moters pozos ir šuoliuojančios keturkinkės...

Profesorius Varone savo Pompėjų kasinėjimų studijose pasiūlė tikrai stebinančią ir įtikinamą hipotezę apie šiuos paveikslėlius su atlankais. Tai gali būti išmoningas erotinis žaidimas, sugalvotas turtingiausių šeimų.

Tyrinėdamas vieną iš svarbiausių Pompėjų *domus,* Šimtmečio namus, esančius prie aukštutinio dekumano, Varone pastebėjo labai erdvų kambarį, *cubiculum,* prie kurio buvo prieškambaris. Kambaryje šalia durų, prie dviejų meilės scenas vaizduojančių paveikslų, buvo keista maža anga, vedanti į prieškambarį. Ji nedidelė, bet eina kiaurai visą sieną. Ji yra 1,66 metro aukštyje, tai

yra – per aukštai, kad būtų anga maistui tiekti ar žiūrėti į kitą kambarį. Negalėjo ji būti ir šviesos šaltinis, ypač kad virš durų buvo platus langas... Kam ji galėjo būti reikalinga? Pasižiūrėjęs iš arčiau Varone pastebėjo kelias mažas skylutes aplinkui angą, greičiausiai paliktas vinių, turėjusių laikyti medinę struktūrą, dabar pradingusią – tai buvo medinės langinės, uždarančios angą.

O dabar profesoriaus Varone hipotezė. Kai šeimininkas atsiguldavo lovoje su meiluže ir pradėdavo priežaismę, langeliai būdavo uždaryti. Vergas, galbūt pats *cubicularius*, būdavo prieškambaryje ir įkišdavo į angą erotinį paveikslėlį (*tabulae* su *figurae Veneris*). Buvo nesunku, kadangi anga prieškambario pusėje didesnė, ji siaurėjo miegamojo link. Vergas įkišęs paveikslėlį įstumdavo iki galo, iki pat uždarytų langelių. Šeimininkui įsakius, vergas atidarydavo langelius, ir staiga pasirodydavo erotinė scena ir sukeldavo, galime įsivaizduoti, poros juoką ir moters nuostabą. Paveikslėlis pasiūlydavo kokią nors erotinę pozą, ir taip aktas prasidėdavo sekso žaidimu. Gavęs ženklą, vergas uždarydavo langelius – galbūt virvelėmis – ir įkišdavo kitą erotinį paveikslėlį. Tada vėl atidarydavo, pasirodydavo nauja erotinė poza, moteris vėl nustebdavo, ir taip toliau... paveikslėlių turėjo būti gera krūva. Tikriausiai egzistavo šių darbų klestinti rinka, bet, kadangi jie buvo padaryti iš yrančių medžiagų, iki mūsų laikų neišliko.

Galime įsivaizduoti, jog paveikslėlių tvarką nustato šeimininkas (o gal jo ištikimas vergas) – tai savotiškas scenarijus, pritaikytas prie seksualinių nuotaikų ir savotiškai skatinantis erotinę įtampą bei kaitinantis atmosferą. Anot Varone, šiame erotiniame žaidime svarbiausia buvo būtent įvairovė ir staigmena.

Mes pridursime, jog ši langelių su erotiniais paveikslėliais sistema yra tarsi romėnų laikų pornografinis filmas: „uždega porą“, o seksas tampa aistringesnis ir labiau netikėtas. Pavyz-

džiui – pasirodo paveikslėlis, vaizduojantis tris žmones grupiniame akte, ir tuo pat metu pro duris išnyra trečias erotinių žaidimų dalyvis.

Žinoma, tai tik hipotezė, bet labai įtikinama. Iš tiesų viešnamyje yra freska, kuri, atrodo, patvirtina šį aiškinimą – lovoje matyti nuogas vyras ir apsirengusi moteris, akivaizdu – esame meilės pasimatymo priežaismėje. Ant sienos priešais juos yra erotinis paveikslėlis, ir vyras rodo į jį ištiesta ranka, demonstruodamas moteriai, kokia bus poza, nuo kurios jie pradės mylėtis...

Erotiniai sapnai ir jų aiškinimas

Gydytojai, iš pradžių nekreipę dėmesio, keičiantis kartoms į erotinius paveikslėlius ėmė žvelgti neigiamai, bijodami, kad jie sukelia romėnų moralės „nukrypimus“, erotinės aistros tampa vis labiau nekontroliuojamos. Bet kaip vertinti erotinius sapnus? Tuos pačius „erotinius paveikslėlius“, kuriuos sąmonė piešia naktį? Kaip sako profesorė Antonietta Dosi, romėnų medikai manė, kad tai sąmonės „proveržiai“, sukelti moralės, dusinančios seksualinius troškimus, kuriuos žmogus turi patenkinti, kitaip atsiras „monstriško“ seksualinio elgesio pavojus, pavyzdžiui, noras turėti santykių su gyvūnais (zoofilija), lavonais (nekrofilija) ar statulomis (agalmatofilija). Vaistas, anot Galeno – vyrui išleisti sukauptą spermą. Žinoma, moteriai, ilgai neturėjusiai seksualinių santykių, daktaro sukeltas orgazmas taip pat patenka tarp šių atvejų.

Senovėje sapnų aiškinimas buvo paplitusi ir svarbi praktika. Labiausiai šventyklose, kur susirinkdavo, panašiai kaip dabar Lurde, ligoniai ar neįgalieji. Jie praleisdavo naktį miegodami vidiniuose kiemeliuose, o kitą dieną pasakodavo matytą sapną

žyniui, o šis jį išaiškindavo dievišku būdu; medicinos požiūriu, tai atitiktų receptą: kitaip tariant, sapnas siūlė, kaip reikėtų elgtis – tarsi tinkamą terapiją ar sušvelninti skausmą. Sapnai buvo svarbūs ir kelionėms – buvo laukiama gerų ar blogų ženklų, pavyzdžiui, kad galima būtų suprasti, ar tinkamas laikas išplaukti ir laivu kirsti Viduržemio jūrą. Tas pats galiojo ir bet kokiai kitai veiklai. O kaip su erotiniais sapnais?

Artemidoras iš Daldžio, mokslininkas ir astrologijos ekspertas, gyvenęs maždaug tais laikais, kuriuos tyrinėjame, surašė sapnininką, pavadintą *Onirocritica*, jame buvo daug aiškinimų. Padalijo sapnus į tris kategorijas: atitinkančius gamtą, moralę ir įstatymus, neatitinkančius gamtos ir neatitinkančius įstatymų. Pasirodo, visi normalūs seksualiniai santykiai su žmona, sugulovėmis, vergėmis ir teisėtais partneriais priklauso pirmai grupei.

Sapnuoti prostitutes, anot Artemidoro, yra geras ženklas. Bet sapnuoti, kad turi santykių su prostitute viešnamyje, – visai ne: pranašauja ekonominius nuostolius... Dar blogiau yra sapnuoti viešnamį: tai tikrai blogas ženklas, nesėkmės pranašas, panašiai kaip sapnuoti kapines.

Sapnuoti homoseksualius santykius yra geras ženklas, bet tik tuomet, kai jūsų vaidmuo aktyvus. Pavyzdžiui, gera pranašauja lytiniai santykiai su vergu, bet tik tuomet, kai jį „imi"; priešingu atveju tai nelaimingas ženklas. Tik yra išimčių: jeigu jus dulkina turtingas ir brandus vyras, tai laikoma itin palankiu ženklu (atvirkščiai būtų, jei jus ima vargšas vaikinas). Homoseksualūs santykiai tarp moterų laikomi itin blogu ženklu, kaip ir santykiai su gyvuliais ir, kas įdomu, kai kurių rūšių oraliniai santykiai. Tokioje seksualiniu atžvilgiu laisvoje visuomenėje erotiniai sapnai turėjo kartotis, ir darė įtaką kitos dienos elgsenai. Ir nereikia pamiršti, kad romėnai buvo labai prietaringi.

Romėnų priešnėštuminiai preparatai

Kai romėnai turėjo tokią seksualinę laisvę ir jų visuomenė buvo vidutiniškai gerokai jaunesnio amžiaus nei mūsiškė, neišvengiamai nėštumas buvo labai dažnas dalykas. Bet kaip išvengti nepageidaujamo nėštumo, pavyzdžiui, neištikimybės ar santykių su prostitutėmis atveju?

Buvo iškelta hipotezė, kad būtent romėnai išrado prezervatyvą. Šis teiginys kilo iš vienos legendos apie Minoją ir Pasifają versijos. Jie panaudoję ožkų pūsles. Bet, kaip pabrėžia mokslininkė Reay Tannahill, kuri minėjo šį atvejį, įmanoma, kad romėnai juos naudojo, tačiau nesuprantama, kodėl negirdėti kalbant apie prezervatyvus iki XVI a., kai jų buvimas jau patvirtinamas (greičiausiai kaip atsakas į sifilį, apie kurį pranešta po pirmųjų kelionių į Ameriką).

Žodžiu, neturime nei žinių, nei duomenų, patvirtinančių, kad romėnai naudojo prezervatyvus. Bet jei tai ir darė, jie neturėjo būti labai paplitę, kadangi joks autorius jų nemini. Net pats Ovidijus. Nėra termino jiems apibrėžti, nei freskų ar paveikslų, juos vaizduojančių...

Iš tikrųjų romėnams ir nereikėjo prezervatyvų, nes tai prieštaravo jų vyriškam mentalitetui ir, pirmiausia, romėnų vyro vyriškumui, taigi ir spermos gyvybinei galiai. Vyras nesirūpino savo lytinių santykių pasekmėmis, tai buvo tiktai moters našta. O, pavyzdžiui, *coitus interruptus** nebuvo tarp romėno mylėjimosi būdų. Kitas „efektyvus“ metodas išvengti nėštumo – santykiai per užpakalį – praktikuotas pirmiausia graikių heterų, kaip matyti piešiniuose ant daugelio vazų, senovės Romoje nebuvo labai ver-

* nutraukta sueitis (*lot.*).

tinamas. Tai, kaip matėme, labiau romėnų vyrų praktika santykiaujant su kitais vyrais negu su moterimis. Romėnų mentaliteto požiūriu, moteris tiesiog turėjo rūpintis, kad nepastotų. Bet kaip?

Versdami visą atsakomybę moterims romėnai sukūrė priešnėštumines technikas ir preparatus. Jų sąrašas tikrai stebina, jame netrūksta, mūsų akimis žvelgiant, humoristinių aspektų.

Pirmiausia buvo patariama plauti vaginą po santykių (todėl viešnamiuose visada būdavo vieta, kur prostitutės apsiplaudavo po kiekvieno akto: be apsišvarinimo prieš būsimą klientą, tai buvo būtinybė norint nepasigauti kūdikio).

Žinoma, jog moterims buvo patariama kelias valandas prieš santykius išsitepti genitalijas, taip pat ir iš vidaus, medžiaga, sukuriančią nepalankią terpę spermai, pavyzdžiui, apkartusiu aliejumi, medumi, kedro sakais, mirtų aliejumi, ceruzitu (šis produktas pavojingas, kadangi jame buvo švino, tiksliau, švino karbonato), galbanu, sumaišytu su vynu, ir taip toliau.

Kai kurios iš šių substancijų, nors romėnai to ir nežinojo, turėjo spermicidinių savybių. Pavyzdžiui, aliejus, išspaustas iš kadagio uogų, kurį siūlė medikas Dioskoridas, gyvenęs I a. po Kristaus. Laboratoriniais tyrimais įrodyta, kad tai tikrai efektyvus spermicidas. Romėnų laikų medikai, pavyzdžiui, Soranas iš Efeso, siūlė naudoti savotiškas „žvakutes“, kišamas į vaginą kelias dienas prieš lytinius santykius. Sakykim, tokią: „Dvi dalys granato žievės, cecidijos riešutas, viską sutrinti ir suformuoti mažas giles.“

Profesorius Johnas M. Riddle’is iš Šiaurės Karolinos valstijos universiteto, vienas iš žinomesnių antikoje ir viduramžiais naudotų persileidimą sukeliančių vaistažolių tyrėjų, parašė studiją, pagrįstą rezultatais, gautais iš įvairių laboratorijų, kur buvo tiriamos įvairios receptuose nurodytos medžiagos ir jų poveikis laboratoriniams gyvūnams, pavyzdžiui, pelėms ir beždžionėms.

Surinkti duomenys parodė, kad vaisingumas krito 70 procentų ir atsikūrė iki normalaus per keturias dienas po šio romėniško priešnėštuminio preparato panaudojimo.

Galbūt būtent tai ir darė graži mergaitė, nelabai patenkinto kliento paminėta Pompėjų viešnamio grafityje. Apie ją kalbėjome skyriuje apie romėnų ekshibicionizmą. Tas žmogus parašė: „Čia tik ką dulkinau kūningą merginą, daugelio giriamą, bet iš vidaus ji – tikras dumblas.“

Šis grafitis, paprastai interpretuojamas kaip „įrodymas“, kad prostitutės nesilaikė higienos, iš tikrųjų greičiausiai atskleidžia priešnėštuminių preparatų naudojimą – tai visiškai logiška viešnamyje. Mes žinome, kad egiptiečių laikų papirusuose aprašomi priešnėštuminiai metodai. Bet vienas dalykas yra papirusas ar senovės medicininis tekstas, o kitas – patvirtinimas kasdieniame gyvenime, tiesioginis „įrodymas“. Šis Pompėjų grafitis gali būti seniausias „tiesioginis“ įrodymas apie moterų naudojamus priešnėštuminius preparatus.

Pratęskime priešnėštuminių metodų sąrašą. Kaip matysime, jie visada yra moters rūpestis, niekuomet – vyro. Soranas iš Efeso, mokęsis Egipto Aleksandrijoje prieš pradėdamas gydytojo praktiką Romoje, rekomendavo naudoti pesarus, tai yra „senovinius gaubtelius“. Tai buvo vilnos tamponai, kišami į makštį prieš santykius, jie buvo impregnuojami medžiagomis, kurias neseniai išvardijome, arba gumingomis medžiagomis (pažaboti spermai), arba medžiagomis, sukeliančiomis susitraukimus – kad vidinės sienelės priglustų prie tampono ir taip blokuotų angą, neleisdamos spermai pasiekti gimdos. Taip pat žinome, kad buvo naudojami vaginaliniai tamponai, sumirkyti acte ar citrinos sultyse – taip buvo siekiama „chemiškai“ neutralizuoti spermą. Tai mums įrodo, kad citrinos buvo žinomos ir auginamos jau Romos lai-

kais, gerokai prieš arabų, kuriems priskiriamas šio citrusinio vaisiaus platinimas, ekspansiją Viduržemio jūros regione.

Kai kurie priešnėštuminiai veiksmai buvo tikrai keisti. Soranas pataria moteriai vyro ejakuliacijos akimirką sulaikyti kvapą, kiek atsitraukti, kad sėkla nepasiektų gimdos, paskui greit pakilti ir „atsisėsti“ praskėtus kojas bei pabandyti sukelti čiaudulį. Galiausiai reikėjo apsiplauti vaginą.

Mintis, kad čiaudulys galėtų būti geras priešnėštuminis būdas, buvo tokia paplitusi, kad, kaip pabrėžia Tannahill, Dioskoridas, gyvenęs Pompėjų žuvimo laikais, siūlė po lytinių santykių įkišti į gimdos kaklelį pipirų. Strategija paprasta: jeigu čiaudulys padeda atsikratyti spermos, kodėl nesukėlus jo ten, kur reikia sukelti susitraukimus? Tai, žinoma, buvo empiriškai atrasti būdai, beveik visiškai neefektyvūs. Paprastesnis ir išmoningesnis (nors ir nesaugus) buvo kitas būdas, kurį taikyti patarė irgi Soranas. Anot jo, mylėtis reikia tik penkias dienas po menstruacijų pabaigos, kai moteris teoriškai (bet tiktai teoriškai) turi mažiau galimybių pastoti. Šis būdas, mūsų laikais dar vadinamas „Vatikano rulete“, buvo tikrai efektyvesnis nei kiti, bet jis blogai derėjo su progomis pasimylėti, šios nuolat ištikdavo nežiūrint į kalendorių...

Plinijus Vyresnysis problemos ėmėsi iš esmės: moteris gali išvengti nėštumo atsisakydama lytinių santykių. Jo siūlomi metodai labai įtikinami, bet kiek šiurpinantys: „Pelės ekskrementai, naudojami kaip tepalai“, arba galima gerti balandžių ar sraigių išmatų, sumaišytų su vynu ir aliejumi, arba padėti po lova gaidžio sėklides ir papilti kraujo... Anot Plinijaus, taip pat buvo galima ištrinti moters klubus juodo laukinio buliaus krauju – to pakaktų, kad meilės nakties būtų išvengta.

Galiausiai – pati keisčiausia priešnėštuminė priemonė. Lukrecijus patarė moteriai siūbuoti klubais akto metu. Be to, kad

tai suteikia daugiau malonumo meilužiui, sperma nukreipiama link mažiau palankios pastojimui vietos.

Romėnų piliulė

Po šios nuostabių metodų, būdų ir priemonių apžvalgos galima būtų prieiti prie išvados, kad, turint galvoje anuometį prastą dalyko išmanymą, efektyvių priešnėštuminių metodų neegzistavo. Bet taip nėra: romėnai iš tikrųjų sukūrė labai efektyvius tiems laikams priešnėštuminius preparatus, gaunamus maišant įvairius komponentus. Taip padaroma granulė, pati tikriausia piliulė – tartume, tokia kaip šiandien. Soranas iš Efeso pateikia du receptus, vartoti reikia kasdien kelias dienas prieš santykius.

RECEPTAS NR. 1: „Nuo menstruacijų pabaigos kiekvieną dieną gerti dvi taures vandens, kuriame ištirpdyta dozė legėsto ekstrakto (ar sulčių) – maždaug avinžirnio dydžio kiekis."

RECEPTAS NR. 2 – pati tikriausia ryjama piliulė: „Sumaišyti kartu: saldžiosios miros, legėsto ekstrakto (ar sulčių), rūtos sėklų už du obolus ir vaško. Užgerti seno vyno taure arba viską ištirpdyti seno vyno taurėje."

Kai kurie mokslininkai, kaip jau minėtas profesorius Riddle'as, pabandė atkurti mišinį ir panaudoti jį eksperimentuose su laboratorinėmis pelėmis – ir rezultatų efektyvumas nenuvylė. Šios piliulės pagrindinis ingredientas yra *silphium*, legėstas, šiandien pradingęs augalas, antikoje visuomet laikomas tikra panacėja nuo daugybės ligų, – jo šaknų sultys, vadinamos *laserpicium*, arba Kirenaikos ašara, gydė viską nuo galvos skausmo iki gyvatės įkandimo. Augo tiktai Šiaurės Afrikos Kirenaikos srityje; jį taip gausiai rinko, kad romėnų laikais jis buvo visiškai išnykęs.

Taigi mokslininkai turėjo panaudoti gimininšką augalą. *Silphium* beveik neabejotinai priklausė *Ferula communis* genčiai. Šios genties keletas rūšių dar išliko Viduržemio jūros regione. Kadangi botanikoje gimiiningos rūšys paprastai yra panašios cheminės sudėties, buvo nustatyta, kad medžiaga ferujolis, esantis augalo *Ferula assa-foetida* dervoje, labai galimas daiktas, buvo romėnų piliulės veiklioji medžiaga: šimtas procentų jūros kiaulyčių, paveiktų ferujolio, pasirodė negebančios daugintis tris dienas po pavartojimo. Ir tai leidžia galvoti, kad *silphium* derva buvo tikroji tuometės priešnėštuminės piliulės paslaptis.

Nagrinėjant kitus du Sorano receptus buvo atrasta, kad iš dešimties paminėtų augalų aštuoni tikrai turi kontraceptinių ir persileidimą sukeliančių savybių.

Vienintelė šios piliulės bėda buvo kaina. Kadangi *silphium* buvo retas, taigi, brangus, jį sau leisti galėjo tiktai turtingų ir kilmingų šeimų moterys, bet ne paprastos moterys ar prostitutės – šioms likdavo tik seni tradiciniai būdai, gerokai mažiau paveikūs. Dėl to dažniau buvo imamasi ne priešnėštuminių, o vaisiaus pašalinimo priemonių. Su visais jų keliamais pavojais.

Abortas

Abortas buvo taikomas jau romėnų laikais, ypač tuomet, kai pastojama buvo dėl neištikimybės. Žinoma, ir romėnai klausė savęs, ar abortą reikia laikyti žmogžudyste. Įstatymas šia prasme aiškus: jame buvo teigiama, jog pats savaime abortas nėra nusikaltimas, kadangi romėnų įstatymų leidėjai nemanė, kad vaisius turi sielą. Problema buvo patikėta medikams (beveik visuomet graikams).

Pirmiausia dėl to, kad Hipokrato priesaika aiškiai sakė, jog

negalima daryti abortų: „Niekam, nors ir labiausiai prašytų, neduosiu mirtinų nuodų, taip pat panašiems jų sumanymams nepritarsiu. Be to, nė vienai moteriai neduosiu priemonės pradėtam gemalui ar vaisiui sunaikinti, bet išsaugosiu tyrą ir švarų nuo bet kokio nusikaltimo ir savo gyvenimą, ir meną."

Ir tai perskyrė tuometinius medikus į dvi grupes: abortų priešininkai fundamentalistai, nusiteikę griežtai priešiškai, ir terapeutinio aborto šalininkai – šie pritarė, bet tik tam tikromis aplinkybėmis – pavyzdžiui, kai motinos gyvybei gresia pavojus. Žodžiu, palyginti su šiais laikais, nebuvo erotinių motyvų, tik profesinės etikos.

Kita priežastis, keldavusi medikams sunkumų, buvo Romos įstatymai: jeigu atliekant abortą atsitiktinai moteris mirtų, gydytojas galėtų būti apkaltintas žmogžudyste. Arba tėvo nutemptas į teismą už tai, kad atėmė jam galimą paveldėtoją.

Iš tikrųjų valdant Trajanui medikas, skirdavęs persileidimą sukeliančių vaistų, rimtai rizikuodavo. Jei moteris, jų vartojusi, mirdavo, gydytojas galėjo būti apkaltintas nuodijimu ir nuteistas pagal *Lex Cornelia de sicariis et veneficis* – šis įstatymas buvo skirtas bausti už žmogžudystės nusikaltimus, tarp jų ir žmogžudystę nunuodijant. Tarp įstatymo numatytų nunuodijimo būdų buvo ir persileidimą sukeliančios medžiagos bei maginiai gėrimai. Jeigu buvo atliktas chirurginis abortas, moteriai pasibaigęs mirtimi, kaltinimas būdavo dar sunkesnis – žmogžudystė, lygiai kaip jis būtų ją mirtinai nusmeigęs. Vaisiaus mirtis, pakartosime, įstatymo nedomino. Taigi vyravo iš esmės motinos teisinė apsauga.

Dėl visų šių priežasčių medikai buvo linkę nesiimti abortų, taigi moteris turėjo pasirūpinti savimi, kreipdamasi į aukles, gimines, drauges, dažnai ją nuvesdavusias pas tų laikų „akušeres". Buvo įvairių būdų pašalinti vaisių. Galėjo būti chirurginiai, nau-

dojant įrankius ir instrumentus, dažnai sukeldavusius kraujavimą ir infekcijas. Arba buvo griebiamasi žolių ir preparatų tiesiogiai į gimdą. Arba medžiagų, skirtų ryti arba tepti. Bet daugelis šių vaistų ir preparatų buvo tikėjimų ir prietarų vaisius – taigi ne tik nebuvo paveikūs, bet ir įvesti į gimdą galėjo sukelti moteriai labai pavojingas infekcijas. Štai kai kurie iš tų vaistų:

– sutrypta angis;

– gyvatės oda ar liekanos (buvo tikima, kad tai suvalgius sukeliamas abortas);

– kranklio kiaušinis;

– deginta asilo kanopa;

– bebro liaukų esencija (skystis, išgaunamas iš europinio bebro sruoglių);

– suanglėjusi kopūsto šaknis (arba mirtos, arba eglūno) – anglys turi būti užgesintos menstruacijų krauju;

– švelniai plakti nėščios moters pilvą gudobelės šaknimi – atsiradusiu skysčiu turi būti išteptas moters pilvas.

Prie šio sąrašo reikia pridėti petražoles, rūtas, vaistinį putoklį, ciklameną ir taip toliau. Netgi viena ypatinga rūšis vyno, gaunama iš vynuogių, auginamų kartu su eleborais ir laukiniais arbūzais, kaip manyta, turinti persileidimą sukeliančio poveikio. Naudingas ir diktonas – tikėta, kad šis augalas tiek paveikia vaisių, kad buvo nepatariama jį laikyti pastojusios moters kambaryje.

Prie šių liaudiškų vaistų prisidėdavo fizinė šoko terapija – ją patarė Soranas iš Efeso, Trajano laikų ginekologas, kurio tekstai buvo skaitomi ir vertinami visus viduramžius. Tarp įvairių priemonių buvo sunkūs fiziniai pratimai, pirtis, vidurių valymas, šlapimo varymas, masažas, kraujo nuleidimas, be to, vaginalinės žvakutės, naudojamos didinti poveikio intensyvumą ir kiekį, bet stengiantis nepadaryti žalos moters organizmui.

X

MALONUMŲ VIETOSE

Kelionė į Romos dugną ieškoti malonumų

Ir vėl esame žmonių pilnoje gatvėje. Mūsų tikslas dabar – ištyrinėti mokamos meilės pasaulį. Kur eiti? Mūsų laikais sugebėtume nurodyti gatves, kur laukia prostitutės, arba vietas, kur jų lengviau surasti, galbūt netgi užeigas, kur neišvengiamai jų sutiksime. Bet čia, 115 m. po Kristaus Romoje, kur reikia eiti? Kur yra ta vieta? Gatvė? Sekso kvartalas? Kurioje imperijos Romos gatvėje yra prostitučių? Mūsų akys stebi žmones šioje gatvėje, apsuptoje aukštų pastatų – kuo geriau jie kyla į dangų, tuo geriau pro apsilaupiusį baltą tinką matyti raudonos plytos bei sukryžiuotų sijų pynės – lygiai kaip viduramžiškuose namuose. Štai praeina trys vergai su didžiuliais skalbinių ryšuliais ant galvos. Ten žemiau du vyrai su togomis lėtai žingsniuodami diskutuoja. Priešais *taberna*, tai yra parduotuvė, prekiautojas juokiasi ir pokštauja su draugu, bet akies krašteliu seka klientą, kuris kiek įtartinai sukaliojasi tarp spalvotų audinių rietimų, užgriozdžiusių įėjimą.

Mūsų dėmesį patraukia du berniukai, nardantys po minią ir at-

simušantys į praeivius. Staiga pasuka tarsi dvi žemai skrendančios kregždės ir nusitaiko į matronos neštuvus, lėtai artėjančius gatve. Laikas apskaičiuotas tobulai – pralekia po neštuvais kaip du žaibai ir iš po jų išnyra juokdamiesi, išsisukdami nuo juos nešančių vergų spyrių. Juos pasiekia tiktai vergo, einančio priešais neštuvus, keiksmai – jis dar pabando keletą žingsnių juos vytis. Kiek toliau yra *popina* – baras, kur du *vigiles*, tai yra ugniagesiai, miesto sargybiniai, kurių darbas naktį prižiūrėti gatves ir rūpintis, kad nekiltų gaisrai, baigę tarnybą sėdi ištiesę kojas prie stalo ir godžiai geria iš taurių vyną. Pokštauja su padavėja, stovinčia prie jų stalo, prie krūtinės prispaudusia padėklą. Pasigirsta juoko pliūpsnis, paskui dar vienas, trečiam nuaidėjus ji nueina, išsisukusi nuo kažko ieškančios rankos po tunika. Žinome, kad užeigų padavėjos sutinka pasimylėti už mokestį. Bet prostitutės, kurių tai vienintelis amatas, yra kas kita. Kaip minioje atpažįstama prostitutė? Link mūsų eina kūninga moteris raudonais drabužiais, šviesia skraiste prisidengusi galvą. Ar tai galėtų būti ji? Ji atrodo vieniša, dailiai nuaugusi, dėvi ryškius drabužius... Pasijutusi stebima, sugauna mūsų įkyrų žvilgsnį, ilgokai jos tamsios akys skvarbiai žiūri į mus lyg klaustų, ar nesame pažįstami, paskui nukreipia žvilgsnį į gatvės gilumą ir abejingai praeina pro šalį skimbčiodama apyrankėmis. Lieka tik persmelkiantis jos kvepalų aromatas. Akivaizdu, ji – ne prostitutė. Vis dėlto esame netoli Suburos, liaudiškiausio Romos kvartalo, kur yra *Submemmium*, prasčiausią šlovę turinti dalis, rajonas, „skirtas“ būtent prostitutėms (tai, atrodo, pasako ir vardas „kaimyninis“, arba „po sienomis“ – iš *sub e moenia*).

Žemas, kresnas, praplikęs vyras susiglamžiusia tunika mums nenoromis atsako: jis ką tik baigė aukoti mažoje šventykloje padėdamas maisto prie dievybės statulos kojų. Pasisukęs eiti šalin sustojo lyg žaibo trenktas. Nusekame jo žvilgsnį, pilną susidomė-

jimo, ir pamatome tai, kas iš pradžių mums atrodo ryškiaspalvė dėmė tarp žmonių. Prisiartinus minia priešais ją pamažu prasiskiria, ir tarsi spalvų pliūpsnis, išnyra ji – prostitutė. Atpažįstame – tai ta pati, kurią matėme einant per aikštę mūsų knygos pradžioje...

Romoje prostitutės atpažįstamos iš karto, kadangi jos vilki, sakytume, „uniformą" – joms pagal įstatymą privalu dėvėti togą, kuri yra tipiškas vyriškas drabužis. Tai tam, kad jas būtų galima atskirti nuo matronų. Toga visuomet labai ryškių ir neskoningų spalvų. Pavyzdžiui, šios merginos toga šviesiai mėlyna. Jos plaukai nudažyti skaisčiai oranžine spalva, o po toga perregima tunika leidžia matyti atsikišusias krūtis, tvirtai prilaikomas juostos, jos plačioje dekoltė kas žingsnį banguoja. Tyčia laiko aukštai iškėlusi galvą, akys primerktos, žvilgsnis pilnas geismo. Jos erotiškumas sklinda per visą gatvę ir kaip magnetas traukia vyrų akis. Ji jauna ir puikaus kūno – tai neeilinė prostitutė. Nestebintų, jei netrukus padarytų kokybinį šuolį ir įeitų į aukštosios visuomenės ratą. Jos veido oda lygi, šviesi ir gerai prižiūrima, daug geriau, nei moterų, kurios eina pro šalį, vengdamos jos su paniekos grimasa. Iš tikrųjų romėnės prostitutės kone maniakiškai rūpinasi išvaizda, žinodamos, kad jų klientams patinka „apvalumai", o ne griaučiai, o pirmiausia – graži oda. Prostitutės stengiasi palaikyti formą, naudoja kosmetinius kremus ir makiažą. Kai kurios su oranžiniu ir mėlynu peruku – šios spalvos yra „simboliai", nurodantys jų amatą. Žinoma, ne visos gali tai sau leisti. Iš tikrųjų Romos kekšių yra įvairių klasių, nuo pačių vargingiausių, pusnuogių ir apsirengusių purvinomis, suplyšusiomis tunikomis iki aukštuomenės kurtizanių, kurių drabužių pavydėtų net kitų laikų karalienės... Tai labai brangūs apdarai, juos keičia atsižvelgdamos į progą ar kliento skonį. Apranga yra darbo įrankis, pirmiausia žemesnio lygio prostitučių, dirbančių gatvėje (taip yra ir šiandien). Anot Plauto, gatvės pros-

titutės tokius išmoningus drabužius vilki būtent tam, kad psichologiškai patrauktų klientą. Todėl būna „karalienės“, „elgetos“, „kilmingosios“, „egzotinės moters“ ir panašūs kostiumai.

O kiek rūšių prostitučių buvo Romoje? Kokios tai buvo moterys, iš kur atsirasdavo? Tai dabar pabandysime sužinoti.

SUBUROJE, ATRANDANT ĮVAIRIŲ RŪŠIŲ PROSTITUTES

Prostitucija senovės Romoje labai paplitusi, kaip ir visose civilizacijose iki mūsų dienų. Skirtumas palyginti su šiandiena yra toks, kad prostitutės neniekinamos, priešingai – pripažįstama jų nauda visuomenei (pamatysime – jos ir mokesčius moka, kaip kiekvienas kitos profesijos atstovas). Net Ciceronas jas gina: „Reikalingos ar dėl higienos, ar dėl moterų bei laisvai gimusių vaikų ramybės; prostitutės Romoje, kaip ir kitur, atlieka viešosios sveikatos funkciją.“

Niekas nekelia skandalo, jei vyras ar jaunuolis užeina į viešnamį pasimylėti su prostitute, bet nelabai gerai žiūrima, jei pagyvenęs žmogus eina su viena iš jų. Geroko amžiaus sulaukus daugiau to daryti nebedera, tai jaunimo reikalas, šiems reikia nuleisti garą. Subrendęs vyras turėtų pasitelkti išmintį, o ne būti instinktų įkaitu.

Prostitutės darbo sąlygos labai sunkios, išskyrus tuos atvejus, kai ji aukšto lygio palydovė: romėnų visuomenėje dominuoja vyriškumas, ir vergovė paversdavo daugumą tų moterų objektais, neturinčiais jokių teisių ar apsaugos, jos buvo įspūdingai išnaudojamos.

Ateiname į Suburą ir pastebime, kaip viskas keičiasi. Gatvės yra plūktų žemių, mėtosi įvairios atliekos. Sienos prie pastatų pamatų purvinos ir subraižytos, guli šiukšlių krūvelės: skudurai, duženos, sugedusių daržovių likučiai, odos gabalėliai... Nuo vienos krūvelės prie kitos kaip šešėlis perbėga pelė. Ir vis dėlto

šiame skurde žmonės vaikšto šnekučiuodamiesi, nekreipdami dėmesio į purvą, aštrų, šlykštų nuotekų dvoką, muses... Iš viršutinių aukštų mus staiga pasiekia su kažkuo besiginčijančios moters riksmai. Nespėjame nugirsti jos žodžių, kadangi tie riksmai susimaišo su keliaujančio pardavėjo, ateinančio skersgatviu mums priešais ir bandančio įsiūlyti šluotas iš surištų šakelių. Nors dar jaunas, tai žlugęs žmogus: jo veidas nudegintas saulės, išvagotas gilių raukšlių, o šypsena beveik visai bedantė. Jo suplėšyta tunika vos dengia kūną, eina basomis. Kai sustoja mums parodyti savo šluotų, pastebime, kad abiem kojomis įsilipęs į srutų srovę, bet nekreipia dėmesio. Pamatęs, kad nesidomime, staiga nueina šalin, garsiai siūlydamas savo prekes. Sveiki atvykę į Suburą...

Skersgatvio gilumoje pastebime purviną, gabalais griūvančią stoginę, po ja sėdi kelios moterys. Jos varganai apsirengusios, apskurusios. Kai kurios senos, kitos storos, su plaukuotais apgamais ir susivėlusiais plaukais. Vis dėlto žiūri į mus šypsodamosi ir klausia, ar nenorėtume pasimylėti... Tai vadinamosios *pergula* prostitutės, prasčiausių kekšių kategorijos. Jos per senos ir per bjaurios, kad patrauktų normalų klientą. Jų suteneriai (sąvadautojai) jas siūlo visuomenės atmatoms, menkiausiems ir labiausiai apgailėtiniems. Paprastai jos savo amatu užsiima tokiose užuoglaudose liaudies kvartalų gatvėse ir skersgatviuose už juokingą kainą.

PROSTITUTĖS, ATEINANČIOS IR Į NAMUS

Keliaujame toliau. Paėję matome porą atsirėmusių į sieną moterų. Abiejų plaukai mėlyni – sumojame, kad jos turėtų būti prostitutės. Vyriškis prieina prie žemesnės putlialūpės ir pradeda plepėti. Ji paglosto jo veidą ir apkabina per juosmenį. Be abejo, derasi dėl paslaugos kainos... Kelių sekundžių pakanka susitarti. Ji paima jį už rankos ir pavedėja kiek toliau, pasikėlu-

si togos palanką, kad neišpurvintų. Už poros metrų patraukia užuolaidą – ten paprastas kambarėlis, žvelgiantis tiesiai į gatvę. Jis mažutis, gal dviejų ar trijų kvadratinių metrų. Ir beveik visą užima lova. Tai mažiausia, ko reikia lytiniam aktui. Tokie kambarėliai labai įprasti miesto prostitucijos versle, jie vadinami *cellae meretriciae*. Ji užtraukia užuolaidą ir atsiskiria nuo pasaulio, jis sėdasi ant lovos, pasikelia tuniką ir rodo lytį, ji palinksta prie jo. Tuo metu viena likusi jos kolegė nužvelgia gatvės viduriu einantį gražų vaikiną, tarsi ketintų jį apiplėšti prisėlina už nugaros ir netikėtai apkabinusi bučiuoja. Vaikinas trūkteli, išsisuka ir keikdamas ją stengiasi išsivaduoti iš glėbio. Ji atsako jam tuo pačiu ir užlieja plūdimusi ir keiksmais, įrėmusi rankas į klubus, pagaliau nusispjauna į žemę vaikino pusėn. Bet jis jau toli, neatsisukdamas jai rodo vidurinįjį pirštą... Moteris vėl ima vaikščioti pirmyn atgal prie sienos, laukdama kito kliento...

Šios prostitutės yra *ambulatrices,* pažodžiui – „vaikščiojančios“. Dirba gatvėje viliodamos klientus iš minios, kaip medžiotojas auką bandoje. Jų masalas yra jaunatviška išvaizda ir agresyvus gundymas, taip pat parodomos – per apgaulingą tuniką po toga – kai kurios kūno dalys, galinčios „įkaitinti“ ir patraukti vyrus. Jos atsiduoda mažuose kambarėliuose netoli nuo viešnamio, išnuomotuose sutenerio.

Jų kolegės, dirbančios naktį, vadinamos *noctilucae,* o apie tas, kurios laukia klientų po mažomis portiko arkomis (*fornices*), sakoma *fornicatrices* – iš čia kilęs itališkas žodis „*fornicare* (sanguliauti)...

Yra ir kitų rūšių prostitučių – pavyzdžiui, tokios, kurios eina tiesiai į klientų namus: šiais laikais jos vadinamos „mergaitės pagal iškvietimą“. Kilmingasis ar turtingas pirklys niekuomet neįeis į viešnamį, tai iš esmės vieta vargšams ar apskritai žemesnių sluoks-

nių vyrams (įskaitant jūreivius, kareivius, atleistinius ir net vergus). Tai prostitutė ateis pas juos. Kiek panašu į picos užsakymą į namus, kai nesinori eiti į piceriją. Taigi, be žmonos, sugulovės (ar sugulovių), vergės ir meilužės, romėnas savo namuose gali mylėtis su dar vienos kategorijos moterimi – prostitute. Bet tai nėra pigios kekšės. Paprastai šios prostitutės į namus yra parenkamos iš geriausių viešnamių ir moka dainuoti, šokti, groti kokiu instrumentu... Jos ne tik užsiėmė prostitucija, bet ir galėjo palinksminti romėnus elito pokyliuose, o vėliau, jei buvo reikalaujama, turėjo pasimylėti su šeimininku ar jo svečiais. Ar ir su juo, ir su jais.

ROMĖNĖ PALYDOVĖ: RYKLYS

Tai „aukščiausia" prostitučių kategorija – prašmatnios palydovės, aukščiausio lygio kurtizanės. Tai nepaprastai gražios prostitutės, sugebančios „daryti karjerą", nesusijusios su suteneriais, dar ir dėl to, kad turi kokių nors ypatingų sugebėjimų, pavyzdžiui, moka dainuoti, groti citra, papuošti aplinką. Bet pirmiausia jos yra rafinuotų manierų ir gražaus elgesio. Visa tai – kad pačiuptų „gaiduką". Šią užduotį jai padeda spręsti sąjungininkė, agentė, prodiuserė – valia. Vieną kartą pačiupusi tinkamą individą, jo padedama palydovė ima lankytis aukštuomenėje – eina per pokylius, šventes, būna kviečiama ir vėliau, paskui pereina prie kito turtingo vyro, su kuriuo tuose renginiuose susipažįsta, dar patrauklesnio ekonomiškai ir visuomeniškai. Nuo jo vėliau ši moteris plėšrūnė pereina prie kito, ir taip toliau. Vis aukščiau kopia į romėnų elitą.

Paprastai šios prostitutės turi slapyvardžius, primenančius Graikijos aukso amžiaus garsias moteris: Delija, Taidė, Laidė ir kt. Jos tikros visuomenės tigrės, turinčios labai jautrų instinktą atpažinti apipešiojamą gaidį, pavyzdžiui, kiek naivoką labai tur-

tingos Romos šeimos paveldėtoją, ir apipainioti jį sekso ir moteriško koketavimo pinklėmis.

Rezultatas tas, kad šios ponios, patys tikriausi rykliai, nardo aukštuomenės raudonųjų žuvų akvariume, sugeba išsvaistyti ištisus palikimus arba susiglemžti – kaip dovanas, koncesijas ir nuosavybes – milžiniškus nuosavus turtus. Joks lotynų autorius nėra joms malonus. Plautas savo pjesėje „Trys skatikai“ (*Trinummus*) aprašo vienos iš šių aukšto lygio palydovių atvykimą: „Pasirodo su visa visutėle šeima: tarnaitė, masažuotoja, brangenybių saugotojas, vėduoklių nešiotojai, sandalų saugotojas, skrynelių nešiotojai, pasiuntinukai, bufetų ir barų plėšrūnai.“ Plautas leidžia suprasti: viena vertus, kurtizanė ar palydovė tau suteikia aistringo ir nepamirštamo sekso bei labai rafinuotą draugiją, antra vertus, – jūrą rūpesčių, pradedant rimtomis ekonominėmis problemomis. Šios moterys išsiskiria įspūdingu cinizmu ir beatodairiškumu. Nepaprasto juslingumo ir moteriškumo, jos sugeba priversti jas įsimylėti daugybę vyrų, paskui juos nurengia ir gyvus suėda, o vėliau be gailesčio ir neatsigręždamos palieka nevilty je.

KUR RASTI PROSTITUČIŲ

Eidami gatve pastebime, kad vietų, kur galima rasti prostitučių Romos laikais, gerokai daugiau nei šiandien. Jei lygintume su šiuolaikinėmis tokiomis vietomis, sakytume, kad romėnas galėjo lengvai rasti prostitutę (ir su ja pasimylėti): restorane, bare, vynotekoje, viešbutyje, futbolo stadione, automobilių lenktynių žiede, teatre, SPA ir sporto centre, parodoje, turguje, festivalyje ir koncerte, kareivinėse, bažnyčioje ir kapinėse...

Iš tikrųjų romėnas žino, kad kiekvienoje užeigoje, *popina*, *thermopolium*, tai yra kiekvienoje vietoje, kur valgoma, be valgio ir vyno, gali pasimylėti su verge arba net užeigos prižiūrėtoja ar

jos dukra, jei ji sutinka (gal šiuo atveju labiau pasiturintys klientai, ir pačiam savininkui įsakius). Mylėtis buvo einama į kambarėlį gilumoje ar viršutinį aukštą. Šios užeigos, skirtos pavalgyti, paprastai triukšmingos, smirdančios, pilnos virtuvės dūmų. Klientai beveik visuomet žemakilmiai, o gal net ir visai nusikaltėliai, čia mušamasi dėl pernelyg didelio išgerto kiekio ar sukčiavimo lošiant, kad ir kauliukais: nors tai ir uždrausta, lošiama visur. Gerai pagalvojus, tai tokia pati atmosfera kaip Laukinių Vakarų saliūne – neatsitiktinai prostitutės ten laukdavo taip pat viršutiniame aukšte. Kitaip tariant, prostitucijos veidas niekada nesikeitė – dar ir šiandien daugelyje planetos vietų, ypač trečiajame pasaulyje, aptinkame lygiai tą patį.

Keturkinkių lenktynės cirkuose, pasirodymai amfiteatrų arenose ir komedijos teatruose, sukviesdavusios daugybę žmonių, priviliodavo ne tik pardavėjus ir keliaujančius prekijus, bet ir tas, kurios parduoda savo kūną. Kad surastum prostitutę, pakanka apsidairyti po šių didelių pastatų arkomis – tikrai ją ten rasi kartu su jos suteneriu.

Kitas atvejis – prostitutės termose. Romėnų laikų termos atitinka mūsiškius sporto klubus su sveikatos centrais ir SPA. Jose buvo siūloma labai daug paslaugų: galimybė pasportuoti, masažai, gėrimai, valgis, pokalbiai ir... seksas. Prostitucija (ir vyrų, ir moterų) laikoma vienu iš termų malonumų: „Pirtys, vynas ir meilė griauna mūsų kūnus, bet pirtys, vynas ir meilė kuria mūsų gyvenimą“ (*Balnea vina Venus corrumpunt corpora nostra, sed vitam faciunt balnea vina Venus*). Tai romėnų moto – antkapinis įrašas ant tokio Tito Klaudijaus Sekundo, imperatoriaus Klaudijaus atleistinio, gyvenusio 50 m. po Kristaus.

Kilmingasis neina į viešnamius pasimylėti su prostitutėmis, bet visiškai normalu tai daryti termose. Sekso darbuotojos paprastai

yra vergės arba atleistinės. Ir jūsų drabužius, kai einate į termas, įpareigoti saugoti prostitutai arba prostitutės – žodžiu, tai tiktai priedanga! Dar ir dėl to termų ar mažų kvartalų viešųjų pirčių savininkai laikomi sąvadautojais. Vis dėlto termose įmanoma rasti prostitučių, dirbančių savarankiškai, tai yra laisvai samdomų...

Yra net keliaujančios prostitutės, neturinčios savo pastovios buveinės, jos keliauja kartu su savo prižiūrėtojais po muges, turgus ar viešuosius renginius.

Pagaliau netoli fortų ar karinių stovyklų visuomet rasime prostitučių, kurių veikla, atrodo, tvarkoma pačių kareivių, kadangi jos yra legionų „nuosavybė“.

„Klasikinė“ vieta, kur galima sutikti prostitučių, yra kapinės, jose šios moterys, vadinamos *bustuarie*, naudojasi nuolatiniu žmonių srautu (iš tikrųjų kapinės visuomet yra prie pagrindinių kelių, vedančių į miestą) ir galimybe mylėtis visiškai privačiai, pasinaudojus antkapių priedanga.

Pagaliau šalia šventyklų, labai lankomų vietų, o kartais ir tiesiog šventame pastate, visuomet rasite prostitučių – tai senovinių kultų paveldas, nuo finikiečių, graikų ar babiloniečių laikų, kur egzistavo žynių prostitucija.

VIEŠNAMIAI

Einame toliau Suburos gatve. Aplink mus – ranka apčiuopiamas skurdas. Moterys sėdi ant kėdžių ir plepa priešais didžiulius viešuosius pastatus, gerokai apgriuvusius. Pusnuogiai snargliuoti vaikai, sėdintys gatvės purve. Mergaitės, besirūpinančios jaunesniais broliais, kadangi motinų nėra, o tėvas nežinia ar dar gyvas. Šioje aplinkoje nepasirodo matronų neštuvai, nevaikšto turtingieji, dėvintys togas romėnai. Tai Romos miesto trečiasis pasaulis. Čia visos visuomeninės taisyklės, kurias iki šiol išvar-

dijome, visi aukštuomenės tabu, visi Ovidijaus gundymo triukai pradingsta. Čia galioja kitos taisyklės – išgyvenimo. Priešais mus, niekam nekreipiant dėmesio – viešnamis, kelios prostitutės pasitaikius progai šukuojasi antro aukšto balkone. Jos pusnuogės, bet niekam tai nerūpi.

Viešnamiai yra Romos urbanistikos dalis, jie nėra slepiami ar iškelti į „sekso kvartalus". Jie kaip mūsų supermarketai – gerai matomi ir išnyra tenai, kur galima uždirbti, kadangi yra paklausa. Ir Suburoje jų yra, kadangi dauguma klientų – viduriniosios ir žemesnės klasės vyrai, – tad liaudies kvartaluose ir yra daugiausia viešnamių.

O kokius žodžius turėtume vartoti norėdami apibrėžti romėnų laikų viešnamį? Lotyniškas *lupanar* pavadinimas akivaizdžiai kilęs iš žodžio *lupa*, reiškiančio, be kita ko, ir prostitutę, gali ta įstaiga vadintis ir *lustrum*, *stabulum* (šie daugiau nurodo užeigą prie gatvės, o Petronijaus raštuose – ir visai tiesiogiai, viešbutį, kurio kambariai nuomojami pavalandžiui), o vėlyvosios imperijos laikais – *prostibulum*.

Reikia pasakyti, kad ne visi viešnamiai vienodi. Kai kurie prašmatnūs, kiti labai vargani. Vidutiniškai viešnamyje dirbo keturios prostitutės, bet tuose didžiuosiuose buvo gerokai daugiau, ten būdavo ir aptarnaujantis personalas, pavyzdžiui, virėjai, vandens padavėjai, minia klientų agentų, ir net kirpyklos, kuriose šukuosenas darėsi prostitutės.

AR ROMĖNAI MYLĖDAVOSI DAUGIAU NEGU MES?

Kiek viešnamių buvo imperijos laikų Romoje? Galime tiktai spėlioti, pasiremdami Pompėjų miestu. Anot mokslininko Thomo McGinno (šia tema parašiusio labai iškalbingą knygą „Prostitucijos ekonomika romėnų pasaulyje"), ugnikalnio iš-

siveržimo palaidotame mieste turėjo būti 30–35 viešnamiai ar prostitučių kambarėliai, gyventojų ten buvo 10–20 tūkstančių. McGinnas skaičiuoja, kad viešnamyje buvo vidutiniškai keturios prostitutės ar prostitutai, taigi iš viso 120–140. Vadinasi, viena prostitutė teko apytiksliai 71–166 gyventojams (nelygu kokius skaičius imsime), taigi, „saliamoniškai" pasirinksime vidurkį – tai yra maždaug viena prostitutė šimtui gyventojų. Tačiau pusė tų gyventojų buvo moterys, taigi galiausiai suskaičiuojame, kad viena prostitutė tekdavo 50-iai vyrų. Kadangi prostitutė turėjo daug klientų per dieną, tikriausiai vidutiniškai penkis, skaičius sumažėja, vadinasi, viena prostitutė tekdavo dešimčiai vyrų... Bet iš šių daugelis buvo kūdikiai, vaikai ir senoliai, tikrai neidavę į viešnamius, taigi santykis dar sumažėja. Jei pridėsime dar visas dalį laiko dirbančias prostitutes (apie jas dar pakalbėsime), suguloves, aukšto lygio palydoves, termų prostitutes, moteris, dirbančias užeigose... turėtume dar sumažinti aptarnaujamų vyrų skaičių... O jei dar pridursime meilužių malūnėlį, būdingą romėnų visuomenei visuose jos lygiuose, taip pat ir romėnų vyrų homoseksualius santykius, galime daryti tik vieną išvadą – tuomet buvo labai daug mylimasi...

Žodžiu, seksas buvo tikrai prieinamas visiems. Ir jei buvo tiek prostitučių ir progų pasimylėti (sugulovės, meilužiai ir taip toliau), turime daryti išvadą, jog romėnai mylėdavosi gerokai daugiau nei mes, o pirmiausia – daug dažniau.

Tai visai atitinka tos epochos seksualinę laisvę, taip pat ir laisvę žmonių galvose – nebuvo kaltės jausmo, kurį mūsų moralė sieja su seksu, o čia dar reikia pridurti ligų baimę. Tai, žinoma, tik prielaidos, niekas ten nebuvo ir neskaičiavo, bet vis tiek išvados stebina.

ĮEINAME Į VIEŠNAMĮ

Priešais mus įprasčiausias viešnamis, vidutinio, labiau žemo, lygio. Jis dviejų aukštų – pirmame teikiamos paslaugos, antrame savo miegamuosiuose gyvena prostitutės. Prieiname ir matome, kad virš įėjimo yra lempa, kuri leidžia atpažinti viešnamį ir naktį. Be to, yra nedviprasmiška iškaba – pavaizduotos trys nuogos gracijos, šalia sėdi kūninga moteris – sąvadautoja... Marmurinę iškabą papildo užrašas: *AD SORORES IIII*, tai yra „Pas keturias seseris"... Tai iškaba, dabar esanti Berlyno muziejuje, ir labiausiai tikėtina, kad ji atkeliavo būtent iš čia, iš sostinės Suburos rajono. Įeiname. Tuoj pat mus apgobia šiurkšti viešnamio atmosfera. Štai pirmoji patalpa, pirmoji salė, kur klientas gali ir pavalgyti bei atsigerti laukdamas savo eilės. Merginos vaikšto nuogos. Jos visos buvo sukviestos, kadangi prieš mus atėjo klientas, kuris turės pasirinkti... Iškabos „Motušės" nebėra. Tai sena iškaba. Dabar viešnamis padidėjo, jį tvarko vyras, suteneris labai gyvomis, bet tuo pat metu negailestingomis akimis. Suteneris pristato moteris vieną po kitos, papasakoja, ką jos sugeba geriausiai. Girdime tik rytietiškus ir graikiškus vardus. Nors šviesūs ir rusvi plaukai išduoda visai kitokią kilmę, romėnams žemo lygio viešnamiuose patinka toks Viduržemio jūros „karštis". Merginos visos jaunutės, bet ne visos gerai jaučiasi. Kai kurios liesos ir išsekusios, porą iš jų krečia karštinė, viena labai išblyškusi, atsirėmusi į sieną – nepajėgia pastovėti ant kojų. Toks niūrus vaizdas tipiškame Suburos viešnamyje – varganiausiame, čia sąlygos pragariškos. Kalbant atvirai, šių prostitučių karjera bus trumpa. Čia merginos gyvena neilgai – jos išnaudojamos ir išmetamos. Tai žino ir suteneris – jis jomis pasinaudos, išspaus kaip citrinas.

Prostitutės gyvenimas

Romėnai prostitutę įvardijo įvairiais žodžiais:

– *lupa*, iš kurio kilęs viešnamio pavadinimas – *lupanare*;
– *meretrix*, tai yra „ta, kuri uždirba“, tai oficialiuose dokumentuose vartojamas terminas;
– *scortum*, tai yra „oda“, paniekinama prasme;
– *spurca*, tai yra „ištvirkėlė“, irgi menkinamasis žodis.

Bet kas buvo šios merginos?

Daugiausia tai vergės, kartais ir atleistinės. Vergės prostitutės perkamos vergų turguose (Romoje jų daug, skirtingomis dienomis parduodami skirtingų rūšių vergai – apie tai rašyta knygoje „Viena diena senovės Romoje“) ar gaunamos kitose vietose, visuomet šiurpiose. Kartais dar kūdikiai jos paimamos sekso pirklių, kai būna šeimų paliktos gatvėje. Arba pagrobiamos kaime (visai kaip ir šiandien nutinka Balkanuose) ar sučiumpamos piratų. Šios merginos vėliau atsiduria vergų turguose aplinkui Viduržemio jūrą (didžiausi yra Graikijoje, o Delo salos žinomiausias). Kainos labai skiriasi. Marcialis informuoja apie merginą iš Suburos, parduotą už 600 sestercijų (dabartinių 1 200 eurų) – nedaug, jei prisiminsime, kad imperatorius Heliogabalas nusipirko labai gražią vergę už neįtikėtiną 100 000 sestercijų (apie 200 000 eurų) sumą.

Kartais iš vargo patys tėvai pastūmėdavo vaikus į prostituciją, kaip matėme ankstesniuose skyriuose.

O kiek metų turėjo turėti prostitutė, kad galėtų „praktikuoti“? Paprastai jos „karjera“ prasidėdavo 14 metų, dažnai ir anksčiau. Ji jau galėjo atsidurti viešnamyje – tokiame kaip šis, kuriame lankomės – arba, jei yra graži ir jai sekasi, tikėtis tapti aukšto lygio palydove.

Kol klientas besirinkdamas svarsto, pasirodo drovus vaikinukas, įsitaiso šalia merginų. Tai prostitutas, tai yra vaikinas homoseksualiems santykiams. Visa, ką sakėme apie merginas prostitutes, galioja taip pat ir vaikinams.

Į viešnamį dabar įeina moteris, apsirengusi kaip prostitutė, bet šiek tiek „kitokia“ negu stovinčios nuogos merginos. Ji vyresnė, jos žvilgsnis gyvesnis. Prieina prie sutenerio ir jam duoda pinigų, šnabždėdama kažką į ausį. Tuomet išsmunka iš viešnamio. Ši moteris irgi yra prostitutė, tik kitokia: ji – ne vergė, ji – Romos pilietė... Atsiduoda *cella meretricia** už kelių metrų nuo čia. Čia, Romoje, jos istorija labai įprasta. Ji našlė, o mes jau užsiminėme ankstesniuose skyriuose, kas atsitinka šeimai, kai miršta sutuoktinis. Tuo atveju motina vertė prostitucija užsiimti dukras. O čia ji pati dalį laiko skiria prostitucijai. Tą patį daro netekėjusios ir susidūrusios su ekonominiais sunkumais moterys. Ar negalėtų susirasti kito amato? Problema čia tai, kad vieninteliai amatai, kuriais gali užsiimti moterys romėnų visuomenėje – rankdarbių, juvelyrinių dirbinių, audinių, smulkiosios prekybos srityse, – neleidžia joms išgyventi. Apskaičiuoti galima greitai. Viena darbo diena prie audimo staklių, pavyzdžiui, atnešdavo 8 asus atlygio (tai atitinka 4 eurus). Jei moteris užsiėmė prostitucija, sugebėdavo uždirbti daugiau: skaičiuojant vidutiniškai penkis lytinius aktus per dieną (vergėms kartais tekdavo ir daugiau), po tris asus už kiekvieną, moteris uždirbdavo 15 asų per dieną. Žinant, kad trečdalį (anot kai kurių – penktadalį) turėdavo atiduoti sąvadautojui, jai likdavo mažiausiai 10 asų (5 eurai) kišenėje – palyginti su 8 (4 eurai), kuriuos uždirbtų ausdama. Jei sutuoktinis mirdavo anksti, daugeliui laisvų moterų prostituci-

* kekšės celėje (*lot.*).

ja likdavo vienintelė galimybė išgyventi. Žinoma, būta rizikos: nors užsiimdavo prostitucija tik dalį laiko, rizikuodavo atsidurti išnaudotojo be skrupulų rankose (kartais tai būdavo tas pats suteneris, kurio viešnamyje pradėdavo verstis prostitucija), kuris, reikalaudamas išmokėti skolas, jas paversdavo vergėmis.

Kartais aukštuomenės matronos paliepdavo savo vergėms ir atleistinėms verstis prostitucija, kad gautų nuolatinių pajamų. Kai kuriais atvejais įrengdavo savo viloje ar *domus* kambarį-viešnamį klientams priimti. Ir ne tiktai jiems, – tuo akivaizdžiai naudodavosi ir sutuoktinis bei sūnūs, moters gyvenimą paversdami pragaru...

Sugrįžtame į mūsų viešnamį. Vyras apsisprendė: jis nori šitos žaliaakės merginos gražiu veidu, plačiais klubais ir dideliais sėdmenimis. Prisimename – ji taip pat buvo aikštėje knygos pradžioje. Niekuomet negalvojome, kad sutiksime ją čia, nemanėme, kad ji verčiasi šiuo amatu... Suteneris linkteli, mergina nuleidžia akis susitaikydama. Šiandien tai vienuoliktas klientas. Kiek moteris gali tempti tokiomis sąlygomis? Visi žino, kad tai nesitęs amžinai, bet suteneris nekreipia dėmesio ir pareikalauja, kad klientas susimokėtų iš anksto.

Na, ir kiek jis turės išleisti? Kaip matėme, vidutiniškai aktas kainuoja apie 3 asus. Asas yra maža bronzinė (arba gryno raudono vario) moneta: keturios tokios sudaro vieną sestercijų. Žinoma, kainos skiriasi atsižvelgiant į reikalaujamas paslaugas, arba nelygu provincija. Remiantis Pompėjuose rastais įrašais jos kainuoja nuo vieno aso (už neturtingiausias prostitutes) iki 16 asų (8 eurai), bet dauguma atvejų kaina yra apie 2 ar 3 asus (1–1,5 euro).

Kaip sakėme, nuo paslaugos priklauso ir kaina. Pavyzdžiui, žinome, kad už felaciją prostitutės paprastai prašydavo pusę kainos palyginti su ta, kurią imtų už visą lytinį aktą. Pompėjuose rasta daugybė įrašų, kuriuose minimos tokios paslaugos, o

tai verčia tyrinėtojus manyti, kad felacija buvo viena iš mėgstamiausių santykių su prostitutėmis formų, kadangi taip buvo išvengiama nėštumo rizikos.

Bet Pompėjuose buvo atrastas ir „priešingas" įrašas, tai yra jame vyras siūlo moterims *cunnilingus*, tai yra joms suteikti malonumą burna. Tai daro tik už 2 asus (eurą). Buvo prostitutas ar tiesiog pokštininkas? To niekada nesužinosime...

Prašmatnioms palydovėms, žinoma, nėra ribų – joms mokama brangakmeniais ir prabangiais drabužiais.

Bet buvo ir keista praktika. Užuot mokėjęs prostitutei už aktą, vyras galėjo ją „išnuomoti" mėnesiui ar metams tarsi būtų automobilis. Buvo net numatytas kontraktas užsitikrinti „išskirtinius" lytinius santykius su ja. Jai prasižengus, prarasdavo atlygį. Tam tikra prasme iš prostitutės buvo pareikalaujama garantuotos, niekuomet nesulaužomos ištikimybės...

Tokioje margoje prostitucijos srityje vis dėlto būta taisyklių. Pirmiausia – mokestinių. Prostitutės išties moka mokesčius. Turi sumokėti į imperijos skrynias nuo 17 iki 25 procentų jų mėnesio pajamų. Prostitutė – arba, kaip nutikdavo dažniausiai, jos globėjas – turėjo kasdien sumokėti sumą, prilygstančią gautai už vieną lytinį aktą.

Prostitutė su nauju klientu nutolsta ilgu koridoriumi, vedančiu į jos kambarėlį. Ant jos nugaros ir sėdmenų dar matyti buvusio kliento grybšnių ir pliaukštelėjimų pėdsakai. Galiausiai priėjusi atitraukia užuolaidą ir apatiškai įeina, atsigula ant lovos ir laukia, kol ją paims. Vyras užtraukia užuolaidą. Šią akimirką mergina užsisklendžia – nors dejonės girdėti nuo prieangio, ji tai daro tik mechaniškai, nieko negalvodama. Iš kito kambario staiga išeina klientas ir lėtai artėdamas eina prie kambarėlio, kur prostitutė ir jos klientas mylisi. Labai atsargiai ir stengdamasis netriukšmauti

susilenkia ir juos stebi pro užuolaidos skylę. Už tai jis sumokėjo – už žiūrėjimą, kaip kiti mylisi. Ir jis ne vienas. Prostitutė, kurią pasirinko, klūpi priešais jį ir padeda jam patirti malonumą.

Apsidairome aplink. Šis viešnamis purvinas, lubos tamsios, pajuodusios nuo pakabintų lempų, o sienos ne tik rankų nuterliotos, – jose priraižyta įrašų, tikriausiai klientų, laukiančių savo eilės. Šių vietų oras sunkus, dūmingas, persmelktas lempose sudegusio aliejaus kvapo; tūkstančių klientų kūnų prakaitas atrodo nusėdęs visur – ant užuolaidų ir sienų. Nesuprantama, kaip įmanoma mylėtis šiuose viešnamiuose, triukšmas sklinda iš visur – besidulkinantys kaimynai, koridoriumi einančios ir garsiai šūkaujančios prostitutės, riaumojantis suteneris... tikras pragaras.

Taip nebūna visą laiką. Viešnamiai turi savo grafikus. Atrodo, jie turėjo būti uždaryti iki devintos valandos, tai yra maždaug iki 14–16 (mūsų laiku), priklauso nuo metų laiko – tiksliai iki to laiko, kai visos parduotuvės ir biurai uždaromi ir į miestą paplūsta minia vyrų, žygiuojančių į termas ar kitur, kur norėtų praleisti likusią dienos dalį. Viešnamiai yra vienas iš pasirinkimų.

Bet ne visuomet tai geras pasirinkimas. Iš tikrųjų viešnamiuose dažnos muštynės ir, turint galvoje žemą čia einančiųjų lygį, dažnai lankosi nusikaltėliai. Kartais pats suteneris be jokių skrupulų bando išmušti pinigus iš kliento ir, padedamas savo prostitutės, pasiūlo jam maišyto vyno, kad prarastų nuovoką, – tada jį galima visiškai apiplėšti. Kitas klasikinis smūgis yra „netikra neištikimybė“ – kai klientas mylisi su prostitute, užuolaida staiga atitraukiama, įeina netikras sutuoktinis ir, suvaidinęs sceną, pareikalauja pinigų iš vargšo nelaimingojo, kad jo nesudaužytų arba nepaviešintų. Žodžiu, viešnamiai gali būti labai pavojingi spąstai klientams, tačiau tokie jie gali būti ir prostitutėms bei suteneriams. Žinome apie kilmingų šeimų jaunuolių gaujas,

įsiveržiančias naktį, išlaužiančias duris, išprievartaujančias prostitutes ir net jas išsigabenančias tęsti linksmybių. Turint galvoje jų pavardes, niekas nieko negali padaryti – nei suteneris, nei sargybiniai-ugniagesiai, tegul ir praeina patruliuodami tuo metu.

Išeiname iš viešnamio, laimingi galėdami įkvėpti smirdančio Suburos oro. Nors visur nešvaru, tai vis tiek malonesnė atmosfera nei karaliaujanti ten, viduje.

Ar buvo vyrų prostitutų? Tik vyrams, ar ir moterims?

Kaip matėme viešnamyje, vyriškos lyties prostitutų būta. Tai berniukai, kurie dar nesiskuta ir nesikerpa plaukų, jie ir tampa romėnų vyrų homoseksualų-pedofilų aukomis. Bet, anot istorikų, respublikos laikais dauguma vyrų prostitutų tenkindavo moteris. Imperijos laikais viskas apsivertė.

Prostitutai buvo vadinami įvairiai: *spintria* (tuo pačiu vardu vadinami žetonai, kuriuose buvo vaizduojamos įvairios sekso pozos ir kurie galbūt, kaip netrukus matysime, buvo skirti atsiskaityti viešnamiuose) arba *exoletus*. Turint galvoje romėnų vyrų labai „mačistinį“ mentalitetą, į vyrus prositutus buvo žiūrima prastai, jie buvo nustumti į visuomenės apatinius sluoksnius ir galiausiai – apie III a. po Kristaus – visiškai išnyko, kai imperatorius Pilypas Arabas paskelbė šį amatą neteisėtu.

Jų paslaugų kainos (kiek galima spręsti iš labai retų užrašų) turėjo būti didesnės negu moterų ir, žinoma, priklausė nuo kiekvieno atskiro atvejo. Tačiau žinome, kad aukšto lygio prostitutai prašė astronominių sumų, daug didesnių nei aukštuomenės palydovės (į šią temą pasigilinsime skyriuje, skirta-

me homoseksualumui), o viešnamiuose kainos būdavo iš esmės tokios pačios, kaip ir jų kolegių. Rasti Pompėjuose įrašai mus informuoja, kad vienas susitikimas su jais kainavo 4 asus (2 eurus), tai yra 1–2 asais daugiau nei su prostitute moterimi.

Romos laikų transseksualai: eunuchai

Atskiros kalbos nusipelno eunuchai, kurie – apie tai mažai žinoma – egzistavo ir romėnų laikais, pradėjo vis plačiau sklisti mieste, Romos valstybei plečiantis Viduržemio jūros regione ir susiduriant su įvairiomis kultūromis ir religijomis, pavyzdžiui, su rytietišku Kibelės kultu, kurio žyniai išsikastruodavo.

Romėnai eunuchus dalijo į tris kategorijas – *spadones*, kurių sėklidės buvo nupjautos; *thlasiae* (nuo graikiško žodžio, reiškiančio „išspausti“) – kurių sėklidės buvo sutraiškytos; ir *castrati*, nebeturėję nei sėklidžių, nei penio. Neišvengiamai norisi palyginti šiuos vyrus su dabartiniais transseksualais.

Iš tikrųjų *spadones*, nors ir negalėjo pradėti vaikų, vis dėlto sugebėdavo būti seksualiai aktyvūs lovoje, ir dažnai buvo labai paklausūs aukštuomenės sluoksniuose bei tapdavo aukšto lygio kurtizanais tarsi būtų gyvi sekso žaisliukai. Jų seksualumas, nesugebėjimas apvaisinti, neutralizuodavęs bet kokį vyrišką pavydą, ir galbūt jų kiek sumoteriškėję bruožai (jei būdavo kastruoti prieš brendimo laikotarpį), pavyzdžiui, išvaizda, balsas, ir taip toliau, juos paversdavo kažkuo tarpiniu tarp romėnų vyro vyriškumo ir matronų moteriškumo. Jie atrodė kaip moterys (nuo drabužių iki lūpų, dirbtinių krūtų), bet jų vyriškos genitalijos taip pat būdavo išlikusios – taigi jie galėjo ir šiuo būdu aktyviai dalyvauti lytiniuose santykiuose.

Toks *spadones* „dvipusiškumas“, kaip ir apskritai kitų eunu-

chų, vaidino labai provokuojantį vaidmenį senovės visuomenės seksualinėje srityje, kadangi eunuchai buvo „papildomas variantas" be klasikinių partnerių; trečiasis asmuo anapus vyro ir moters, jungęs ir sulydęs daugelį jų savybių. Vyrų ir moterų liguistas smalsumas padarytų visa kita. Kita vertus, vieną iš jų matėme ir mes – jis knygos pradžioje kirto aikštę. Jo eisena ir laikysena – visuomet ant dviejų lyčių paribio – mus nustebino. Ėjo karališku, bet sparčiu žingsniu – akivaizdžiai iš naujo kliento...

Romos aukštuomenėje eunuchai buvo taip paplitę, kad imperatorius Domicianas pasijuto įpareigotas įstatymiškai persekioti vyrų kastraciją.

Žinoma, ir į šiuos dalykus, kaip ir į daugelį kitų, apie kuriuos rašoma šioje knygoje, reikia žiūrėti su derama atsarga – eunuchai, pavyzdžiui, iš esmės buvo paplitę aukštuomenėje, jų buvo reta žemesniuose sluoksniuose, taigi pasisekimą jie turėjo tik mažoje visuomenės dalyje, tegul ir svarbioje.

Ar būta venerinių ligų?

Ar romėnas eidamas į viešnamį rizikuodavau pasigauti kokią nors ligą? Atsakymas – taip, bet venerinių ligų paplitimas nebuvo pasiekęs kritinių ribų, kaip šiandien, pavyzdžiui, AIDS.

Jos nebuvo tokios užkrečiamos – apie tai galime spręsti iš fakto, kad nėra žinių apie nepaprastas epidemijas, kaip sifilio, kurį Kolumbo jūreiviai parsivežė iš Amerikos.

Kokios tai buvo venerinės ligos? Tokios pačios, kokios yra ir šiandien:

– gonorėja (Celsas tobulai aprašo jos simptomus, pavyzdžiui, nuolatinį „sėklos" tekėjimą iš genitalijų, kol ligonis iššen-

ka ir miršta). Ji buvo laikoma gėdinga liga, kadangi ja sergantis gyveno pernelyg seksualiai;

– venerinė opa, tai neskausminga, bet didelė tamsios spalvos žaizda ant penio;

– kitos ligos: *herpes genitalis,* kandidozė, kondiloma (arba „gaidžio skiauterė“, kuri formuodavosi ant genitalijų arba net ant sėdimosios, ją romėnai mokėjo pašalinti nesudėtinga operacija), bruceliozė (bakterinės kilmės, suserga gyvūnai, žmonės retai, ji sukelia nėščiųjų persileidimą – Kasijus Dionas pasakoja apie dvi šios ligos epidemijas Romos istorijos pradžioje – 510 ir 477 m. prieš Kristų).

Pagaliau sifilis – dėl jo istorikai nesutaria. Dauguma linkę manyti, kad jo nebuvo. Kiti, nors ir pripažįsta, kad tikrų įrodymų nėra, nėra tokie įsitikinę, pirmiausia dėl švelnesnės, ne tokios užkrečiamos formos nei ta, kuri į Europą atkeliavo atradus Ameriką. Jų teiginius paremtų paslaptingas fragmentas iš Celso, kur jis kalba apie rimtas žaizdas ant genitalijų – tai tipiškas sifilio simptomas.

Nors tai ir ne venerinė liga, reikia pasakyti, kad tarp vyrų ir moterų genitalijas pažeidžiančių ligų buvo vėžys. Soranas iš Efeso aprašo gimdos vėžio simptomus – kadangi nebuvo galimybių paveikti jo nei vaistais, nei chirurgiškai, moterys buvo pasmerktos neišvengiamai mirčiai. Visai kitas likimas laukė moters, sergančios krūties vėžiu. Romėnai vartojo tokį patį terminą kaip ir italai – *tumor,* ir labiausiai paplitęs buvo krūties vėžys: tai rodo ne tiktai daugybė votų šventovėse ir šventyklose, bet ir išlikę romėnų medikų aprašymai. Galenas apie auglius pasakoja: „Jų pasitaiko bet kurioje kūno vietoje, bet pirmiausia moterų, kurioms prasidėjusi menopauzė, krūtyse.“

Pagrindinis gydymas yra... chirurginė intervencija, kai buvo pašalinamas mazgelis arba – kartais – visa krūtis.

Sekso monetos?

Tarp visų objektų, surastų ir priskirtinų romėnų seksualumo pasauliui, nėra kito, keliančio tiek daug klausimų. Tai *spintria,* moneta, naudota sumokėti už viešnamio paslaugas. Anot teorijos, šiose vietose buvo uždrausta naudoti monetas su imperatoriaus atvaizdu, todėl buvo naudojamos *spintriae.* Tai bronziniai „žetonai", kurių vienoje pusėje pavaizduota pora seksualia poza (ji kaskart vis kitokia, mus pasiekė devynios skirtingos pozos), kitoje pusėje, atsižvelgiant į monetą, skaitmenys nuo I iki XVI (romėniški). Deja, viena iš seksualių pozų kiekvieną kartą neatitinka to paties skaitmens monetos reverse, ir tai kelia painiavą. Manoma, kad skaitmenys rodė kainą asais už paslaugą pavaizduota poza – nuo 1 aso iki 16. Šie sekso „žetonai", suteikiantys įėjimą į viešnamį, buvo imperatoriaus ar amfiteatruose rengiamų žaidynių organizatorių dovanojami liaudžiai, išmėtant juos viešai. Bet yra du keblumai. Pirmas – *niekuomet* nebuvo rasta nė vienos *spintria* romėnų archeologinių kasinėjimų vietose, nei Pompėjuose, nei Herkulanėjuje, kur išliko visko. O jei tai buvo viešnamiuose naudojamos monetos, jos turėjo būti veikiau įprastos ir kasinėjant surandamos kone visur. Taip nėra – tos, kurios iki šiol turimos, yra kilusios tiktai iš antikvarinės rinkos, ir tai mažų mažiausia keista. Kita problema yra ta, kad visoje Romos imperijoje per beveik tūkstantį metų Vakarų Romos valstybės istorijos mūsų turimas *spintriae* skaičius tikrai juokingas – apie 250... Apie jas mes nieko nežinome. Ir tai įtartina. Turime pagalvoti – gal jos galėjo būti naudojamos kitkam – kam nors retesniam (erotiniam aukštuomenės žaidimui?). Arba yra galimybė, kad tai buvo padirbiniai pastarųjų trijų šimtmečių antikvarinėje rinkoje – tai turėtų būti irgi svarstoma... Šitai lieka diskutuotina ir prieštaringa tema.

Meilės gėrimai

Sukelti meilės jausmą ir padidinti seksualinį pajėgumą tūkstantmečius buvo daugybės kartų svajonė, taip pat ir romėnų. Jie turėjo gėrimus, padedančius pažadinti geidžiamo asmens meilę, ir maisto bei afrodiziakų receptus, galinčius iš naujo įžiebti seksualinius troškimus ir pajėgumą.

Meilės gėrimai, arba *amatoria pocula,* imperijos laikais buvo labai įprasti. Juos iš esmės toleruodama, valdžia skyrė tam daug dėmesio, kad tai nebūtų tikriausias nuodijimas (kažkas panašaus į netinkamai paruoštų vaistų perdozavimą). Atrodo, poetas ir filosofas Lukrecijus tapo būtent nunuodijimo „meilės gėrimu" auka – padariniai buvo ilgalaikiai ir griaunantys, atvedė jį iki savižudybės, taip buvo ir generolui Lukului, anot Plinijaus Vyresniojo. Tas pats Ovidijus patarė jų vengti, kadangi „blogai veikia protą ir sukelia pamišimą". Jie turėjo būti labai paplitę, jeigu net buvo pasiūlytas įstatymas prieš nuodijimą. Kokie ingredientai buvo naudojami? Turėtumėte prisiminti raganų receptus ir būdus jų gauti – buvo imamasi veiksmų ir apeigų, kurios šiandien verčia nusišypsoti ir žengti į romėnų prietarų pasaulį, pavyzdžiui: reikėjo rinkti augalus pilnaties naktį, tariant ypatingus užkeikimus. Buvo kreipiamasi į Merkurijų (paslapčių nešėją), mėnulį, Venerą ir taip toliau.

Naudojamos medžiagos buvo pasišlykštėtinos. Paklausykime Horacijaus: *striges* kiaušiniai ir plunksnos (tai paslaptingas naktinis paukštis, mitęs žmogaus mėsa. Iš *strix* vėliau kilo itališkas terminas *strega* – ragana. Buvo renkamos pelėdų, apuokų, pelėdikių plunksnos) sumirkomi rupūžės kraujyje, kaulai, išplėšti iš alkanos kalės, nuodingos žolės iš Kolchidės ir Ispanijos, vilko barzda, gyvatės dantys. Norite tikrai turėti erekciją? Plini-

jus (labai kritiškai nusiteikęs prieš praktikuojančiuosius magiją) pasakoja apie tepalą, kurį reikia tepti ant penio: „Šerno tulžis (arba asilo taukai) sumaišyti su žąsies riebalais, arba asilo penis, septynis kartus panardintas į verdantį aliejų."

Apulėjus „Metamorfozėse" sustiprina dozę. Štai meilės gėrimo ingredientai: „... čia ir įvairios rūšies kvepalai, lentelės, prirašytos nesuprantamų ženklų, išlikusios sudužusių laivų skeveldros, sudėliota daugybė mirusiųjų ir net jau apraudotų ir palaidotų žmonių dalių; čia nosys, pirštai, ten nukryžiuotųjų vinys su prilipusia ant jų mėsa, dar kitur nužudytų žmonių kraujas [...]"*

Kai kurių gėrimų pagrindas buvo nuodingosios medžiagos – patys tikriausi narkotikai, kurie iš tikrųjų keisdavo juos vartojusiųjų sąmonę. Tarp šių buvo drignė, jos rūšis – juodoji drignė – sukelia narkotinį ir haliucinogeninį poveikį. Kai kurios substancijos labai išradingos, pavyzdžiui, hipomanija, hipotetinė tąsi limfa iš įkaitusių kumelių genitalijų. Plinijus pasakoja: „Vien kvapas privers gyvūnus, vyrus ir pirmiausia moteris seksualiai susijaudinti."

Gaila, kad ji tik hipotetinė...

Afrodiziakai

Kai kurie maisto produktai, anot romėnų, turėjo stiprių afrodiziakų savybių. Ypač tie, kurių forma primena lytinius organus. Pirmiausia austrės, bet taip pat ir kiaušiniai, šparagai... Jie stimuliuoja ir sueitį, ir vaisingumą. Buvo manoma, kad forma iš tikrųjų yra dievų paliktas ženklas.

Štai trumpas romėnų valgių afrodiziakų sąrašas:

---

* Vertė Cezaris Jakaitis.

– Česnakas, skirtas Cererai, vaisingumo deivei, buvo ryjamas didžiuliais kiekiais pokyliuose (įsivaizduokite keblumus, kylančius dėl kvapo), sutrintas su šviežia kalendra ir užpiltas tyru vynu jis buvo laikomas galingu seksualiniu stimuliatoriumi.

– Šparagas.

– Bazilikas.

– Kuoduotoji žydrė: Marcialis mini ją (kartu su gražgarste ir dašiu) kaip tris labiausiai jaudinančius augalus. Štai jo žiauri epigrama: „Nebegali tu seniai, Luperkai, vyru jau būti, / Betgi stengies visaip aistrą sužadint, kvaily. / Nieko negali padėt nei erukas, nei gašlūs svogūnai, – / Tavo jėgų sugrąžint žolei tikrai nepavyks. / Turtais stengies švarias lūpytes vilioti berniukų, / Bet – neatgimsta vis tiek mirus seniai Venera. / Kas gi stebėsis po to, kad daug tau „daiktelis“ kainavo, / Kurs nebegali daugiau visiškai nieko kainuot?“*

– Mandragora – buvo manoma, kad suvalgyta gali sužadinti abipusę meilę.

– Mėta.

– Medus.

– Dilgėlės – tai galingas afrodiziakas, ypač jei buvo naudojamos vyne ištirpdytos sėklos.

– Pipirai.

– Italinės pušies riešutai.

– Gražgarstė – jei gausiai valgoma, „prikelia Venerą“ ir sužadina tingius vyrus.

– Dašis – „satyrų žolė“.

Toliau – gyvulinės kilmės afrodiziakai:

– Omarai – sužadina norą mylėtis.

---

* Vertė Aleksandra Teresė Veličkienė.

– Vislių gyvūnų, pavyzdžiui, jaučių, gaidžių, avinų, šernų viduriai ir plaučkepeniai. Inkstai, kaulų čiulpai ir smegenys skatina spermos išsiskyrimą.

– Austrės ir kiaukutiniai.

– Balandžiai ir jų kiaušiniai – kadangi jie seksualiai labai aktyvūs, buvo manoma, kad jų kiaušinių valgymas padeda sueičiai.

Nuo impotencijos ir nevaisingumo padeda: anyžiai, morkos, rėžiukai, pankoliai (stimuliuoja seksualinį apetitą ir pagerina spermos kokybę; pankolio kompresai ant genitalijų padeda palaikyti erekciją).

Romėnų „Viagra“

Ar turėjo romėnai mėlynąją piliulę? Marcelas Empirikas, lotynų rašytojas, gyvenęs IV–V a. po Kristaus, rašė traktatą apie mediciną naudodamasis seniausiais šaltiniais – nuo Plinijaus iki Galeno, Dioskorido ir kitų, ir savo traktate aprašė receptą gaminti tabletėms (*globulos*), skirtoms pažadinti seksualinį apetitą: „ [Paimti] gražgarstės sėklų, raudonųjų kuoduotųjų žydrių, italinių pušų riešutų, levandų viršūnėlių. Sugrūsti kartu, sumaišyti. Iš to, ką gavome, suformuoti lazdyno riešuto dydžio pastiles.“

Šios meilės pastilės turėjo būti geriamos nevalgius, ištirpdytos ožkos piene. Tai ingredientai, kuriuos jau matėme tarp valgių afrodiziakų. Iš tikrųjų neturime jokių duomenų apie šių tablečių efektyvumą, bet sprendžiant pagal tai, kaip šis rašytojas apie jas kalba, manome, kad jos veikė...

XI

SEKSAS IR GALIA

Merginos nakčiai

Iki šiol matėme, kiek sekso buvo romėnų kasdieniame gyvenime, pradedant nuo žemiausiųjų pakopų, pavyzdžiui, vergų ir viešnamių prostitučių iki kilmingųjų, gyvenančių prabangoje. Bet kas vykdavo dar „aukščiau" – galingųjų žmonių namuose? Jei galėtume įeiti į vieną iš Palatino vilų, kurioje gyvena galingas senatorius, sprendžiantis, kokie bus įstatymai ir kaip gyvens romėnai, žodžiu, prilygstantis įtakingam šiandienos politikui, ką pamatytume pokylio vakarą? Galime pabandyti įsivaizduoti. Mums padės romėnų pasaulio – ir kasdienio gyvenimo taip pat – didžio tyrinėtojo profesoriaus Romolo Augusto Staccioli patirtis – jis savo raštuose ir straipsniuose nušvietė daug mažai žinomų ir netikėtų Romos prieš du tūkstančius metų gyvenimo aspektų.

Galingųjų rengiami pokyliai, kaip žinoma, buvo prabangos demonstracija, jie buvo skirti nustebinti svečius retais receptais ir brangiais patiekalais. Tarp šių (kilmingųjų) stalo reikmenų buvo sidabrinės taurės ir auksiniai daiktai. Pirmojoje namų

salėje, triume, ten, kur yra didelis baseinas, surenkantis lietaus vandenį, vergas jums privalėjo nuplauti kojas. Kol jis tai darė, galėjote pradėti dairytis aplinkui, apžiūrėti senatoriaus protėvių biustus – pastatytus taip, kad būtų aiškiai matomi, jie atrodo lyg didelės šachmatų figūros. Iš tikrųjų tai buvo jų pomirtinės kaukės, tradicija, kaip jau turėjome progos aptarti, leidusi pamatyti, kokias kilmingas šaknis turi kiekviena šeima. Kitame šone pamatytumėte skrynią-seifą, aptaisytą metalinėm juostom, prikaltom didžiulėmis vinimis, joje laikomas brangiausias šeimos turtas – nuo auksinių monetų iki senatoriaus žmonos brangenybių ir prekybos sutarčių – šios bene svarbiausios. Šis „seifas", pastatytas visiems matomoje vietoje atrijuje, bylojo apie namo savininko gerovę, o ją saugojo šalia budintis vergas. Be to, pamatytumėte girliandas, lempas, deglus, gėlių puokštes ir tylius vergus, besirūpinančius, kad viskas vyktų sklandžiai.

Žinoma, moteriška kompanija taip pat turėjo būti puiki ir ją buvo galima... išsinuomoti, lygiai kaip dabar gimtadienio vakarienei pasisamdome padavėjas ar išsinuomojame smokingą. Kaip ir šiandien, yra agentūrų, tiekiančių verslo vakarienėms merginas „palaikyti draugijai" – Romos laikais veikė panašios. Prieš du tūkstančius metų pakako susisiekti su iškviečiamų merginų „agentais". Tai būdavo vergų pirkliai, „išnuomojantys" merginas nakčiai. Taip buvo daroma per vakarienes, į kurias rinkdavosi tiktai vyrai, o ne draugaujančių porų ar „reprezentaciniuose" pokyliuose tikruose senovės Romos salonuose, į kuriuos buvo kviečiami svarbūs svečiai ir jų žmonos. Vieną dalyką reikia paaiškinti: labai paplitusi mintis, kad romėnų puotos visada baigdavosi nešvankiomis orgijomis skęstant vyne ir prabangoje. Tai didžiulė klaida, tiek pat tolima nuo teisybės, kiek ir sunkiai paneigiama. Daug romanų, filmų ir – šiais laikais – te-

levizijos serialų, kurių veiksmas vyksta senovės Romoje, rodo seksą, orgijas ir visų rūšių ištvirkavimą puotose: iš esmės dėl to, kad juos pirktų ir žiūrėtų, o ne dėl rimtesnio istorijos populiarinimo.

Tikra tik tai, kad romėnai apskritai mylėdavosi daugiau negu mes, kadangi jų mąstymas buvo laisvesnis, nebuvo jokių moralinių ar religinių reikalavimų, siejančių seksą su nuodėme. Ir pokyliuose seksas nebuvo automatiškai būtinas – ne daugiau nei mūsų vakarėliuose. Buvo siekiama pabendrauti su draugais arba susitikti ir pasikalbėti su svarbiais visuomenės žmonėmis.

Galėjo taip būti, kad puotos dalyvis atsiskiria su moterimi ir pasimyli (kaip Augustas – jau pasakojome, visiems matant paėmęs už rankos konsulo žmoną). Galėjo atsitikti ir taip, kad vyras ir moteris sutaria pasimatyti kitą dieną ir pasimylėti. Bet šiuose pokyliuose, kur dalyvavo poros (draugų arba „oficialių“ asmenų, su kuriais derėjo bendrauti formaliai), niekas nepuolė mylėtis ant stalų.

Kaip pasakoja profesorius Staccioli, dalyvaudavo jaunos, patrauklios, labai rafinuotos moterys, išlavintos kaip geišos būti svečio palydovėmis. Nebūtina buvo mylėtis, bet reikėjo sukurti malonesnę atmosferą, su šiokiu tokiu juslingumo atspalviu, linksmais ir žaižaruojančiais pokalbiais, paskanintais persmelkiančiais žvilgsniais, draugiškomis šypsenomis – o vėliau apsikabinimais bei aistringais bučiniais. Netrūko atitinkamo makiažo, trumpų ir permatomų drabužių, atskleidžiančių formas – tokiais garsėjo Koso sala. Tai buvo norma.

Žinoma, šios merginos sugebėjo dainuoti, groti fleita. Netrūko garsių šokėjų iš Kadiso, *puellae Gaditanae*. Taukšint kastanjetėms jos mokėjo šokti geidulingai ir juslingai, „paliesdamos sėdmenimis žemę“, kaip sako Juvenalis.

Šios merginos labai gerai išmanė savo amatą – jos iš tikrųjų gundė svečius. Vakarienei tęsiantis, atmosfera prisipildydavo erotikos – kaip viskas turėjo baigtis, nežinia, bet galime lengvai įspėti. Čia galima buvo pereiti nuo paprastų oralinių santykių iki skubotų pasimylėjimų ir tikrų masinių orgijų.

Be merginų iš „agentūrų“, būdavo ir „laisvai samdomų“, dirbdavusių savo sąskaita. Paprastai jos buvo atleistinės, prieinamos tuose mažuose susitikimų kambarėliuose. Jos labai konfidencialiai buvo vadinamos *amicae*...

Imperatorių bunga bunga

O jei atsirastume romėnų visuomenės viršūnėje, imperatoriaus rūmuose, kas nutiktų? Žmonių sąmonėje, kaip ir daugelio senovės autorių, imperatoriaus figūra dažnai sutampa su... seksualiniu „monstru“. Jie galėjo sau leisti viską. Ir visuomet buvo girdėti balsų, pagrindžiančių šį įsitikinimą. Orgijos su girtais imperatoriais, apsuptais jaunuolių ir sugulovių. Tai klišė, pasiekusi ir mus – Nerono, Kaligulos ir Domiciano šventės yra beveik legendinės. Bet ar taip tikrai būdavo? Nė vienas iš mūsų ten nebuvo. Tiktai autoriai, gyvenę tais laikais, arba žmonės, galėję tai paliudyti, ką nors pasakytų... Tai darė Svetonijus II a. po Kristaus pradžioje – tai yra ta epocha, kurioje lankomės. Jis papasakojo apie Julijaus Cezario ir vienuolikos po jo buvusių imperatorių gyvenimą – kūrinyje, kurio visos aštuonios knygos (*Vitae Caesarum*) mus pasiekė praktiškai nepaliestos, ir kuriame netrūksta pasakojimų apie jų seksualinį elgesį. Be Klaudijaus (griežto heteroseksualo) ir nedaugelio kitų, pavyzdžiui, Galbos, Otono ir Vitelijaus, kurie buvo soste pernelyg trumpai (visi trys

tapo imperatoriais ir buvo nužudyti per metus), tai iš tikrųjų įspūdinga, iki tokio lygio, kad Staccioli viename iš straipsnių šia tema atvirai kalba apie „Cezarių bunga bunga".

Jis pradeda nuo Cezario, didžio moterų (paprastai ištekėjusių) suvedžiotojo, o jo legionieriai triumfuodami žygiuodavo per Romą dainuodami: „Uždarykite namuose savo žmonas, piliečiai, nes atvedame jums pliką neištikimautoją", – bet kareiviai taip pat kalbėdavo apie jo tariamus homoseksualius santykius su Bitinijos karaliumi – tuomet, kai buvo pasiųstas į tas vietas su karine misija. Cezaris, reikia pasakyti, išbandė visas meilės „kategorijas" – homoseksualią (buvo kalbama net apie santykius su Oktavianu), heteroseksualią, buvo vedęs tris kartus, buvo neištikimas ir patyrė neištikimybę, turėjo meilužių ir sugulovių. Tarp jo pergalių reikia prisiminti Kleopatrą, Eunoją – Mauritanijos karaliaus žmoną, Tertulą – Marko Kraso žmoną, Postumiją – Servijaus Sulpicijaus žmoną, Muciją – Gnėjaus Pompėjaus žmoną, Loliją – Aulo Gabinijaus žmoną, ir galbūt daugelį kitų... Ar turėjo vaikų? Taip, vieną – su Kleopatra. Tai buvo Cezarionas, Oktaviano nužudytas, kai šis užkariavo Egiptą. Ir dar dukrą su pirmąja žmona Kornelija. Bet daugelis mano, kad, be savo vaikų, šen bei ten išbarstytų, turėjo dar vieną, tapusį garsų... Tarp jo ištikimųjų meilužių, be Kleopatros, buvo dar viena – Servilija, kurią mylėjo nuo tų laikų, kai buvo jaunuolis, su kuria dešimtmečius palaikė santykius... O Servilija buvo Bruto, vieno iš Cezario žudikų, motina! Oficialiai šis turėjo būti Servilijos ir Marko Junijaus Bruto (tai sutuoktinio vardas, bet tą patį perėmė ir sūnus), bet buvo daug maniusių, kad iš tikrųjų buvo paties Cezario sūnus. Taigi turėtų prasmės paskutiniai sudievintojo Julijaus žodžiai, ištarti prieš nukrentant po durklų smūgių kruša: „Ir tu, Brutai, mano sūnau" (išties, kai pagalvoji, sulaukus

23 smūgių nelabai tinkama nuotaika tarti poetiškus ar gilios filosofinės prasmės žodžius).

Augustas, kaip žinoma, ilgai buvo susituokęs su Livija Druzila. Bet ši „tobula“ santuoka, trukusi 50 metų, turėjo tamsiąją pusę – ji buvo susituokusi su kitu, šis ją suviliojo ir atplėšė nuo oficialaus vyro, kai buvo šešis mėnesius nėščia. Jai nuolatos buvo neištikimas (apie pokylius jau pasakojome) – ir su savo priešininkų žmonomis, kad sužinotų jų paslaptis ir planus. Be kaltinimo turėjus homoseksualių santykių su Cezariu, turėjo silpnybę – mėgo eiti į lovą su jaunomis merginomis ar paaugliais. Paklausykime, ką šia tema atskleidžia Svetonijus: „Ir sakoma taip [...] jis visada buvo pasirengęs atimti nekaltybę merginoms, kurias jam pateikdavo įvairiausi žmonės ir netgi žmona.“

Tokiu būdu Livija, anot profesoriaus Staccioli, išvengė galimų skyrybų ir užsitikrino savo sūnaus Tiberijaus ateitį.

Tiberijus savo viloje Kapryje, anot Svetonijaus, rengė tikriausias orgijas, pasitelkdamas „minias merginų ir berniukų [...] Juos versdavo jungtis triguboje grandinėje ir poruotis vienas su kitu jo akivaizdoje, kad atgaivintų jo nykstantį seksualumą.“

Vilos kambariuose, pasakoja Svetonijus, stovėjo statulos ir kabėjo erotiniai paveikslai, įkvėpti Elefantidės vadovėlių (žiūrėkite skyrių apie romėnų Kamasūtrą). O soduose laikė vaikinus ir merginas, perrengtus atsiduodančiais satyrais ir nimfomis... Pagaliau, atrodo, maudėsi kartu su vaikais, kuriuos vadino „mailiumi“, šie buvo išmokyti plaukiodami jam visokiais būdais jaudinti tarpukojį.

Kaligula turėjo incesto santykių su savo seserimis, mylėjosi su svečių, pakviestų į rūmus, žmonomis (o paskui pasakodavo visiems apie jų seksualinius privalumus ar trūkumus). Be to, anot Svetonijaus, įsteigė viešnamį rūmuose – įkurdino įvairiuo-

se kambarėliuose svarbių šeimų matronas ir vaikinus ir atvesdindavo pas juos kaip klientus pasimylėti bet kuriuos gatvėje sutiktus vyrus.

Neronas, „be to, kad dulkindavo atleistinius vaikinus ir gyvendavo su ištekėjusiomis moterimis, dar ir prievartavo mergelę vestalę Rubriją", rašo Svetonijus. Net sugalvojo erotinį žaidimą: „Apsigobęs plėšraus gyvūno oda išlįsdavo iš narvo ir užpuldavo vyrus ir žmones, pririštus prie stulpų, stverdamas juos už genitalijų, paskui mylėdavosi su atleistiniu Doriforu, apsimesdamas žmona ir dejuodamas kaip moteris [...] Kai įsakė nupjauti vaikino Sporo sėklides, bandė jį paversti moterimi, lydėjo jį iškilmingoje ceremonijoje, buvo daugybė kraičio, raudonas šydas, kaip didžiosiose vestuvėse, jį laikė šalia tarsi būtų žmona..."

Šis vyras, vis dėlto pakeitęs lytį ir vardą (Sabina), jį lydėjo Graikijoje. Su juo buvo elgiamasi kaip su pirmąja ponia...

Kiti imperatoriai buvo ne kitokie, anot Svetonijaus – daugiau ar mažiau. Titas leisdavosi į ilgas orgijas su eunuchais ir pederastais. O Domicianas turėjo kasdienių santykių, kuriuos vadino savo „gimnastikos pratybomis". Mėgdavo maudytis su garsiomis prostitutėmis ir turėjo savotišką aistrą – asmeniškai depiliuoti suguloves...

Jei kalbėsime apie moteris ir galią, – ką galime pasakyti apie Juliją, Augusto dukrą, kuri, anot Makrobijaus, „pasiduodavo visiems labai lengvai, o tiems, kurie, žinodami apie jos seksualinius nuotykius, nustebdavo, kad jos penki sūnūs nepaprastai panašūs į jos vyrą, garsųjį Agripą, ji atsakydavo – nepriimu keleivių į laivą, jei nesu įsitikinusi, kad jis jau pilnas..."

Galbūt labiausiai aptariama įtakinga moteris buvo Teodora, Bizantijos imperatoriaus Justiniano žmona. Ji buvo hipodrome

pasirodančių lokių sargo dukra; mirus tėvui, motina nusprendė, kad jos lemtis – aktorės ir mimų pjesių šokėjos karjera. Jos didžiausias pranašumas? Anot Prokopijaus iš Cezarėjos – visiškai nuoga (tik su labai subtilia strėnjuoste – visiškas nuogumas Konstantinopolyje buvo uždraustas) ji atsisėsdavo ant žemės, jos kūšys buvo apiberiamas miežių grūdais, ir kelios dresuotos žąsys juos lesdavo – tai buvo priminimas apie tai, kaip mituose Dzeusas, pasivertęs gulbinu, paėmė Ledą. Būsimasis imperatorius ją pamatė teatre ir buvo jos sužavėtas, padarė ją savo meiluže, o vėliau, įkopęs į sostą – ir žmona. Taip pornomergina tapo imperatoriene – ir ji stipriai veikė savo vyrą. Dabar ją matote pavaizduotą puikiose mozaikose Ravenoje šalia jos (paskutinio) vyro, ir tai tikrai nebuvo vienintelis per šimtmečius atvejis iki šių laikų, kai aktorė tapo pirmąja ponia...

O ką jau kalbėti apie garsiąją Mesaliną? Anot Juvenalio ir Tacito, naktį, sutuoktiniui imperatoriui Klaudijui užmigus, ji šviesiu peruku pridengdavo savo juodus plaukus, apsivilkdavo apsiaustą, išeidavo iš imperatorių rūmų ir įsmukdavo į Suburos viešnamį Liciskos vardu, ir ten siūlydavosi visiems. Išeidavo paskutinė, viešnamiui užsidarant, ir likdavo nepasitenkinusi.

Kiek čia tiesos? Šis pasakojimas apie Mesaliną, atvirai kalbant, gerokai perdėtas. O apie vienuolika imperatorių ir Cezarį tiesos niekada nesužinosime. Daugelis mano, kad Svetonijus juos sąmoningai diskreditavo, kad išaukštintų Hadrianą, – šiam valdant jis rašė savo kūrinius. Greičiausiai tai iš dalies yra tiesa. Kai kurie imperatoriai buvo pasileidę, kiti – šiek tiek, dar kiti – visiškai ne. Tiberijus, pateikiamas kaip monstras, iš tikrųjų pasitraukė į Saprį, kad būtų toli nuo rūmų, jų intrigų ir paskalų, ir buvo rūpestingas imperijos finansų tvarkytojas. Niekada nesužinosime, ar tikrai vertė „prievartauti“ mergaites saloje, kad

patenkintų savo instinktus. Bet, kaip žinia, yra tamsioji galios pusė. Kalbos, paskalos, apkalbos, o pirmiausia seksualinėmis temomis, ir šiandien paliečia ne tiktai galinguosius, bet ir eilinius žmones, kurie nusikalto tik tuo, kad tapo garsūs sporte ar šou versle. Tai matome ir mūsų kasdieniame gyvenime. Taigi nereikia pamiršti, kad praeities didieji imperatoriai irgi buvo šio paprastučio mechanizmo, įsukto galbūt oponentų ir priešų, aukos, ir žinios pasiekė tuos, kurie rašė jų biografijas prabėgus daug laiko po jų mirties ir dažnai buvo priešiškai nusiteikę.

XII

„GRAIKIŠKA YDA“

Homoseksualumas

Homoseksualumas, kaip jau sakėme šioje knygoje, romėnų pasaulyje buvo labai paplitęs. Šiandien Vakarų pasaulyje homoseksualumas pagrįstas laisve mylėti, meile partneriui ar partnerei ar paprasčiausiai malonumui, bet senovėje buvo visai kitaip. Graikų pasaulyje vyrų homoseksualumas buvo iš esmės „šviečiamasis“: subrendęs vyras berniukui buvo kaip „mokytojas“, o jų homoseksualumas buvo suvokiamas kaip būdas perduoti vyriškumą, gyvenimo mokymas – panašiai kaip patyręs karys mokytų jauną kovotoją. Bet „santykiai“ turėjo baigtis, kai berniukui pradėdavo želti intymūs plaukai: vėliau jie buvo laikomi pederastija ir griežtai smerkiami.

Romėnams viskas buvo kitaip. Vyriškas homoseksualumas buvo „baudžiamasis“ – kaliniai, priešai, vergai, atleistiniai, svetimšaliai buvo pasmerkiami sodomijai – tikslas – dominuoti. Kiti vyrai pažeminami. Tai buvo galios ir dominavimo būdas, ne malonumo. Bet Romai išsiplėtus iki Graikijos, į miestą at-

keliavo daugelis graikų kultūros elementų – nuo legendinių skulptorių statulų iki graikų medikų žinių, filosofijos ir potraukio mėgautis gyvenimu, paplito ir tai, ką prisirišę prie tradicijos romėnai apibūdindavo kaip „graikišką ydą“, suminkštinusią tradicinės Romos šiurkštumą. Pasiaiškinkime geriau.

Romėnai nebuvo nusiteikę prieš homoseksualumą, jiems atrodė visiškai normalu, kad vedęs vyras (*paterfamilias*) tempiasi į lovą vergą ar moka prostitutui, norėdamas jį išdulkinti. Negalimi buvo du dalykai – pederastija, tai yra meilė su laisvu berniuku, ir suteikti malonumą kitam vyrui.

Jie priėmė ir su tuo susijusių įstatymų – garsiausias iš jų buvo *Lex Scatinia,* pagal kurį buvo baudžiamas *stuprum cum puero,* tai yra bet koks seksas su laisvu romėnų berniuku, nesulaukusiu 14 metų, ir pasyvi romėnų piliečio padėtis homoseksualiuose santykiuose (romėnas negalėjo būti dulkinamas ar orališkai tenkinti kitą vyrą nei, tai dar blogiau, būti verčiamas tai daryti). Bauda siekė 10 000 sestercijų.

Dulkinti (*paedicare*) jauną romėnų pilietį buvo uždrausta, bet dulkinti jauną vergą – galima.

Šiurpinantį pavyzdį pateikia tas pats Marcialis, savo epigramoje prisipažįstantis, jog jo falas jį labai barė dėl to, kad neįsigijo jaunučio vergo, nepaprastai brangaus, kuriam jautė labai stiprų fizinį potraukį.

Šiandien įstatymai smerkia bet kokios formos pederastiją, romėnų laikais – ne: teisė gynė tik laisvus romėnų paauglius, bet kitų berniukų – ne, pavyzdžiui, vergų, kurie, nors buvo tokie patys paaugliai, buvo laikomi paprasčiausiais „daiktais“ ir su jais buvo atitinkamai elgiamasi. Negalime įsivaizduoti kančių ir psichologinių traumų, kurias patyrė milijonai prievartaujamų paauglių, tai vykdavo kasdien, jų šeimininkų tamsiuose miegamuosiuose.

Skliaustuose dera pabrėžti, kad ir vergės mergaitės susilaukdavo šeimininkų ir suaugusiųjų dėmesio – romėnų laikais pedofilija nebuvo laikoma nusikaltimu, išskyrus tuos atvejus, kai tai buvo susiję su laisva mergaite (ne verge), Romos piliete. Įstatymas smerkė šį nusikaltimą, bet jei prievartą patyrė žemesnių sluoksnių mergaitė, kilmingajam pakakdavo sumokėti šeimai.

Žodžiu, romėnui vyrui buvo leidžiama homoseksuali meilė su vergais ir prostitutais – ir būtent pastarieji tapo atskira prostitucijos pasaulio kategorija, tikruoju elitu. Prostitutės parsiduodavo pigiai, o šie prašydavo labai didelių sumų ir brangiausių dovanų. „Gražūs ir neįmanomi“, – taip juos apibūdina profesorė Eva Cantarella. Jauni, juslingi, daugelio geidžiami, dažnai patvirkę ir kaprizingi, savo meilužius jie priversdavo nukraujuoti finansiškai – kad ir pareikalaudami brangių patiekalų (pavyzdžiui, ąsočių juodųjų ikrų iš Juodosios jūros žuvų). Katonas Cenzorius net sakė, kad prostitutai reikalaudavo tiek pinigų, jog būtų galėję nusipirkti visą ūkį.

Apie moteris kita kalba. Vyrų homoseksualumas buvo priimtinas, išskyrus kai kuriuos nukrypimus, bet moterų homoseksualumas buvo absoliučiai smerktinas.

Romėnų visuomenė buvo vyriška, kaip sakėme, o moteris vertinama tik tiek, kiek galėjo gimdyti, auklėti vaikus ir prižiūrėti namus. Jos buvo laisvos pilietės, bet patyrė daugybę ribojimų, pradedant, pavyzdžiui, nuo to, kad pokyliuose, nors galėjo gulėti šalia vyrų ir valgyti, antroje puotos dalyje, kai būdavo atsiduodama vynui, turėjo pakilti ir išeiti. Bent taip būdavo tais laikais.

Taigi moters homoseksualumas buvo laikomas blogiausiu moterų iškrypimu. Jis buvo laikomas ne tik „prieštaraujančiu gamtai“ elgesiu (net Artemidoro erotinių sapnų analizėje), bet ir prilyginamas neištikimybei, o ši galėjo būti baudžiama, – to

niekuomet nebūdavo, jei vyras ėjo lovon su kitu vyru ar prostitutu.

Romėno vyro nuomone, tegul ir atviro sekso džiaugsmams, moterų homoseksualumas buvo kažkas siaubinga ir šlykštaus. Atėjus krikščionybei viskas tik pablogėjo: šv. Povilas mini tarp Dievo pykčio pagonims priežasčių būtent moterų homoseksualius santykius... Ir vis dėlto lesbietės slapčia mylėjo, meilindavosi viena kitai, dovanodavo dovanas ir mylėdavosi. Pompėjuose rasti du lesbiečių graficiai, išrėžti tinke ir adresuoti savo draugėms. Viename iš jų moteris piktinasi, kad jos mylimoji ėmė mylėti vyrą, nepatikimą ir kažin ar gerą. Žodžiu, iš šio graficio aiškėja, kad tarp romėnių buvo paplitęs ne tik homoseksualumas, bet biseksualumas.

Sekso požemiai

Ir vėl esame Romos gatvėse – lėtai einame minioje, gatvės pradžioje du besišnekučiuojantys verslo žmonės, priešais juos eina jų vergai, praskiriantys kelią. Elgeta trukteli mus už drabužio, sustojame: jis sunkiai iriasi pirmyn, pasiremdamas dviem medinėm atramom. Pasižiūrime į savo odinį kapšelį. Sestercijus nušviečia jo veidą plačia bedante šypsena... Stovime dar kurį laiką: mus į šoną mandagiai, bet tvirtai pastūmė vergų vora – kiekvienas iš jų neša vyno amforą. Kaip skruzdės sueina į kažkokį *horrea*, tai yra sandėlį. Iš ranka darytų įrašų ant amforų kaklelių (tikrų etikečių) suprantame, kad tai garsusis falernas, pagamintas Kampanijoje ir eksportuojamas į visą imperiją. Kas žino, kiek puotų jis liesis... Nukreipiame žvilgsnį pačiu laiku, kad pamatytume pro šalį praeinant vergą, už kojų laikantį pustuzinį vištų, kabančių žemyn galva.

Jos iš siaubo užsimerkusios ir bergždžiai plaka sparnais – kaskart pasklinda debesis plunksnų, kurias keli iš paskos einantys vaikai lenktyniaudami bando nupūsti. Jų žaidimas priverčia nusišypsoti jūreivį, sėdintį prie užeigos stalo su dviem žvejais, – jie į Romą atgabeno druskoje konservuotos žuvies, dabar yra pasirengę išvykti... Bet ne tuoj pat. Pakyla, ant stalviršio medžio suskamba kelios bronzinės monetos, jie žengia greta gatvės viduriu lyg patruliai. Praeina *pistrinum*, tai yra duonos kepyklą, iš kurios sklinda mus apgobiantis ką tik iškeptos duonos kvapas. Pasižvalgę aplinkui tarp daugybės patalpų matome atskirą kambarį, jame sukasi grūdų malimo mašinos – jas judina asilai arba vergai: jie suka ratu ir stumia siją tarsi ji būtų sunki laikrodžio rodyklė. Tai pragariškas darbas, jį atlieka žmogus ir gyvulys vienas šalia kito, yra tik vienas subtilus skirtumas – vienas yra *instrumentum vocalis*, kitas – *instrumentum semivocalis**...

Priešais mus labai aukštas pastatas – *insula*, greitai pastebime vartus, kurių kitos *insulae* neturi: čia laiptai veda žemyn, tokioje vietoje pas mus būna barai. Visi trys įeina ir pradingsta tamsoje. Einame paskui.

Patenkame į tamsią patalpą, čia trūksta oro, dvokia prakaituotais kūnais, trošku. Dar apakintas gatvės šviesos mūsų regėjimas stengiasi priprasti prie lempų švytėjimo. Pamažu viskas įgauna pavidalus. Patalpa, kurioje esame, primena mūsiško rūsio koridorių – šonuose yra įvairūs kambarėliai. Bet dėl kai kurių dalykų viskas atrodo kitaip. Priešais kiekvieną kambarėlį prie uždarytų medinių durų stovi žmonės. Vieni vyrai.

Kartais kai kurios durys atsidaro... Iš tų dešinėje nuo mūsų išeina vyras, besitvarkantis tuniką. O iš priešais mus esančių iš-

---

* kalbantis įrankis; pusiau kalbantis įrankis (*lot.*).

lekia pusnuogis vyras, laukan išstumtas moters – jis atsisuka ir bando ją pagriebti, bet ji išsisuka, jo rankos tik brūkšteli per jos krūtis, ir dvi galingos rankos jį pakelia ir nuneša šalin aplinkiniams besijuokiant. Jį sulaikė vienas iš milžiniškų šios vietos apsauginių, dabar vyras išmetamas į gatvės dulkes, o praeiviai į tai žiūri apstulbę. Juk mes esame viešnamyje Romos širdyje. Bet tai, ką matėme, yra visiškai ypatinga. Tai kažkas didžiulio, beveidžio, beveik „nežmoniška" – savotiškas sekso supermarketas, palyginti su mažomis parduotuvėlėmis, kurias matėme iki šiol. Tarp prostitučių ir klientų nėra jokio „žmogiško" ryšio. Viskas labai žiauru. Primena konvejerį. Šis viešnamis iš tikrųjų yra ilgas L formos koridorius, į kurį iš visų šonų atsiveria daugybė kambarėlių, skirtų labai greitam seksui. Žodžiu, tai tikras požeminis „sekso kvartalas".

Žvilgtelime į vieną iš kambarių. Jie gana maži – kiekviename yra mūrinė lova su šiaudų prikimštu čiužiniu, permirkusiu prakaitu, purvinu, sudraskytu. Aukštai sienoje – mažas terakotinis vamzdis, leidžiantis bent minimalią oro apykaitą. Be to, kiekvienoje celėje yra skylė su terakotinėmis grotelėmis – tai tualetas ir kanalizacija, sujungta su žemiau einančiais kanalizacijos vamzdžiais. Sienos padengtos įprastais vulgariais graffičiais, ir tik dvi eilutės meilės eilėraščio, kurias nežinia kas paliko.

Einame toliau. Sutinkame gyvus žvilgsnius vyrų, laukiančių, kada ateis jų eilė pasidulkinti, ir tuščius žvilgsnius merginų – jų veidai pasirodo, kai įleidžia naujus klientus. Šios pačios jauniausios prostitutės išnaudojamos iki paskutinio lašo – jos neilgai gyvens šiose drėgnose, tamsiose ir purvinose patalpose, kur nuolat privalo dulkintis su vis naujais klientais.

Riksmas, juokas, stumdymasis... Ši vieta labai primena perpildytą traukinį. Klientai visai nėra turtingi ir nekvepia aukštuomene – tai vergai, jūreiviai, žvejai, darbininkai, varguoliai,

nusikaltėliai. Kartais kyla muštynės, jas kumščiais ir vėzdais numalšina apsauginiai – jie visą laiką prižiūri klientus.

Koridoriaus gilumoje yra viešnamio valdytojas, dirbantis suteneriui, viešnamio ir prostitučių savininkui. Jis sėdi ant kėdės, viską stebi ir renka pinigus, kuriuos jam atneša vergai, neleidžiantys niekam įeiti į kambarėlius nesusimokėjus.

Matėme pakankamai. Norime išeiti, juoba kažkur už mūsų kyla dar vienos muštynės... Bet kur išėjimas? Jis koridoriaus gilumoje, tai yra priešingoje pusėje, nei įėjimas. Tai atitinka tai, ką skaitėme Petronijaus „Satyrikone“, kur pasakojama apie viešnamį (galbūt Pocuolio) su dviem įeigomis iš dviejų skirtingų gatvių – viena iš *cardo*, kita iš *decumanus**. Tai gudrus sumanymas siekiant išsaugoti lankytojų privatumą. O gal – kad būtų patogiau valdyti klientų srautus...

Du tokie statiniai archeologų iš tikrųjų buvo rasti dviejose skirtingose vietose – vienas būtent Pocuolyje, Teros rajone, kitas – Romos forumo širdyje, netoli Tito arkos. Dėl pastarojo tebesitęsia diskusijos – kaip jis buvo iš tikrųjų naudojamas: ar tai buvo viešnamis, ar mažos celės (*ergastula*), kur miegojo didelio *domus* vergai? O gal maži kambarėliai keliautojams?

Atidėjus į šalį įvairias interpretacijas, neįtikėtinas šio nepaprasto palaidoto romėnų kvartalo panašumas su Teros rajonu verčia galvoti, kad veikė dideli viešnamiai, beveik „pramoniniu“ darbo ritmu, kur klientų buvo daug, jie buvo nuolatiniai ir skubėjo – Pocuolis buvo vienas didžiausių Viduržemio jūros uostų, ir klientų srauto, pavyzdžiui, jūreivių, pirklių, keliautojų, kareivių, neturėjo trūkti...

---

* *Cardo* – pagrindinė romėnų miestų gatvė iš šiaurės į pietus; *decumanus* – pagrindinė rytų ir vakarų kryptimi orientuota gatvė.

PABAIGA

Taigi, romėnai mylėjosi „kaip mes“? Ar: „O siaube, kokie jie buvo iškrypėliai“? Mūsų kelionės pradžioje būtent šiuos du klausimus ir uždavėme. Priartėję prie pabaigos po ilgos kelionės po senovės Romą, kur sekėme paskui įvairius žmones, gyvenusius 115 m. po Kristaus, mums parodžiusius, ką jiems reiškia seksas ir meilė, galime pabandyti atsakyti... Atsakymas paprastas – jokia kita praeities civilizacija ar kultūra, taip pat ir tik ką praėjusių amžių, nebuvo tiek priartėjusi prie mūsiškės, jei kalbame apie kasdienį gyvenimą, meilę ir seksą. Romėnai turėjo labai daug bendra su mumis. Jūs tai matėte. Daug daugiau nei Azijos, Afrikos ar Pietų Amerikos gyventojai, barbarai, gyvenę už *limes*, tai yra imperijos sienų. Taigi iš esmės romėnai mylėjo ir „buvo“ kaip mes. Bet jie vis dėlto priklausė senovės pasauliui, kuriam buvo būdinga: vergija, įteisinta pedofilija, teisė nužudyti neištikimą žmoną (tai kiek mažiau galiojo romėnų epochos pradžioje), draudimas bučiuotis ir liesti vienas kitą viešumoje, galimybė būti poligamu ir „moralinė pareiga“ būti biseksualiu (vyrams). Tiesa ir tai, kad daugelis Ovidijaus taisyklių, kurias

aprašėme, buvo taikomos pirmiausia aukštesniems visuomenės sluoksniams, – mes mažai žinome apie prastuomenės normas ir seksualinės laisvės lygį.

Neįmanoma paneigti: nors daugeliu atvejų jie primena mus, kitąkart buvo labai skirtingi. Romėnas vyras sunkiai prisitaikytų prie mūsų gyvenimo, jam jis atrodytų pilnas draudimų – draudimas turėti santykių su nepilnamete, pareiga gerbti moterį, įsipareigojimas gyventi monogamijoje, pedofilija yra nusikaltimas, nėra vergų (išskyrus susijusias su seksu mūsų pakelėse) ir taip toliau. Jis atrastų, kad prostitutės labai brangios (romėnų laikais, valdant Trajanui, pasimylėti su prostitute paprastai kainavo apie eurą), ir laikytų nepriimtina prezervatyvo naudojimą, kadangi šis tramdo jo vyriškumą ir vaisingumo gyvybinę galią. Jis būtų išvarytas iš vakarienės dėl bandymų suvedžioti namų šeimininkę arba seksualiai pabendrauti su tarnaite, likus su ja vienudu. Jis būtų suimtas dėl seksualinio priekabiavimo ir graibymo baro kasininkių, restoranų ir viešbučių padavėjų, – jam tai atrodo visiškai normalu (taip jis elgėsi su užeigų moterimis, atsiduodančiomis už pinigus).

Bet tai nereiškia, kad romėnai buvo iškrypėliai. Atvirkščiai. Tai reiškia, kad jie buvo labai panašūs į mus, tik kitaip suprato moralę. Clintono ir Lewinsky skandalo atveju būtų sumąstę, kad yra visiškai normalu, jog galingasis, „imperatorius“ turėjo seksualinių santykių su moterimi, kuri nėra jo žmona, be to, priklauso žemesniam visuomenės sluoksniui, ir pagaliau – tai ji suteikė jam malonumo, o ne atvirkščiai. Joks romėnų imperatorius neturėtų jokių politinių problemų dėl to, kad seksualiai išnaudojo paprastą moterį, tegul ir vedęs. Imperatoriai garsėjo savo orgijomis...

Iš tikrųjų tai ji, Monica Lewinsky, remiantis romėniškuoju mentalitetu, būtų kritikuojama – kadangi ji yra matrona, mote-

ris iš geros šeimos, puolusi elgtis „amoraliai ir nešvariai", nederamai savo socialinei padėčiai.

Išskyrus šias kelias taisykles, galiojusias pirmiausia elitui, apskritai romėnų sekso taisyklės buvo gerokai laisvesnės nei mūsų.

Romėnas stebėtųsi matydamas, su kokiu kaltės jausmu mes mylimės ir kaip seksas siejamas su nuodėme (kartu su valgymu – tai dar vienas dalykas, kurį jie labai mėgo), taip gniuždant ir iškreipiant visiškai natūralų elgesį.

Meilė buvo laikoma, kaip sakėme, dievų dovana (ypač Veneros ir Priapo), taigi reikėjo džiaugtis ja visapusiškai – kaip išpakuojant dovaną ar valgant gimtadienio tortą. Gyvenimas, gerokai trumpesnis nei mūsiškis (maždaug perpus), kasdieniai sunkumai, čia pat tykanti mirtis ir atlyginančios bei apdovanojančios anapusybės stygius (išskyrus Eliziejaus laukus kai kuriems nusipelniusiems) vertė romėnus kasdien mėgautis visais gyvenimo malonumais. Nuo gero valgio iki gero vyno, draugystės, žaidimo, juoko teatre, sekso ir meilės.

Vienas romėnas kartą parašė: „Medžioti, eiti į termas, žaisti, juoktis – tai ir yra gyventi!" (*Venari, lavari, ludere, ridere, hoc est vivere!*)

Ši frazė buvo išraižyta ant akmeninės plokštės romėniškame mieste Alžyro dykumoje (Timgade), tai nebyli tų laikų liudytoja, kalbanti apie tuometį mąstymo būdą ir apie žmones, kurių nebėra. Iš tikrųjų primena gyvybės riksmą, sušalusį akmenyje, apgobtą amžių ir dykumos tylos.

Taigi, kai esame priešais freską, vaizduojančią „atvirą" sekso sceną, arba matome amuletus ir statulas, vaizduojančias kūnišką meilę, privalome į juos žiūrėti turėdami galvoje kultūrinį „vertėją" ir epochos ypatumus – lygiai kaip tuomet, kai susiduriame su kita tauta. Kultūrinė pagarba, grįsta mūsų demokratija, turi

galioti ir praeičiai, atsižvelgiant pirmiausia į vieną nepaprastą dalyką – kai pasaulis aplinkui buvo analfabetiškumo tamsoje, kultūra labai atsilikusi, romėnai sugebėjo sukurti pasaulį, labai panašų į mūsiškį, net, išskyrus kai kuriuos aspektus, beveik tokį patį, – bent turint galvoje prekybos globalizaciją, transporto tinklą, kuriuo naudojosi, taip pat ir paštą, ir idėjas (tuometis internetas), – taip pat ir rasinę toleranciją, įstatymus, religinę įvairovę ir visuotinį raštingumą. Bet ir – pirmiausia – mąstymo būdą. Ir mylėjimo. Kadangi mylima buvo labai natūraliai ir labai aistringai.

Paskutinis Veneros žvilgsnis

Dabar tamsu, gatvės tuščios. Matome tiktai jomis greitai slenkančius šešėlius, jie paskubina žingsnį, lyg nenorėtų būti matomi, įlenda pro savo vartus, juos tvirtai uždaro, kad atsidurtų saugiuose šiltuose namuose.

Imperijos sostinės gatvės tikrai prastai apšviestos. Jokio viešų vietų apšvietimo. Yra tik lempos prie užeigų, „restoranų" ir viešnamių. Religija irgi apšviečia gatvę – kaip ir visuose senoviniuose miestuose, gatvių sankryžose dažnai yra *Lararii,* tai yra šventyklėlės – panašios į saugančias mūsų gyvenimą.

Prisiartiname prie vienos iš jų, patraukti ryškių piešinių. Iš tikrųjų ji labai spalvinga – kaip mažos šventyklos, kurias galima pamatyti Indijoje. Skirta dvylikai dievų – kelių nuolat besimeldžiančių žmonių uždegamų lempų šviesoje galima atpažinti pasakojimą apie Herkulio vargus ir svarbiausių romėnų religijos dievybių statulėles: Jupiterio, Junonos, Minervos, Neptūno, Marso, Bakcho... Atrodo lyg trijų matmenų Holivudo filmo pla-

katas. Dievai taip masiškai vaizduojami, kad būtų sulaukta jų apsaugos ir palaiminimo visų chaotiškiausiame imperijos mieste.

Akies krašteliu pastebime kitą švieselę – melsvoje skersgatvio prieblandoje banguoja oranžinė deglo liepsna. Kažkas ateina mums priešais – iš plačių ryžtingų žingsnių suprantame, kad tai vyras. Po kelių akimirkų jis šalia mūsų, jo veidas apšviestas deglo, jame šypsena, sekundę žvilgteli į mus savo mėlynomis akimis. Paskui pradingsta. Instinktyviai einame paskui jį. Jo šypsena – beveik kvietimas. Jis mums atveria paskendusią naktyje Romos gatvę. Šen bei ten kampuose ar po portikais pastebime mažas tamsias krūveles, „sukritusias“ prie įeigų į uždarytas parduotuves. Jos juda. Tai žmonės, susisukę į savo apsiaustus, kai kurie pavieniui, kai kurie grupėmis. Jie benamiai, kartais visos šeimos. Išmesti gatvėn šeimininkų, nes nepajėgė susimokėti nuomos, jie lieka gatvėje ieškodami, kur iš naujo galėtų įsikurti.

Kai eidami gatve pažvelgiame aukštyn, mus prislegia tamsios milžiniškos *insulae,* romėnų daugiabučių, masės, primenančios daugybę kalėdinių medžių – juose tūkstančiai degančių taškelių, langai vos vos apšviesti lempų iš patalpų vidaus. Prie kiekvienos iš šių švieselių kažkas vyksta, kasdienio gyvenimo gabalėlis – čia kalbasi vyras ir žmona, barasi vaikai, kažkas įsakinėja vergui, čiauška mama ir vaikas, pokylyje juokiasi poros, meiliai šnekučiuojasi įsimylėjėliai... Visa tai vyksta naktį, paskui pradingsta amžinai kaip gėlių žiedlapiai, nudraskomi vėjo. Liko keli šio jau prieš du tūkstančius metų pradingusio gyvenimo liudijimai – tai daiktai, kuriuos matote muziejuose. Ypač tie, patys paprasčiausi ir pigiausi, naudoti kiekvieną dieną, pavyzdžiui, indai, ąsočiai, kaulinės šukos ar sąsagos. Tai jie dalyvavo kasdieniame romėnų gyvenime. Bet jie tylūs, nejudrūs ir laukia savo

dėžėse – mes turime juos priversti prabilti, pasitelkę vaizduotę ir žinodami apie romėnų laikus tai, ką žinome.

Mūsų mintis staiga nutraukia durų sklendės garsas. Jaunuolis įeina į elegantišką *domus* plokštėmis klotoje gatvėje, kurios gilumoje į mus žiūri labai graži statula. Tai Aušros motina, visų „pradžių" motina. Jos žvilgsnis į mus – geras ženklas...

Ir mes įeiname į *domus*. Tyloje pereiname koridorių, praeiname vergo durininko kambarį – jis jau minga. Užgesintas jaunuolio deglas, padėtas kampe, mums rodo, kad jis čia praėjo.

Įžengiame į atrijų, čia sustojame. Žiūrime į baseiną, skirtą surinkti lietaus vandeniui, *impluvium* – tai tiesiog įprotis turtinguose namuose, kur vanduo atiteka ir švininiu vandentiekiu. Bet baseinas būtent šią akimirką keri. Jo vandens veidrodyje atsispindi virš Romos karaliaujanti mėnulio pilnatis.

Stabtelime pasižiūrėti į jos „šypseną" – ji atrodo tokia rimta. Paskui nelyg burtų veikiama šypsena pajuda, štai ji sučiaupia lūpas, paskui juslingai ir geidulingai praveria burną... Tai lengvo vėjo gūsio, glamonėjančio vandenį, dvelktelėjimas. Bet galbūt jis pasakoja apie tai, kas vyksta elegantiškame *domus*. Einame toliau. Girdime garsus. Jie iš *peristylium*, iš sodo. Smalsumas mus stumia prieiti, pasukti į siaurą taką, vedantį į sodą. Kol einame tamsoje, moters kvapas vis stiprėja, mus apglėbia – tai ženklas, kad čia visai neseniai praėjo moteris. Ir štai pagaliau atėjome. Mes elegantiškoje visą sodą supančioje kolonadoje. Dabar moters kvepalai sumišo su šio mažo Edeno kvapiųjų augalų aromatais. Girdime šnibždamus žodžius, trumpas tylos pauzes nutraukia žemas vyriško balso murmėjimas, paskui pasigirsta moters šypsningas atodūsis. Kur jie yra? Tik mėnulio šviesa apšviečia sodo kampą, ant žemės ir kolonų mesdama šešėlius statinių ar pasodintų augalų, kuriems nagingi sodininkai suteikė geometrinę kūgio ar rutulio formą.

Pagaliau judesys atskleidžia, kur yra pora. Ji sodo centre, šalia nedidelio baseino, kuriame kyla nuogos Veneros statula. Prie jos kojų jie apsikabinę guli ant apsiausto. Ilgai žiūrėjo į mėnulį, kalbėjo apie meilę, gyvenimo grožį, jausmus, kuriuos patiria, kai yra kartu, apie begalybę juose ir virš jų – šioje žvaigždėtoje naktyje. Dabar tyli, vyras pasisuka ir apkabina moterį. Ją švelniai glosto ir rimtai, giliai įsižiūri į akis, žvilgsnis pasiekia jos širdį, ją pamaitina ta visuotinybe, sukeliančia jai šiurpuliukus. Šnabždesių nebeužtenka, dabar jie ilgai ir švelniai bučiuojasi, bučinys antspauduoja jų aistrą. Ilgi grakštūs moters pirštai glosto plačius vyro pečius, leidžiasi žemyn nugara lyg nešami jos reljefo ir išsipūtusių raumenų bangos. Sustoja apačioje, pirštų galiukai atpažįsta dvi mažas, nykščio didumo duobeles, nuo kurių prasideda sėdmenys. Toliau švelniai leidžiasi, rankos čiuopia tvirtą apvalainą kūną. Vienu judesiu lyg genamos aistros demonų rankos staiga visais penkiais pirštais įsikimba tvirtų ir pilnų jaunuolio formų. Tuo pat metų moters burna, pravertos lūpos priartėja prie vyro veido, prašydamos daugiau. Jos rankos dabar bėga jo žastais, jos žavisi venomis, kylančiomis kaip vijokliai. Jos meilės ištroškusios akys jį apkabina. Ši akimirka...

Vyras šypsosi. Nuo šypsenos jam atsiranda mažos raukšlelės burnos ir akių kampučiuose. Paskui, neatitraukdamas žvilgsnio nuo jos akių, abiem rankom suima moters tuniką. Akimirką jo kumščiai prisiliečia jos krūtų, ištempia lengvo, perregimo drabužio gabalėlį – smarkus judesys išryškina plačius krumplius ir išsipūtusių venų arabeskas. Viskas nutinka per sekundę. Ryžtingu judesiu paskutinė kliūtis tarp dviejų kūnų pašalinama. Plyštančios tunikos garsas ataidi kolonadoje – staigus kaip žaibas, gilus kaip griaustinis.

Kūnų prisilietimas, odos šiluma, tiek laukta ir pagaliau su-

laukta, dar labiau uždega jų sielas. Juodi moters plaukai, pasklidę ant apsiausto aplink veidą, tamsūs kaip naktis sode. Jos akys žėri aistra kaip žiemos žvaigždės. Jos burna karšta, ji godi vyro bučinių. Bučiuodama ji panardina savo rankas į banguojančią meilužio plaukų jūrą – jos lyg delfinai, žaidžiantys bangose.

Mėnulio pilnatis nuspalvina jų odą tokia tyra balta spalva – kaip Veneros statulos. Ta pati spalva, atrodo, patvirtina, kad dabar jie yra jos pasaulio dalis – juslinių malonumų pasaulio – mėnulio apšviestais kūnais, tokia balta oda, jų pirštai skrieja kaip čiuožėjai ant užšalusio tvenkinio.

Dabar du meilužiai yra vienas kūnas, sujungti aistros, dejonių, meilės, gyvasties, tekančios jų venomis, jų atodūsiais, jų mintimis. Niekas nežino, ką atneš rytojus. Gyvenimas trumpas. Dabar meilė dovanoja absoliučią laimę ir malonumą. Tai brangi dievų dovana. Šiame glėbyje tarp sodo kvapų, jo tyloje po mėnulio pilnatimi susilieja meilė, seksas ir gyvenimas gyvenusių Romoje 115 m. po Kristaus.

Kiek toliau šių namų kampe apšviestas blyškios lempos veidas stebi juos ir mus – stebi meilės kupinomis akimis. Jo ryškūs apskriti skruostai, akys juodos, putlios lūpos... Tai veidas Veneros, kurį sutikome mūsų kelionės pradžioje nupieštą ant sienos, – šios nakties tamsoje mažos liepsnelės šviesos oazėje jis atgijo. Atrodo, šypsosi mums, patenkinta, kad atskleidė visas savo epochos meilės paslaptis. O gal tai tik įspūdis, sukeltas lengvos oro srovės, suvirpinusios lempos liepsnelę... Niekada to nesužinosime.

Citatos iš šių lietuviškų šaltinių:

Antikiniai romanai ir pasakėčios, PLB, vertė Leonas Valkūnas ir kt., V.: Vaga, 1987.
Aurelijus Augustinas, *Išpažinimai*, vertė Mykolas Vaitkus, V.: Ardor, 1998.
Juvenalis, *Satyros*, vertė Aleksandra Bendoriūtė, V.: Vaga, 1983.
Lemtis: Iš antikinės poezijos, V.: Vaga, 1977.
Marcus Valerius Martialis, *Epigramos*, vertė Aleksandra Teresė Veličkienė, V.: Baltos lankos, 1998.
Romėnų literatūros chrestomatija, sudarė Dalia Dilytė, Eugenija Ulčinaitė, V.: Mokslas, 1992.

Padėka

Noriu padėkoti visiems, padėjusiems šiai knygai išvysti pasaulį. Palyginti su kitomis knygomis, kurias esu parašęs, ši buvo klastingas iššūkis, kadangi čia teko tyrinėti ne archeologinių kasinėjimų vietą, o žmonių, kurių nebėra ištisus amžius, mintis ir mąstymo būdą – jie vaikai kitos kultūros, tegul ir panašios į mūsų. Šis panašumas suteikia progų nesunkiai suklysti vertinant jų veiksmus mūsų akimis. Jie mylėjosi kaip mes, bet buvo ne tokie kaip mes – šis subtilus skirtumas yra priežastis šiurkščių klaidų daugelyje romanų, filmų ar televizijos serialų, vaizduojančių romėnus kaip iškrypusius, ištroškusius sekso ir nuolat rengiančius pokylius su vynu ir orgijomis... Kaip jau supratote, taip nebuvo. Bet visa tai sukūrė daugelį stereotipų apie romėnų meilę ir seksą. Iš esmės tų pačių, kurie jus paskatino įsigyti šią knygą. Tiesiog jie turėjo kitas taisykles, su kuriomis galime sutikti arba ne, bet tai buvo jų laikų taisyklės, – aplinkui juos gyveno beraštės geležies amžiaus tautos, kurios nugalėtiesiems kapojo galvas ir tikrai neleido moterims taip išlaisvėti, kaip buvo Romos civilizacijoje.

Šis patikslinimas reikalingas, kad suprastume, kaip buvo svarbu kreiptis tiesiogiai į antikos šaltinius ir juos korektiškai interpretuoti. Todėl noriu padėkoti visiems mokslininkams, į kuriuos kreipiausi ir kurie iš esmės žino meilei ir seksui prieš du tūkstančius metų galiojusias taisykles. Pirmiausia profesoriui Romolo Augusto Staccioli, atidžiai perskaičiusiam tekstą ir pasiūliusiam tikslias interpretacijas.

Nuoširdžiai dėkoju profesorei Francescai Cenerini, kuri, nuodugniai pažinodama moters pasaulį, man padėjo geriau suprasti romėnę moterį ir jos gyvenimo bei mąstymo būdą.

Dėkoju ir visiems archeologams, mokslininkams bei istorikams, pradedant profesore Eva Cantarella, man atskleidusiems šios tolimos praeities jausmų pasaulį ir dviejų lyčių santykius.

Be to, noriu padėkoti daktarei Ariannai Vernillo, atskleidusiai Slaptojo kabineto Neapolio nacionaliniame archeologijos muziejuje eksponatų paslaptis.

Žinoma, šis kūrinys nebūtų galėjęs išvysti šviesos be „Mondadori" leidyklos žmonių: Gabriella Ungarelli ir Alberto Gelsumini – mano pagarba jums, Alberto ir Gabriella, mes tai padarėme!

Dėkoju Emilio Quinto, atidžiam šios tolimo laiko ir svetimo mąstymo būdo „žemės" tyrinėtojui. Ačiū!

Norėčiau prisiminti ir kruopščias pataisas – tai „Studio Leksis" perskaitė teksto korektūrą.

Knygos idėja – eiti paskui romėnus senovės Romos gatvėmis ir atrasti „jų" būdą patirti meilę – buvo meistriškai įkūnyta Luca Tarlazzi pieštuko, sugebėjusio prikelti veidus, atmosferą ir seksualumą, pradingusį prieš amžius. Iš tikrųjų būtent Veneros pasaulis ir jos burtai atgaivino temas ir scenas, kurias papasakojau, – taigi, nuoširdžiai lenkiuosi... visiems tiems vyrams ir moterims, kurie, to nežinodami ir mylėdami, prieš du tūkstančius metų „parašė" kiekvieną šios knygos skyrių.

Dėkoju ir tau, skaitytojau, už tai, kad atkeliavai iki „Pabaigos" ir netgi čia. Kai ką įgijai ir, tikiuosi, pasidalysi su kitais, kaip aš tai padariau šiuose puslapiuose.

Pagaliau mano mintys skirtos mano šeimai – ačiū, kad leidote per tuos labai sunkius mėnesius parašyti šią knygą, kad laukėte manęs iki tų ilgų naktų pabaigos, kai pakildavau nuo kompiuterio kartu su jumis ruošti pusryčių – mes vis nusišypsodavome vieni kitiems. Ačiū.

Angela, Alberto

An83 Meilė ir seksas senovės Romoje / Alberto Angela ; iš italų kalbos vertė Aurelijus Katkevičius. – Vilnius : Tyto alba, 2014. – 326, [2] p. : iliustr.

ISBN 978-609-466-024-5

Alberto Angela (Albertas Andžela, g. 1962 m.) – italų paleontologas, gamtos tyrinėtojas, mokslo populiarinimo laidų vedėjas ir rašytojas. Lietuvių kalba jau išleistos dvi jo knygos apie kasdienį gyvenimą senovės Romos imperijoje („Viena diena senovės Romoje" ir „Romos imperija. Kelionė paskui monetą"). Ši, trečioji, knyga – apie tai, kas gyvenimą daro pakeliamą. Apie meilę. Autorius leidžia mums patirti malonumą skaitant šį romaną, kuris tikslus kaip istorinė monografija. „Meilė ir seksas senovės Romoje" atsako į daugybę klausimų. Kaip mylėdavosi imperatoriai ir prasčiokai, kokiais būdais žmonės viliodavo vieni kitus ir kokie buvo seksualiniai tabu. Ar egzistavo neištikimybė, jei taip, – kas grėsė neištikimiesiems?

UDK 94(37)+[176+392](37)

Alberto Angela

MEILĖ IR SEKSAS SENOVĖS ROMOJE

Iš italų kalbos vertė *Aurelijus Katkevičius*
Viršelio dailininkė *Asta Puikienė*

Tiražas 2 000 egz.
SL 1686. 2014 04 24. 12,82 apsk. l. l.
Išleido „Tyto alba", J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius,
tel. 249 7598, info@tytoalba.lt
Spausdino UAB BALTO print, Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius

Alberto Angela (Albertas Andželа, g. 1962 m.) – italų paleontologas, gamtos tyrinėtojas, mokslo populiarinimo laidų vedėjas ir rašytojas. Lietuvių kalba jau išleistos dvi jo knygos apie kasdienį gyvenimą senovės Romos imperijoje („Viena diena senovės Romoje“ ir „Romos imperija. Kelionė paskui monetą“). Ši, trečioji, knyga – apie tai, kas gyvenimą daro pakeliamą. Apie meilę.

Autorius leidžia mums patirti malonumą skaitant šį romaną, kuris tikslus kaip istorinė monografija. „Meilė ir seksas senovės Romoje“ atsako į daugybę klausimų. Kaip bučiavosi senovės romėnai, ką žiūrėdami vienas kitam į akis sakydavo įsimylėjėliai, ar sužadėtinis kviesdavo savo išrinktąją vakarienės, ar egzistavo biseksualumas ir kūniškos meilės pamokymai – Kamasūtra. Kaip mylėdavosi imperatoriai ir prasčiokai, kokiais būdais žmonės viliodavo vieni kitus ir kokie buvo seksualiniai tabu. Ar egzistavo neištikimybė, jei taip, – kas grėsė neištikimiesiems?

Įsivaizduokime, kad atsiduriame senovės Romos aikštėje. Čia vaikštinėja įsimylėjėlių pora, gladiatorius, besižvalgantis į kilmingą merginą, tėvas, lydintis sūnų pirmą kartą pasimylėti, aukšto lygio prostitutė... Gerai pažiūrėkime į šiuos žmones – pakaks pabūti su jais vieną dieną ir perprasime intriguojančias senovės Romos meilės ir sekso paslaptis. Pamatysime, kad romėnų būdas mylėti neįtikėtinai primena mūsiškį.

Žvelgdami į paveikslus ir freskas Pompėjuose ar muziejuose, pirmiausia pamanome: „Bet juk jie buvo visai kaip mes!“ Vėliau, žiūrėdami filmą ar televizijos serialą apie senovės Romą arba girdėdami gido žodžius, pakeičiame nuomonę: „Kokie jie buvo iškrypėliai!..“
O kokia teisybė?

ISBN 978-609-466-024-5
9 786094 660245